Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS · BIBLIOTEK

Allmänna Sektionen

Geogr.
Europ.

*fo. 40/2233

Innvånare i Hasli-dalen.

Minnen från Södern.

Efter en Resa i Danmark, Tyskland, Schweitz och Italien,

af

KARL AUGUST NICANDER.

A prosperous life, passed at home, has little incident for narrative; it is only poor devils, that are tossed about the world, that are the true heroes of story.

WASHINGTON IRVING.

FÖRSTA DELEN.

ÖREBRO,
TRYCKT HOS N. M. LINDH, 1831.

GBB
GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

GÖTEBORGS STADSBIBLIOTEK

Åt

DEN HÖGE och DYRE FURSTEN

JOSEF FRANS OSCAR,

SVERIGES och NORRIGES KRON-PRINS,

HERTIG af SÖDERMANLAND,

Helgar
Den från Konstens länder
Återkomne Pilgrimen
Med djupaste Vördnad och Tacksamhet
Dessa
Anspråkslösa Minnen
Af
Sin Vandring.

Skön var färden genom skiljda länder,
Öfver Alper, floder eller haf.
Ljuf var hvilan på Neapels stränder,
Tasso's vagga och Virgilii graf.
Uti dalar och på höjder,
Under tidens sefirlätta lopp,
Lärorika njutningar och fröjder
Logo mildt mot vandrar'ns hopp.

När den sköna vandringen var slutad,
Och den vidtomfarne Sångens vän
Tankfull stod, mot pilgrimsstafven lutad,
På sin kära fosterjord igen,
Se! då samlades i skara
Alla Söderns Minnen för hans syn,
Höga, milda, glänsande och klara
Såsom englar utur skyn.

Han blef glad, att ännu dem han hade,
Och med dem han reste ut på nytt;
De sin rena aftonrodnad lade
Kring den varma solskensdag, som flytt:
Och med ord han ville fästa
Minnets blommor här på bladen se'n;
Ach! de skönsta, rikaste och bästa
Kännas här knappt mer igen.

Doft och färg från blomstrens kronor veko:
Blott ett dödt herbarium ger hans hand:
Och hans sång är blott ett mattadt echo
Af Naturens hymn i Söderns land.
Dock en ande bor i orden:
Hvar Italiens blomma, blyg men skön,
Står ännu för Sångar'ns blick, i Norden,
Som en alpros uti snön.

Dyre Prins! DU, som på hoppets frågor
Gaf den rika verklighetens svar:
Som i storm, i lugn, på berg och vågor
Vandrar'ns klara lednings-stjerna var.
Till DITT lof de föddes alla
Dessa Minnen, i Hesperiens famn:
Samlas nu, att ej för snart förfalla,
Uti glansen af DITT namn.

Kunde de med drag af eld beskrifva
Allt hvad varmt i Sångar'ns hjerta låg,
Och som trogna speglar återgifva
All den härlighet hans öga såg:
Se, då vore blott en villa
All hans fruktan, när de visa sig;
Sjelfva Sångens gudom skulle gilla,
Att han helgat dem åt ***DIG.***

underdånigst
af
KARL AUGUST NICANDER.

Första Boken.

Resan i Sverige och Danmark.

Din bölja, Öresund! så lycklig leker
Emellan Dans och Sveas lugna hem.
Du bådas vimpelprydda stränder smeker:
Du skiljer ej, du sammanbinder dem.

Resan i Sverige.

En skön sommarmorgon — det var den 1 Julii 1827 — satte jag mig, jemte mitt resesällskap, i en beqväm jagtvagn, och rullade af genom Norrköpings gator ut i den öppna, fria naturen. Dagen förut hade jag i Nyköping till afsked slutit älskade anhöriga och vänner i famn. Minnet af denna bittra stund stod för min själs öga likt ett aflägset moln, som, sedan det om natten grått it ut, stilla nedsjunker i horizonten vid dagens gryning, och förgylles af den i öster uppgående solens första strålar. Raskt och muntert gick färden genom det bördiga Östergöthland. Landet visade sig i början enformigt, men utmärkt af en städad prydlighet, som vittnar om trefnad och välmåga. Småningom ökas nejdens fägring. Bergen begynna gruppera sig, löfträden ordna sig i rikare massor, blåa vatten framskymta här och der, till dess mellan *Molbeck* och *Rimforsa* den Svenska naturen med öfverflöd men urskillning utbreder de gladaste taflor, till hvilkas fulländning en mild sommarsol nu lånade sina klaraste färger. Mellan fagra kullar och majestätiska berg, höljda af djupa furuskogar, ligger sjön *Jernlund* alfvarsam och lugn, på en gång omfamnande och afspeglande täcka holmar. Vid det sköna *Brokind*, der man njuter dess första anblick, är naturen

idylliskt retande. Knappt har jag i Sverige sett en utsigt skönare än den, som utvecklar sig från en höjd nära Rimforsa, öfver Jernlunds än alldeles lugna, än af vestanvindar krusade yta, öfver vikar och holmar, mjellt rundade höjder eller terrassvis uppstigande skoghöljda klippor, och mot den skönaste fond, der på ena sidan ett blått Taffelberg upplyfte sig mot himlen, och på den andra sidan *Kärsta* Kyrka och herresätet Skäfve, utan att störa, ledde tanken från naturens tysta storhet till den lifvande Gudomen och den lefvande menskligheten.

Då det led emot aftonen, antog naturen liksom dagen, en dunklare färg. Den blef mera fri och vild, utan att förlora i skönhet. Dalar och sjöar blefvo djupare, bergsbranterna mera stupande, grönskan mörknade och träden vunno i antal och höjd hvad de förlorade i lummighet. Vi foro genom *Helvetets portar*, ett namn, hvarmed allmogen i flera trakter af Sverige vanligen hedrar sådana klufna klippor, mellan hvilka vägen går fram. Denna bergöppning var ock i sanning inträdet till en sublimt ryslig Tartar, som genomtågades under aftonen och natten.

Solen gick ned och tog med sig allt det ljus, som bestrålat dagens landskap, men som icke passade för den vilda nejd, hvilken nu omslöt oss under färden mellan *Orteflod* och *Sund*. Den skumma halfdager, som är den Nordiska sommarnatten egen, framställde landskapets titaniska massor i all deras dystra storhet. Hvilka berg! hvilken ödslighet och tystnad! Ömsom rasade vi, liksom förda på åskans vagn, med en gräsligt skramlande fart utför de brådjupa backarna: hästarna ilade som blixtstrålar förut och drogo dundret efter sig: träden sväfvade förbi såsom vålnader, och nickade med hjessan, som långsamt rördes af nattens vind: de hvita, skrofliga stenarna grinade

som dödskallar emot oss ur hålorna. Ömsom vandrade vi sakta uppföre, tyst betraktande de sällsamma föremålen; och alltid stodo furuskogarna på sina branter lika alfvarsamma, framför och bakom oss. *Visqvarn*, med sitt romantiska läge mellan bergen och den sorlande bäcken, som nedhoppade i en bergöppning, gaf taflan omvexling. Till höger utbredde sig sjön *Sommen* med lugn yta och branta stränder: och på andra sidan om den höjde sig ett blåaktigt, dimmigt berg. Då vi vandrade uppför backen, pekade skjutsbonden betydelsefullt på denna klippa, sade, att dess namn var *Urberget*, och att det var ett underligt berg. Af en underbar natur väckas underbara föreställningar, och inbillningen befolkar den så gerna med de sällsamma gestalter, hvilka, flyende den hvardagliga naturen och det vanliga lifvet, der de blifva orimliga, lefva och trifvas i de vildaste klipptrakter, liksom i förtrollade slott, och tros, vördas och älskas eller fruktas och hatas af jägaren, fiskaren och landtmannen. Om Urberget och anledningen till dess namn berättade den språksamme skjutsbonden följande saga:

"För många hundrade år tillbaka lefde och regerade i Östergöthland en Konung, som hette *Fluge*. Han var sträng och girig, så att han betungade landet med höga pålagor och bonden måste skatta för hvarje ko, som han i ladugården hade. Sjelf reste Konung *Fluge* ofta med stor prakt och ståt genom landet; men hvar han framför, dref folket undan all sin boskap, att Konungen icke måtte se den rikedom på nöt, som i landet var, och förhöja skatten. En natt for Konungen denna väg, och då han kom i svängen der nere (här visade berättaren stället), såg han en fattig man, stor till växten, men i lumpor klädd, som hade en herdestaf i handen och bette sin ko i gräset vid vägen. Kon var svart och hade ett

glänsande hull. Då höll Konungen stilla och sade till den fattige mannen: "Huru mycket skattar du till Konungen för din sköna ko?" Mannen svasade: "Jag skattar intet." "Illa hålles då min lag," utbrast Konungen; "du skall årligen betala trettio penningar. Hvad göra mina uppsyningsmän, om de uppå sådant ej akt hafva?" Konungen var vred och kallade inför sig landets fogde. Men fogden framträdde, neg för Konungen och begynte urskulda sig. Då reste kon upp sitt hufvud, och blef stor och sparkade upp jorden med fötterna och fnös. Den storväxte mannen sade: "Ej lärer jag för denna min ko betala någon skatt till dig, o Konung. Hon heter *Urkon*, och hon är Modren till all landets boskap." Konungen log; men han var mycket förgrymmad, och befallte att mannen skulle gripas. Då rusade Urkon fram emot Konungens vagn, ryckte Konungen ned och ref honom ihjäl. Hans följeslagare flydde förskräckte hem igen; och sedan den dagen har ingen Svensk Konung färdats genom *Ydre* Härad."

"Nu är *Urkon* med jernkedjor bunden i *Urberget* der borta på andra stranden af *Sommen*. En oxhud och en kalfhud äro hennes föda: af dem får hon hvarje julnatt ett hår. Då någon stor högtid eller annan ovanlig händelse tillstundar, samt vid hastiga förändringar i väderleken, rister hon på sig och skakar sina kedjor så hårdt, att ljudet höres på en half mils afstånd. Men ingen har sett henne sedan Konung *Fluges* tid."

Denna uppbyggliga historia, hvaråt en resande om dagen och i en glad, leende omgifning endast skulle skratta, och hvarvid läsaren säkert drar munnen till löje, af medömkan öfver Svenska allmogens outrotliga vidskepelse, gjorde likväl, under nattens tystnad berättad på det enkla, trofasta bondspråket, och i skötet af en så sago-

lik natur, ett visst högtidligt intryck. De gamla, hemska gestalterna ur sagans verld vandrade bredvid mig såsom Blykapporna på heden i Dantes *Inferno*, och ej en gång åsynen af den täcka *Norra Wis* Kyrka, belägen på en grön sluttning och omgifven af rikt grupperade löfträd: icke anblicken af den ljusnande blå himlen öfver Sommen, samt de rodnande skyarna öfver de aflägsna bergen kunde lösrycka tanken från de vidunderliga sagogestalterna. I *Norra Wis* Kyrka skall, enligt bondens utsago, förvaras en beskrifning om Urkon och Urberget.

Dagen började redan gry i öster, då vi anlände till *Sund* och der njöto några timmars hvila.

Nära *Åreda*, omkring halfannan mil från *Wexiö* syntes den första *Boken*. Det var den första påminnelsen, naturen gaf mig, att jag reste mot Södern. Märkvärdigt är, hvilken fullkomlig omhvälfning i menniskans inre en så liten partikel af den stora Naturen som ett träd, kan verka. Hittills hade jag intet ögonblick under resan kastat en enda blick framom de föremål, som närmast omgåfvo mig. Lugn och bekymmerslös njöt jag af grönskan och blommorna och de blå vattnen och den blåare himlen. Det föreföll mig som min färd icke hade något bestämdt mål, utan var en treflig lustresa inom fäderneslandet vid glada vänners sida. Gick vagnen långsamt, så glädde det mig, att bättre och längre få betrakta löfven och blomstren, klippornas och molnens olika gestalter, och ljusstrålarnas lek med skuggorna i de djupa lunderna: gick vagnen fort, så fröjdade mig den friska farten och åsynen af de dansande skogstopparna och gärdsgårdsstörarna. Jag var en resande optimist, utan saknad och utan längtan. Men nu — det var den 3 Juli — då mitt

öga fästade sig på en rik och lummig lund till venster om vägen, och der bland björkar och ekar upptäckte två, tre höga bokträd, som vidt och bredt utspredo sina knotiga grenar, prydda af saftigt dunkelgröna blad, och jemte de öfriga träden höljde en del af landsvägen med sin svala skugga, fattades mitt hjerta af förut okända känslor. Jag hoppade ur vagnen; så gjorde mine reskamrater äfven: och medan hästarna pustade ut i skuggan, kastade vi oss ned på gräset i bokarnas och ekarnas skygd. Och då —

— recubans sub tegmine fagi

tyckte jag mig liksom genom ett trollslag försatt på gränsen mellan Norden och Södern. Det blef mig klart, att jag skulle öfvergifva den förra och söka den senare. Innerligt och varmt tryckte sig till mitt hjerta *allt*, hvad jag ägde dyrbart i fosterlandet: jag kände mig oupplösligt sammanväxt med detta älskade, dyrbara — och tyckte mig likväl så långt derifrån, som om jag redan hvilat på Sorrentos myrtnar eller under Calabriens palmer. Det *förflutna* och det *tillkommande* slöto sig omkring mig såsom tvenne halfcirklar, tvenne skimrande Iris-bågar: de smälte tillsamman och bildade en enda cirkel, en evighet af saknad, kärlek och längtan: och i dess medelpunkt eller brännpunkt brann mitt hjerta i en lågande kamp mellan *Nordens* och *Söderns* Genier. Alfvarsam och faderlig lade den förre handen på mitt hjerta och sade: "Jag gaf dig den låga, som brinner här: för mig bör hon brinna. Blif i Norden, Nordens Son! Icke derföre att jag behöfver dig; men du behöfver mig. Ej blir mina stjernors antal mindre för det, om du tågar till Södern; men *ditt* ljus skall bortsmälta och dränkas i kretsen af den flammande solens strålar. Bäst du vandrar i dess flammande, mattande ljus, långt, långt skild

från dina Dyra, skall kanske döden lägga sin kalla hand emellan dig och dem: och du får återkomma blek och trött, med din nötta pilgrimsstaf och gråta bort ditt lif på deras grifter: eller ock skola de kanhända sörjande sucka, att icke veta den grafvens namn, som döljer din glömda urna. — Blif trogen ditt ursprung och dig sjelf. Blif i Norden, Nordens Son!" — Leende, med glänsande Psychesvingar på sina skuldror och vårblommor i sitt hår, nalkades Söderns Engel och sade: "Dina fäder, dem du älskar, voro ej så fästade vid torfvan, att de icke följde mig på vittra eller krigiska tåg till Diktens och Ärans Paradis. Kom och se min vår, huru härlig hon är, min vinter, huru varm han är: kom och hör, huru mitt språk klingar, huru floderna och näktergalarna och menskorna sjunga i mitt rike: kom att se, höra och uppfatta ur den friska, lefvande verklighetens källa allt hvad du hittills endast dunkelt drömde: lär dig *klarhet* af Söderns himmel: rikta din inbillning af Söderns outtömliga natur och värm din själ i skenet af Söderns sol. Icke binder jag dig qvar der: mina blomsterkransar skola dofta omkring dig, men icke fjettra dig: sjelf vill jag leda dig och i denna hand (här räckte Söderns Genius sin hand åt Nordens) vill jag, efter vandringens fullbordan, öfverlemna dig igen, gladare, starkare och bättre. Nordens Son! följ mig till Södern." —

"Men blif Norden trogen," sade den andra Engeln — och de båda Englarna tryckte hvarandras händer, och den ljusa cirkeln delade sig åter i tvenne skiftande Irisbågar. Den ena sönk ned vid himlens nordliga gräns och på den stod Nordens Genius, och jag läste på en tafla i dess hand ett ord, skrifvet med alla regnbågens färger. Det ordet var *Minne*. Men den andra bågen hvälfde sig klar vid den sydliga syngränsen: och ofvan

den sväfvade Söderns Genius med en tafla i sin hand, der jag läste skrifvet med mångdubblade prisma-färger ordet *Hopp*. Jag lade mitt anlete ned emot jorden och gret tyst: blommorna och gräsen emottogo mina tårar. Så, med själens blickar fästade på *Minnets* heliga runa i Norden, stod jag upp och följde det vinkande *Hoppet* till Södern.

Det sista, som väckte min uppmärksamhet i *Småland*, var en marknadsplats nära *Djursmåla*. Den var stenig och beströdd med gamla, halfruttna stånd. Skjutsgossen gaf, i sin Småländska brytning, en rätt naiv skildring af de marknader, som fordom hållits i denna trakt. *"Smaulänninga å Blekingsbona hadde förr sin markne tehopa; men di slogs aldeles gruflit. Blekingapojka begynte å slunga stenar pau Smaulänninga. Sen hjelpte di gamla te, å sau gick di pau, sau mycke di aurka. Smaulänninga va inte sau samhälliga; men Blekingsbona höll alla ihop. Nu har di sin markne hvar för sej, å dä ä bäst, sau slipper di slauss."*

I denna beskrifning kan man lätt igenkänna hufvuddragen af Blekingens och Smålänningens lynne. Den förre är trotsig, ofta grälig: derjemte beslutsam och djerf. Småländningen deremot har visserligen äfven liflighet och raskhet, ja! han är känd som tapper; men han är tillika medgörligare, ofredar ingen, och måste länge retas, innan han blir ond. Han är hjertlig och gladlynt, nöjd med sin lott, ehuru den ofta är torftig; men har icke det begrepp om samhällighet eller nationalitet, som Dalkarlen, Östgöthen, Wingåkraren och Blekingsbon. Denna anmärkning, äfvensom några följande, är icke en löslig frukt af den hastiga genomresa, jag nu

gjorde genom landet, utan stöder sig på en närmare granskning af folket och naturen under min Scandinaviska fotresa 1824.

Blekinge är en glänsande smaragd i Sveriges krona. Detta intagande land liksom förenar en sydlig och en nordisk natur, sammansmälta till ett mildt afrundadt helt. Kullar och dalar med ekar och bokar och guldgula, doftande blommor: klara elfver, lindade såsom blå sidenband kring naturens gröna, skimrande sammetsdrägt, pittoreska klippor, men mildt formade, mild luft mellan bergen, frodig växtlighet och lifligt fågelspel göra Blekinge till en Svensk Armidas-park: en Floras trädgård, på en gång enformig och omvexlande; enformig — ty samma grönska, samma friskhet, samma läckerhet i landskapens former möta ögat nästan öfverallt: omvexlande — ty från *Djupadals* romantiskt sköna, sublima däld och klipporna deromkring, och *Djupafors*, som med ett brusande sorl bryter nejdens tystnad, till den leende utsigten från Snäckebacken vid Runneby och taflan af *Carlshamn*, sedd från *Asarum*, finnes nästan ingen naturskönhet som ej, åtminstone i miniatur, igenfinnes i Blekinge. Det är ett litet naturens konstkabinett, en i de minsta delar täckt utförd modell, hvarefter hon på särskilda ställen i Scandinavien utför sina bilder i stort. En utmärkt snygghet, ett städadt behag, en viss osökt prydlighet råda öfverallt: husen synas som voro de målade på en tafla, kyrkorna äro merendels netta, om ej alltid egentligen vackra: törnrosrankor slingra sig uppför väggarna af landtmännens boningar, smyga sig in genom fönstren och dofta emot den resande, hvilken från vagnen knappt hinner uppfatta och njuta allt hvad de retande landskapen bjuda.

"And all but the spirit of man is divine" —

"Folket svarar ej mot naturen," skall hvarje resande säga, som bedömmer ett lands innevånare efter dem, hvilka han träffar på gästgifvargårdarna. Sällan eller aldrig möter en resande så mycket obehag på sådana ställen, som i Blekinge. Bönderne synas vinningslystne och grälige, sturska och ohjelpligt envisa. Men den, som gör sig mödan att någon gång lemna den stora stråkvägen och umgås med den del af Allmogen, som hellre brukar jorden än skjutsar, hellre njuter det husliga lifvets lugn än flackar omkring på sjökusten och handlar, skall inom dessas hyddor finna ordning, trefnad och gästfrihet. Han skall, jemte den yttre kroppsbildningens fägring och den pittoreska drägten hos folket, upptäcka större och lifligare sinne för naturens skönhet än den Svenska Allmogen vanligen förråder. Blekingen talar gerna om sina fornminnen, sina vackra utsigter; han visar för den främmande så gerna och oegennyttigt: *Trufta ek*, *Runneby poppel*, vattenfallet vid *Djupadal*, och han njuter sjelf af främlingens förtjusning. Bland de minnen af älskvärda drag i Blekingarnes lynne, som jag samlat och gömmer, torde läsaren tillåta mig att meddela ett enda, ehuru något äldre än den tid, som skildras i denna bok.

En dag, under mina vandringar år 1824, anlände jag med mina trenne unga reskamrater till Hoby Prestgård i Blekinge. Gästfritt och vänligt inbödos vi af Kyrkoherden och dess fru till en god middagsmåltid. Medan vi åto stod bakom Matmodrens stol en ung, omkring sjutton års flicka med långt, guldgult hår, fina, hvita lintygsärmar och ett rödt lif. De stora, blå ögonen blickade blygsamt men förståndigt omkring, och hon tycktes troget lyssna till allt hvad som sades, äfven då hon emellanåt uppassade vid bordet. Under angenäma samtal om Blekinge i allmänhet, samt om Hoby Sockens fornminnen i

synnerhet, för hvilkas närmare kännedom Kyrkoherden sjelf yttrade ett upplyst nit, förflöt större delen af dagen, och den allt lägre sjunkande solen manade vandringsmännen till uppbrott, för att innan natten kunna komma till Runneby. Vi togo afsked, spände renslarna på ryggen och tågade af. Knappt hade vi förlorat Kyrkan och den trefliga Prestgården ur sigte, förrän vi möttes af ett stort, svart moln och en susande storm. Redan föllo de första, stora dropparna, vanliga förebuden till ett häftigt, men snart öfvergående regn.

Då hörde jag en röst ropa bakom oss: jag stannar och ser den unga flickan komma löpande med full fart för att upphinna oss. Hon anländer, med varma, glödande kinder och fladdrande lockar, som under loppet lossnat ur sitt fängsel, och förkunnar oss andtruten och flämtande, att hennes Herrskap utsändt henne för att bedja oss vända om och tillbringa natten i Prestgården, och så undgå det annalkande ovädret. Hon pekade på molnet för att visa huru svart det var, och då nu äfven åskan hördes mullra på afstånd, tilltogo hennes ifver och vältalighet. Jag invände, att vår tid icke tillät oss att dröja, att molnet ej var så farligt som det såg ut, och att under vägen lätt kunde finnas ett löfrikt träd eller en hydda till skydd för regnet; men bad henne derjemte framföra till sitt herrskap vår tacksamma helsning. Då stod hon några ögonblick alldeles tyst och stilla; men stora, ensamma tårar rullade ur hennes ögon ned på kinderna, till dess hon slutligen utbrast i häftig gråt och sade snyftande, i det hon aftorkade tårarna med det långa håret: "Med det svaret vill jag inte och kan inte gå tillbaka. Herrskapet skall tro, att jag inte framfört deras ärende. Kom med mig: det är ju bara ett litet stycke — (nu fattade hon mig i armen och drog mig sakta). Det blir ett gruſligt regn.

Men i morgon skall jag visa er vägen till Runamo stora runehäll, som är så stor, och der jättarne skrifvit runor." Förvånad och nästan afväpnad genom flickans häftiga enträgenhet, upptog jag en plåtsedel, tryckte den i hennes hand och ville gå vidare. Men hon såg icke på den, utan sköt den ifrån sig, med bortvändt ansigte: hon svor, att hon ej tog emot ett öre, om vi icke följde med tillbaka. Under detta sällsamma uppträde hade emellertid molnet dragit sig på sidan; ja vid dess ena kant framglänste redan solen åter, och jag begagnade denna händelse såsom ett skäl för min fortsatta vägran. Men alla försök att förmå henne att emottaga sedeln voro fruktlösa. Då tog jag ur min halsduk en liten bröstnål af obetydligt värde, och bad henne behålla den såsom ett minne af de fyra vandringsmännen. Hon mottog den med nedslagna ögon. Vi bödo henne vänligt farväl, och ännu en lång stund såg jag henne stå orörlig qvar på samma ställe, till dess hon plötsligen begynte med fladdrande hår springa till Prestgården tillbaka. Den oskyldiga, intagande gestalten har sedan ofta framstått för mitt minne, och så ofta jag tänkt på *Kätchen von Heilbronn* af *Kleist*, har denna bild iklädt sig alla dragen af den täcka Blekingsflickan.

Farväl, sköna blomsterland! Må jag återse dig *snart!* suckade jag nu, då jag lemnade Blekinge, för att färdas längre mot Södern: och jag trodde i detta ögonblick, att de varmare och sydligare solskensnejderna bortom Alpernas kedja kunde icke bjuda mig mer, än hvad jag här öfvergaf. *Skåne*, denna stora, fruktbara öken, med ännu fruktbarare oaser, der yppiga bokskogar sluta i sin famn åldriga, vördnadsvärda her-

resäten och borgar med löpgrafvar och torn och blomstergårdar och kanaler med stolta svanor på sin spegel. — *Skåne*, och i synnerhet dess inbyggare, ersatte mig förlusten af den Blekingska naturen. *Löberöd*, *Maltesholm*, *Trullstorp*, *Trollenäs*, *Ellinge* minnes jag väl, och skall älska dem, så länge jag minnes dem. I *Lund*, det gamla, vördiga Lärdomssätet, som Norden förlaggt vid sin gräns för att uppsamla och sedan meddela de flägter af Söderns bildning, som komma öfver Sundet, tillbragtes tvenne angenäma dagar. Med glädje återsåg jag äldre vänner, och med en hemlig oro förvärfvade jag nya. *Lund* hade hittills endast skänkt mig ljufva minnen. Det gaf mig nu *en* bitter stund med mig på vägen till sällskap. Jag måste slita mig ifrån en Vän, som följt mig dit, så nära fosterjordens gräns. Han var en af mina närmaste. Jag vill ej mera erinra mig hvad jag då erfor, mycket mindre måla det, om jag kunde; men den, som vill skåda uttryckt i ord, hvad jag kände i mitt hjerta, han läse de tvenne Vännernes afsked i *Jean Pauls: Blumen-Frucht- und Dornenstücke.*

I *Malmö* hade jag tid nog att bereda mig på skiljsmässan från fäderneslandet. I trenne hela dagar och lika många nätter rasade stormen, och uppreste Sundets vågor som en rörlig, snöhvit Alpkedja mellan Sveas och Dans riken. Ingen båt vågade sig öfver. Tiden, som blef lång, fördrefs med utvandringar till *Möllevången* och andra täcka landtställen utom staden. Stundom vandrade jag på stranden och åskådade böljornas tummel: de gingo stundom så högt, att de stängde synkretsen: åter sänkte de sig, och då såg jag tornspirorna i Köpenhamn lyfta sig öfver deras ryggar, till dess de åter uppslukades, liksom masterna af en med storm och sjö kämpande skepps-

flotta. Under en af dessa hemska, kulna vandringar vid hamnen kastades jag af en våldsam vindstöt ned i en djup, grundmurad vattengraf, hvarur jag med möda kunde arbeta mig upp, och stöfvade, med afkylda fantasier och genomblötta kläder, på stadens bakgator skyndsamt hem till min boning igen.

Emellanåt besökte jag Stadens gamla och besynnerliga Kyrkor, såg *Knuts-Salen*, som skryter af att vara en aln längre än Börs-Salen i Stockholm, höll i handen den stora Silfverdufvan, som hänges på hvarje nyinvigd Knuts-broders bröst, och hörde en Saga om upphofvet till Stadens namn. *Malmö* skall nemligen vara ett sammandrag af *malen mö;* emedan en flicka i gamla tider blifvit här söndermalen i en qvarn, och den qvarnsten, som blef hennes bane, ligger ännu på torget i Malmö. Träden, som pryda detta torg, hvilket i storlek och skuggrikhet täflar med *Carlshamns*, kallas ännu *Fröknarna L***, hvilka sägas hafva planterat dem. Detta var allt hvad *Malmö* hade att bjuda mig, och jag såg det på en dag. De öfriga tvenne framskredo under afsigtslösa kringvandringar och sysslolös längtan.

Ändtligen, den 13 Juli, sedan vinden stillat sig och himlen klarnat, stego vi om bord på Paketbåten *Elsenör* för att afgå till *Köpenhamn*. Väl kämpade vi med motvind och hög sjö, och beständes ofta af saltvatten; men färden var behaglig, sällskapet angenämt. Större och smärre seglare korsade hvarandras banor på den ännu oroliga hafsytan. Vi passerade *Dragö*, yttersta ändan af *Amager*, sågo redan *Fredrikshamns* citadell och fästet *Tre Kronor* tydligare i samma mån, som det Svenska landet sänkte sig ned i horizonten. Men mitt öga var tårfullt riktadt mot den älskade kusten. Jag vaggades och fördes

allt

allt längre bort af vågorna och vinden, hvilka emot sin vilja, genom seglarens konst, måste föra mig till ett främmande land. Ty böljorna tågade mot Sverige. Jag såg deras svallande lopp, och jag qvad:

Romfararens Afsked.

Än en blick, du gamla Fosterland!
Får jag sända mot din gröna strand.
Än mitt öga kan med afund följa
Denna glada, himmelsblåa bölja,
Som mot dina kuster skyndar sig:
Lycklig hon, som snart får kyssa dig!

Dock — mitt hjerta icke klaga får;
Med fri vilja jag i landsflykt går.
Det är *Rom*, som ligger mig i hågen:
För att hinna Rom jag plöjer vågen,
Trotsar afgrundsdjup och Alpers höjd,
Följd af sakna'ns sorg och längtans fröjd.

Frågas hör jag: "Hvad skall du i Rom?
Vill du sälja bort din Lutherdom?
Vill du se, hur helgonljusen glimma,
Eller lära dig Sonetter rimma?" —
Frågorna jag gömmer, och på dem
Vill jag svara, då jag kommer hem.

Målet skimrar dunkelt för min syn,
Såsom morgonstjernan, dold i skyn.
Om jag Söderns blomsterländer hinner,
Om jag någonsin det sökta finner,
Är för mig ännu en hemlighet;
Det vet Han allen, som allting vet.

Höga Svea! hör min afskedsröst:
Vårda troget, vid ditt hulda bröst,
Allt hvad kärt och vördnadsvärdt jag känner,
Dyra Anförvandter, trogna Vänner,
Allt, hvarför mitt hjerta ljufvast brann,
Som jag älskar, men ej nämna kan.

När på Romar-verldens grus jag står,
Och en Nordisk sång på harpan slår:
Då i lagerskuggan glad jag leker,
Och en evig vår min panna smeker,
Och mitt hjerta klappar högst för Dig,
Hulda Moderland! förgät ej mig!

När omsider vandringen tar slut,
Och till kusten, der min båt lopp ut,
Jag från Söderns Eden återvänder,
Rik på minnen, men med tomma händer,
Och min kärleks offer helgar Dig —
Hulda Moderland! förskjut ej mig!

Köpenhamn.

"Se, detta är dock en stad!" utropar den Scandinaviske resande, som första gången, efter färden öfver Sundet, landar utanför Fredrikshamns Citadell, och glad öfver besökarens medgörlighet, med sin ur tullboden återvunna kappsäck, vandrar den stora, sköna *Amalie-gatan* framåt, öfver *Amalienburg*, som, jemte flera lika byggda palatser, präktigt omsluter hela Torget, hvars medelpunkt prydes af *Fredrik V:s* stod till häst,

och fortsätter sin väg förbi *S:t Annæ* Kyrka fram till *Konungens nya Torg*, der *Christian IV*, stolt lyftad på sin ystra springare, har ännu större svängrum än *Fredrik* på det förra. Nu stannar han troligen vid *Hôtel du Nord* eller *Hôtel d'Angleterre*, båda belägna vid *Nya Torget* och båda ståtliga, om äfven litet dyra, herbergen för ankommande främlingar: han anser sig nu i besittning af en kunglig bostad; ty han kommer från Scandinaviens städer, der så litet är sörjdt för resandes beqvämlighet. Men han dröjer ej länge på sitt rum: han skyndar åter ut i det fria, för att klarare uppfatta bilden af det hela. Han begynner t. ex. sin vandring öfver *Nya Torget* igen, der *Theatern* äfven befinner sig, ser utåt *Norges* eller *Bredgaden* och *Store Kongens Gade*, går *Gotters-Gaden* rakt fram, från hvilken de breda och glada *Borger-Gaden*, *Adel-Gaden* och *Kron-Prindsesse-Gaden* utlöpa i räta vinklar, och anländer till *Rosenborgs* Lustgård, öfver hvars lummiga trädkronor det gamla, vördnadsvärda Slottets torn på en gång sirligt och högtidligt lyfta sig. Nu, invid *Norra Porten*, vänder han om, blickar som hastigast på *Universitetet* och *Fruekirken*, och kommer *Store Kiöbmager-Gaden* utföre till *S. Trinitatis-kyrkan* eller det så kallade *Runde Taarn*, kanske äfven uppstiger deri på den beqväma spiraltrappan, så bred och så småningom sluttande, att man kan åka uppföre och utföre den i vagn, för att njuta en skön utsigt öfver staden och Sundet: derefter till *Amager-Torv*: njuter en hastig anblick af *Christiansborgs* massiva, men ännu ofulländade Slott, och den besynnerliga *Börs* byggnaden med sitt korkskruflika torn, som det säges, fordom ämnadt att pryda Kyrkan i *Christianstad*, och vänder om till *Amager-Torv*, för att sedan långsamt och upp-

märksamt genomtåga *Östergaden*, der man tror sig förflyttad till alla moders och grannlåters fädernestad, *Paris*. I skiftande prakt blanda sig der alla öfverflödets konstlade behof med lifvets enklare förnödenheter, alltid prydligt ordnade och uppställde. Blomsterkrukor dofta på gatan: canariefåglar spela ur gröna burar i de öppna, med rosengardiner prydda fönstren, blänkande skyltar och gyllene namn förkunna hvad som säljes och hvem som säljer, under det Amager-flickor i sin pittoreska drägt trippa förbi, och månglaren med gälla, ensliga rop utbjuder sina småningar, eller bär, frukter och fiskar. Rörelsens liflighet, de höga och prydliga, ofta smakfulla husen, invånarnes raska gång och vänliga utseende, ljudet af ett på en gång främmande och begripligt språk, hvilket förekommer Nordmannen såsom endast en vekare brytning af hans eget, — allt detta skänker honom på en gång njutningen af nya föremål och det välbehag, som hvarje ställe ingifver, der man känner sig hemmastadd.

Användes sedan eftermiddagen till en vandring på promenaden vid Fredrikshamns Citadell eller öfver *Knippels-Bron*, på *Lille* och *Store Torve-Gaden* mot *Amager-Port*, der nya föremål erbjuda sig, så är den första dagen angenämt förfluten, och man har sett Köpenhamn nog, för att längta att se det nogare.

Mig var det en särskild tillfredsställelse att på morgonen af den andra dagen med det behagliga allmänna intryck, jag erfarit vid mitt första inträde i Danas hufvudstad, få förena behaget af mer än en interessant, personlig bekantskap. Hos Kansli-Rådet *Thomsen*, lika utmärkt för sin konstkärlek och grundliga bildning, som för sitt älskvärda och förekommande umgängessätt, fann jag bref från Sverige, och emottogs som en landsman och en vän. Der fann jag ock den åttatioårige, vörd-

nadsvärde Prosten *Blickert* från Seeland. Med ålderns silfverhår på sin hjessa, men ungdomens liflighet i blickar och rörelser, kom han emot mig, då han hörde att jag var Svensk, tryckte min hand och sade: *"Da ere vi ogsaa Brödre. Det synes mig unaturligt, umueligt att Svenske og Danske nogensind havt kiv med hinanden. Vi have ju samme Sprog og samme Opspring.* Detta vore en passande öfverskrift till skildringen af min vistelse i Köpenhamn; det var ett värdigt och betydelsefullt ingångsspråk till mina samtal med Danmarks Snillen och Lärde, hvilka jag här flyktigt, men troget, tecknade liksom i ett galleri, vill låta vandra förbi mina läsares ögon:

Hos den redan åldrige, men oföråldrade Biskopen af Seeland, *Fredrik Münter*, gjorde jag ett hastigt besök. Men jag erinrar mig ännu lifligt det ljusa, på en gång fromt och kraftigt tecknade anletet och de vältaliga ögonen. Hans bottenlösa lärdom och outtröttliga forskningar på Sanningens djup hafva upphöjt och vidgat hans tankeverld, utan att inkräkta någon linie af hjertats område. Hans lefnad såsom lärd och såsom menniska skildras enklast och bäst af det valspråk, jag nyligen i en minnesbok läst tecknadt med hans rena och sköna handskrift: *Incorrupta fides, nudaque veritas* (Obestucken tro och ren sanning).

Under samma tak och genom skyldskapsband med honom förenad, lefver och blomstrar ett annat Snille, i Diktens land detsamma som *Münter* i forskningens. Hvem i Norden känner och älskar icke namnet *Oehlenschläger?* Den store Skalden synes, vid första anblicken, mer tillhöra Södern än Norden. Det kolsvarta håret, de mörkbruna, uttrycksfulla ögonen, det skyndande talet, den klangfulla rösten och de hastiga åtbörderna tyckas vara en snillrik Romare egna; men

den trofasta, glada öppenheten i hans väsende och det fosterländska i hans umgängeston och hans hjerta säga oss: "Han är Nordens Son," liksom hans diktade verk förkunna, att "han är Nordens ära." Om jag äfven gerna tänker mig honom såsom pilgrim vandrande bland gruset af Horatii och Ciceros Villor, eller sittande i *Grotta ferratas* lunder, med blicken riktad än på det eviga Rom, än på det ramlade, af murgrönan omslingrade Tusculum, med hjertat fullt af den sköna konstens Martyr, *Correggio*, och på det framför honom liggande bladet, rikt och yppigt skildrande denne sin älskling, så slår han dock högre toner och målar sannare, när han står på *Roskild's* högar och prisar *Hroar* och *Helge*, eller inför oss i *Trondhiems* Domkyrka till *Axels* och *Walborgs* förmälning i döden, eller i *Blekinge's* lunder sjunger om *Habor* och *Signild*. I detta tretal af sköna Diktningar tillhör han Nordens trenne riken för alltid. Han är lifvets och handlingens Skald, icke naturens. Derföre är hans dikt mer episk och dramatisk än lyrisk, och mer episk än dramatisk; ty ofta sysselsätter honom handlingen sjelf och det pittoreska deri mer, än dess inre bevekelsegrunder. Han kunde ej tjusas af Söderns natur; ty han föraktade dess folk: och naturen betraktade han alltid blott som en nödig bakgrund för menniskolifvets växlande bilder och taflor. För hans Sångmö är naturen, då den ej lifvas af en frisk menskighet, död, såsom en målad theaterfond, hvilken bleknar bort och endast visar orediga, suddiga contourer, då de handlande afträdt från skådeplatsen, och lamporna slocknat. Han kan icke, såsom *Byron*, rörande och stort måla den ensliga, vilda klippan, och den rasande strömforsen; eller i Dikten återspegla aftonrodnadens glödande färgprakt, hvilande öfver ett elysiskt landskap, och det ensamma,

oändliga hafvet stilla eller stormigt; men sätt en kämpe på ättestupan: ett älskande par vid den sorlande källan — och han skall skildra dig kämpen och de älskande två, och klippan och källan på köpet: lägg en flotta af gyllene drakar på fjärden, och se! han målar dig så lefvande och skönt *Olof Tryggvason* och *Einar* och *Erik Jarl* med deras mod, deras styrka, seger eller död — och himlen och stranden och hafvet dertill. Skalden var nu sysselsatt med ett Nordiskt Epos, kalladt *Rolf Krake*, på Niflunga-qvädets versmått, och hvars fullbordan man med längtan afbidade.

Men till sin hela natur lyrisk är *Rahbek*. Denna riktning förråder sig i alla hans arbeten. Visan är hans element; och deri är han lyckligast. Äfven hos oss sjungas och älskas flera af dessa anspråkslösa, men innerliga smådikter, utan att bära *Rahbecks* namn, ja utan att ens vara kände som öfversättningar. De äro så enkla, ofta synbart obetydliga: de innehålla inga blixtrande eller förvånande tankar: man talar ej om dem, prisar dem icke; men de bo på folkets läppar, de sjungas och kunna icke dö. Och en sång, som icke kan dö, förtjenar alltid att lefva. *Rahbeck*, redan ålderstigen, men liflig och munter, med ett jovialiskt ansigte under grå hår, höll under mitt vistande i Köpenhamn föreläsningar öfver Danska Poesien i en af Bibliothekets salar i Runda Tornet. Det var sommar och hans åhörare voro *sex*. Jag blef den sjunde. Likväl kostade honom dessa väl utarbetade föreläsningar ofta nattens sömn och större delen af dagen. Nu var han tillika sysselsatt med författandet af sin Lefnadsbeskrifning, hvars första del redan hade lemnat pressen. Han bebodde ett täckt landtställe nära *Fredriksberg*; men ehuru vänligt af Skalden inbuden, kom jag aldrig dit: fastän jag stundom såg det på afstånd

under mina aftonvandringar i den stolta lind-allén mellan Lustslottet och Staden.

Professor *Rahbeck* var ej den ende, som i Köpenhamn läste öfver det Sköna. Den lärde *Rasmus Nyerup,* hvilken i visst afseende kunde kallas *Danmarks Gjörwell,* omväxlade med honom så, att de läste hvarannan dag. Dock såg jag Nyerup första gången på hans egentliga fält, på Minervas öfningsläger, Bibliotheket, hvarest han vandrade som en gammal och erfaren Fältherre mellan de uppställda lederna af Vishets-Gudinnans hundratusen man starka här, hvars Veteraner buro en enkel rustning af skinn; men de yngre prunkade med granna och guldsmidda uniformer. En alfvarsamhet, som såg nästan kärf ut, hvilade öfver de stora, grå ögonbrynen, och vår första ömsesidiga hälsning var temligen kall och främmande; men det dröjde icke länge, förrän det fåordiga, likgiltiga samtalet öfvergick till ett mera lifligt och öppenhjertigt. Nyerup förde mig till en hylla, och visade mig en rad af prydligt inbundna och uppställda *Svenska* Vitterhets-arbeten, under det han med en skalkaktig min frågade, om jag icke bland dem igenkände några närmare bekanta. Nu bestormades jag med en mängd af vänliga frågor om Sverige, om Stockholm, om Upsala och i synnerhet om nyheter från den vittra verlden. Jag redde mig så godt jag kunde, ehuru jag i den vägen, ty värr! hade föga att förkunna. Snart slöt sig till oss den namnkunnige Språkforskaren, Professor *R. Rask,* som med den finaste skarpsinnighet och vidsträcktaste beläsenhet förenar den anspråkslösa oskuld i sitt väsende, som man oftare träffar hos de verklige Lärde, än hos dem, som tro sig vara det. Hans blonda hår och späda gestalt gifva honom nästan ett utseende af barnslighet; men att han är en man, och en ganska utmärkt man,

intyga så väl hans långvariga och långväga resor, ofta ej mindre mödosamma än för lärdomen vigtiga, som hans sinnrika och djupa forskningar i Österländska och Nordiska språken. Väl höres någon säga, att *Rask* mera fäster sig vid bokstafven än andan; men är då icke för Linguisten andan ofta fördold i bokstafven, och der alla i språkens mysterier oinvigde endast se ett dödt ord, utvecklar sig ej ofta för hans genomträngande blick en kedja af lefvande tankar och föreställningar? I Professor Rask's ypperliga skrifter finnes klarhetens anda jemte djupsinnighetens, och detta åter är något, som vår unga tid ej så alldeles tycker om; men som den likväl en gång, innan dess uppfostran kan anses slutad, måste lära att värdera. Fordrar man af Språkforskaren en poetisk anda, så har man äfven orätt. Skalden måste *tro*, eller snarare: han kan tro allt hvad han vill. Ideernas, språkets, naturens och handlingens verldar äro åt honom upplåtne till skapelse eller skörd. Allt hvad skönt är, är för honom sannt. Språkforskaren måste *misstro*, pröfva, och i egentlig bemärkelse *väga orden*. Inbillningskraften är för honom en farlig gåfva och måste tuktas. Lemnar han fritt lopp åt sin förmåga eller sitt begär att bilda och skapa, så kan han blifva en snillrik Tolkare af dessa urgamla, heliga, men dunkla idéer, som slumra i Ellores' underjordiska tempelhvalf eller i stenmassorna på Cairos sandöknar: han blir hvad vår genialiske *Palin* är, hvilken jag ofta med förtjusning i det gamla Rom hört, af en poetisk och profetisk siare-anda hänförd, tyda inskrifterna på Solens obelisk; men Språkforskare i egentlig mening blir han icke: han är för orolig att hårklyfva: för otålig att långsamt begrunda: för uppglödgad af Idéens eld att med det kalla förståndets lugn bygga stående ord-systemer.

Med sådana ledsagare som *Rask* och *Nyerup* måste en öfversigt af Bibliotheket blifva lärorikare, än de flyktiga besöken i stora Boksalar vanligen blifva. Mest fästade vår uppmärksamhet det lilla rummet, der de dyrbaraste Handskrifterna förvaras, och bland dessa äfven de, som Professor *Rask* samlat under sina Österländska resor. Särdeles skön var en Ordbok, författad af Kejsar *Akber Sana II* i *Dehli*, och prydd framtill med hans bild, fint och med lysande färger målad. I den präktiga turbanen af rödt sammet, omgifven af ett juveldiadem, och en hvit fjäderbuske, såg den Indiske Monarken ut som en Sago-Prins ur Tusen och en natt. Jag erinrar mig äfven bland dyrbarheterna i detta rum tvenne stenskifvor med kilskrift, funna i Babylons ruiner.

Professor *Molbech*, hos oss känd genom sin Resa i Sverige, såg jag på *Kongliga Bibliotheket*, som består af 400,000 Band, sedan *Suhmska* och *Hielmstjernska* Samlingarne blifvit dermed förenade, och intager flere rum i tvenne våningar af Slottet *Christiansborg*. Salarne äro rymliga och ljusa, försedda ofvantill med kringgående läktare och prydda af pelare med förgylda kapiteler. Naturligtvis frågade jag efter rara handskrifter, och för mig uppslogos några stora folianter från 1400-talet med gammal, sirlig Fransysk skrift på pergament, bundna i rödt sammet och med silfver rikt beslagna. De sades hafva tillhört Hertig Philip den Gode af Burgund. Utom dessa praktverk såg jag många sällsynta och artiga skrifter, men hvilka ej lönar mödan att nämna, då man ej haft tid att läsa dem. Sjelfva Slottet, hvaraf Bibliotheket upptager en utbyggnad eller flygel, ännu ej fullt återställdt efter branden, är mera tungt än skönt, men saknar ej ett visst majestät, egnande en Konungaborg. Det fäster blicken genom sin gedigna massa; men det fäng-

slar icke själens öga, såsom Stockholms Slott. *Christiansborg* är en duktig och bastant prosa i Byggnadskonsten, då vår Konungaborg, den fria, lätta och glänsande skapelsen af *Tessins* snille, är ett härligt architectoniskt Poem.

Innan jag slutar skildringen af de vittre och lärde män, hvilkas bekantskap gjorde mina dagar i Danmarks hufvudstad så angenäma och lärorika, tillhör det mig att nämna, att jag den 19 Juli om aftonen bevistade en Sammankomst af det *Nordiske Old-Skrifts Sælskab*, dit inbjuden, jemte mina följeslagare. Sammankomsten hölls på Frimurare-salen, hvars väggar pryddes af äldre och nyare med brokiga band och stjernor smyckade män. Då Ledamöterne samlat sig, bland hvilka jag fann Prof. *Rafn* och flere andre förtjente lärde, satte vi oss alla omkring ett rödt, aflångt bord, för att afhöra årsberättelsen. Den nyligen utkomna, och på Sällskapets bekostnad väl och noggrannt tryckta, första delen af *Olof Tryggvasons Saga* förevistes, och valda ställen derur upplästes af Professor *Rafn*. Der förekom åtskilligt om *Thorkels* resa till *Håkan Jarl* och om en fåraherde, benämd *Halbjörn*, som nödvändigt ville vara Skald och göra en visa. Flere dagar låg han i markene och arbetade förgäfves: med visan kom han aldrig längre än till andra raden: *"Här ligger Skalden"* — och mera kunde han icke qväda. Sällskapet gör mycken nytta, men dess sammanträden gå för sig utan minsta bråk eller så kallad högtidlighet. Här, liksom i nästan alla vittra eller vetenskapliga föreningar i Köpenhamn, lefver man för saken och verkar för den. Man förspiller ingen tid med blotta ceremonier: man bereder sig icke så länge, att man aldrig hinner begynna: man strör ej omkring sig fraser och ordblommor, som falla lösa ned och aldrig slå rötter, utan man utsår träget

och tidigt forskningens korn, och skördar rika och mognade resultater. *Athenæum*, dit jag infördes af Professor *Rosenvinge*, är ett slags Läse-Sällskap i stor stil. Dess Bibliothek, fördeladt i flera vackra och trefliga rum, består af de nyaste och bästa Engelska, Tyska, Fransyska, Danska och Svenska Vitterhetsarbeten, Tidskrifter och Dagblad. Inrättningen förtjenar allt loford; men dess tysthetslagar äro så stränga, att man tror sig inträda i ett Passionist-kloster, och derföre kallas den af somliga på skämt: *De Döfstummas Sällskap*.

Samma nitiska verksamhet, samma sinne för grundlighet och ordning, som utmärka de Danska Lärda Sällskaperna, röja sig äfven i valet, uppställningen, förvaringen och förevisningen af alla offentliga Samlingar. Det så kallade *Museum* är väl ordnadt, rikt och fördeladt i flera rum efter tidehvarfven. Från Egyptiska Mumier, hieroglyfiska bilder och afgudar öfvergår man till Grekiska och Romerska konststycken samt Etrusciska Vaser. Bland de Egyptiska papyrusbladen finnes ett särdeles märkvärdigt, hvarpå såning och skörd, med de dertill nödiga verktyg, i grofva, men tydliga streck voro föreställda. Vid en granskning af de forn-nordiska konstverken, armbanden och ringarna af guld, förefaller Waulunders, i Sagorna så högt prisade, underbara konstfärdighet trolig. Nu följa mångfaldiga andra dyrbara smycken och prof af menniskofliten från äldre och yngre tider: Cameer, Gemmer, praktfulla Catholska Monstranser, en präktigt arbetad sköld, som det påstås, af Benvenuto Cellini: Kejsar Leopold I till häst, uthuggen af ett enda fyrkantigt stycke stål: fina svarfsaker i elfenben af *Magnus Stenbock*, samt en Basrelief i Elfenben, förfärdigad af *Georg Betel* från Bayern och föreställande Nedtagningen af Korset efter Rubens's tafla.

En annan, ej mindre utmärkt Samling är *Museum for Nordiske Oldsager.* Det är uppställdt i ett af de inre Bibliotheksrummen i det Runda Tornet, och innehåller i systematisk ordning Nordiska fornlemningar från de äldsta tider, till större delen väl bibehållna: först från hedniska tidehvarfven Vapen, symboler och redskap af sten, Urnor af ler och af sten, i början sirade med enkla cirklar, sedan med konstiga ormslingor. Derefter följa Urnor af koppar, jern och guld. Det är lärorikt, att i den så väl ordnade samlingen följa konstens framsteg och gifva akt uppå metallernas olika värde i särskilda åldrar. Kopparen arbetades i Norden förr än jernet, och var mindre dyrbar. Sedan användes äfven jernet, men mera sparsamt, t. ex. på skaftet af en pil eller ett spjut, då udden var af koppar, emedan den merendels gick förlorad, men skaftet kunde återfås. Nu följa *Guld-bracteater,* Ringar och Smycken, till en del af verkligt konstvärde: prydnader af glas och glas-mosaiker, bland hvilka en var af särdeles skönhet. Verktyg och prydnader, hörande till den hedniska offertjensten, saknas icke heller. Slutligen förekomma minnesmärken, rörande Catholska Gudstjensten och Riddarväsendet.

Förevisadt och på ett lefvande sätt förklaradt af Kansli-Rådet *Thomsen,* vinner detta Museum för hvarje kännare eller älskare af den Nordiska fornåldern ett ökadt intresse.

Alla dessa föremål kunna dock snarare kallas *konstiga saker* än *konstverk.* De måste, för att få betydelse och värde, beskrifvas, jemföras och förklaras, och den, som betraktar dem, frågar: "hvartill duger detta? hvartill är det nyttigt? hur har det sutit? hvem har burit detta?" och deras större grad af prydlighet är endast frukten af en större flit eller ett större tå-

lamod. De egentliga *konstverken* äro sin egen lefvande betydelse, och tala för sig sjelfva; ty konstnären har i dem nedlaggt en del af sin egen själ och ej blott ett gifvet mått af kroppsligt arbete. Det är denna konstnärens inneboende ande, som gör taflan eller stoden talande, och vältalig i samma mån, som skaparens ande varit mäktig och rik. Köpenhamn äger äfven *konstverk*.

Målnings Galleriet upptager fjorton ljusa och glada rum på Christiansborg. Taflorna äro ordnade först efter Skolorna och sedan efter åldern. Den Skandinaviske vandraren, som från sin barndom beundrat *Raphaels* och *Correggios* af konstens gloria omstrålade *namn*, gläder sig nu, då han får i handen den historierade förteckningen öfver Galleriet, åt hoppet att göra bekantskap med mästarne sjelfva i deras *verk*. Men är hans tid knapp och dyrbar, så gör han väl, att icke här se på *Raphael* eller *Correggio* eller *Guido Reni* eller *Domenichino* eller *Salvator Rosa* eller *Paolo Veronese:* han gör väl, om han är lycklig nog att hafva Italien i perspectiv, att spara sig njutningen af desse mästares härliga verk, till dess han sunnan om Alperna får skåda den Söderländska konsten ansigte mot ansigte och se henne sådan hon är. De alster, som de Italienska Skolorna lemnat till denna samling, äro antingen ofullkomliga eller misstänkta, ehuru visserligen *Carlo Dolci*, med sin sliskiga sötma i uttrycket och sin sköna emaljglans i färgerna, drager till sig och besticker månget ovandt öga, och öfverallt, der han visar sig, förtjusar fruntimmer och Engelsmän. Här vände man sig till *Flamandska Skolan* och skåde *Rubens's* präktiga bild af Abboten *van der Sterren*, måladt då konstnären, på sin återresa från Italien, några dagar uppehöll sig i hans kloster, och *Anton van Dycks* ännu

skönare tafla, som föreställer den olycklige Konung *Carl I* af England, hvilken äfven *Paul van Somer* målat som Prins. Här betrakte man, af den *Holländska Skolan*, *J. Dubbels's* Sjöstycke, eller det inre af Domkyrkan i Delft, måladt af *Hoekgeest*, *Gerard Dow's* Läkare, *Bochhuysens* storm, *Peter van Slingeland's* husliga tafla, der en blond, leende gosse inträder, bärande i en korg några hundvalpar, som nyss fått ögon, och dröje ett ögonblick vid *E. G. Ellerbrocks* allegoriska målning, der Sanningen, på sin väg till Ärans tempel, anfalles med långa, spjutlika skrifpennor af de Skribenters här. En Svensk kastar väl också gerna en blick på *Slaget vid Lützen*, af *E. van der Velde*, och bland *Tyska Skolans* verk, förbiser han icke, för dess historiska märkvärdighet, K. *Christian II:s* porträtt, måladt af *Albrecht Dürer*, och för hvilket Konungen sjelf sutit. (Se Leben Albrecht Dürers, von Roth, Leipzig 1791.) Dessa och jemngoda mästares arbeten skola belöna den tid, man egnar åt deras åskådning: och den, som af de hopade konst-synerna känner sig trött, träde emellanåt fram till de höga fönstren och låte sitt öga hvila på den prydliga, naturliga taflan af Köpenhamn!

Köpenhamn äger icke blott *konstverk*, utan äfven *Konstnärer*. De fria Konsternas Akademi på *Charlottenburg* har sju Professorer. Porträttmålningen synes här, liksom annorstädes, vara den mest utbildade grenen af konsten, troligen derföre att den är nästan den enda lönande. S örre historiska taflor höra till sällsyntheter. Det var min lust att, i den älskvärde *Thomsens* sällskap, besöka Konstnärerne i deras studier. Hos Historiemålaren *Eckersberg* såg jag en vacker tafla öfver Christian I:s väljande till Konung: och en annan, der Hertig *Adolf*, inför hvilken en

Biskop, en Riddare och en Borgare framträda, för att erbjuda honom kronan, afslår deras anbud, och pekar på *Christian.* Det är *Eckersberg,* som målat den härliga bilden af *Thorwaldsen,* hvilken jemte *Bonnets* Porträtt, af *Juel,* pryder Konst-Akademiens Sessionsrum. Om denna bild torde jag påminna Läsaren, då jag framdeles kommer att tala om Thorwaldsen sjelf. Skönt var ett med yttersta natursanning måladt Porträtt af Professor *Lorentsen.* Den liflige och rödbrusige hedersgubben föreställes sittande framför en tafla i en, med hvitt och blått tyg öfverdragen ländstol. Han håller penslarna i handen, och vänder sig om, för att se, hvem som kommer in. De röda, skinnfodrade kängorna äro trogna kopior af Originalen. Då vi, en stund derefter, inträdde till den gamle *Lorentsen,* funno vi honom i samma drägt som på taflan, och i de vederbörliga kängorna. Han emottog oss fryntligt och begynte genast förtälja historier. Han berättade bland annat, huru han en gång i Paris målat en Savoyard-gosse efter naturen. Taflan, på hvilken han sjelf satte föga värde, såldes emellertid för allt högre summor, till dess en förnäm och rik Polack blef henne varse, och, sedan han länge betraktat den, utropade: *"Den, som målat denna bild, är värd att måla en Polsk Grefve."* *Lorentsen* fick ock genast sig uppdraget att måla den store mannens bild, och det första utkastet dertill, som Konstnären ännu äger, tillkännager, att sjelfva taflan måste vara ett kostligt stycke. Den majestätiskt framträdande gestalten, i sin Polska, svarta och röda riddaredrägt, tager sig förträffligt ut, men den lilla, genialiska Savoyard gossen, som i Konstnärens studium fått sin plats bredvid den stolta Magnaten, synes satiriskt le åt hans prunkande fåfänga.

Hos

Hos *Lund*, en medelålders man, men som förer en lågande pensel, fann jag den utmärkta andeliga talaren *Mynsters* porträtt. Han var föreställd, såsom jag såg och hörde honom i Trefaldighets-kyrkan, talande till folket. I det härliga anletet, hvars ögon blicka uppåt, blandas Johannis mildhet med Pauli manliga alfvar. Hvem ser icke äfven med nöje den berömde Skådespelaren, Doktor *Ryge*, målad såsom *Michel Angelo* i Oehlenschlägers Correggio?

Två bilder, båda af träffande likhet, väckte hos *Jensen* min uppmärksamhet: Prins *Christian*, klädd i en rik sobelpels med juvel-krachan, och den vördnadsvärde Stats-Ministern *Malling*, med ett fromt uttryck i det af silfverlockar, såsom af en gloria, omgifna anletet. *Malling* är en man, som från intet bragt sig upp, på förtjenstens väg, till statens högsta värdighet, och anses såsom kanske den ypperste af Danmarks prosaiska Skriftställare.

Af de yngre konstnärerna finnas tvenne slag: sådane, som trogne eller slafviske efterföljare af sina lärares åsigter och manér, anse hvarje afvikelse från dem såsom ett brott mot konstens heliga Ande, och desse berömmas och upprätthållas vederbörligen af sina herrar och mästare: eller ock sådane, som lyftade af egna vingar, gerna vilja försöka att flyga med dem på egen hand, och skåda naturen och konsten med egna ögon. De äro *Rebeller* eller anses så. Den förra klassens arbeten kunde jag redan ansett mig hafva sett, när jag kände deras mästares. Jag beslöt derföre att besöka en eller annan af Rebellerna.

Det finnes i Köpenhamn — eller fanns åtminstone då — en ung Målare af lyckliga anlag och älskvärdt väsende, hvars namn jag icke nämner; ty jag hoppas, att han snart skall sjelf göra

det bekant. Sin artistiska bana begynte han i en guldsmeds verkstad, den han snart lemnade, för att friare få öfverlemna sig åt den inre drift, som drog honom till målarekonsten. Ehuru han redan synes hafva tagit en allmännare rigtning, utmärker han sig dock hittills mest genom sina Djur-stycken, åt hvilka han förstår gifva lifligheten och behaget af en historisk komposition. Då jag besökte honom, var han sysselsatt med fulländningen af en sådan tafla, hvilken jag, då jag nu snart är färdig att taga afsked af Danska konsten, ej kan neka mig nöjet att beskrifva.

I bakgrunden af taflan synes en blå bergskedja. Närmare ögat, i skogsbrynet ligger en liten stuga, och på något afstånd från den uppstiger den blåa röken af en nyss upptänd eld. Till höger, nära förgrunden, är en lummig skogspark. Solen baddar så varmt och godt på gräset och trädtopparna; men i lundens dunkla djup gå eller hvila flera hästar. Till venster, ej långt från sjön, som upptager förgrunden, ligger en jägare på lur, med bössan i handen. Hans hund springer i vattnet ned emot en vassrugge, för att uppskrämma några simmande änder, men han skrämmer icke blott dem, utan äfven fem eller sex sköna hästar af åtskillig färg och ålder, som gått ned till stranden, för att dricka. En reser sig upp, med frambenen och bringan i luften: en annan slår bakut, och hvilar, i den svåraste och lyckligaste förkortning, på framfötterna. Ett sto står bredvid stranden; hennes vackra föl dir, och ingendera låter af hunden förfära sig. Taflan är så lyckligt tänkt och grupperad, så sannt teckned och så friskt målad, att jag med möda kunde slita mig derifrån.

Den Danska *Sculpturen* bor icke i Köpenhamn. Hon har gjort sig Europeisk: hon är utspridd öfver hela den bildade verlden; men hen-

nes hufvudstad är Rom, och der skola vi träffa henne.

Af den *Dramatiska* konsten njöt jag så mycket jag kunde, men mycket mindre än jag önskade. *Melpomenes* Tempel är om sommaren nästan öfvergifvet, och knappt underhåller man så mycket den heliga lågan på Gudinnans altare, att hon ej alldeles utslocknar. De till hennes tjenst invigde utbyta ofta kothurnen, den komiska masken och den tragiska dolken mot pilgrimsstafven, och sväfva främmande länder omkring, för att förlusta sig. Så är äfven seden i Tyskland och Frankrike, och seden är god; ty genom sina Gäst-rôler, dem de utmärktare Skådespelarne under sin utvandringstid gifva på åtskilliga Theatrar, utbilda de sig sjelfva, lifva det dramatiska intresset på de orter, dit de ankomma, och förekomma den sömnaktiga och sömngifvande stiltje, hvari konsten förr eller senare nedsjunker, när dess idkare oupphörligen måste användas till det eviga samma, och på samma vis, efter en gifven skråförordning, liksom arbetarne — för att icke säga machinerna — på en fabrik. Mamsell *Mars* har ju ofta lemnat Paris, och, liksom för att hvila sig, på theatrarna i Lyon, Marseille eller Geneve förvånat och förtjust. Den store *Esslair* gör nästan årliga utflygter från München till Tysklands öfriga hufvudstäder, liksom *Devrient* från Berlin, eller Fru *Schröder* från Wien: och hvarhelst de uppträda, lemna de efter sig sköna och varaktiga minnen. Så hade äfven nu Skådespelaren *Nielsen* gjort en resa från Köpenhamn till Wien; men han var den ende af de utmärktare Skådespelarne, som saknades.

Vaudeviller och smärre Lustspel utgjorde sommarens Theater-nöje. Inkomsten tillföll ej kassan, utan de spelande sjelfva, hvilka derföre

under denna tid icke få gifva större stycken. Första aftonen gick mycket af ordens mening för mig förloradt. Den lösa tonvigten, ljudens brytning, och den veka läspningen falla sig i början främmande för ett Svenskt öra och försvåra uppfattningen. Doktor *Ryge*, den mest omfattande af Köpenhamns dramatiska konstnärer — ty han spelar *Palnatoke*, *Wilhelm* i Axel och Valborg, och *Michel Angelo* med lika framgång som Holbergs första komiska rôler — talade klarast och tydligast. Ypperlig var Fru *Wexschall* såsom Sömngångerska i *"Kiærligheds Drømme."* Den outsägliga känsla, hvarmed hon på scenen talar och handlar, behaget i åtbörder, röst och anletsdrag, det ljusa, nordiska håret och den höga gestalten göra henne till en utmärkt Skådespelerska, och hon måste vara en makalös *Walborg*. I *Heibergs* Vaudeville: *De Uadskillelige*, i *Den Forsigtige* och *Die Wiener in Berlin* måste man hjertligen le åt *Frydendahl* och *Rosenkilde*; den förre, mer originell, är lustig af naturen: den senare *gör sig* lustig och lyckas ofta. Intagande var Mamsell *Wulff* såsom *Alexis*, i stycket af samma namn. Hon saknade endast vingar för att vara en kärleksgud.

Theatern, byggd af Fredrik V, ligger vid Konungens Nya Torg, såsom ett utbygge. Den skämmer bort platsen och skämmer ut sig sjelf. Ett Melpomenes tempel borde ej vara trasigt innan eller utan. Dock är Salongen, som har tre Logerader, till sitt inre treflig, och nästan af samma vidd, som förra Dramatiska Theatern i Stockholm. Målade bröstbilder af Sophocles, Plautus, Holberg och Evald pryda den.

Af Byggnader i Köpenhamn intager, för sin historiska märkvärdighet och sin göthiska gestalt, Slottet *Rosenborg* främsta rummet. Det ligger i skötet af en löfrik trädgård, öfver hvars toppar

det lyfter sina tornspiror, och omgifves af tre gator, den sköna och breda *Kron-Prindsesse-Gaden*, *Gotters-Gaden* och *Sølv-Gaden*. Det glädde mig, då jag inträdde inom Slottets murar, att nu hafva ett för minnet och inbillningen åskådligt rum, der jag kan försätta K. *Christian IV*, då jag tänker på honom. Denna, vår store Gustaf Adolfs samtida och underlägsna medtäflare, har jag först i Köpenhamn rätt fattat. Han var en stor Konung för sitt land: det kan man vara, och likväl vara mycket mindre än Gustaf Adolf. Konung Christians krokiga näsa, hans kraftiga drag i pannan och öfver munnen, tillkännagifva herrskaren. Han har byggt och älskat Rosenborg. Der dog han ock i en hängmatta, uti ett litet, aflägset rum. Hans Gemål bodde på en annan sida: ett ännu befintligt språkrör ledde de kärliga ljuden emellan dem, på sextio alnars afstånd. Förvaltaren förevisade många kostliga ting, af hvilkas åskådning jag snart blef trött. Men lifligt erinrar jag mig ännu den stora *Riddarsalen*, der Konungen årligen, sittande på en silfverthron, öppnar Högsta Domstolens sammankomster. Salens väggar prydas af tolf stora gobelins-taflor, som föreställa märkliga händelser ur Christian V:s historia: och taket prunkar med ståtliga gips-arbeten. I ett annat rum ser man de throner, på hvilka Konung och Drottning sitta, då de krönas. Konungens är af elfenben och förgyldt silfver, och har ofvantill en stor ametist. Ytterligare visas den ännu blodiga spetskrage, hvarmed Christian IV torkat sitt utskjutna öga, samt dennes och Fredrik IV:s brudgumsdrägter af guld- och silfverstickadt sammet: och åter i ett annat rum föreställes hela *Flora Danica*, målad i naturliga färger — på postlinstalrikar. Liksom i de flesta gamla Slott finnes äfven på Rosenborg ett *klenod-skåp*. Bland mängden af ögonkittlande juveler och färgade ädel-

stenar bemärktes en drufklase af en enda stor smaragd: Christian IV:s Kommunion-kalk: En svan af en stor, äkta perla: Christian VII:s Mäster- och Borgarebref, dem han erhöll af Londons Guldsmeder och Borgare: stora, tunga och massiva kannor och bägare af guld, samt slutligen ett porträtt, i medaljon, af Konung Gustaf Adolf, och af honom skänkt till Christian IV. Det är gjordt att bäras på bröstet: liknar mycket de bästa bilder, jag sett af den store mannen, och är i mina ögon den dyrbaraste af alla Rosenborgs klenoder.

Men — det är tid att lemna stadens vallar och träda ut i det gröna. Sommaren står i sin middagshöjd, och fastän skördemannens lia nedergjort många af dess skönaste blommor, så har likväl mången ny ros utspruckit sedan dess, och de Seeländska bokarna och ekarna yfvas ännu med den friskaste grönska i sina kronor. Himlen är ren och blå. Jag bjuder alla dem, som kanske tröttnat vid vandringen genom konstens salar, att göra mig sällskap på en eller annan utflygt i den fria naturen.

Den 15 Juli var en Söndag, och så skön, som Nordens sommar kan gifva den. På morgonen hvimlade gatorna af helgdagsklädda andäktige, hvilka, med sina psalmböcker i händerna, vandrade antingen till Slotts-Kapellet för att höra *Liebenberg*, eller till Trefaldighetskyrkan för att höra *Mynster*. En folkfest kan också aldrig vackrare och värdigare begynnas än med gudstjenst. Men ännu lifligare blef rörelsen på eftermiddagen. Vi följde strömmen åt: tågade långsamt i den nästan söderländska hettan ut genom Öster-Port, der en lång rad af allehanda åkdon med förespända hästar å ömse sidor om vägen väntade sin vederbörliga laddning af folk, för att afgå till *Dyrehaven* (Djurgården). Efter att hafva mön-

strat och valt och frågat och prutat, satte vi oss upp i en lång Holsteinare med tre säten, efter öfverenskommelse med kusken att till honom betala två mark personen, och rullade fram, på den dammande vägen, än fort som Jehu, och än långsamt som i ett liktåg, allt efter som mängden af de förutfarande vagnarna tillät. Skogar, bördiga fält och täcka landtställen passerade vi öfver, igenom eller förbi. Till höger ligger det vackra *Charlottenlund*, der Prins *Fredrik* af Hessen om sommaren bor med sin familj. På samma sida, men på något afstånd, ser man äfven en vik af hafvet, med gröna uddar och holmar. Öfverhöljda med dam, anlände vi till den lummiga lustparken, hvarest genast, så snart vi hoppat ur vagnen, en svärm af pojkar, med borsten i ena handen och i den andra en liten bricka till tecken af sitt privilegium, rusade fram, och, i det den ena sökte skuffa den andra ur vägen, begynte skrapa och putsa oss från hufvud till fötter, emot ett tvåskillingsstycke för besväret. Redan hade den landtliga högtiden tagit sin början. Talrika, skiftande grupper suto i skuggan under träden och i sirliga tält, eller ströfvade matta omkring i solskenet, sökande en beqväm hviloplats. Gycklare och ormtjusare, lindansare, konstridare, karlar, som visade markattor och kameler, källarmästare, marketentare, alla med sina särskilda, ofta vidunderligt formade hus eller skjul och brokiga skyltar, delade med sångare och musikanter den muntra och nyfikna allmänhetens uppmärksamhet. På en kulle, på andra sidan om dalen, satt Prins *Christian* i sin vagn, bredvid sin Syster. Han var klädd i den vanliga, röda uniformen med gröna uppslag och Elefanter-Ordens krachan. Sjelf satt han med blottadt hufvud: en mängd folk stod omkring och gapade än på Prinsen, än på den granna vagnen och hä-

starna, än på den ännu grannare kusken. Ett par gubbar, den ena med åldrens snödrifva på sitt blottade hufvud, spelade och sjöngo plattyska visor helt nära Furstens vagn. Nu ankom äfven Prins *Wilhelm* med sin gemål och sina täcka barn, samt kort derefter *Konungen*. Alla sågo glada ut, och trängdes att få noga betrakta det kongliga huset; men ganska få lyfte af hatten för sin Envåldsherre, förrän det gjordes oundvikligt derigenom, att han först hälsade sjelf. De Kongliga lemnade sina vagnar, och gingo arm i arm, åtföljda af de uppvaktande, genom dalen upp till sjelfva lustbarheternas medelpunkt, inträdde i Foureaux's Circus, der de en stund besågo ryttarnes och lindansarnes öfningar, och gjorde slutligen en rund kring parken, hvars fägring ökades, ju längre solen sönk ned i vester. Hettan öfvergick till en mild svalka: dagrar och skuggor bröto sig så läckert på de af bokar och ekar höjda kullarna, och de öppna fälten befolkades af menniskoskaror, hvilka nu vågade sig fram ur skogarnas skugga, i aftonsolens sken, och begynte sina lekar och dansar. Holländska qvinnor med sina blå vingmössor, Seeländska pigor, mera netta och gladlynta än vackra, med gyllene, spetsbeprydda hufvudbonader, fästade med röda band, svängde sig vid gigors musik muntert i pålskorna med raska drängar från landsbygden eller unga, grannt utstyrda gesäller från staden: eller ock vandrade de hängande vid hvarandras armar, uti långa rader, under skratt och glam, genom lunden. Längre fram på aftonen, sedan folkmassan minskats, syntes väl här och der på en trädbänk någon välplägad Daneman stilla luta sig emot bordet, der den halftömda ölbägaren stod och väntade; men bland åtminstone tiotusen personer till största delen af lägre och lägsta klasserna, och med frihet och

tillfälle till all slags förplägning, sågs ingen enda så drucken, att han bar sig oskickligt åt eller förde gräl.

Vi vandrade till fots tillbaka åt staden. Hela vägen öfversvämmades af åkande, ridande och gående: ju längre det led in på natten och ju närmare vi nalkades staden, ju pittoreskare framställde sig de spatserande eller vid kanten af vägen hvilande grupperna. Skott förkunnade Konungens ankomst på ångskeppet till staden, och från Fredriksbergssidan syntes de fallande raketerna som stjernor och midnattssolar. Solen var nära att begynna en ny dag, innan vi, efter en angenäm natur-fest, mycket kringströfvande och en Svensk mils återvandring, glada och trötta insomnade på det Nordiska Värdshuset.

För att njuta en annan tystare och stillare fest, tågade jag en afton ut genom Norre Port till den så kallade *Assistence-Kyrkogården*. Den är säkert en af de skönaste griftegårdar i Europa. Lummiga träd, dunkla gångar, öppna och ljusa blomsterfält, tempel, som beskuggas af popplar, marmorsarkofager, af tårpilar öfverhängda, och urnor, eller kors, omslingrade af rosenrankor, doft och fågelsång göra dödens rum till ett litet paradis. Någon torde säga, att stället är mera en lustgård än en kyrkogård: att den uppfinningsrika menniskokonsten här gjort sig för mycket besvär att öfversockra den högtidliga bitterheten af tanken på förgängelsen: att denna tanke är hälsosam för hjertat: att den är renande, stärkande och upplyftande, och får icke bortjollras eller inbäddas i bara blommor: och att dödens gårdar derföre böra sakna all annan prydnad, än de dödas ben och den enkelt grönskande torfvan; men jag svarar: den, som af dessa oskyldiga prydnader, hvarmed allmän eller enskild tacksamhet och saknad hedrat de hädangångnas aska och

minne, kan låta sig förledas till lätteinniga känslor eller till glömska af rummets betydelse, den var aldrig värd att känna det stora och upplyftande i Dödens tanke. Firas väl en dyr bortgångens minne ljufvare och mera innerligt än i skötet af en vacker natur? De gamle, som äfven visste hvad döden var, hade ju sina aflednas vårdar uppresta på de ställen, der de helst lustvandrade, och hvarföre, om ej för att på en gång förlänga och förljufva saknaden af hvad de förlorat, och i minnets heligaste stunder njuta en förebild af det väntade Elysium, der all saknad skulle upphöra, och det obefläckade Minnet till en oupplöslig förening omfamna det fullbordade Hoppet? Frestas någon vid åsynen af den blomsterslöja, som naturen och konsten i förening här dragit öfver förgängelsen, att glömma hvar han går, så lyfte han endast sin blick upp till den ensamma pelaren, som står hög och alfvarlig bland korsen, vårdarna och blommorna, pekande mot himlen, och med den enkla, men betydelsefulla inskriften: META: det heter: *Vandrare! här är Målet.*

Ej alla af minnesvårdarna utmärka sig genom ny uppfinning eller betydligt konstvärde; men många förena på ett öfverraskande sätt det enkla, rörande och smakfulla. Jag minnes den tjugutreåriga *Charlotte Bull's* grafsten af hvit marmor, hvilande mot jorden och höljd af yppiga rosor: *Sören Gyldendals* hvita urna, bekransad af mossa, och höljd af en stenhop: Stifts-Amtmannen öfver Island, *Lauritz Andreas Thodal's* vård, med en vacker basrelief, föreställande Abrahams offer: *Scholdborgska griften,* samt i en dunkel löfsal ett stenhvalf, hvaröfver murgrönsrankor slingra sig. Öfverst sitter *en* hvit dufva, och på den hvita urnan under hvalfvet står att läsa: *Ikke tabt, men gaaet forud.* 1812.

Det var en lugn och skön afton. Ensliga, tysta vandrare gingo långsamt i löfgångarna och mellan grafvarna. Jag såg en blek, svartklädd qvinna, som med tårfulla ögon läste inskriften på en minnessten, under det tvenne blomstrande barn lekte omkring henne i gräset. Det ena af barnen böjde sig en gång ned för att afbryta en blomma; men modren förböd det, i det hon upplyfte fingret och skakade på hufvudet. Då satte sig barnet ned vid ett kors och begynte gråta; men det andra hoppade lustigt omkring och log åt brodrens tårar. Länge följde jag dem med ögonen, till dess de slutligen försvunno i en aflägsen del af lunden. Jag var främmande här, både för de lefvande och de döda; men stället var mig kärt och heligt: och på trappan af Dödens tempel diktade jag en sång till minne af den högtidliga stunden:

Hvilken paradisisk stad af grifter!
Hvilket yppigt lif i Dödens bygd!
Hoppet läser Minnets gyllne skrifter
Uppå vårdarna, i lindars skygd.
Här bor Döden. Kring hans thron de unga
Fåglarna i poppelkronor sjunga,
Såsom spelur i en folkrik stad.
Murgrönsrankor hvita marmorn smeka:
Aftonsolens strålar glädligt leka
Mellan tempel, mellan blad.

Stilla Död! Se, dina lagrar blomma!
Präktigt i din hufvudstad du bor.
Dina undersåter äro fromma,
Och din makt är faderlig, men stor.
Dina barn, med lugnadt, sorgfritt hjerta,
Utan möda, utan skymt af smärta,

Hvila tryggt i blomsterprydda rum.
Ensam du dig nya skatter letar;
Du den ende är, som här arbetar,
Stark, vidtfamnande och stum.

Intet uppror i ditt rike röjes,
Intet rop om fri konstitution.
Ingen tvedrägtsfackla blodig höjes
Kring din vördnadsvärda herrskarthron.
Du en Ultras är. Du vill allena
Under dig och kring dig allt förena:
Stolt du tror, att du allsvåldig är;
Men Allfader dig ett *Meta* ställde,
Och för dig och för din spiras välde
Non plus ultra! skref han här.

Vandringsman! när tankfull du beskådar
Pelar'n, som bland grafvarna står opp,
Vet du, hvad dess korta inskrift bådar? —
"*Meta* står det — Målet för mitt lopp." —
Nej! *ditt* lopp är såsom evigheten,
Och ditt enda mål: Fullkomligheten;
Lifvets stjerna slocknar alldrig ut.
Blott för Döden skrefs orakelskriften;
Det är Döden blott, som dör i griften:
Menska! du tar aldrig slut.

Aldrig slut! — Gudomlig och förfärlig
Är den tanken: Jag odödlig är.
För den ädla såsom solen härlig,
Han det usla som en brand förtär.
Ingen hvila ges för menskoanden;
Evigt uppåt genom stjernelanden
Skall han flyga till sitt stora mål:
Och ur hvarje plågas heta sköte
Flamma upp till nya segrars möte,
Såsom Phoenix från sitt bål.

Lång och svår och skön är pilgrimsfärden;
Strider vänta mig: jag väntar dem:
Och den obekanta, vida verlden
Är mitt hem, till dess jag kommer hem.
Trygg jag vandra vill, och aldrig bäfva:
Må min Ande, såsom örnen sväfva
Evigt uppåt på sin fria ban!
Må mitt Stoft, när det är trött att följa,
Stilla sänkt uppå en lugnad bölja,
Dö i välljud, som en Svan!

Dö i fosterjordens dyra länder,
För hvars väl sin sista suck det gaf,
Eller vaggadt fram mot hemmets stränder
Finna der åtminstone sin graf!
Eller ock — om det ej dit kan hinna,
Må det *här* den sista hvilan finna,
Lika ljuf som nejden är mig kär:
Obesmittade af ryktets tunga,
Vid en psalm, som himlens fåglar sjunga,
Stoft och namn begrafvas hår!

Salig då skall anden se tillbaka,
Blicka ned på denna kyrkogård,
Och min bästa Sång skall kanske vaka
Som en Genius på min minnesvård.
Du, min älskling ibland blomstergårdar,
Som så många brustna hjertan vårdar,
Skall jag gömmas i ditt sköte? Nej!
Söderns park vid gränserna af Norden,
Bifrost mellan himmelen och jorden,
Göm dock min Förgät-mig-ej!

Vandringen på Seeland.

Väl låg utanför Köpenhamn den Ryska Flottan i en majestätisk halfcirkel på Sundets vågor, och utgjorde ett sällsynt föremål för min och alla nyfiknas uppmärksamhet: väl hvimlade staden af Ryska Officerare och soldater, hvilka senare icke sågo obenägna ut att plundra till sig för intet all den boskap och öfriga förnödenheter, som det bördiga Seeland nu lemnade för pengar; — men detta var ej nog, att längre fjettra mig inom murarna. Väl företog jag ofta en och annan aftonvandring genom den ståtliga alléen till Lustslottet *Fredriksberg*, i hvars park den sköna, Danska verlden, såsom mer eller mindre lysande planeter, församlade sig kring den stora Fix-stjernan, Hofvet, och dit en munter krigsmusik, som skallade från blomster-terrassen utanför Slottets fönster, lockade stora flockar äfven af den lägre, obemärktare klassen; — men dessa utflygter voro för inskränkta, och allt, hvad jag ännu sett af det täcka Seeland, smakade för mycket af staden, hvars tyngre luftkrets och tvungna natur alltid sträcka sig en eller annan mil utom vallen.

Derföre den 23 Julii om morgonen stod jag upp med solen, stoppade några Riksbanksdaler, liknande höstliga, gulnade löf, lika tunna och sköra som dessa, och litet smått silfvermynt i fickan, och begaf mig ut genom Norra Porten. En stund strök jag rakt fram, som en diameter, igenom en lång allée; men nådde snart det egentliga landet, som nu var öfverhöljdt af de rikaste sädesdungar, vaggande för sommarvinden, på hvars varma vågor lärkorna lyftes högt emot solen, glädtigt spelande sina visor. Jag var lätt och fri: jag kände hvarken till mitt eller jordens

stoft. Sjelfva den enformiga bördigheten behagade ögat, ehuru ännu intet särskildt föremål fängslade dess blickar. Hvita hus mellan gröna träd: gröna träd mellan guldgula åkrar och blomsterprydda ängar. Jag var lycklig som *Siebenkäs* på sin vandring till Bayreuth; ty under de båda sista dagarna hade Köpenhamn, hvarifrån jag eljest medfört så angenäma minnen, varit mig ett *Kuhschnappel.*

Omkring en mil från staden står bredvid vägen till höger en obelisk och på dess fotgrund läses följande inskrift:

Æreminde efter Døden
Før
JOHAN HARTWIG ERNST
Greve af Bernstorff,
Som gav
Udskiftede Hovning, Frie Arvelige
Gaarde,
Med dem Stræbsomhed Velstand Allt
Till Mønster før Efterslægten
MDCCLXVII.
Oprettet
Af Godsets Taarefulde Beboere
MDCCLXXXIII.

På andra sidan om en liten, vacker sjö, i en lund af bokar, ligger den Bernstorffska egendomen *Gentofta,* på hvars ägor denna minnesvård är upprest.

Klockan tolf anlände jag till *Kongens Lyngbye,* vederqvickte mig der ur min vinflaska, och betraktade Kyrkans besynnerliga yttre. Som barn hade jag sett den aftecknad i Linnerhjelms Resa och då tagit den för ett slags lustslott. Byn är

vacker och treflig. Några stenkast derifrån trädde jag in under den svalkande, ljufliga skuggan vid Prins Christians täcka lustställe, *Sorgenfri.* Sorgfri hvilade jag ock en stund i parkens sköte, vandrade derpå framåt det netta Slottet, enkelt och anspråkslöst som *Haga,* ehuru dess omgifningar förhålla sig till Hagas natur, som en tillställd rundmålning förhåller sig till ett skönt naturligt landskap. Jag framträdde på terrassen och stannade der, nära ett öppet fönster, hvarifrån klingade toner af ett fortepiano. I melodiska löpningar eller fylligare accorder flögo tonerna ut genom fönstret och spelade ännu som lärkor öfver den lilla, täcka dalen nedanför terrassen. Jag stal en blick in i rummet. Det var Prinsessan Carolina, som framtrollade de idylliska ljuden. Allt var så lugnt och tyst. Ingen fågel spelade: de tycktes alla lyssna, beundrande den musik, som de icke kunde uppnå. Men jag stod ej länge der; ty jag fruktade, att något främmande ljud skulle störa den rena, musikaliska stundens frid, som hvilade öfver nejden och mig. En reslig karl, den jag träffade vid porten, sade mig, att jag ännu hade tre mil till *Fredriksborg.* En hoftjenare, i röd, galonerad skrud satt och slumrade på en bänk i lindarnas skugga. Farväl, ljufliga Sorgenfri!

Nejden blir nu allt vackrare. En rik bokskog omslöt mig snart, lik en Briareus, med hundrade armar, och ehuru ej trött, måste jag litet rasta i dess famn. Seeländska bönder med stora, starka hästar och långa, grofhuggna vagnar körde mig förbi. En af dessa grep jag an, och öfvertalte honom lätt att för en snaps föra mig ett stycke väg på sitt obeqväma åkdon. Under det jag vid hans sida skakades framåt landsvägen, betraktades *Fredriksdal,* som blickade fram prydligt

ligt och täckt ur sin gröna trädhylsa, likt en hvit törnros i sprickningsstunden. Sedan jag på ett värdshus druckit dyrt och dåligt kaffe, besteg jag en annan bondvagn, hvars ägare mot en Mark skjutsade mig en half mil. Det var ej trötthet, som förmådde mig att åka, utan begäret att tala med folket. Också fann jag i denna min skjutsbonde en språksam sälle, hvilken berättade mig mycket om landets rikedom på säd, och om bondflickornas och drängarnas tilltagande praktlust. Då vi slutligen skulle åtskiljas, ville han nödvändigt föra mig till ett litet "lyststæd," för att der med honom slå kägglor. "Man maa more sej lidt," var hans argument. Då jag nekade, blef han ledsen och frågade, om man i Sverige icke kände det kostliga käggelspelets nöjen. Men han *åkte* sin väg och jag *gick* min väg förbi *Birkeröd*, omgifven af glada naturtaflor, och öfver leende fält, likväl här och der afskalade för att tjena till bränntorf, som i stora pyramider vanprydde jorden. Mot aftonen inträdde jag i *Fredriksborgs Have*, stor och ypperlig, en fortsatt kedja af Fahlcrantz'ska trädgrupper, dunkla och saftiga, med ljusa solskensmattor emellan sig. Praktfull var första anblicken af det stolta *Fredriksborg*, Danmarks Gripsholm, och jag påskyndade mina steg genom den höga trädportiken, för att vid dagens ljus kunna betrakta Slottet innan och utan. Tvenne timmar före solens nedgång inträdde jag genom Slottsporten.

Slottet *Fredriksborg*, liksom nästan allt annat hvad Danmark äger i stor stil, är fullbordadt af Christian IV, ehuru redan grundadt af Fredrik II, hvars namn det bär. Det är en stor och hög, tresidig byggnad, grundmurad i vattnet och prydd af Göthiska torn, olika till storlek, men af samma form. Slottet är ej hvitmenadt utan-

på, utan står der i sin äkta, gamla hy, som en kraftfull och solbränd kämpe. Innan man hinner till borggården, går man under tvenne porthvalf. Framsidan är vördnadsbjudande: murarna prydas af basreliefer i sten och träd. Fjerde sidan utgöres af en lägre byggnad, som sammanbinder Slottets flygelsidor, utan att skymma façaden. I denna del af huset bor Förvaltarens Fullmäktig, hvilken, enligt ordspråket: *Min dräng hade ock en dräng,* visar Slottet för alla, som hafva lust och råd att beskåda dess härligheter.

Då jag steg in i ett litet rum af nedersta våningen, och på en art Svensk-Danska sporde en piga, om Slottsförvaltaren här vore att finna, blef hon blek af förskräckelse, och lopp in till frun, för att berätta att i yttre rummet stod en främmande karl, som talade så konstigt, att hon ej begrep ett ord. Ut kom den unga frun, som icke heller syntes tro mig särdeles väl, och svarade, på min temligen tydligt yttrade önskan, att bese slottet, med en min, som skulle innebära ett slags förakt, och med en förnäm tvekan om min förmåga att betala: "Det vill koste dem tre Rigsbankdaler." Men då jag, utan minsta förlägenhet eller invändning, erlade den äskade summan, blef frun vänlig och mild som en vårsol, böd mig sitta i soffan, och skickade genast icke efter Förvaltaren och ej heller efter hans Fullmäktig, ty ingendera var tillstädes, utan efter Vice-fullmäktigen. Denne, en gammal man med ett bottenärligt ansigte, anlände snart med en stor nyckelknippa i handen, gick före mig upp till Slottet och upplät dess portar.

Kyrkan, der alla Danmarks Konungar krönas, är klädd med marmor och sandsten invändigt. Altaret är gammalt, predikstolen likaså, och arbetad af ebenholtz, samt prydd med de fyra Evangelisternas bilder i silfver. Midt emot

Choret under en Baldakin af rödt, guldstickadt sammet, stå vid kröningen de kongliga thronerna, hvilka nu förvaras på Rosenborg. Ofvantill står skrifvet i guldbokstäfver: *Makten kommer fra Gud.* Rundt omkring Kyrkan går en läktare, smyckad med gamla taflor, såsom Moses, upphöjande ormen i öknen, af Rottenhammer, och flera i samma anda. Ett vackert stycke framställer den gamle Jakobs förtviflan vid åsynen af Josefs blodiga mantel. Närmast Choret är på denna läktare den Kongliga stolen, med elfenbensfigurer i taket, som föreställa frukter och blommor, och äro svarfvade af Konung Christian IV. Der befinnes ock ett Mosaikbord, med ett rundt och djupt hål vid ena ändan. Detta hål är utskuret med knif af Ryska Czaren Peter I, då han betviflade, att bordet var verklig sten. Väggarna i den Kongliga stolen äro beklädda med rätt vackra, Bibliska målningar af Neulandt. Nära thronställningen är läktaren behängd med ännu lefvande Elefanter-Ordens-Riddarnas Vapensköldar. Helst hvilade mitt öga på Svea Konungs ridderliga sköld, buren af honom såsom Prins af Ponte Corvo. Jag såg ock Capod'Istrias och Furst Metternichs Vapen. Den senares valspråk är: *Kraft im Rechte.* Visserligen har han mycken *kraft;* men delar deri möjligtvis flera andra utmärkta Statsmäns öde, att icke alltid ha *rätt.*

Från Kyrkan kom jag in i *Drabantsalen* och derifrån till *Råds-Salen.* Der hänga bilder af alla Danska Konungar af Oldenburgska ätten. Christian I har sin plats ofvan spiseln: derpå Christian II med sitt lömska, Fredrik II med sitt milda och ädla anlete, Christian IV i harnesk med hermelinsmantel, mörka mustascher och hvitt pipskägg samt glest och hvasst, nedfallande hår, svart som natten, öfver den ljusa, men alfvar-

samma pannan. Jag satte mig ned i Konung Christians stol och betraktade de stora slagtningar, som han vinner — på väggarna der, under det ledsagaren snackade om Helsingborg, om Landskrona m. m. Jag erinrar mig ej, att han nämnde *Lutter am Barenberge.*

På andra sidan om Drabantsalen begynner en ny följd af rum. I *Konungens Sofrum* står Christian IV:s simpla skrifbord. I *Drottningens rum* läste jag på en fönsterruta några ord, hvilka den olyckliga Drottningen Carolina Amalia egenhändigt ristat deri:

O keep me innocent, make other great.

Den nuvarande Drottningen har i den så kallade *Drottningens Sängkammare,* som är rikt inredd med sammet och silfver, på sin kröningsdag på en ruta, under Konungens och hennes eget namnchiffer, skrifvit med en diamant:

Den 31 *Julii* 1815.
Gud vor Herre Velsigne Dannemark.

Då man i *Mat-Salen* kastat en blick på den af en Holländsk Officer, C. H. Seydewitz, målade Tafla, som föreställer Konung Waldemar II, stridande mot hedningarna, dem han, efter tidens sed, med eld och svärd vill omvända till Christendomen, öfvergår man till det i flera rum fördelade *Målnings-Galleriet.* Liksom på Gripsholm består det nästan uteslutande af Porträtter. Här såg jag *Axel Oxenstjerna* och *Carl Gustaf Wrangel,* hvarken särdeles lika eller väl målade. Jag vände mig till höger och fann Konung *Carl IX,* den store *Gustaf Adolf* och *Christina.* Den senare är afbildad på tre taflor: först såsom mycket ung, sedan såsom Drottning i sina kraftigaste år, och sist såsom Catholik. Då hade hon blifvit fet och pussig. Öfver hela gestalten,

klädd i svart skrud med hvit slöja, hvilar något klosterligt, hemskt och dystert, hvilket snart öfvergår till åskådaren, isynnerhet om han är Svensk. Jag tänkte på Fadrens friska hjeltetro och fria hjeltesjäl: jag tänkte på Dottrens afsteg, förnedring och ånger. Just nu slog klockan sju i slottstornet, först fyra qvarter, stilla och klart; sedan fulla sju slag högre och klarare, och sist upprepades dessa sju slag så starkt, praktfullt och majestätiskt klingande, att hela Slottet sönq dervid, och flera minuter derefter vandrade genom dess tysta hvalf ett härligt, bäfvande echo, som småningom aftynade och dog. Det tycktes mig, som Tidens stora klocka kallade alla dessa från väggarna nedblickande gestalter till Historiens yttersta dom. Men de rörde sig ej. De äro redan dömde.

Jag lemnade *Christinas* sorgliga bild och vände mig till Konung *Carl X.* *"Det var en dygtig Konge,"* sade min ledsagare: och då jag smålog dervid, tillade han efter ett ögonblicks besinning: *"For Sverrig, men ikke for Danmark."* Jag satte mig ned vid ett fönster och såg utåt den lilla, spegelklara sjön nedanföre, kring hvars vik byn *Hilleröd* låg i halfcirkel, som en krans af hvita blommor med gröna blad, under det den gamle Vaktmästaren oupphörligt språkade om Slottet och dess invånare. Nu följde att betrakta den etthundradetjugusex år gamle *Drachenberg*, *Klopstock*, *Wessel*, den fromt genialiske *Evald* med hängande hår, den lärde *Suhm*, Bildthuggaren *Wedewelt*, den store *Bernstorf*, *Pontoppidan* med ett presterligt skönt hufvud, *Holberg* med peruk på ett lifligt och vackert hufvud, *Tordenskiöld* med manliga drag, General *Lövenörn*, Amiral *Nils Juel* — alla märkliga män, men de flesta icke bättre målade än bilderna på Gripsholm. Här afbröts kedjan

af det Danska Pantheon, och ögat fästade sig vid en stor tafla öfver Köpenhamn, målad 1666 af Wolfgang Heimbach. Den föreställer huruledes Fredrik III krönes såsom Envåldskonung på platsen utanför Börsen. Dernäst följde en lång rad af de främmande Sändebud, som kommo för att lyckönska Konungen (bland dem äfven en Svensk, men utan namn), väl målade af Carl von Mandern. Denna samling, ehuru mindre, kan anses såsom ett motstycke till det Galleri, som finnes på Gripsholm, af de vid Westphaliska fredsslutet biträdande Ministrar. Nu begynner åter en följd af märkliga eller åtminstone besynnerliga män: såsom *Ebbe Ulfeld* i svart, lång jacka, med en tät rad af förgyllda knappar och guldsnöre om hatten, väl målad: Amiral *Tromp*, prydd af Elefanter-Orden, och med grått, hängande hår. Det berättas, att den käcke Sjöhjelten sagt till Konungen i Danmark, då han emottog Elefanten af dess egen hand: *"Ihro Majestät! Womit werd, ich das ungeheure Thier ernähren können?"* och att Konungen svarat: *"Sey ruhig! Es wird' sechs tausend Thaler zu fressen haben."* Derefter följa trenne bilder af *Christian IV* såsom *Prins*, klädd i rosig gyllenduk, såsom *Konung* och såsom *död*, svept i guldtyg, med hopknäppta händer, med fallet anlete, men ännu stora drag: Hans Systrar, *Augusta* och *Hedvig*, såsom barn, i mössor, med dubbla guldkedjor och ett hvitt, veckadt kläde, framtill nedfallande till fötterna; *Ellen Marsvin*, en Dansk hedersgumma: fyra *Rantzowska* Hjeltegestalter, i sin tids rustning: den sköna *Dyvege Sigbritsdotter*, Christian II:s älskarinna: Biskop *Thorlacius* från Island med sin fromma maka *Gudridur Gisladotter:* Konung *Carl XII* såsom Prins, målad af *Ehrenstral:* — och slutligen, i

ett särskildt rum alla Danska Konungar från djupaste hedenhös.

Riddar-Salen, sjuttiosju fot lång och tolf fot hög, är ett präktigt rum, med förträffligt arbetadt bildthuggeri i taket, af en Italiensk mästare. Fåglar och djur, målade med lifliga färger, bilda en grann bård deromkring. Mellan de öfriga takprydnaderna synas Uppfinningarna, allegoriskt föreställda och Konung Christian IV:s vapen med inskrift: *Regna firmat pietas*. Längst fram i salen är en stor spisel af svart marmor. På väggarna äro åtskilliga taflor att beskåda, bland hvilka *Judith* med Holofernis hufvud, ett stycke af hisklig natursanning, och betäckt med ett förhänge, att ej de nerfsvaga må öfverrumplas af dess åsyn: fyra taflor, stickade af Christian IV:s mor, och en bild af den med horn födda *Margaretha Meiners*, kallad *Femina cornuta*.

Nu hade jag gått rundtomkring Slottet och besåg till slut: *De döda Riddarnes Rum*. Det är dystert och mörkt: endast sparsamma strålar af dagen falla på de upphängda Vapensköldarna. Jag nalkades en af dem, som syntes klarare belyst än de öfriga. Kring skölden läste jag: *Napoleon, Imperator Galliarum, Rex Italiæ*.

Jag skilldes nu från min ledsagare, sedan jag med en drickspenning tackat honom för sin möda och begaf mig till Gästgifvaregården, der jag hos Herr *Abel*, en beskedlig man med ett Cainsansigte, sof, efter en mödosam dag, dåligt och oroligt under en het dunbolster.

Om morgonen, den 24 Julii, uppstod jag munter ur min Procrustes-säng, begaf mig ut i det fria och vandrade genom en skönt grönskande och skuggrik naturens trädgård framåt *Fredensborg*. Min resas längd var blott en Dansk mil. Mest njöt jag på en liten kulle till venster, der jag stod länge i den sköna morgonstunden, om-

gifven af brummande humlor och surrande bin, hvilka med friskaste aptit frukosterade i de doftande timjans-blommorna, som höljde den lilla kullen. Lärkorna spelade glädtigt, icke i skyn (ty på hela det blåa hvalfvet fanns ingen sådan), men i vällustiga våglinier höjande och sänkande sig mellan himmelen och jorden, medan jag stod stilla och betraktade den blåa *Esrums-sjön* med sina täcka stränder, och Slottet *Fredensborg*, som ur bokarnas rika grönska lyfte sin kupol och sina beflaggade spiror. En idyllisk stillhet rådde i grannskapet af Fredens borg. Snart var jag vid målet, hälsades med dålig musik från ett litet värdshus, och tog in på den så kallade *Stora Slottskrogen*. Nu kringvandrade jag Slottet, hvilket med sin dôm och sina fyra smala torn eller minarets har ett nästan orientaliskt utseende, men synes öfvergifvet och vanvårdadt, och fördjupade mig i parken, som prunkar med de ståtligaste träd och vanprydes af vedervärdiga bilder. På eftermiddagen satt jag i den lilla blomstergården vid Slottskrogen och såg ut öfver Esrums sjö, som blef allt klarare och lugnare, ju längre solen sönk ned. Midt på taflan glänste den stilla, mildt krusade sjön, till hvars blåa yta de smaragdgröna stränderna på motsatta sidan i fina konturer slöto sig. I gröna och gula rutor fördeldta lågo de bördiga råg- och kornåkrarna, rikt af solen förgyllda: en skogig, mörk udde till venster kilade ut i sjön, liksom för att svalka sig. I bakgrunden lågo idel täta boklunder med sina gulbruna kronor. Midt för ögat stod en skön grupp af unga, smala träd som välväxta jungfrur: till venster om dem framskymtade taket af en landtlig boning, men till höger utbredde sig den dunkla Slottsparken ända ned till sjön, på hvars yta en liten båt långsamt framgled. Då den småningom försvann, lyste dess upplyftade

åror mot solen, och den lilla båten liknade en stor trollslända, som med blänkande vingar sväfvade fram öfver vattenytan.

Seelands natur är icke romantisk; hon är idyllisk, en täck och angenäm herdenatur, som ger rika skördar och alstrar milda seder. Växtligheten fann jag nästan vara densamma, som i det sydligaste Sverige, endast mera full och frodig. Bokarna vinna först här sin rätta prakt och utbildade styrka, liksom kastanjerna vid Neckar. Naturen begynner redan här att lösgöra sig ur sina hårdaste bojor, och menniskan likaså. Högst i Norden måste hon mycket arbeta, för att lefva: derpå mycket arbeta, för att litet njuta. Här, på Seeland, synes redan naturen af menniskan taga arbetets tyngsta börda och lemna henne en större lott af njutning, till dess, slutligen, längst i Söderns paradis naturen ensam arbetar och menniskan njuter.

Då jag, på aftonen af den njutningsrika dagen, trött och dammig återkom till Fredriksborg, stod Slottet alldeles förklaradt i den nedgående solens sken. Jag tillbragte ännu en infernalisk natt under Herr Abels dunbolster, och for följande dagen på en stor vagn, tillhörig Jens Jensen i Hilleröd, i sällskap med en stum och fetlagd Doktor, en ännu fetare Matrona med svarta mustacher och en ung Madonna med ett dels sofvande, dels skrikande barn på armen, tillbaka till Köpenhamn.

Jag kan ej bättre och lämpligare taga afsked af Seeland och Köpenhamn än med dessa ur en väns bref lånade ord:

"Huru hafva någonsin Svenskar och Danskar kunnat vara fiender?" frågade jag mig sjelf. — Att se hvarandras strand och boningar, utan att se hvarandra, borde underhålla en ständig trängtan inbördes efter broderlig förening. Inga län-

der kunna vara bättre belägna till ett par brödrariken. Seeland och Skåne äro ju Samsyskon, om ock Ran förbjuder dem att sammanblanda sina namn. De ligga ej så långt åtskillda, att liknöjdhet och glömska ömsesidigt böra kunna söndra dem: de äro ej heller genom så tvetydiga gränser blandade, att anledningar till daglig tvedrägt och gnabb böra uppstå. Inga fjellar skymma dem undan för hvarann: inga sjelfgjorda råmärken locka till fredens störande: endast natten hindrar dem att se hvarannan klart i ansigtet, och hvarje ny morgon utbreda stränderna sina armar till en omfamning, som aldrig fullbordas, men också aldrig upphör. — Skåne är det sydligaste Norden. Danmark är hvarken Söder eller Norr: det är endast det kylslagna Norden, som blandar sig med den frostbitna Södern." "Så var min tanke."

Andra Boken.

Elben och Rhen.

Elben *fredlig återspeglar*
Nya, granna köpmans-slott:
På dess blåa yta seglar
Rika krämar'ns fartyg blott.
Rhen, *med sina hjeltegrifter,*
Sina drufvokullars prakt,
Tyder Minnets gyllne skrifter,
Hviskar högt om Ärans makt.
Örnen kring dess borgar svingar,
Vapen rosta i dess famn:
Från dess klippor återklingar
Segrar'n **Gustaf Adolfs** *namn.*

Travemünde och Lübeck.

Först om morgonen den 27 Julii, då jag stod om bord på Ångskeppet *Prinsessan Wilhelmina*, och såg tornen i Köpenhamn, snart hela Danska kusten och den aflägsnare Svenska stranden småningom försvinna, tycktes mig att jag lemnade fäderneslandet. Det svallar intet haf mellan Sverige och Danmark. Endast Sundet löper emellan dem som en vänlig flod. Dess inbyggare tala ju samma språk, ehuru i olika brytningar. Nu först var jag på hafvet: nu först gick jag ett aflägset land och ett främmande språk till mötes.

Möns besynnerliga kritberg voro nästan de enda anmärkningsvärda föremål, som erbödo sig under den långsamma och likväl stormiga sjöresan. Ett praktfullt åskväder spred sitt mera förvillande än ledande sken genom nattens mörker. Vågorna tumlade om hvarandra på hafvet: sjösjukan rasade om bord. Bland nära femtio resande var jag nästan den ende, som ej var i stånd att bli sjuk, ehuru jag mången gång var färdig att önska det. Liksom i en landskyrka, bland en skrålande folkmassa, enda medlet att rädda sin örhinna, är att skrika med, så är ock på svallande haf och gungande skepp endast en utväg möjlig att frälsa sig från åsynen af så mycken jämmer och elände, nemligen den, att blifva sjuk med och göra som de andra. Först när vinden lade sig den följande dagen, återkommo småningom lugnet och trefnaden bland det seglande sällskapet, i det den ene

efter den andra, blek som ett lik och med vacklande steg, smög sig fram ur sin gömma, eller reste sig upp från sitt hårda läger på däck. Det var redan långt lidet på aftonen, innan vårt fartyg, som en trött flodhäst utfrustande sina varma ångor, lade sig till hvila vid bryggan i *Travemünde*, der jag vid skenet af fyrbåkens flamma och lyktor och bloss mottogs af tre väntande vänner och resebröder.

Här badar man antingen i öppna hafvet, nedanför en brant sandås, prydd af ett tempel, med en vidsträckt utsigt öfver den lilla staden *Travemünde* och det stora hafvet, eller ock emot tolf skillingar Courant, i ett af de många badhusen, som gå på hjul, för att kunna flyttas efter hafvets fallande och stigande. Man äter hos värden på *Stadt Lübeck* och bor hos Lots-Åldermannen *Harmsen:* dricker *Bier-Wollust*, en smörja af öl, citron, socker och surt bröd, om man har mod dertill, eller *Hoppel-poppel*, ett slags äggtoddi. Man sitter utanför husen på gatan, i lindarnas skugga, sjunger, äter och dricker och språkar med ankommande eller farande Studenter: man spatserar på vallarna rundtomkring staden, på en knapp halftimma, och insuper både qvällar och mornar hälsosam saltsjöluft på bryggan, der skepp af alla flaggor ligga för ankar. Om natten höres den vresiga brandvaktens rop: *"Der Wind ist still"* eller *"Der Wind ist Nord-ost"* blanda sig med vindens tjut och böljornas brusning. Någon gång, för att afbryta det enformiga lefnadssättet, spisar man i stora Salonen vid ett stort, prydligt bord, och under taffelmusik, och till ersättning för utgifterna ser man sitt namn prydligt tryckt i *Travemünder Bade-Liste.*

Genast vid min ankomst på Tysk jord erhöll jag en fullständig bekräftelse på det i Sverige gångbara ordspråket: *Hvad gör icke Tysken*

för pengar? På den klara Söndagsaftonen visade en Equilibrist, åtföljd af en liten sex års gosse såsom Bajazzo, sin förvånande färdighet. Efter en mängd af mer eller mindre besynnerliga upptåg, fattade han i handen ett svärd, lade en tenntallrik på svärdsknappen, och medan den surrade omkring, satte han spetsen af svärdet mot kanten af en silfverpenning, denna åter mot randen af ett glas och glaset på munnen, balancerande dermed, under det tallriken oupphörligt for omkring på svärdsknappen, till alla åskådarnes förtjusning. Orgeldrejare gingo af och an, åtföljda af gycklare med brokiga fanor, medan en liten luftballon, utsirad med ett *Vivat Travemünde!* sakta lyfte sig i höjden och slutligen som en liten prick försvann långt ut öfver hafvet: en arm satan till Gycklare, klädd i en röd, trasig tröja och smutsiga underkläder, som kanske en gång varit hvita, bredde ut ett täcke på jorden och slog sin kullerbytta derpå, och en så kallad Snäll-löpare (Schnell-Läufer), sprang, tungt flåsande, staden och trädgården omkring, tid efter annan med klatschar af en ofantlig piska uppmuntrande sig sjelf till ytterligare ansträngning: allt för pengar.

Men icke nog dermed. En karl och en gumma vandrade från hus till hus och visade en ung Tumlare, som nyss blifvit fångad i Trave. Gumman framräckte en sparbössa, hvari man naturligtvis lade sin skärf, för att med godt samvete kunna betrakta den rara fisken. Han var verkligen vacker. Den svarta rygghuden, glänsande och slät som det finaste blankläder, öfvergick småningom till grått på sidorna och slutligen till en snöhvit, bländande färg. — Och när vi, senare på aftonen, suto under träden vid värdshuset *Stadt Lübeck*, förtroligt språkande med Pro Rector *Loeber* och dess fru, från Mecklen-

burg-Schwerin, och den välmenande värden stod i sin blå fotsida rock i dörren och vred händerna af idel förnöjelse, ropande sitt *Schön! Schön!* till allt hvad som sades, se! då kom en lång qvinnogestalt, omhöljd af en urblekt shavl och med en stor, slokig halmhatt på hufvudet, företrädd af en flicka, som bar en harpa. De stannade hos oss. Flickan spelade en liten inledning: derefter tog frun sjelf den ostämda harpan i sin hand och söng till dess klanglösa toner, med en ej obehaglig röst, en klagovisa. Penningar försmådde hon naturligtvis icke. Jag blef beklämd vid den musiken.

Det obehagliga intryck, som alla dessa uppträden hos mig väckte, tillskrifver jag ej handlingen sjelf; ty jag har sedan längre i Söder med lifligaste nöje åskådat vida galnare scener. Men dessa gycklerier äro icke här, såsom i det egentliga Södern, naturliga och frivilliga uttryck af en yrande inre glädtighet och brinnande lefnadslust, utan man läser tydligen i de arma varelsernas anleten, att ett tryckande behof piskar dem att göra sig lustiga, och de tokigaste saker utföras med den mest melankoliska min i verlden. Och deri ligger det hemska.

Då vi, efter några dagars vistande i Travemünde, i sakta mak rullade af på vägen till *Lübeck*, genom bördiga gärden, der folket inkörde sin säd, hvaraf likväl en stor del måste förspillas genom den ovårdighet, hvarmed de berga den, kom en rödbrusig bonddräng springande till vår vagn, höll upp emot oss en hopflätad sädeskrans och följde hästarnes lopp under ideligt tiggande. Strax derpå kom en ung, vacker flicka löpande från åkern, hoppade öfver diket, och hjertligt leende, med en krans i handen, begynte springa bredvid vagnen i kapp med drängen. Skjutsbonden

bonden tillkännagaf, efter hvad jag kunde fatta af hans orediga tal, att de för den första *Ærndtekranz* alltid fordra drickpengar af den första, som de möta. Då de ändtligen fått sina slantar, kastade flickan kransen till oss i vagnen, neg och lopp hurtigt sin väg. Jag tänkte åter: *Hvad gör icke Tysken för pengar?*

Vid ett värdshus, ungefär på halfva vägen emellan Travemünde och Lübeck, passeras *Trave*. Nu leder en lång och skuggrik allé ända fram till staden. Vackra landtställen synas till höger och venster, och i fonden spira de ärevördiga tornen upp öfver träden mot det blå. Vi tågade in genom *Burg-Thor*, en hög, betornad lemning från den tid, då staden ännu hade sina murar i behåll. Öfver *die Grosse Burg-Strasse* gick vår väg fram till *Drey Kronen*, der man bor billigt och väl. *Jacobs*-kyrkan ligger till höger om torget och den besynnerligare Kyrkan *Im heiligen Geist* i perspectiv.

Jag var således i den *fria Hanse-Staden Lübeck*, i en liten republik, styrd af Borgmästare och Råd. Allt är vördigt och gammalmodigt. Man tror sig nästan förflyttad tillbaka i medeltiden. Gatorna äro krokiga: husen höga, men liksom vridna härs och tvärs, än med långsidan, än med den i zigzag afspetsade gafveln utåt gatan: många mycket gamla. Staden är omgifven af *Trave* i en halfcirkel. Floden kommer från sydvest, omfattar i kroklinie stadens hela vestra sida och kröker åter omkring i nordostlig riktning. Östliga sidan omfattas af *Wakenitz;* sydöstligt ligger *der Krähen-Teich* (Kråkdammen) och i söder *der Mühlen-Teich* (Qvarndammen); så att staden är nästan alldeles omgifven af vatten, ett par eller tre landremsor undantagna. Folket synes sköta sin beqvämlighet:

man röker på gatorna och sitter mycket utanför husen; men fotgångaren löper ofta fara att öfverköras af de stora, obäkliga, fyrspända vagnarna, som upptaga halfva gatan och förorsaka ett förfärligt buller.

I Lübeck finnas många förträffliga Inrättningar. Jag besåg en *Fattigvårds-Anstalt* i Kyrkan *Im Heiligen Geist*. Hvar och en af de der intagna fattiga — och deras antal är icke litet — har sin egen lilla öfverbyggda kammare, med namn och nummer. Det gemensamma husgerådet, blankt och prydligt, förvaras och begagnas i det rymliga köket. Den största snyggghet och ordning råda i de minsta delar. I ett angränsande Kapell hålles gudstjenst; ty hela den fordna, ganska betydliga Kyrkan är till boningsrum för de fattiga upplåten och inredd. Men ännu behåller Inrättningen namnet *Im heiligen Geist*, och förtjenar det; ty den är uppfattad och utförd i en helig anda.

Doktor *Leithoff*, en berömd läkare, gift med den bekanta Målaren *Overbecks* syster, har för egen räkning och på egen bekostnad anlaggt ett förträffligt Institut, der han botar sneda och lytta barn, utan att dertill begagna några sträckbänkar. Hans plan är stödd på rent gymnastiska grunder och på ett flitigt och systematiskt användande af varma bad. Lokalen är präktig och i stor stil. En skön, förträffligt underhållen trädgård, rik på blommor och skugga, är dermed förenad. Då vi genomvandrade den, suto flere af de små patienterna under träden på sina bänkar, sysselsatta med läsning och handarbeten, under det andra, med eller utan tillhjelp af kryckor, stilla vandrade i de löfrika gångarna, och stundom stannade för att åskåda de redan tillfrisknade kamraternas muntra lekar. Den ädle och outtröttlige Läkaren,

som sjelf visade oss sin anstalt, der han då hade mer än femtio barn, har skördat mycken tillfredsställelse af sina mödor; ty de flesta af dem, som intogos lama eller vanställda, gå friska och färdiga derut. Aldrig såg jag ännu en Sjukhusanstalt, som är så värdig namnet af Hälsans boning. Den är ett skönt Æsculapii tempel. Det synes mig, som borde man bli frisk, så snart man träder derin, då deremot de flesta Inrättningar af detta slag, åtminstone till lokalen, se ut som de vore enkom anlaggda för att göra menniskor sjuka.

Att se alla Lübecks Kyrkor tillåto mig hvarken tid eller böjelse. Jag inskränkte mig till tre. *Dom-Kyrkan* är byggd år 1170 af Hertig *Henrik Lejonet*. Legenden berättar, att han tagit kostnaden dertill af det dyrbara halsband, som han funnit på en af honom skjuten hjort. Det kors, som hjorten bar i pannan, lät han insätta i Stiftets vapen. Djupt i choret ligger Högaltaret. Man kommer dit genom ett annat långt chor med tvenne dörrar, hvari ännu synas Domherrarnas och Vicariernas Stolar. Bredvid altaret sitter ett Ur, hvars tafla synes föreställa ett gigantiskt anlete, och i hvars medelpunkt tvenne stora ögon, vid pendelns svängningar, hvälfva sig åt ömse sidor. Tiden slår timmarna. Predikstolen af sten, med alabaster-prydnader, hvilar på en kraftfull Mosis-bild. Men Kyrkans förnämsta smycke är en år 1812 upptäckt och restaurerad målning som bär årtalet 1491; hvars mästare likväl endast gissningsvis är känd. Vare dess namn förgätet! det kostliga verket är oförgätligt, då man en gång njutit dess åsyn. Det föreställer *Christi Lidande* i sammanhängande taflor. De öfversta figurerna, med yttersta finhet utarbetade, böra, för att rätt fattas, ses med

förstoringsglas. De nedre blifva i tilltagande förhållande större. Ofta igenkänner man på de särskilda taflorna samma personer, ehuru anletsdragen, efter ämnets fordringar, hafva olika uttryck. Nederst på högra taflan (ty det hela är i form af ett skåp med utslagna dörrar) synes Christus, bärande sitt kors. De tvenne Röfrarne gå förut, den ena med nedsänkt, ångerfull blick; den andra, en förhärdad gråhåring, ser spotsk och trottsande ut. Den högsta försakelse är målad i Christi anlete. Kroppen dignar under det tunga korset; men själen, som med himmelsk klarhet strålar ur hans öga, är lyftad mot höjden. Väl ser man, att konstnären med förkärlek fästat sig vid figurernas hufvuden, i hvilkas mångfaldigt skiftande, alltid uttrycksfulla drag han nedlaggt hela rikedomen af sin uppfinning och styrkan af sin pensel. De öfriga nakna delarna, äfvensom draperierna, äro långt ifrån att äga samma fullkomlighet. Det är ett utmärkande drag, ej blott för den gamla Tyska Skolan, utan för hela den äldre *Romantiska* konsten, att den begynner med *hufvudet*. Länge målade den sköna hufvuden, innan den kunde teckna en arm eller ett ben, eller gifva hela figuren en plastisk hållning. Den sökte att uttrycka det själfulla, och höll sig derföre troget vid menniskans anlete, själens spegel. Den ville måla *lidelser* och känslor, då deremot den Antika eller Classiska konsten sökte lugn och harmoni, och utan att uttömma sin styrka i hufvudet allena, lät själen och andan genomströmma det hela.

Mariæ-Kyrkan grundlades **1163**, men fulländades först år **1276**. Dess tvenne, med spelklockor försedda torn, öfver **200** alnar höga, uppfördes **1304** och **1310**. Hon har invändigt trenne hvalf. Högaltaret är af svart marmor, med hvita och förgyllda prydnader. Predikstolen står midt i

Kyrkan; men den skönt arbetade, stora orgeln, sitter högt i vestra hvalfvet, upptager föga rum oaktadt sin storlek, och anses vara den yppersta i Tyskland. Märkvärdigt är ett *Astronomiskt Urverk*, af enkel, sinnrik mekanism, med en Kalender från 1753 till 1875, samt angifning af alla Sol- och Månförmörkelser, synliga i Lübeck, för samma tid. Då klockan slår, framkomma ur en port alla Apostlarne, den ene efter den andra, i stilla tåg, bugande sig för Frälsaren, då de i en halfcirkel skrida honom förbi och begifva sig in genom en öppen dörr på andra sidan. Sist kommer Judas med pungen, ser sig rädd omkring, gör en liten kort knyck på hufvudet, då han nalkas sin svikne Mästare, skyndar derpå fort in och slår dörren häftigt igen efter sig.

Sedan främlingen skänkt några ögonblicks uppmärksamhet åt den ryktbara *Död-dansen*, målad 1463, men troligen utan grund tillskrifven *Holbein*, och hvarunder läsas några af *Nathanael Schlott* år 1701 författade högtyska verser, går han temligen liknöjd förbi en med rika utskärningar i träd prydd stol, som bär denna prunkande inskrift:

Magnifici Locus Hic Patrum Sedesque Senatus;

men stannar med rörelse vid en stor, blank koppartafla, uppfästad på en af Kyrkans pelare, som en Tabula Votiva. Den är helgad åt minnet af trettiosju unga hjeltar, hörande till Lübeckska Contingenten af *Hanseatiska Legionen*, och fallne i 1813 års krig för Frihet och Fosterland. Deras namn äro ristade i taflan. Jag afskref dem, men blott för mig: icke för att med dem besvära mina läsare.

Liksom Domkyrkan har sin förnämsta prydnad i en gammal målning, så räknar ock Mariækyrkan bland sina skatter ett konstverk, som ehuru

vida yngre till åren, likväl gör anspråk på att vara i den gamla andan. Det är en tafla af *Johan Fredrik Overbeck*, född den 4 Julii 1789, son af den år 1821 afledne Borgmästaren i Lübeck, *Christian Adolf Overbeck*. Taflan, föreställande *Christi Intåg i Jerusalem*, begyntes redan 1809 under konstnärens vistelse i Wien. År 1810 tog han henne med sig till Italien, och då hon af ingen var beställd, och endast efter tid och lägenhet småningom utarbetades, blef hon först färdig år 1824, derpå af Herr von Rumohr och några allmänna kassor inköpt, till Lübeck öfverförd, försedd med ram och dörrar af ek, och pryder nu södra väggen af Bikt-Kapellet i Mariæ-kyrkan. Hon är det första och ännu det enda *stora* verk, som Overbeck i olja utfört. Då en tid af femton år förflutit mellan dess början och fulländning, är det naturligt, att i det tekniska utförandet af enskilda delar en märkbar olikhet måste äga rum, utan att derföre en viss harmonisk enhet saknas i det hela, hvaröfver en from, fastän något torr anda hvilar. Målarens fädernestad besitter derföre i den nära tvåhundrade större och mindre figurer innehållande bilden tillika ett historiskt minne af hans egen fortgående utbildning.

Midt på taflan visar sig såsom huvudfigur *Frälsaren*, ridande på en ung åsna och omgifven af sina lärjungar. Till höger går *Johannes*, ledande sin mästares åsna; jemte honom hans broder *Jakob*, och mellan båda deras moder. *Petrus*, i en hvit mantel, synes till venster, och de andra lärjungarne följa efter; men i hörnet af taflan, bortvänd från de öfriga, står *Judas Ischarioth*, klädd i gul drägt, grundande på försåt. Nu följer en grupp af män, föreställande målarens samtida och vänner. Han har icke heller glömt sig sjelf. Hans träffande bild synes midt i

gruppen, klädd i violett, ej saknande ett visst Rafaëliskt tycke i drägt och anletsdrag. Bakom detta tåg nedströmmar folket från ett berg. Qvinnor och oskyldiga barn förkunna Frälsarens lof.

Afsöndrade från mängden vandra systrarna *Maria* och *Märtha*, med deras broder, den uppväckta *Lazarus* och den helade *Simon*. Framför tåget gå män med palmqvistar, ropande Hosianna.

Maria, den älskande och älskade Modren, utbreder sina armar mot den kommande Sonen. Vid hennes fötter sitter *Maria Magdalena*, och *Maria Salome* utbreder en klädnad på jorden. Bredvid dem synes Overbecks maka med ett barn vid sin hand.

Åskådare af olika stånd och vilkor församla sig i vackra grupper. Bland dem ser man Målarens föräldrar, omgifna af yngre qvinnor. Fadren är föreställd såsom en Rådsherre från Joppe. En moder lägger handen på sin sons hufvud, varnande honom för den nya Profetens läror: Fariséer vända sig bort med uttryck af harm och förtrytelse: andra gifva luft åt sin förtjusning i stormande jubel, och en ung moder, en af de skönaste figurerna på taflan, blickar ned på sitt framför henne stående barn, under det hon trycker det yngre, som hon bär på armen, ömt och innerligt till sitt bröst.

I bakgrunden synes Jerusalems port, hvaröfver sväfvar ett dystert moln. En folkskara tränges vid ingången, en annan pryder tinnarna af ett nära beläget torn. Vid porthvalfvet knäfaller en besatt: vid tullboden språka besökarne om den ankommande Messias: en gubbe med grått skägg fattar tvenne framrusande ynglingar i manteln, liksom för att hålla dem tillbaka, och Skriftlärde forska betänkligt i urkunderna, om den anländande Profeten kan vara den utlofvade, medan

en sjuk, hvilande på sitt läger, full af tro och tillförsigt, afbidar Förlossarens ankomst.

Kompositionen i taflan synes mig ädel och rik: teckningen stel: koloriten hård. Länge blir hon i konsthistorien märkvärdig såsom ett fulländadt profstycke af den *Nya Tyska Målar-Skolans* theoretiska syftning och praktiska förmåga. Om Läsaren icke tröttnar på vägen, utan följer mig till Rom, konsternas hufvudstad, så finne vi der den närmaste anledning att granska den nya Målar-Skolans åsigter och produkter. Skolan är liten: dess betydligare alster äro få, och ännu färre blifva troligen dess efterföljare.

Sedan en Svensk Resande betraktat dessa Lübecks märkvärdigheter; åtminstone en gång inträdt inom det gamla *Rådhusets* murar och i *Börs-Salens* höga tak sett en stor cirkelrund tafla, hvars visare förkunnar, icke hvad timme, utan hvad vind det är, besöker han gerna *Stads-Bibliotheket* i Catharinæ-kyrkan, om ej för böckerna skull, likväl för att beskåda den klädning, som Gustaf Wasa bar, då han talade inför Rådet i Lübeck. Derefter, om hans mål är fjerran beläget, kan han ingenting bättre göra, än beställa sig plats i en Lohnkutscher-vagn, och ofördröjligen resa vidare.

Så gjorde äfven vi. Om vår enformiga färd öfver det stora sandhafvet emellan Lübeck och Hamburg, är föga annat att berätta, än att det var en månljus natt, som framställde den öde heden i ett ännu hemskare ljus, och att vi reste i sällskap med den utmärkte Skådespelaren *Edward Stein* från Leipzig. En liten, tyst, blek och hopkrumpen Kandidat var fjerde mannen i vagnen, hvars ojemna, vaggande gång i den djupa sanden ofta hotade oss med omstjelpning och endast omväxlade med de förfärligaste skakningar, då vagnen stundom passerade öfver en

hårdare grund, som bättre förtjenade namnet af stenröse än af stenläggning. Då det led emot midnatten, försökte man att sofva; men förgäfves. Det lyckades ingen, utom för den lilla Kandidaten, för hvilken, liksom för annat småfolk, vaggning syntes vara ett nödvändigt vilkor, då det är fråga om sömn. Vaggvisan saknades ej heller; ty Stein gnolade sakta på en gammal Ballad, med hvars sömnaktiga melodi han åkallade Morpheus, under det han, med slutna ögon, lutade sitt hufvud emot vagnshörnet; men knappt var han inslumrad, förrän hans hufvud rycktes ur sitt läge och slungades emot mitt, som lutadt i det andra hörnet, med öppna ögon, såg ut öfver den sorgliga, månbeglänsta heden. Då utbrast han med verklig tragisk styrka i röst och åtbörder: *"Ach, Gott! Dieser Weg und diese Pferde und dieser Wagen — Es ist ein vollendetes Ganzes."*

Edward Stein, en snarare liten än stor figur, med blondt hår, uttrycksfulla anletsdrag och blixtrande ögon, var den första af mina Tyska bekantskaper, som ingifvit mig något æstetiskt intresse. Få ögonblick förflöto emellan den första, likgilltiga hälsningen och ett lifligare samtal. Vi talade om Shakespeare, den han kallade *ein wahrer Riesen-Genius*, om Hamlet och Othello, i hvars rôl han flera gånger uppträdt, men ej i Mohrisk, utan i Spansk drägt, enligt Goethes och Tiecks råd. Goethes namn nämnde han aldrig utan att omgifva det med en gloria af vördnad och beundran. "Ej längesedan," sade han, "gaf jag *Egmont* i Weimar och några dagar derefter *Torquato Tasso*. Jag skördade mycket bifall, säkert mer än jag förtjente. Min gestalt är för liten för större tragiska rôler, och det kostar ofta en oerhörd ansträngning, att endast genom själens inre styrka imponera. Men

dagen efter min sista tragiska föreställning i Weimar, erhöll jag från Goethe ett pergamentsblad med en målad lagerkrans, och inom kransen hade den store Skalden egenhändigt skrifvit några verser, lika poetiska i sig sjelfva, som smickrande för mig. Mängdens stormande bifall berusar för ögonblicket, på sin höjd för aftonen. Man sofver natten öfver, vaknar om morgonen med hufvudvärk, och tänker icke mera derpå; men ett sådant bifall och en sådan gåfva äro mer värda än allt annat i verlden." Stein lofvade mig en afskrift af dessa verser, den jag likväl aldrig erhöll.

Vid soluppgången uppläste han förträffligt tvenne otryckta poemer af Baron *von Zedlitz:* det ena öfver *Napoleon,* det andra öfver *Beethoven.* Han uppmanade mig på det kraftigaste, att komma till Leipzig på min återfärd och att besöka honom i hans hus. Vi skulle sedan, sade han, gemensamt resa till Weimar, der han ville införa mig hos Goethe, till hvilken han syntes stå i ett nära förhållande: och så var den besvärliga natten angenämt förfluten. Nejden var nu mera icke så sandig och ödslig. Det vackra, trefliga *Wandsbeck* låg doftande och badadt af daggen och morgonsolens friska strålar. Mellan täcka landthus, trädgårdar och speglande vatten, fortsatte vi vår väg till *Hamburg,* och slutade våra mödor på det ståtliga värdshuset: *König von England.* Det var den 5 Augusti.

Tvenne år efter denna färd gick jag en dag på Kohlmarkt i *Wien* och betraktade de kopparstick, som voro uthängda i fönsterna af de prydliga konstbodarna. Det första, som mötte mitt öga, var *Edward Stein's* porträtt. Utan betänkande trädde jag in i boden och köpte det. Under det den beställsamma säljaren icke allenast framlade det efterfrågade stycket, utan ubredde

framför mig en mängd andra nya och dyra konstalster, frågade jag, om han visste, hvar *Stein* för närvarande vistades. "I grafven," svarade mannen: "Han dog i Leipzig för trenne veckor sedan i sina bästa år, saknad af alla konstens vänner." Jag betalade porträttet och skyndade mig ut, för att dölja min rörelse vid den plötsliga dödstidningen. Den lilla bilden var mig nu dubbelt kärare än förut.

Hamburg.

Knappt hade vi varit en timme i Hamburg, förrän jag erhöll den underrättelse, att Professor *August Wilhelm Schlegel* från Bonn befann sig der, och att Theater-Direktionen till hans ära låtit uppföra *Romeo och Julia* på den splitternya Theatern. Jag prisade i mitt hjerta Styrelsen, som valt detta, det innerligaste och kanske skönaste af alla Shakespeares Sorgspel. Tillika fägnades jag af hoppet, att under min vistelse i staden få se, om icke *Romeo och Julia*, åtminstone något annat Shakespeariskt stycke, då man dessutom allmänt ansåg den förra representationen såsom misslyckad. Begärligt fattade jag Theater-Affichen för dagen, och fann *Edward in Schottland, Dram in 3 Acten von Kotzebue*. Min längtan efter något dramatiskt, förenad med nyfikenheten att se den nya Hamburger-Theatern, förmådde mig att gå dit.

Theater-husets yttre kunde väl liknas vid en bränvinspanna, försedd med sin vederbörliga hatt, eller vid en thédosa med sitt lock; men det inre är väl byggdt och smakfullt anordnadt, ehuru med en viss hushållning och handelsberäkning. De fyra Logeraderna voro tunnt befolkade; men detta bör snarare tillskrifvas den vackra sommaraftonen än Kotzebue, hvilken eljest här, såsom annorstädes, lik en animalisk magnet, drager menniskoskaror till sig. Stycket är bland Kotzebues klenare; men i öfrigt af samma natur som sina syskon. Det matta eller vidriga hela uppfriskas eller försötmas af vissa goda situationer och ett lättsmält språk. Det är ett äckligt piller, som man intager i oblat.

Hufvud-Aktören, Herr *Jacobi,* som föreställde Prins *Edward,* spelade sämre än alla de andra. På sin höjd hade han dugat till *Johannes Parricida* i Wilhelm Tell. Han syntes född att bära lumpor, och var i åtbörder och i uppsyn ej den unge, ridderlige, olycklige Pretendenten, utan en feg och afsigkommen missdådare, som i hvarje ögonblick fruktar kedjorna och dödsdomen. I ett litet Lustspel: *Die Missverständnisse,* rörde sig Skådespelarne mera ledigt. *Lenz* och *Lebrun* förtjente bifall och vunno det.

Den 8 Augusti hörde jag Rossinis Opera: *Othello.* Den har glänsande musikaliska ställen; men orden äro ett ömkligt fuskeri efter Shakespeare: och Tyska Öfversättningen, ännu magrare än Italienska texten, slutar, efter katastrofen, med ett *"Ach!"* på det allraplattaste. Huru vedervärdigt Tyskarnas *ch* är i sång, och huru omusikaliskt deras eljest kraftiga och böjliga språk är, inses dock tydligast, när man kommer från Italien.

Orchestern spelade säkert och rent; men Kapellmästaren slog och knackade alldeles förfärligt med både hufvud och hand och fot. Det lät äf-

ven som hade alla instrumenterna varit nya liksom Theatern: så skarpa och mässingsaktiga kommo tonerna fram. Väl hade man dagen förut med en viss förnämhet talat om *den stora Artisten från Pesth*, som skulle gifva Othello såsom sin första Gäst-rôl; men man erfor med förundran, att Herr *Babnigg* gjorde sin sak väl. Hans klara, manliga stämma, kraftiga, men ej öfverlastade spel framkallade täta bifallstecken och bravorop. Han var klädd i rik Mohrisk drägt; och hans hy nästan fullkomligt svart: hvarföre ock mycket af det mimiska för åskådaren gick förloradt. Efter representationens slut blef Herr *Babnigg* under starka bifallsrop framkallad. Han kom i ögonblicket, trädde utanför täckelset, som ej drogs upp, och stående på en liten cirkelrund platform bredvid sufflörsluckan, höll han ett känslosamt och tacksamt tal till folket. Handklappningen efter talets slut var ej så stark, som den föregående, antingen Publiken fann talet för magert eller hans framträdande för skyndsamt. En Skådespelare måste, då han framropas, låta länge truga sig; ty då är han modest, och publicum, förut förtjust af hans konst, och nu ytterligare af hans älskvärda blygsamhet, får tillfälle att grundligen göra sin liqvid.

Dekorationerna voro nya och vackra: Desdemonas sängkammare var smakfull, och alkoven, der hon inslumrar, stod i fonden, hvilket är bättre än på sidan, då en del af åskådarne vanligen ser för mycket af katastrofen och de öfriga alldeles intet.

Då allt var slut, och jag vandrade hem öfver den månbeglänsta *Jungfru-stigen*, tänkte jag: "En Opera kan väl vara alfvarsam; men tragisk bör den icke vara; ty den stora, djupa tragiska verkan går förlorad, då den skall utspinnas i toner: och slutet af en tragisk opera är i musika-

liskt afseende alltid det mattaste, emedan Musiken träder utom sin sfer. I dessa sista högtidligt förfärliga ögonblick, då menniskan sällan söker och oftast föraktar, att uttrycka sig i ett ord eller en suck, huru skulle hon kunna sjunga, eller tåligt höra på hvad andra sjunga?" Och nu tänker jag att Rossini gjort rätt, då han i senare tider tillåtit *Othello* och *Desdemona* försonade sjunga en skön duett, i stället för att dö med munnen full af musik. Svanen, sade de gamle, dör sjungande bland säfven på sin lugna bölja. Den stilla döden har sin melodi; men då ödets jernhand riktar lidelsens mordiska dolk mot det bestämda offret och stöter till, hvar finnes den musik, som kan blifva annat än en matt variation till *handlingens* stora thema, eller icke försvaga dess intryck? — Vare härmed huru som helst; men man vakte sig, att göra en Opera af en Shakespearisk Tragedi! och framför allt ville jag säga: Man göre ingen Opera af Othello! i fall den icke redan vore gjord, och i fall den icke vore omtyckt, och i fall den konstälskande verlden icke i dess hufvudrôler fått se, höra och beundra *Rubini, la Pasta* och *la Boccabadati.*

Ändtligen den 11 Augusti kom något *äkta* Shakespeariskt fram på scenen. Man gaf, efter Schlegels öfversättning, *Köpmannen i Venedig:* den rikaste och mest doftande blomman i den Brittiska Skaldens stora Lustgård. Sublimare äro nästan alla hans tragiska verk; men något mer romantiskt förtrollande än detta har hvarken han sjelf eller någon annan skrifvit. Det är ett helt lif, skildradt i yppiga taflor, med sina dunklaste skuggor och ljusaste dagrar. Hvarje läsning deraf är att likna vid en morgonvandring i ett af Italiens härligaste landskap; men jag hade tänkt mig alla bilderna i denna tafla så idealiskt, att hvarje föreställning i verkligheten måste blifva

mattare än den, som fantasien ger på sin egen theater. Ehuru utförandet af det hela ej höjde sig högt öfver medelmåttan, hade jag dock en njutningsrik afton; ty jag såg, att stycket *kan* gifvas med en god verkan, och att man *vill* gifva det, är en seger för konsten. Nästan alla Skådespelarne tycktes göra *sitt* bästa; men ingen tillfredsställde, utom *Herzfeld* såsom *Lanzelot* och den intagande M:ell *Peche* såsom *Porzia*. Den förre var i synnerhet förträfflig i sin monolog. Man såg nästan Samvetet och Förståndet, mellan hvilka han slites, stå lifslefvande på ömse sidor om honom. Den sköna scenen, hvari *Bassanio* väljer mellan de trenne skrinen, lyckades mycket väl och var af en praktfull verkan; men af den ännu präktigare taflan i Rådssalen hade jag väntat mig mer. *Shylock* i sitt gråa pelsverk, sin gråa ludna mössa och sitt gråa skägg var åtminstone ingen Garrick, och då han slipade den blanka knifven mot skosålan, var han mer otäck än grym. Allt det Sceniska lemnade föga öfrigt att önska, och med alla små brister i utförandet försonades man lätt, då förhänget uppgick till sista Akten och man infördes i rosengården framför Porzias Palats vid Belmonte, och der, under klaraste månsken, äfventyrens invecklade knut upplöstes, och förvandlad i kärlekens blomsterband flätade sig kring den lyckliga kretsen, i skötet af en paradisisk natur.

"Vandrande Främling eller Landsman! När du anländer till den fria Riksstaden *Hamburg*, och satt din pilgrimsstaf i en vrå af ditt rum på *König von England* eller dylikt, samt spisat middag vid table-d'hôte, så bör du på eftermiddagen göra en promenad på *Jungfern-Stieg*, dricka kaffet i Schweizer-pavillionen och se glad

ut. Är det en Söndag, vandra då mellan köpmans-palatserna ut till *Altona-Thor*, förnöj dig af det ofantliga folkhvimlet, begapa *Perspectivische Rund-Gemälde, Napoleon auf seinem Sterbe-Bette in S:t Helena*, Drakar, Kameler och kaleidoskopiska Inrättningar, hvilka vanka i öfverflöd på slätten emellan Hamburg och Altona; men laga dig in genom porten igen, förrän den oblidkeliga *Thorsperre-Glocke* ringer half nio. Är det i Augusti månad, som nu, och månen skiner klart på en lugn, blå himmel, så tag af till höger uppåt *Stintfang* till *Elbe-Pavillionen*, som från skymningens början är illuminerad. Beskåda från terrassen den sköna, stilla Elben i sina milda bugter, staden med sina torn och röda tak, och hamnen med sina oräkneliga skepp, sin stora kålmård af skyhöga master. Gå sedan tillbaka till Elbe-pavillonen, vandra genom den stora salonen, lyssna till musiken, betrakta den skiftande mängd af herrar, fruar och flickor, som hvimla om hvarannan bland tobaksrök, punchångor och klöfver och hjerter och trumf och betprotokoller. Du längtar snart ut igen, sedan du gjort din rund, och hvilar ett ögonblick på en bänk i fria luften. Mellan Observatorium och Elbe-Pavillonen, mellan *Altona-* och *Millen-Thor* flyter i brokiga vågor en solid ström af folk, hästar och vagnar. Det sorlar och mörlar liksom i en stor kräft-korg. Derefter blir tid att gå hem och sofva. Gör följande dagen en lustfart i en halftäckt hyrvagn för några mark Courant, om icke till *Belle Marianne*, likväl till *Blankenæs*, se Bauerska trädgården, genomvandra på hemvägen *Flotbecks* sköna, idylliska park och omfamna der den största Pil i Europa, om du har tre goda kamrater med dig. Sätt dig åter upp, sedan du förtärt ett glas vin eller sockervatten,

vatten, och kusken plägat sig på din räkning: följ Elbens leende stränder framåt en god och jemn väg, mellan vackra villor och lunder, besök här och der någon vän eller gynnare, till hvilken du medfört kredit- eller rekommendationsbref: och fortsätt färden till *Rheinville*, och njut der, på terrassen, den glada utsigten öfver floden med sina holmar, mildt förgyllda af den sjunkande solen: dundra genom Altonas gator in genom Altona-Thor igen till din boning, och upprepa, innan du insomnar, följande lilla epigram öfver Hamburg, som jag någorstädes läst eller hört, och nu öfversätter:

Man äter och dricker och smörjer sig väl:
Här glömmer man lätt, att man har en själ.
De stinnaste penningepåsar man ser,
Och kostelig grannlåt och stolt maner.

Ytterligare måste du, någon af de följande dagarna bese Stadens mer eller mindre märkliga inrättningar, bland hvilka först och främst *Das Armen- Wais- und Zucht-Haus*, besöka Börsen klockan fyra eftermiddagen, och då du för tionde gången gått vilse på samma gator, tåligt och tacksamt afhöra alla dem, hvilka visa dig vägen, lika tydligt och klart, som Lanzelot Gobbo visade sin far. Spatsera till Botaniska trädgården och till Kyrkogårdarna; tag en *Rutsch* i kärran på *Hamburger-Tivoli*, supera hvar du vill och träng dig hem öfver *Jungfern-Stieg* mellan skarorna af oförskämda glädje-nymfer.

Bestormas du icke under dessa nöjen, denna rörelse, detta hvimmel af en hemsk trängtan, en häftig trånad efter *menniskor* och *natur*, så bryt sönder din vandringsstaf, sätt dig ned här: begynn att handla med cigarrer eller svafvelstickor, och sluta med att från fönsterna af en

praktfull Villa se dina femton eller tjugu, rikt lastade och grannt bevimplade skepp stolt gunga på Elbens böljor. Blif Hamburgare till lif och kropp! (jag hade så när sagt: lif och själ!) Blif millionär, dö i en gyllene säng och blif odödlig i *Liste der Börsen-Halle!*

Så sannt jag lefver — jag ville hellre i natt barfotad begynna min pilgrimsfärd till Rom, och komma hem i mitt land igen med tvetydiga förhoppningar om tak och bröd, än ett ögonblick afundas din och dina likars lycka!"

Så tänkte jag, då jag den 12 Augusti lemnade Hamburg.

Resan till Cassel.

Efter en kort ångbåtsfärd, under hellregn, till *Harburg*, der vår betingade forman mötte oss, begyntes den enformiga resan öfver *Lüneburgerheden*, som dock i början prydes af täcka trädgrupper och några odlade oaser. Den enda förströelse, som erböds, var att se huru folket skördade sitt bohvete, och de enda resande, vi mötte, voro talrika plutoner af sluskiga Gesäller, hvilka, med tunga renslar på ryggen och svetten i pannan, mödosamt vadade fram i sanden. Deras vanliga helsning var att sticka sina slokiga hattar in i vagnen och oförskämdt tigga. Några fingo något, andra intet. Sällan tackade de förra och alltid brummade de senare. Men långt fram på en ödslig slätt, då vi redan voro uttråkade af dessa pockande böner, och nästan utblottade

på småmynt, framträdde till vagnen tvenne storväxta, mörka karlar och kräfde sitt vanliga tiggar-arfvode. Förtretad grep jag till en mängd af de halmstrån, hvilka i vagnen passerade för matta, och lade dem i den ena vandringsmannens framräckta hatt. Men då upplöstes de vilda trotsiga dragen i hans anlete till en mild rörelse, och han sade: *"Ach! lieber Herr! davon kann man ja nicht leben."* Då ångrade jag innerligt mitt tanklösa gäckeri med den magra halmen. Det var i sjelfva verket en grym handling, den jag sedan sökte godtgöra genom offret af mina sista småpenningar, hvilka mannen med blottadt hufvud och under yttringen af tusen välsignelser tacksamt upplockade.

Soltau är en liten *Fläck*, som ligger lågt, men ej otrefligt. Der hvilades öfver natten. Nu blir heden allt vildare och ödsligare. Den pinande blåsten och den djupa sanden kunna bringa en till förtviflan. Än åker man på den så kallade vägen, än bredvid, öfver tufvor och brända ljungfält eller mellan dverglika marbuskar. Derefter kommer en bit *chaussée*, vid hvars begynnelse kusken alltid måste erlägga sitt *Chaussée-Geld*, ehuru den är så knagglig och gemen, att den resande snarare borde erhålla betalning för det han åker derpå. Sanden är på somliga ställen alldeles grå. Man tror sig färdas i askan af förbrända städer eller skogar; ty vanligen ser man intet träd, om ej längst i horizonten, och inga andra hus än Post-husen, der folk och fä bo under samma tak, stundom i samma rum, men der formannen vanligen några ögonblick betar de trälande hästarna.

Ändtligen sågs Slottet i *Celle*. Det ligger, omgifvet af pyramidal-popplar på en höjd, och är fyrkantigt, af en gammal, besynnerlig Archi-

tecture, med ett slags torn på sidorna. Här bodde Danska Drottningen *Carolina Amalia*, nästan som fånge under sina sista, sorgliga år. Nu bor här en gammal General. Staden, som genomskäres af en å, är rätt täck. De röda, gula, blå och hvita husen ligga infattade i små gröna trädgårdar. Medan våra dragare rastade vid *Hôtel d'Hannover*, gjorde jag en kort vandring kring gatorna och läste inskriften på ett gammalt hus:

Non tentatus non Christianus Anno 1701.

Från *Celle* fortsattes vårt långsamma, men säkra tåg genom ett mera grönt och behagligt landskap till

HANNOVER. Om Staden har jag föga annat att säga, än att vi der bodde på *Stadt Celle*, liksom vi förut i Celle togo in på *Hôtel d'Hannover:* att vid middagsbordet en lång herre berättade för oss och alla närvarande, att på morgonen en Kurir ankommit med underrättelsen om *Cannings* död: att *die Alt-Stadt* är ful, ruskig och mörk, men *die Neu-Stadt* vackrare byggd och af ett gladare utseende: och att folket i Staden har ett fördelaktigt yttre, liksom i Hannoverska landet i allmänhet. Slottet, der General-Guvernören, Hertigen af Cambridge, bor, är gammalt, oansenligt och hopgyttradt med andra hus; men utanföre i en skön lund står ett öppet tempel åt *Leibnitz*. Hans kolossala, uttrycksfulla hufvud af hvit marmor hvilar under hvalfvet på en upphöjd fotställning. Inskriften är: *Genio Leibnitii*. Derifrån promenerar man utåt den trädbeskuggade vallen genom Stadsporten, i en ypperlig allé, förbi det täcka *Montbrillant* och genom General Wallmodens trädgård, der den inträdande måste läsa hvad som är skrifvet öfver porten: *Man bittet, die Nachtigall we-*

der zu fangen, noch zu stören. Ingen näktergal sång der nu; men blotta aningen af den lilla Storsångarens närvaro gör, att man går tyst och lyssnande genom parken. De varnande orden voro mig på en gång en väckelse af min lifliga längtan till Södern, och en påminnelse, att jag, ehuru redan något sydligt begynner gro i naturen, ännu på visst sätt befann mig i Norden, der näktergalen snarare anses som ett rart och välkommet främmande, hvilket man genom alla möjliga förekommande artigheter och beqvämligheter söker fängsla qvar i det längsta, än såsom en gammal bekant och husvarm vän, med hvilken inga ceremonier iakttagas, men som gerna blir qvar och trifves ändå.

Vid ändan af den långa allén upptäcker man Lust-Slottet *Herrenhausen,* dit jag äfven genom vattnet och leran slutligen kämpade mig fram, och stod i regnet, för att afteckna den besynnerliga Pavillonen, som har tvenne låga, hvitmenade flyglar och öfverst en alldeles förgyld kupol. Då jag redan var på återvägen, upphörde regnet, men ett mörkblått moln stod midt öfver slottet och midt i molnet glänste ett återsken, en fullkomlig hägring af den gyllene kupolen.

Ensam och tyst vandrade jag tillbaka mot staden, förbi pyramidalpopplarna och tårpilarna vid floden. En tårpil bör alltid stå vid ett klart vatten och spegla sig deri. Eljest vet man ej, hvarföre den så lutar sig ned.

Den 15 Augusti stodo vi, fyra Svenskar, resfärdiga i porthvalfvet vid *Stadt Celle.* Tre af oss hoppade upp i en beqväm och prydlig Berlinervagn, sedan vi förut till ett hjertligt afsked tryckt handen på den fjerde landsmannen, som stod med renseln på ryggen, beredd att till fots vandra öfver *Harz* genom Sachsen och Preussen

hem i sitt land igen. Vår körsven besteg sitt högsäte: en klatsch af hans piska satte hästarna, och hästarna vagnen i rörelse. Ännu vände vi oss ofta om, vinkande med handen åt den i porten qvarstående och våra hälsningar besvarande vandringsmannen. Snart lade sig ett tvärt och hvasst gathörn mellan våra blickar och hans. All utsigt tillbaka var stängd; vi måste derföre skåda framåt. En lång och rak gata, med ett grönt landskap i fonden, låg öppen framför oss.

Det var en skön morgon. Solen värmde och belyste så mildt den af gårdagens ymniga regn afkylda och uppfriskade naturen. Men vi suto tysta, och med en viss nedslagenhet, som ingendera ville hvarken erkänna eller förneka, funno vi, hvar och en inom sitt eget bröst, att en länk var bruten i den förtroliga kedjan, och att flere förr eller senare skulle brytas. Först vid *Thiedenwieser*, der kusken gaf sina hästar vatten och bröd, började munterheten återkomma. Den trefliga Värden framsatte vår smakliga frukost i blomstergården, deltog sjelf deri och visade oss emellanåt sina raraste och skönaste blommor, som lyste och doftade i det klara solskenet på det härligaste, under det han, ej utan en viss botanisk lärdom, beskref sina blommors historia och med största vördnad talade om *Linné*. Då han erfor, att vi voro Svenskar, ökades hans förtjusning och språksamhet, och vi måste i en flaska af hans bästa vin dricka *Sveriges* och den stora *Blomster-Konungens* skål.

Omkring *Poppenburg* utbreder sig ett stort, vågigt landskap, besådt med byar och landthus, och säkert en af de växt- och sädesrikaste trakter i Tyskland. Den lilla Staden *Elze* ligger i dalen och solar sig, fryntlig och glad, oaktadt sina många missöden. År 1745 antändes den sju gånger af *Joachim Holscher*, hvilken genom

dessa upprepade nidingsverk förvärfvat sig en Herostratisk odödlighet. Mannen brändes lefvande på en höjd utanför staden, der ännu en upprest sten förvarar minnet af brottet och straffet. År 1823 sattes *Elze* ånyo i brand af en ung flicka, hvilken halshöggs på samma höjd: och staden har ännu ej rätt repat sig efter denna sista olycka. Från kullen öppnar sig en vidsträckt utsigt öfver den bördiga nejden, och båda missdådarne hade i dödsstunden för ögonen den brända stadens ruiner.

Middagstiden stod jag på en hög terrass vid *Brüggen*, der man i ett rum, på en i glas och ram infattad tafla läser, att Kron-Prinsessan af Sverige, *Josefina*, här tillbragt en natt, på resan till sitt nya fädernesland. Jag såg från terrassen det så kallade *Sieben-Gebirge*, en kedja af sju berglika kullar, höljd af yppiga bokar, i de fullaste och lenaste konturer vågigt höja sig i fonden af taflan. I sluttningen nedanföre lågo mångfärgade åkrar utbredda såsom illuminerade land-kartor i solskenet: längre bort till venster framskimrade Slottet *Brüggen* mellan popplar, och till höger på längre afstånd syntes Fläcken *Alfeld* med sin tvåtornade Kyrka. Det var den första rika, *landtliga* tafla, som jag såg i Tyskland.

Mot aftonen genomtågades *Ammensen*, en smutsig by, med en så jemmerlig Kyrka, att jag i Sverige ej sett något ohyggligare fängelse: och natten tillbragtes i *Einbeck*, hufvudstaden i det lilla Furstendömet *Grubenhagen*, liksom *Elze* nyligen härjad af eldsvåda, och bekant för sina Saltverk.

Följande dagen skänkte mig anblicken af den första Tyska Riddarborg. Det var ruinen af Slottet *Hardenberg*, som har ett högt läge och en majestätisk gestalt, ännu i sitt förfall beherrskande en stor del af trakten mellan *Nordheim* och

Göttingen. Ehuru brant och besvärlig uppgången var, måste dock borgen besökas, och besöket lönade mödan. Utsigten är stor och skön, och vandringen i de vördnadsvärda lemningarna en fest för hvarje sinne, som älskar minnet och forntiden. Den var liksom ett inledningskapitel till de ridderliga äfventyrens stora krönika, som i Rhenflodens härliga borgar hviskas i vandrarens öra. Ett torn är nästan i behåll: halfva vindeltrappor slingra sig mellan ramlade murar, och vildsvinshufvudet, stamherrens vapen, står inhugget i mosslupna stenar.

Den resande, som kommer från Hannover, upptäcker längre bort till venster på en väldig höjd ett annat Slott, lika ståtligt och säkert lika gammalt som Hardenberg, om icke äldre. Det är *Plesse*. Hela sommaren igenom firas der hvarje Söndag en folkfest, med dans och strängaspel, till hvilken Studenterna från Göttingen göra täta utvandringar. Tiden tillät ingen afväg dit. På den jemna landstråten ilade vi framåt genom det öppna, rikt odlade landskapet, och voro tidigt på eftermiddagen i

GÖTTINGEN. Der är ett bekant, berömdt och besynnerligt Universitet. Man ser ingen offentlig Lärosal, och hör nästan aldrig offentliga föreläsningar. Collegierna gifvas af Professorerna enskildt, och hvar och en, som vill höra dem, betalar två eller tre eller flera Louisd'orer i terminen. Alla så kallade *Burschenschaften* äro strängt förbudna; dock herrskar en viss korporationsanda i löndom, och sådana Student-Samfund, som frivilligt förenat sig, hafva egna lagar eller konstitutioner. Den äldste presiderar vid sammankomsterna. Stor oenighet råder emellan Studenter och Borgare. Täta dueller förefalla emellan Studenterna sjelfva. Denna plägsed, som, ur vissa synpunkter

betraktad, kan kallas både ömklig och löjlig, har *en god* verkan, bland de mångfaldiga onda: man märker aldrig offentliga slagsmål eller gräl mellan Studiosi. Ovänskap eller förolämpning släckes eller hämnas enskildt med svärd i hand, och så snart den första blodsdroppan flutit, har striden slut. Sällan såras någon till döds. Talrikt ser man de fria Studenterna, hvilkas närvarande antal uppgår till omkring 1400, vandra gatorna uppföre och utföre, men sällan arm i arm, såsom hos oss, utan så att den ene lägger armen öfver den andras skullror. De bära alla mössor, hvar och en af sin egen nationalfärg. Alla ha mustacher och många pipskägg. I händerna föra de sina långa pipor med stora breda munstycken af bernsten och målade postlinshufvuden, på hvilka bilden af någon historisk favoritperson eller något ungt och skönt idealt hufvud glänser i de bjertaste färger. En stor luxus drifves med dessa pipor, hvilka äro lika bräckliga som dyra, och ofta kosta flera Louisd'orer, i förhållande till målningens finhet och glans.

Här finnes ingen Student-Examen, utan fria studier och fritt lefverne. Men till ordningens upprätthållande ligger i staden en garnizon af 200 man. Vid minsta oljud bjuder vakten frid i Pro-Rektors namn, eller innesluter de på bar gerning ertappade i *Carcer*, hvilken sällan är tom. Hertigen af Cambridge är *Rector Magnificentissimus*.

Långt in på natten hörde jag sång och skrål af de från *Bier-Keller* hemvandrande Studiosi. Nyårsnatten lära de i synnerhet vara orolige. När klockan slagit tolf, begifva sig de upplysta Studenterne ut i staden och begynna ett oblidkeligt krig emot upplysningen, i det de grymmeligen sönderslå alla brinnande lyktor och lampor, som träffas på deras väg. Den förfärliga, nattliga

Student-lösen: *Lampan ut!* som fordom äfven i våra Universitetsstäder klingade så hemskt i mången arbetsam borgersmans öron, men nu sällan höres och lyckligtvis ännu mera sällan verkställes, utöfvas således i Göttingen ännu i all sin stränghet, åtminstone en gång om året.

Sedan vi pligtskyldigast besett *Museum*, det af Jerome Napoleon uppbyggda *Observatorium* och, blandade med några vettgiriga Studenter, i den *Botaniska trädgården* hört en föreläsning: sedan vi genomvandrat det 240,000 band starka *Bibliotheket*, hvars byggnad fordom varit ett kloster, och der den fordna Kyrkan nu är förvandlad till en stor, skön sal, som innefattar de historiska verken, och prydes af *Hallers, Lichtenbergs, Kästners* och andra berömda mäns byster, återstod oss ännu det dyrbaraste nöje, som Göttingen kunde erbjuda: Besöket hos Professor *Heeren*. Den skarpsinnige Historieforskaren, hvilken med lika klarhet utreder och tolkar den Egyptiska och Indiska fornverldens hieroglyfiska häfder, som den nya Europeiska Statskonstens beniga gåtor, är en mild och vänlig man med blå, själfulla ögon och pudradt hår. Då de trenne Nordiske främlingarne anmälda inträdde, reste han sig upp från sitt arbetsbord, som pryddes af böcker och handskrifter, kom oss förtroligt till möte, och sedan vi intagit hedersplatsen i soffan, började ett lifligt och underhållande samtal. Helst hade vi endast varit åhörare; men hans talrika frågor om Sverige och dess nyaste *litteratur*-historia (icke den *politiska;* ty den kände han troligen bättre än vi), gåfvo oss anledning att lika mycket tala som höra. Det är anmärkt, att store eller berömde män sällan, vid sådana besök, yttra sig öfver *sin* älsklingssak, utan vanligen språka om något helt annat. Så t. ex. talade *Rousseau* icke om uppfostran eller om Cla-

rence och la Nouvelle Eloïse, utan om *musiken*: *Klopstock* aldrig om poesi, utan alltid om *skridsko-åkning*, och *Diderot* ej om Encyclopedismen, utan om *Bibeln*. Nu tänkte jag: "Att få höra något historiskt af Heeren lärer väl blifva lika omöjligt." Men då jag vid ett passande tillfälle vidrörde *Cannings* död, antog hans ansigte uttrycket af en innerlig rörelse, och med ögonen fuktade af tårar uppdrog han lika vältaligt som sannt en bild af den bortgångna, utmärkta Statsmannen. Till slut sade han: "En sådan förlust är djupast smärtande för *oss*. Hvad Europa och menskligheten förlorat i Canning, torde, som jag fruktar, visa sig snart. Men J Skandinaver" (ty till Norden ville han gerna återkomma), "ären ett lyckligt folk. Trygge vid eder författning, edert sjelfständiga läge, en ärorik Konung och ett älskadt Konungahus, kunnen J le åt den Europeiska politikens hvälfningar. J ären eder sjelfva nog" — "*Mir, armen Nordländer,*" för att nyttja Goethes ord, *kam dabey etwas tränenartiges in die Augen:*" och jag upprepade tyst för mig sjelf *Heeren's* sköna uttryck i sina *Ideen: Ein Volk kann nie ganz vom Schicksal verlassen werden, so lange es sich selbst nicht verlässt.*

Första hälften af vägen mellan *Göttingen* och *Cassel* erbjuder intet ovanligt. Rika, fruktbara fält och rundade, skogbeväxta berg eller kullar i fonden fortfara att på en gång omväxla och vara sig lika. Men icke långt från *Münden* begynner en dal, hvilken den resande har till venster, och som omgifves af de härligaste, bokhöljda kullar, på hvilka här och der en gran är satt till prydnad, antingen af menniskan eller af naturen. Ty här, emot Södern, begynna granen och tallen skattas af invånarne så högt, som jernet skattas af Amerikas eller Australiens urfolk. Naturen slösar så med det präktiga, att det rin-

ga blir ansedt som skönhet. Den sköna dalen fortgår utföre, och allt brantare blifva bergen på sidorna; men intet är stelt eller naket. En liten bäck rinner smal, men blå, mellan blomstren och grönskan. Snart har man dalen till höger: snart ser man en bredare flod och en yppigare växtlighet. Man följer floden, prydd vid stränderna af landtliga hus och kyrkor. Det är *Weser*, som flyter af emot *Bremen* och här vid *Münden* bildas af de tvenne sammanflytande elfverna *Werre* och *Fulda*. Åsynen af dalen, staden, vattnet och skeppen, den lilla delta-formiga holme, som floderna bilda framför *Münden*, de höga, prunkande bergen, som kunna kallas i luften hängande trädgårdar — åsynen af allt detta på en skön, klar sommarafton är en oskattbar fröjd för öga och hjerta. Så snart jag kom in i Staden, var väl förtrollningen försvunnen; ty dess gator äro smala och krokiga, och de utanpå hyggliga husen dystra och snuskiga innantill. Men på andra sidan om staden begynner åter det sköna. Uppför den långa, sandiga backen *Lutterberger-Höhe* gingo vi till fots mellan parkens täta och yppiga träd, som stodo i den saftigaste, dunkla grönska, men hvilkas kronor, så långt blicken kunde inträngа i lundens djup, genomglödgades af den sjunkande solens brandgula sken. Våra öron smektes mildt af de harmoniska ljuden från boskapshjordarnas klockor, men för att ändå icke njuta för mycket eller oblandadt, pinades de på samma gång af tvenne tiggande birfilare.

Det var redan mörkt, då vi ankommo till tullhuset vid *Cassel*. En besökare, klädd i blå kolt, steg fram till vagnen och lyste på oss med en lykta, frågande, om vi medförde några *steuerbare Gegenstände*. Kusken svarade: *O nein, beware! Sie sind Studenten:* och så fingo vi fara, det vill säga: ändå till sjelfva stadsporten,

der vi på nytt anhöllos af den väpnade vakten. Denne ville ej släppa oss igenom, emedan vi ej från tullhuset medfört någon frisedel; men allt afgjordes i godo, sedan vi uppvist passen, och soldaten åtnöjde sig med våra namn, hvilka vi klart och tydligt för honom måste upprepa, och som helt säkert gingo in genom hans ena öra och ut genom det andra. Utan vidare uppehåll eller äfventyr passerade vi öfver de mer eller mindre upplysta gatorna och hamnade lyckligt vid det palatslika Hôtelet *Zum Römischen Kaiser*, der Portvakten ringde i sin klocka, då vi genom det höga, genljudande hvalfvet intågade på gården. Tvenne elegant klädda uppassare skyndade till vagnen: en öppnade vagnsdörren och nedfällde fotsteget: den andra räckte oss handen för att hjelpa oss stiga ur: och *Ober-Kellner* nedkom utför den klart upplysta, breda trappan, med sin nyckelknippa i handen, och bugade sig. En annan betjent ankom med tvenne i silfverstakar brinnande vaxljus och företrädde oss trappan uppföre, hvarefter *Ober-Kellner* anviste oss rum, öppnade dem och under de artigaste bugningar bad oss inträda. Knappt voro vi lemnade allena ett ögonblick, förrän någon sakta knackade på dörren: och på vårt *Herein!* insteg en gladlynt, men halt man, som sade sig vara en i Stadens märkvärdigheter underkunnig och i resandes betjenande outtröttlig *Lohn-Bedienter*, och frågade, huru dags i morgon vi ämnade företaga vår utvandring, hvad vi helst och först önskade se, samt om vi befallte vagn till Wilhelmshöhe och Gud vet allt hvad. Efter erhållen upplysning, att vi på hans frågor ville lemna bestämdare svar efter en timmes förlopp, afträdde han åter. Så förnämt hade vi ännu ej på vår resa blifvit emottagna, och började derföre genast vid ankomsten med en lätt rysning tänka på den räkning, som hotade oss vid afresan.

Cassel och Wilhelmshöhe.

Cassel, den af Fulda genomströmmade Hufvudstaden i Kurfurstendömet *Hessen*, och Kurfurstens Residens gör mera genom sitt härliga läge, än genom sin storlek, anspråk på den resandes uppmärksamhet. Staden är indelad i tre hufvuddelar: *Alt-Stadt*, på venstra stranden af Fulda: *Unter-Neu-Stadt*, till höger om Fulda, och *Ober-Neu-Stadt*, den betydligaste och skönaste delen, som är belägen på höjden. Den har åtta portar, omkring 23,000 invånare, och är till största delen omgifven af murar. Endast den sydöstliga sidan af *Ober-Neustadt* är lemnad fri och öppen, för den sköna utsigten, och endast af ett lågt och prydligt jerngaller skild från den nedanföre liggande dalen. När jag stod på den präktiga *Fredriks-platsen* i morgonsolens sken, nära Landt-Grefven *Fredrik II:s* kolossala marmorstod, och hade till venster den nu regerande Kurfurstens Palats, hvars omskapning och fulländning äro anförtrodda åt den förtjenta Architekten *Bromeis*, och hvars frontispice prydes af fyra corintiska pilastrar; bredvid denna grandiosa byggnad längre ned det präktiga, men ej derföre felfria, *Museum Fredericianum*, med sin 290 fot breda façade, och till höger det vidlöftiga, med Landt-Grefven Fredriks Palats, fordna Hessensteinska Slottet och Målar-Akademien förenade Palatset *Bellevue*, med sina rikt utsmyckade salar: när jag såg ned i blomstergården, der den granna Orangeri-byggnaden, med sina tvenne tillhörande Pavilloner, omgifves af trehundrade grönskande eller fruktbärande Lagrar och Orange-träd — i krukor, och det praktfulla *Marmorbadet*, en af sällsynta marmorarter och

jaspis invändigt beklädd, och af åtta corintiska marmor-pelare omsluten rotunda, lyfter sin kupol icke till himlen, men högt öfver orange-träden: ja, när jag lät ögat till höger i dalen förvilla sig bland *Au-gartens* skuggrika irrgångar, eller hvila på den tempelprydda ön i dess stora Bassin och på den med konst uppförda sjufaldiga klippan i fonden: eller då jag till venster blickade ut öfver det fruktbara, rikt grönskande *Hessen*, som i sirliga bugter genombröts af den silfverglittrande *Fulda:* — då tänkte jag på min förhoppnings förlofvade land,

— das Land, wo die Citronen blühn,
Im dunkeln Laub die Gold-Orangen glühn;

men icke i krukor, utan rotfasta i den rika, moderliga jorden mot en evigt blå himmel lyfta sina af doftande blommor smyckade och af gyllene frukter dignande kronor. Jag njöt en försmak af Italien.

Plötsligt skallade bakom mig en krigisk praktmusik. Sköna trupper upptågade på Fredriksplatsen och ordnade sig framför Chur-Furstens palats till en festlig parad, som likväl icke hade många åskådare. Efter paradens slut ankom en präktig vagn, behängd med vederbörligen utsmyckade Lakejer, framför slottets portal, och H. K. H. Churfursten kom efter några ögonblick ned, klädd i en enkel uniform, satte sig i vagnen och for af till Wilhelmshöhe.

Då begaf jag mig genom den prydliga Fredriksporten ned utför trapporna till det på långt afstånd doftande Orangeriet, vandrade en stund under de söderländska träden, hvilka här voro mera aflägsna från sitt fädernesland, än jag från mitt: och jag inträdde i det svala *Marmorbadet*, genom hvars öppna kupol himlens ljus nedfaller öfver sirliga basreliefer, blänkande väggar och

Monnots mer eller mindre maniererade mythologiska Marmor-bilder. Bland mängden af Gudar och Gudinnor, Halfgudar och Nymfer behagade mig ingen mer än en skön *Narcissus*, som med halfslutna ögon blickar ned i källan. I *Museum* fröjdade mig åsynen af de antika bilderna och mångfaldiga andra curiosa, dock hade detta nöje säkert blifvit både lifligare och lärorikare, om ej trängseln af åskådare varit så stor, och om icke den förevisande Professoren och Riddaren varit så vresig. Samma byggnad innesluter *Bibliotheket*. Genom ett med *Piranesiska* kopparstick siradt förmak, inträder man i det allmänna *Läs-rummet*, derpå i en sal, som är fullhängd af illuminerade kopior efter *Raphaels* Loger i Vaticanen. Båda dessa rum innehålla *Handskrifterna*, bland hvilka äro märkvärdigast en hebreisk Codex af gamla Testamentet, som lär vara äldre än *Codes Junianus* i Rom, en sexhundrade år gammal *Thucydides* på silkespapper och en krönika på vers af Mäster-Sångaren *Ulrich von Turlin* från trettonde seklet. I sjelfva Boksalen, som syntes mig rikast på historiska verk, står i östra sidans medlersta fönster-fördjupning den afledna Land-Grefven *Fredriks* marmorbyst, utförd i Rom af Bildhuggaren — *Sergell*.

Det stora *Bilder-Galleriet* i Palatset *Bellevue* innehåller nära tretusen målningar, och består af en 150 fot lång sal, hvilken fordom hade 50 fots höjd, men nu, då man funnit att de öfversta taflorna knappt kunde betraktas, mycket mindre njutas, blifvit genomskuren, så att den utgör tvenne salar öfver hvarandra. Då i senare tider taflornas antal betydligen tillväxt, är en ny flygel inredd för samma ändamål. Med välbehag vandrar man här bland *Gerard Dows* fryntliga gubbar och gummor, *Teniers* bönder,

Wou-

Wouvermans hästar och ryttare, *Ruisdaels* vattenfall, *Potters* boskapshjordar, som icke förfäras af grannskapet med *Sneyders* ulfvar och räfvar, och man kastar emellanåt gerna en blick på *Mignons* frukt-stycken eller in i *Peter Neefs* göthiska kyrkor. Här lärde jag först inse på en gång värdet och den olika karakteren af *Rembrandts* och *Van Dycks* kostliga bilder. Båda äro stora Porträtt-Målare. Den förre, som med en saftig och bländande kolorit, men liksom sorglöst kastade penseldrag, frambringar en stor verkan, omgifver nästan alltid sina bilder med en viss magisk, halfdunkel glans, som gör dem till intagande månskensstycken. Men *Van Dyck* ställer sina taflor i det rena solskenet. Der synes ingen glans, och likväl hvilar öfver bilderna en så klar och naturlig dager, och deras anletsdrag äga ett så stort, det vill säga: så sannt uttryck, att man nästan tror dem lefvande. Sexton taflor af *Rembrandt* och hälften så många af *Van Dyck* gåfvo mig anledning till denna jemförelse och till mycken njutning.

Den *Italienska Salen* i nya flygeln innehåller många taflor af underordnadt värde. Man är ännu nordan om Alperna. Men *Tiziano's* och *Guido Reni's* Döende Cleopatra, *Spagnoletto's* Mater dolorosa och *Guercino's* Judith äro perlorna i denna samling.

Theatern, som ligger i vestra hörnet af Fredriksplatsen, och 1769 fulländades af *Du Ry,* var från början bestämd endast för större Operor; men då 1787 den Dramatiska Theatern nedbrann, måste, liksom hos oss i Stockholm, efter en lika olycka, samma lokal begagnas för Lyriska och Dramatiska Scenen. Amphitheatern är temligen rymlig, ehuru för hög emot bredden, eller snarare för smal emot höjden, har fyra Loge-rader

öfver hvarandra, och är smyckad af rik förgyllning och en präktig ljuskrona. Kur-Furstliga logen, prydd med sammet och guld, liknar, då den är upplyst, en liten skimrande Fée-sal.

Spohr, den berömde Komponisten och Violinspelaren är i Cassel anställd såsom Hof-Kapellmästare, och anförde sjelf, då jag första gången besökte Theatern, i Boieldieu's Opera: *Die weisse Frau*, sin femtio man starka Orchester. Allt gick ypperligt. Kapellmästaren stod stilla med partituret framför sig, och beskref, som en Romersk Augur, med stafven sina templa i luften, afmätande takten energiskt, säkert och tyst. *Franz Wild*, allmänt erkänd såsom Tysklands nuvarande ypperste Dramatiska Sångare, hade *Georgs* röll; M:ll *Schweizer*, en grekiskt vacker gestalt, och med en klar, ren stämma utförde *Annas*. Läggas nu dertill de väl utförda Chorerna, de sköna af *Primavesi* och *Beuter* målade dekorationerna och Orchesterns förträffliga spel, så må man erkänna, att *Hvita Frun* denna afton visade sig från en så fördelaktig sida som möjligt; ja! hon nästan öfverträffade sig sjelf.

Den Dramatiska Scenen syntes mig i fulländning vilja täfla med den Lyriska. Väl gafs den följande aftonen en medelmåttig Dram: *Johann von Calais*, af *Castelli*; men den utfördes med så mycken känsla, och allt var med så mycket förstånd beräknadt, att ingen åskådare kunde säga något ondt om stycket, utan endast godt om Styrelsen och de spelande. Det var en fröjd att se, hvilken skön verkan de pittoreska grupperna gjorde emot fonden, som alltid var hållen i en ren och sann ton; huru klart de målade sig derpå och huru tydligt de framträdde. För en fullständig scenisk njutning är detta fondens harmoniska förhållande till kostym och gruppering lika nödvändigt som på en målning, och likväl gör man

så sällan afseende derpå. En suddig, oren eller falsk fond kan förstöra eller åtminstone försvaga intrycket af den skönaste dramatiska tafla.

Den hetaste sommarmånaden undantagen, blifva hela året igenom på denna Hof-Theater Skådespel, Operor och Baletter uppförda, fyra gånger i veckan; men under messorna dagligen. De flesta Logerna äro af hufvudstadens invånare abonnerade; dock äro några lemnade öppna för främlingar, hvilka likväl här, såsom annorstädes i Tyskland, göra bäst att begagna *Parquet*-platserna eller de så kallade *Sperr-Sitze;* ty man är, i trots af deras namn mycket mindre inspärrad der än i Logerna och njuter mer det pittoreska af den sceniska taflan.

Åskådarne iakttogo mycken stillhet. Deras bifallsyttringar voro sparsamma, men väl motiverade: jag försporde inga tecken till missnöje eller otålighet. Äfven mellan Akterna märktes intet sorl. Hvar och en var stilla på sin plats och afbidade fortsättningen. Man skulle hafva trott, att Kur-Fursten sjelf i osynlig skepnad varit närvarande (ty hans Loge var väl rikt upplyst, men tom), och att den allmänna tystnaden var en negativ vördnadsgärd åt den stora Husfadren (*Δεσπότης*). Men denna tystnad, detta *Stillleben,* ej endast på Theatern, utan på alla offentliga ställen, lär dock i grunden vara mindre folkets förtjenst eller fel, än polisens. Då vi, efter Skådespelets slut, första aftonen vandrade hem öfver gatorna, åtföljde af vår trogna *Lohn-Bedienter,* och en af sällskapet, för att gifva luft åt sin förtjusning, framgnolade några uppsnappade melodier ur *Hvita Frun,* och i synnerhet ej kunde låta bli den Skottska Romansen, tog Ciceronen honom sakta på axeln och sade: *"St! St! Det är icke tillåtet att sjunga på*

gatorna:" — och den sjungande blef tyst. Men när vi, utan äfventyr, voro lyckligen anlända på våra rum hos *Romerska Kejsarcn,* och således ansågo oss temligen fria och trygga, och *Hvita Frun* ännu spökade i hufvudet, begynte sånglusten åter vakna, och om jag ej bedrager mig, söngo vi alla tre. Hvad hände? En svartklädd, putsad man, som hörde till den stora Uppassarelegionen, inträdde och sade ganska höfligt: "*Verzeihen Sie, meine Herr'n! Sie können hier nicht singen. Die Polizei wird hinauf kommen. Das wäre schlimm*" o. s. v. Som ingen af oss hade någon särdeles lust, att göra den Kurfurstliga Hessiska Polisens bekantskap eller öka dess besvär, förklarade vi oss genast villiga, att *icke* sjunga: och sedan vi på våra frågor, om det var tillåtet *primo* att *tala, secundo:* att *skratta,* undfått ett nöjaktigt svar, afträdde mannen leende, och vi tillbragte den återstående delen af aftonen med samtal och löje, till dess vi roligt inslumrade. Jag drömde hvarken om den musikaliska Hvita Frun eller om de omusikaliska Polisbetjenterna i Cassel, utan om morgondagens hopp — det efterlängtade *Wilhelmshöhe.*

Morgonen kom. Det var en skön, stilla Söndagsmorgon, och hette *den* 19 *Augusti.* Jag vaknade nästan med solen. Små, lätta, svanhvita moln med förgyllda bräm, af hvilka några ännu behöllo en mild rosenglans efter den flyende morgonrodnaden, prydde Österns blåa himmel. Vid bönklockornas klang och medan i den ännu tysta staden enskilda söndagsklädda grupper stodo i porthvalfven eller vandrade till kyrkan, satte vi oss i vagnen, ledsagade af vår nitiska Ciceron, som blygsamt tog sin plats bredvid kusken, och foro ut genom *Wilhelms-höher-porten,* för att

fira vår gudstjenst i naturens sköte. En snörrät allé, mellan hvars höga stammar blomstergårdar och landthus framskymta, förde oss på en half timmes tid till det Kurfurstliga Lustslottet. Det hette en liten tid *Napoleonhöhe*, då *Jerome* var Konung af Westphalen och residerade i Cassel. Nu bär det åter sitt första namn *Wilhelmshöhe*, och att man ej må förgäta det, står det öfver hufvudbyggnadens portik att läsa, i stora, förgyllda bokstäfver. När vi stodo på borggården emellan de präktiga flyglarna och midtför det egentliga Slottets stolta framsida, sade vår ledsagare: "Här stod, för fyrtio år sedan, ett gam-"malt slott, som hette *Weissenstein*. Vår nu "regerande Herres högstsalige Herr Fader, Kur-"fursten Wilhelm I, lät nedrifva det och på sam-"ma ställe af *Du Ry* uppbygga denna praktbygg-"nad, som nu utgör Slottets vestliga flygel. De "tvenne stoder, som pryda den, föreställa *Luna* "och *Hesperus*. Snart tillkom äfven den östli-"ga flygeln, i prakt lika med den förra, och på "den kunnen J betrakta *Aurora* och *Apollo*. Sist "uppfördes Hufvudbyggnaden efter *Jussows* rit-"ning, och fulländades, efter sju års arbete, år "1798. Den salige Herrn älskade att bygga; men "han har ock här byggt sig ett monument, som "duger och som varar." Det är i sanning en präktig anblick att se de fasta, väldiga stenmassorna med sina joniska pelare, sina sirliga trappor, Italienska tak, stoder och blomstervaser resa sig upp från den grönskande bergshöjden. Jag prisade byggmästaren, som ej hvitmenat dessa murar, utan hållit dem i en varm, mörkare ton, som emot den omgifvande klara, yppiga grönskan låter dem framträda så majestätiska och så stora. En rik, solbeglänst och skimrande blomstergård, begränsad af dunkla, skuggrika lindgrupper, lemnar på ena sidan om Slottet en skön utsigt

öfver Cassel; men på andra sidan lyfter sig ögat, förbi den lilla sjön med sitt tempel, öfver den omätliga parkens toppar till den på *Karls-bergets* spets hvilande, gigantiska *Octogonen:* och man förbiser ej den i en smakfull stil på nordliga sidan om hufvudpalatset uppförda *Theatern*, ett verk af den praktälskande *Jerome Napoleon*.

Men solen har redan tågat högt på himlen, och finner oss ännu blott i förgården till Wilhelmshöhes underverld. Vi vandra öfver det i solskenet glänsande fältet, återkasta ännu en blick på de Furstliga palatsen och dölja oss till höger i parkens svala och doftande labyrint. På slingrande stigar, som omärkligt föra vandraren uppåt, öfver leende dalar, under stupande klippor, genomgå vi nu ett stort och kostligt naturens galleri, rikt på omväxlande och betydelsefulla taflor, från en tartarisk dunkel vildhet ända till en ljus och elysiskt utbildad skönhet. Här står *Apollos* pelartempel, och belyses af solens strålar: der *Dianas* i en tyst skugga. Här framskymtar *Homeri* pyramidaliska minnesvård; der, på sluttningen af en kulle en enkel, af murgrön bekransad rotunda och kallas *Virgilii* graf. En dyster furuskog reser sig upp på det småningom uppåt sluttande bergets nordliga sida; men till venster, åt södern till, grönska ekar och kastanjer på kullarna, framsorla bäckar mellan blomsterflockarna och förlora sig i dälderna. Här förvillar man sig så gerna: och likväl stodo vi snart — jag vet ej huru, eller hur fort; ty man räknar ingen tid i skötet af en rik natur — vid *Neptuni Grotta*, midt för de stora Kaskadernas murade väg, och följde den uppåt på åttahundrade trappsteg till *Jätte-källan*, der *Enceladus* makligt hvilar, under det han uppbär en väldig klippa. I en sval grotta, vid hvars ingång man emottages af en Centaur och en Faun, hälsades vi af Jätten *Po-*

lyphem, som spelade på sin sjustämmiga flöjt, och medan tonerna klingade i hvalfvet, framtittade ur jorden små hoppande vattendroppar, kröpo åter ned igen, till dess de på nytt ilade i höjden, omgåfvo oss såsom fina och lysande kristallpelare och hvälfde sig öfver oss i sirliga bågar. Men då den enögde Resen spelat till punkt, förswann hela det lilla vatten-templet i ett lätt duggregn, och vi trädde ut ur grottan, för att stiga ännu högre, och stodo snart på toppen af *Karlsberget* vid *Octogonen.*

Detta herkuliska, hela nejden beherrskande, Lust-Kastell består af många trefallt öfver hvarandra stående arkader, i hvilkas midt den stora Vatten-reservoiren ligger som en stilla, svart Averner-sjö. Den tredje våningen består af 192 massiva pelare af Toscanska ordningen. Dessa äro 48 fot höga och uppbära Platformen, som sträcker sig öfver hela byggnaden och är omgifven af en massiv balustrad. På Platformen reser sig en 96 fot hög pyramid af qvadersten, med fem öfver hvarannan bildade korshvalf. Den härliga utsigt, som här öppnar sig öfver den stora Lustgården med alla dess kostliga anläggningar öfver Staden och Fulda-dalen, fängslar mina blickar; men retar mig att stiga ännu högre. Ty Pyramidens spets bär en kolossal stod af den Farnesiska Herkules, som är trettioett fot hög och drifven af koppar. Jag uppstiger på en stege ända in i klubban, hvars tjockare nedre ända håller nio fot i diameter, kan rymma åtta till nio personer och är försedd med ett fönster. I klart väder och med goda ögon ser man Brocken på Harz genom denna öppning. Hela det undransvärda konst-stycket är i början af adertonde århundradet uppbyggdt af Italienaren *Guernieri,* som Land-Grefven *Karl* hemförde från Italien. *Frascati's* och *Tivoli's* praktfulla Villor hafva lem-

nat första idéen till detta titaniska verk, hvars stenmassor man skulle tro vara uppstaplade af jätten Herkules sjelf, och på hvars trappor han slutligen sjelf uppstigit, för att bestorma himlen. Der står han ännu, och ser väl stundom skyarna under sina fötter; men himlens stjernor hvälfva sig, lika högt som förut, öfver hans hjessa.

Nu, sedan vi från Herkules-klubban öfverskådat det rika, på en gång naturliga och konstfulla landskapet, nedstiga vi från Olympen och dölja oss åter i den lummiga parkens dunkla Tartarus, men på en annan sida. Här höjer sig på en kulle den vördiga *Lejon-borgen*, ett i slutet af adertonde seklet uppbyggdt, Göthiskt Riddar-Slott, men som synes dittrolladt från det fjortonde, och som i storhet, om ej i storlek, täflar med Octogonen. Vi träda in på den tysta borggården, der gräset grönskar mellan stenarna, och blicka upp mot det resliga, betinnade tornet, kring hvars murkrona den unga och ostyriga murgrönsrankan slingrar sig och smeker de ärr, som icke tiden gjort, utan menniskohanden ditkonstlat, liksom denna vaccination skulle kunna rädda kolossen från Tidens härjande koppsmitta, för hvilken likväl allt mensklig och af menniskohänder skapadt, förr eller senare, dukar under.

Allt, så inom som utom denna borg, är i Göthisk stil. Genom målade fönster infaller en mystisk dager på gamla, sirliga tapeter, målningar, möbler och husgeråd. Den stora Riddarsalen erbjuder en härlig utsigt: Rustkammaren förvarar talrika vapen och rustningar från förgångna tider, och det ensliga, men sköna Kapellet innesluter en gammal Riddares grafvård. Den gamle Riddaren är ingen annan än den senast afledne Kurfursten sjelf, hvars jordiska lemningar gömmas inom vården i en sarkofag af Carrarisk marmor, som bär denna inskrift:

Marmore hoc inclusus quiescit villæ hujusce conditor, Guilielmus I. S. J. Elector, Hassiæ Landgravius, P. P. vixit a. LXXVI. m. VII. d. XXVIII, hvilken öfversatt lyder så: *I denna Marmor innesluten hvilar grundläggaren af denna Villa, Kurfursten Wilhelm I. Land-Grefve af Hessen. Han hade lefvat 76 år, 7 månader och 28 dagar.*

I *Lejon-borgens* grannskap ligga Eremithyddor och de gamla Philosophernas boningar på skuggrika sluttningar eller i ljusa, af bäckar genomslingrade dalar, och innan vandraren hinner rätt göra sig reda för allt hvad han ser och njuter, befinner han sig vid den lilla brokiga, Chinesiska byn *Mu-Lang,* med sin Pagod och sitt Lusthus, eller i *Djurgården* bland påfåglar, fasaner och dufvor, eller vid *Orangeriet,* der tusental af sköna blommor och växter dofta honom till möte.

Har nu vandraren på en lång och rik förmiddag beskådat alla dessa härligheter, så begifver han sig gerna från Lust- och Drifhusen till det täcka Värdshuset, och intager der, liksom vi, omgifven af glada, men obekanta gäster, sin middagsmåltid, som kryddas af angenäma minnen, vänliga samtal och en flaska gyllene Rhenvin.

Men knappt hade vi, under det stora, allt tätare regndroppar ur ett mörkt moln nedföllo öfver ringblommorna och krusbärsbuskarna i trädgården, gjort oss färdiga att uppstiga från bordet, då vår trogne Achates inträdde och sade: *"Mine Herrar! klockan är strax fyra. Då springa kaskaderna."* Större delen af gästerna hade redan begifvit sig ut i parken igen; andra skyndade nu jemte oss, dels med, dels utan regnskärmar, öfver de våta sandgångarna fram till den stora kaskadens fot. Regnet nedsorlade öfver parkens lummiga kronor: men ingen vind ska-

kade deras löf. Då hördes plötsligen en stilla, afbruten, aflägsen Musik, stundom liknande ljudet af stora Eolsharpor, stundom högt i luften sväfvande flöjt-toner. Snart bortsmälte musiken i en sakta brusning, som ökades mer och mer. Högt uppe i Jättekällan uppkastade Enceladus sin 55 fot höga vattenpelare, och utför de långa, sluttande stentrapporna nedvällde en hvit, sorlande trefaldig flod, hvars hastighet och buller tilltog med dess massa; till dess den slutligen störtade sig vildt öfver Neptuni Grotta i den nedanföre liggande bassinen. Med vattenfallens brusning och regnets sorl blandade sig den stående eller vandrande folkskarans glädjerop öfver den sköna synen eller de mera tunnt besålade qvinnornas anskri, då de märkte, att den fina klädningen var våt, eller när de klefvo ned i en liten vattenpuss. Ty liksom för att trotsa eller ännu mer förhöja de konstiga kaskaderna, nedgöt nu äfven himlen ur sina stora molnbassiner de stridaste vattenfall öfver blommor och trädkronor och strödde ymniga perlor öfver kaskaderna sjelfva: ja! hela Wilhelmshöhe liknade nu en enda stor och praktfull Vattenkonst.

Vi fördjupade oss i parken. Öfverallt klingade eller brusade bäckar och floder och springkällor. Emellanåt framglänste solen, liksom en stor och klar stråle ur himlens afslöjade blåa öga: och glansen bröt sig prismatiskt i millioner vågor och droppar. Åter höljdes det milda ögat af skyarnas dok: ett härligt och friskt doft utandades från den svalkade och vederqvickta naturens barm. Under *Djefvuls-bryggan*, som springer öfver en bergsklyfta, flödade en glänsande ström, och från en vild klippas spets medlan bekransade ruiner nedkastade sig det så kallade *Steinhöferska Vattenfallet* och bröt sig i djupet till fragga och skum. och då solen blickade

fram, låg en klar regnbåge öfver dalen. Sist anlände vi till sjön framför Slottet. Alfvarsam och grå lyfte sig Lejonborgen från sin grönskande kulle. En frisk vind genomilade parken. Solen, nyfiken som vi, drog slöjan från sin klarhet och — se, ur en liten klippa i sjön uppsprang nu, med en susning liksom af en aflägsen storm, den stora, 200 fot höga Vattenpelaren, svajade i luften, lik en hvit, ofantlig fjäderbuske, hvarmed vindarne lekte och i hvars kringsväfvande dun aftonens strålar afspeglade sig och inbrände sina skiftande Irisbågar. Glada åskådare omgåfvo stränderna som en blomsterkrans och vågorna dansade, lustigt upprörda af Fontänens perlor. Ett varmt, rödgult sken låg öfver Slottets kupol: skuggorna i lundens djup voro saftigare och mörkare. Fåglarna söngo sina aftonvisor, ledsagade af vattenkonstens spelur — till dess ändtligen den stora Springkällan, liksom till en ytterligare ansträngning, uppkastade ännu högre några fylliga snöbollar, och derpå alldeles nedsönk, för att icke mera synas. Det fina stoftet duggade några ögonblick ned öfver de lugnade böljorna, och den lilla konstsjön stod alldeles stilla och blå. Åskådarne skingrade sig och vandrade gruppvis i qvällens solsken öfver det perlbeströdda fältet emot Slottet, och derifrån småningom till staden.

Så var festen slutad i ditt sköte, härliga *Wilhelmshöhe!* du, som mången ville kalla Tysklands *Escurial,* Tysklands *Versailles* eller Tysklands *Caserta,* men som jag helsar för verklighetens *Lilar!* *) När vi följande dagen i det klaraste solsken ånyo genomtågade dina sköna nejder,

*) *Lilar* heter det romantiska Lust-Slottet i Jean Pauls *Titan.* Den, som läst Titan och sett Wilhelmshöhe, skall finna rika anledningar till jemförelse.

och stilla firade en afskedsfest i dina lunder: — då var allt tyst. Utanför Palatset satt Kurfursten sjelf i lindarnas skugga och hans tvenne barn lekte omkring honom i gräset, under det han tid efter annan steg upp för att personligen kungöra sina befallningar till arbetarne, som voro sysselsatte med anläggningen af en ny väg. Rundt omkring honom suto vid små runda bord strödda skaror af invånare från staden, hvilka ostörda drucko sitt glas i den furstliga skuggan. Inga vattenkonster sprungo nu; men en af vårt lilla Sällskap lät i förtjusningen korken springa ur en Champagne-flaska, och då vi sågo på hvarandra, tvekande om vi i Furstens grannskap kunde tillåta oss denna frihet, yttrade en fryntlig man vid ett af de små borden: *"Det gör ingen ting. Kurfursten tycker om, att man är glad här och njuter sin frihet."* Och så drucko vi en skål för minnet af det kostliga Wilhelmshöhe och en för hoppet att se det åter; ty denna i menniskohjertat sjelfskrifna förhoppning att en gång återfinna det kära, man lemnar, är i synnerhet en rikedom för den, som far jordens länder omkring och köper hvarje ny njutning dyrt med smärtande förluster. "Farväl, Wilhelmshöhe! blomstra i frid! Under Italiens himmel vill jag ännu tacksamt minnas dig!" Så tänkte jag, då vi redan suto i den länge väntande vagnen, som skyndsamt med oss försvann bakom lummiga kullar.

Resan till Coblenz.

„Chur-Hessen," skall Landskapsmålaren säga, „är i allmänhet vackert, men sällan pittoreskt. De bokhöljda bergen och kullarna, nejdernas mjella väglinier och de små odlade dalarna äro sig öfverallt temligen lika." „Folket i Chur-Hessen," utropar Statshushållaren, „är fattigt och förtryckt. Karlarne äro storväxte, starke, trasige och orenlige. Husen äro jemmerliga: lika mörka och osnygga innantill, som bräckliga utanpå. Åkerbruket är endast en skymt af hvad det kunde och borde vara; ty en stor del af landet är ännu ouppodladt och bönderna äro sällan eller aldrig ägare af den jord, de sköta, utan dess ärftliga förpaktare."

Vi läto oss makligt framgungas mellan vackra landskap och genom eländiga byar, under det vår *Lohn-Kutscher* långt in på aftonen berättade anekdoter om den gamla, afledna Chur-Fursten och Konung *Hieronymus*, hvilken senare han prisade för sin frikostighet. Nära *Fritzlar* syntes kors och crucifixer vid vägen; ty denna stad, som förut tillhört Maynz, men nu är förenad med det reformerta Chur-Hessen, bibehåller sin Catholska trosöfning.

Redan följande dagen märkte jag, att vi nalkades *Rhen;* ty jag såg *Vinrankor* och *Ruiner*. De förra slingra sig här och der uppåt väggarna i städer och byar, liksom för att sluta sig, så nära som möjligt, till menniskan, hvars sorgfälliga vård de ännu behöfva: de senare växa vilda på bergen, ett jätte-säde från forntiden. Emot aftonen syntes Staden *Marburg*, som bekläder sidorna af en klippa, på hvars spets hvilar ett befästadt Slott. Den gamla Domkyrkan är vacker,

men ligger längst ned i staden, så att dess höga torn, med sina yttersta spiror ej synas räcka längre än till foten af bergfästet. Halfva Kyrkan är inrymd åt Catholikerna: den andra hälften begagnas af de Reformerta. I Choret äro skönt målade glasfönster, och *St. Elisabeths* med ädla stenar besatta helgonskrin utgör, jemte några så kallade *Dürer'ska* målningar, templets förnämsta skatt.

Nejden omkring *Giessen* fann jag märkvärdig. Staden ligger lågt, men är treflig och har ett visst grandiost utseende. Vid Universitetsbyggnaden läste jag på den svarta taflan ett par latinska Relegations-plakater; men inga Studenter och få invånare syntes till. Tre präktiga Borgruiner, *Gleiberg*, *Fetzberg* och *Schieferberg* omgifva på afstånd staden och hela den fruktbara slätten, som *Lahn*-floden genomflyter.

I *Wetzlar* var marknad. Hela staden, och isynnerhet torget utanför Värdshuset *Der Kron-Prinz*, uppfylldes af folkskaror från det kringliggande landet i olika drägter, och mellan bodar och stånd, köpare och säljare kunde man knappt tränga sig fram. Genom en öppen port kom jag in på Kyrkogården, och der sittande i Kyrkans skugga på en låg mur, betraktade jag ömsom det gamla, af stenbilder prydda templet med ett helt och ett nästan förstördt torn, ömsom den på torget hvimlande menniskohopens hufvuden, och blickade emellanåt ned öfver den leende dalen. En frisk, blomstrande yngling med hängande hår, en stor hatt på hufvudet, en läderväska på ryggen och en staf i handen stod på något afstånd, lutad emot muren. Han såg ned och ritade med stafven i sanden. Plötsligen nalkades han mig närmare, stötte på hatten liksom för att hälsa och framräckte åt mig några tryckta pappersblad, som innehöllo fyra sånger, med titel: *Lieder der*

armen Pilger. Jag emottog bladen och gaf honom derföre några groschen; hvarefter han gick förnöjd bort till sitt förra ställe vid muren, begynte sjunga den tredje af Pilgrimsvisorna, och blåste vid slutet af hvarje vers en liten eftersats på sin flöjt. Melodien var vacker och rörande. Då han genomsungit de fyra verserna, stoppade han flöjten i fickan, stötte åter på hatten och gick sin väg. Jag återsåg honom icke mer. Men jag läste mer än en gång igenom den lilla Sången, hvars öfverskrift var: *Friedrichs Abschied, Mel. Schöne Minka, ich muss scheiden,* och innan jag återvände från mitt ensliga hviloställe, öfversatte jag den så här:

Vallfararens Afsked.

Sköna Elsa, gråt ej mera;
Det är lustigt att spatsera.
Före mig så gjorde flera,
Och Guds jord är grön.
Som jag trycker dina händer,
Lika visst jag återvänder
Från min pröfnings fromma länder
Till min kärleks lön.

Hoppet som en fackla brinner,
Vägen som en dröm försvinner:
Snart jag till kapellet hinner
I Maria Zell.
Ungdoms nöd gör mandoms helsa;
Torka dina tårar, Elsa!
Far och Mor från sonen hälsa,
Blif hos dem i qväll!

När till sömn sig solen sänker,
Vet jag, att på mig du tänker,

Och när nattens stjerna blänker,
Dröm så sött om mig!
Hvart mig tidens bölja kastar,
Om jag hvilar eller hastar,
Om jag trälar eller rastar,
Lefver jag för dig.

Snart jag kommer hem tillbaka.
O! hvad då din kyss skall smaka,
När vid ljuden: "Make! maka!"
Vännen sluts till vän.
Smärtans stunder du förlåter,
Och jag sjelf af glädje gråter,
Och jag far, se'n jag kom åter,
Aldrig bort igen.

Denna dag, som var den 22 Augusti, såg jag äfven och genomtågade *Braunfels*, en verklig klippstad; ty den betäcker ett helt berg, på hvars branta och väldiga topp det gigantiska Slottet hvilar som ett örnbo: och när vi på den sköna aftonen, efter en angenäm dagsresa, och efter att hafva blickat in i den Nassauska Hertigens stora Djurgård, som skall innesluta tvåhundrade vildsvin och annat vildbråd, ankommo till *Weilburg*, Nassau-Weilburgs fordna hufvudstad, hade vi på en dag befunnit oss i fyra särskildta Riken, nemligen Chur-Hessen, Hessen-Darmstadt, Preussiska Området och Nassau. Ofta hade vi mött på vägen karlar, klädda i hvita eller blåa, tunna rockar med svart eller blå ståndkrage. De sköto makligt framför sig ett slags skottkärror, men hvilkas tyngsta last vanligen drogs af stora, förespända hundar. Qvinnorna trippade lätt och sirligt på gräskanten af landsvägen,

vägen, bärande knyten eller påsar på hufvudet, och klädda i röda lif, hvita ärmar och vidt utstående styfkjortlar.

På andra sidan om Weilburg omväxla behagligt bok- och granskogar, brombärsbuskar och åkerfält, och ej sällan blickar en gammal borg ned från en bergspets. I *Limburg* finner den resande i St. Georgii Kyrka ett lika åldrigt, som vördnadsvärdt tempel. Kyrkan har fem torn. De tvenne östra öfver Choret äro alldeles lika: det medlersta är högst och mycket spetsigt; men de båda vestra äro minst. Öfver stora porten läser man, att Kyrkan byggdes 909 af Eginhard, hvars bror, Kejsar Conrad I, der ligger begrafven, och att hon renoverades 1766. Innantill är hon dyster och skräpig, men anses för sin ålder och sitt byggnadssätt såsom en af de märkvärdigaste i Tyskland.

Mera behagade mig det väldiga Slottet *Montabauer*, liksom uppväxt ur klippan, hvarpå det hvilar, och liknande en ofantlig kristallisation, bruten i många och olika façetter. Vi fingo det i sigte emot middagen, rastade en timme i staden, för att spisa middag och närmare beskåda Borgen, i hvars innandöme vi likväl ej nyfiket inträngde. Men vi måste på värdshuset smaka på Mineralvattnet, då vi just här befunno oss i hälsokällornas medelpunkt: Ems, Schwalbach, Selters, Fachingen och Wiesbaden äro i grannskapet, alla mycket berömda och besökta Brunnsorter.

Nu togo vi afsked af *Lahn*-floden, hvilken liksom blygsamt drog sig undan, för att ej lida vid jemförelsen med den stoltare flod, vi snart skulle skåda. Aftonrodnaden öfverdrogs redan af skymningens flor, då vi under murarna af *Ehrenbreitstein* — intet fäste i Europa har ett längre

och ståtligare namn — intågade i vårt nattläger *Im Thal Ehrenbreitstein*, och från fönstren såg *Rhen* skimrande upplyst af strandens lyktor, och den långa bron och *Coblenz* på andra sidan med sina skimrande hus och mot den mörka himlen uppspirande kyrktorn. Det bildas en epok i menniskans lefnad, hvarje gång hon ögonskenligen ser för sig i verkligheten en gestalt eller en naturbild, hvarmed hon länge lefvat tillsammans i inbillningen. Huru många gånger hade jag icke föreställt mig den kongliga Rhenfloden med sina borgar, sina berg, vinrankor och städer! huru egna hade jag icke utmålat mig dess stränder, ja! sjelfva dess vågor, alltsedan den tid, då jag först lärde känna och vörda vårt största historiska namn: *Gustaf II Adolf!* Nu såg jag Rhen i skymningen under mina fötter — och den såg ut alldeles som en annan flod. Men jag anade så mycken skönhet fördold under aftonens slöja, och de glindrande böljornas sorl, som höllo mig fången i vakna drömmar långt in på natten, hviskade underbara Romanser om den fordna friska hjeltetiden och om den stundande morgondagens härlighet.

Rhen-farten.

"Der, inom dessa fästens höga vallar,
Har makten bott med sina små begär.
Hvar röfvarhöfding gick, ur dunkla hallar,
Ej mindre stolt framför sin lilla här,
Än mången hjelte, som en krona bär.
Hvad saknar han för att odödlig vara?
Blott Häfdens köpta pris, en smickrarskara,
Ett större rum, en präktig marmorgraf.
Hans hopp var lika varmt, hans själ var fullt så braf.

Uti hans drabbningar och envigsstrider
Hvad mandom dog ej der, af ryktet glömd!
Och kärleken, hvars flamma djerft sig sprider
Igenom pansarskrudens stål, låg gömd
Uti hans jernbröst, skön, fast oberömd.
Men stolthet var likväl hans största låga:
Sitt namn han skref med eld och mord och plåga:
Och mången borg, eröfrad med ett brott,
Snart speglade i Rhen sin brustna lemning blott.

Men du, o Rhen! mildt gungande och klara,
Välsignande och vördnadsvärda flod!
Hvars stränder skulle evigt sköna vara,
Om icke menskan i sitt öfvermod
Befläckat dem med aska och med blod.
Sig himlen sjelf till jorden stilla sänker
Och på din rena spegel vaggad blänker —
En himmelsk flod du vore ock för mig,
Om du ej längre Rhen, men Lethe nämde dig.

Väl tusen strider dina kuster härjat,
Och deras halfva rykte slocknat re'n:
Och dessa hjeltar, hvilka Sagan bergat,
Hvad äro de? hvar hvila deras ben?
Din våg från blod har tvättat stranden ren:
Nu blomma dina berg: bland vindrufskransar
Solstrålen glad på blanka böljan dansar:
Du renar allt, der du din gördel drar;
Men Minnets dystra dröm — den sköljer du ej klar.

Här Ehrenbreitstein, med de bräckta murar,
Än svart af minans rök, på klippan tryggt
Förkunnar hvad det var, då kulors skurar
Kringsvärmade dess torn, som äran byggt —
Ett Segrens torn, som såg sin oväns flygt
Kring fältets vida rymd, och log åt striden!
Hvad kriget skonat har, förstörde friden,
Och sommar'ns regn slår in i detta hvalf,
Som aldrig än för svärd, för bomb och kula skalf."

Dessa Lord Byrons tankar, här omklädda med mina ord, stodo lifligt för min själ, då jag, den 24 Augusti, från höjden af *die Karthause*, såg ut öfver den underbara Rhen-taflan. Under mig låg staden *Coblenz* i en triangel på den udde, som bildas af *Rhen* och den här i honom fallande *Mosel:* till höger och på högra Rhenstranden det klippiga fästet *Ehrenbreitstein*, och vid dess fot den lilla förstaden *Thal Ehrenbreitstein*, genom en lång bro med Coblenz förenad: och bakom denna den lilla förskansningen *Pfaffendorferhöhe*. Framför mig hvälfde sig den majestätiska Rhen, med öarna *Graswerth* och *Niederwerth* i sin famn: på stränderna syntes vinfält, städer och byar mellan bergen, och ruiner på bergen. Öfver Mosel gick äfven en bro från *Coblenz* till den unga General *Marceau's* minnesvård och fästningsverket *Petersberg*, nu kalladt *Kejsar Franz's Werk*, liksom Ehrenbreitstein heter *Fredrik Wilhelms Fäste* och die Karthause *Kejsar Alexanders Werk*, till ett minne af den heliga Alliansens stora trefaldighet. På Mosels venstra strand låg det täcka *Metternich* i en lund af löfträd, och kustens grönska bröt sig så bjert emot Mosels sandgula och gyttjiga färg vid dess mynning. Ännu sedan han utgjutit sig i Rhen och med dess klara flod blandat sitt dunkla vatten, kan man på den gulaktiga, grumliga färgen en stund urskilja dess fåra, till dess den slutligen alldeles öfvergår till klarhet, och, helt och hållet upptagen i den renande Rhenflodens sköte, förlorar på en gång sitt orena lif och sitt namn. Bakom mig hade allt en dystrare ton. Rhen flöt svartblå mellan höga, skuggande klippor; *Stolzenfels* låg på ett skrofligt berg som en stor, maskäten jättetand, och på högra Rhenstranden, vid *Lahns* mynning, Staden och Slottet *Nieder-Lahnstein*, Ruinen *Lahneck*

och det ensliga Kapell, der Kejsar *Wenzel* förlorade sin krona. Någon gång kom ett fartyg med slappa segel fram mellan bergen i skuggan, och flöt utåt floden, och ofta ilade en båt, framförd af flodens egen fart emot Coblenz, eller derifrån med tillhjelp af glänsande åror. Här sluta Naturens taflor och Häfdernas minnen en magisk ring omkring den tjusta Åskådaren: han finner, hvad lifvet så sällan erbjuder, inbillningens verld sammansmält med verklighetens, och han nedstiger från det härliga berget gladare, rikare och tystare än han uppsteg.

Jag skildrar ej min första färd med Ångskeppet emellan Coblenz och Cöln. Kunde jag äfven med ord beskrifva den brusande farten, befordrad af Rhenflodens eget skyndande lopp, och de i hvarje minut omväxlande rika taflor, som stränderna framtedde, den hastighet, hvarmed under flodens krökningar den ena praktbilden undansköt den andra; kunde jag måla, huru borgar och städer och berg och dalar dansade förbi mig, der jag stod liksom fjettrad i stäfven med mitt Rhen-Panorama i handen, för att der finna namnen på de underbara föremålen, och knappt hade hunnit med en enda girig blick uppfatta taflan, skåda ned på kartan, som fladdrade för vinden, och åter uppslå ögat, förrän taflan var försvunnen och en annan skönare intagit dess ställe: kunde jag klart och hastigt liksom med eldsdrag och i optiska färgbrytningar återgifva allt detta, så kunde dock icke läsaren dervid se och känna, hvad jag såg och njöt. Jag sparar min målning till dess jag återvänder *emot* strömmen, och återser samma sköna föremål under stillare fart, med ökad fröjd och mera besinning. Jag antager derföre, att vi redan befinna oss i Cöln.

Den 25 Augusti stod jag vid Domkyrkan i *Cöln*, denna härliga, majestätiska ruin af ett tem-

pel, som aldrig varit, denna Christendomens Colossé, med sina mot himlen uppilande, med blad- och blomsterprydda kronor smyckade pelarskogar, i hvilka himlens rena, af jordens dunster obesmittade vindar susande hviska om gudamajestät och menniskofrid. Jag uppsteg på kranen, ännu lutande öfver det ofulländade jätteverket, liksom färdig att när som helst göra tjenst till byggnadens fullbordan, och en präktig tafla var der utbredd för mitt öga. Landskapet, prydt och vattnadt af Rhen, log i saftiga färger, och Cöln med sina tjugu tempeltorn, sitt åldriga Rådhus, alla sina otaliga, skifferklädda tak låg, lik en enda vågig och fjellig drakrygg, solande sig i middagsljuset. Vid nedstigandet gick jag förbi den stora klockan, som nu hänger tyst i det halffärdiga tornet, och synes gjuten för att kalla hela Europas Christenhet till en stor, gemensam högtid.

När jag kom in i Choret, den enda färdiga delen af templet, men sjelf ett stort tempel, då jag vandrade genom en rad de lättaste pelare, på hvilkas kapiteler de med yttersta konst och finhet utarbetade blommor och löf alla äro hvarannan olika, men lika sköna, då nedglänste såsom öfverjordiska syner helgonens bilder från de höga, målade fönstren och ljuset bröt sig genom dem så magiskt och mildt, att en midt emellan skymning och dagning sväfvande morgonrodnad uppfyllde hela templet.

Inom gallret, som innesluter det egentliga Choret, hänga midt emot det moderniserade altaret gobelins-tapeter i en halfcirkel; men, ehuru de äro väfda efter Rubens's teckningar, önskar man dem borta, ty de skymma en del af den präktiga pelar-raden, som bör vara fri. Fyra stora kandelabrer stå nedanför altarbordet, som är af svart, glänsande marmor.

De Heliga Tre Konungars Graf är utom gallret, längst i öster. I dess djup brinner beständigt en lampa, och skrinet, der helgonens ben förvaras, är ännu dyrbart, ehuru många ädelstenar blifvit bortplundrade. Den vänlige och förståndige mannen, som har Kyrkans inre under sin uppsigt och som förevisade dess märkvärdigheter, ehuru med mig inbegripen i ett lifligt samtal, blef plötsligen tyst, då vi nalkades de heliga Konungarnas grift, gjorde en djup bugning och slog tre korstecken för sitt bröst med ansigtet vändt emot grafvens ingång. Det var första gången som jag såg en Katholik i sin andakt.

Från de Österländska Konungarnas hvilorum fördes vi till den lika gamla, som märkliga Tafla, hvilken föreställer deras knäfall och vördnadsbetygelse inför den nyfödda Frälsaren och dess moder. Här röja sig icke blott spåren till en konstfullare anordning och gruppering, utan äfven en större urskillning i färgernas behandling, än de äldre Nederrhenska eller Nederländska, i den Byzantinska Träd-Skolan fostrade, Målarnas arbeten förete. Den med en sirlig krona prydda Madonnan, omstrålad af en stor gloria, hvilken ser ut som en guld-talrik bakom hufvudet, sitter på en thron och håller det intagande Christus-barnet på sitt knä. Två af Konungarna knäfalla inför thronen med sina skänker. Den tredje lärer icke ännu vara framkommen; ty han synes icke till, och konstnären har troligen för att vara symmetrisk hållit honom undan. Ty i sträfvandet efter en viss tillstyrd ordentlighet och symmetri visar han sig ännu Byzantiskt sinnad. Hvardera af de tvenne Monarkerna hafva jemt sex hofmän i sitt följe. Detta allt framställes på sjelfva hufvudbilden, hvilken omslutes liksom ett skåp af tvenne dörrar, på hvilkas inre sidor den från

Britannien ankommande Prinsessan *Ursula* med sina jungfrur och den från Afrika, likaledes till Cöln, anländande Fursten *Gereon*, med sina kämpar, äro föreställde. Båda funno de, enligt legenden, martyrdöden i Cöln, och äro nu stadens Skyddshelgon, hvarföre äfven hela Taflan kallas *Stads-Patronernas Målning*. Hon bär årtalet 1410; men de konstförståndige strida, om hon är målad af *Kalf* eller af *Kay*. Så mycket är visst, att hon uppstått just under den tidpunkt, då *Johan van Eyck* lemnade sina yppersta arbeten, ehuru den anbragta guldgrunden, den icke målade, utan med stämpel ditpressade tapeten bakom Maria, samt bristen på perspectiv förråda en annan mästare, hvilken, ehuru utmärkt på sin tid, förhåller sig till *van Eyck* nästan som *Giotto* till *Leonardo da Vinci*.

Planen till hela den härliga Domkyrkan, hvars fulländade östra del vi beundra lika mycket som vi sakna hvad som fattas, det vill säga nästan hela Kyrkan, utkastades först af *Engelbert den Helige* af Berg. År 1248 begyntes byggnaden af *Conrad von Hochsteden* och ännu 1499 arbetades derpå. Ifrån 1480 till 1515 utfördes de målade fönstren; men sedan denna tid har verket hvilat. Konungen af Preussen har, vid en beräkning, som han låtit af sakkunnige anställas, funnit, att fullbordandet af denna tempelbyggnad efter den gamla ritning, som man ännu äger i behåll, skulle kosta omkring 30 millioner Thaler. För *ett* rike vore väl en sådan uppoffring alltför kännbar; men detta tempel synes mig tillhöra hela Christenheten, och om den Heliga Alliancen hade gemensamt åtagit sig dess fullbordan, och här för det befriade, upplysta Europa upprest ett så härligt minne af sin förening och sin seger, då hade den likväl gjort *ett* stort och heligt verk, och efterkommande skulle till senaste

åldrar hafva gjort vallfarter hit för att beundra konsten och prisa Gud. Blotta underhållet af den ofulländade byggnadens ruin kostar årligen stora summor, och ändå skall den småningom mer och mer förfalla. Om alla Europas länder tillsammans på tvenne år lemnade så stort bidrag, som Preussen på ett år, så kunde måhända det härliga templet blifva hvad det skulle blifva, men aldrig blef.

Då jag hade sett Dômen i Cöln, for jag bort igen. Endast för att se och njuta den, besökte jag staden; jag såg icke något annat der, ej en gång fabriken för det verldsbekanta *Eau de Cologne*. Bilden af Dômen står aldeles ren och ogrumlad i mitt minne.

Resan mellan Cöln och Bonn, den må ske till land eller vatten, företer inga särdeles utmärkta taflor. Rhen har liksom tröttnat att vara skön, och mätt af lifvet och äran, skyndar han sig att försvinna i hafvet. Men med glädje återsåg jag

BONN, en bland Tysklands täckaste och behagligaste städer: ett *Dresden* i smått. Nejden är fryntlig och mild, full af växtlighet och solsken: menniskorna likaså hafva trefnadens solsken i sin uppsyn, och främlingen skall snart finna sig hemmastadd. Den präktiga Akademie-byggnaden ligger vid en skön plats, omgifven af lummiga träd: rika landskap synas rundt omkring och i fonden höjer sig det majestätiska, dunkla *Sieben-Gebirge*. Går jag vidare, så nalkas jag snart en allé, som leder till Slottet *Poppelsdorf*, der Botaniska trädgården är anlaggd, och längre bort glänser på ett vinberg det pittoreska Vallfartskapellet *Kreutzberg*.

Hvilken Svensk skulle väl besöka Bonn, och icke vandra litet längre utom staden förbi Poppelsdorf, för att se och lära känna den älskvärda *Ernst Moritz Arndt*? Han är till själ och sinne

vår Landsman. Hans landtliga boning vid Rhen, bland träd, vinrankor och blommor är lika skön, som hans umgänge är hjertligt och vederqvickande. Då vi, på den klara morgonen, för öppna fönster och dörrar, med den glittrande Rhen utanför och kostliga utsigter åt alla sidor, språkade om Norden, derifrån jag kom, och om Södern, dit jag for, sprungo hans vackra barn med hängande, gyllene lockar omkring i trädgården, inkommo tid efter annan för att rikta sina stora, blå ögon på främlingarna och lyssna till samtalet och smögo sig slutligen fram för att upplyftas på fadrens knä.

Patriarkaliskt lycklig lefver här *Arndt* i skötet af en leende natur, omgifven af de sina. Han lefver för Tyskland och Litteraturen mer genom sina enskilda studier, idéer och skrifter, än genom sin offentliga befattning som Akademisk lärare, hvars utöfning i senare tider blifvit honom förbittrad, till följd af förhållanden, i hvilkas tvång hans fria själ icke kunnat finna sig. Till ett minne af mina besök i hans boning tecknade han i min minnesbok en tanke, den jag ej kan afhålla mig ifrån att här meddela, då den är så kort och så kraftig, och liksom framställer en bild af hans eget ridderliga hjerta:

Die Freiheit ist der Seelen Staal
Und ritterliche Wehr der Braven:
Die Freien trägt der Sternensaal;
Der Teufel herrschet über Sklaven.

Redan voro vi färdiga att lemna Bonn, då man underrättade oss, att den i nyare Europeiska bildningens historia så utmärkte Professor *A. W. von Schlegel* nyligen återkommit från sin resa till Norra Tyskland. Vi läto derföre anmäla oss till ett besök, och erhöllo utan svårighet tillträde. Han emottog oss i ett rum, der

Mad. Staël von Holsteins porträtt, innehade hedersplatsen, och omgafs af en mängd Indiska taflor. Hans sirligt krusade hår, angenäma och lediga umgängessätt och vårdade klädsel tillkännagifva verldsmannen; men de lifliga ögonen förkunna Snillet. Han är en man, som förstår att skicka sig efter tiden, eller tror sig förstå det; men *Arndt*, som högre aktar idéer och grundsatser än tiden, har, åtminstone vid Universitetet, vida större popularitet.

Den 26 Augusti stego vi åter om bord på Ångskeppet. Det var en varm, dof dag, som än log i det bjertaste solsken, än klädde sig i djupblåa åskmoln. Knappt hade vi lemnat bryggan i Bonn, förrän vi slöto oss tillsamman i stäfven, och veftade med hattarna mot Arndts boning, under hvars öppna fönster, kring hvilka vinrankorna gungade för vinden, vi plöjde Rhens böljor. Stolt och romersk höjde sig *Godesberg*, med sitt runda torn öfver det täcka fältet på venstra Rhenstranden, men till höger för oss, som nu seglade mot Coblenz. Ruinen skall vara ett minne af Kejsar *Julianus Apostata*, som här haft sitt läger, och sagor förtäljas om den hedniska herrskaren, som här rest ett offertempel på berget åt sina afgudar, och hvaraf borgen troligen fått sitt namn *Godesberg* eller Gudarnas berg. Längre fram, på motsatta Rhenstranden hvilar det majestätiska *Sieben-Gebürge* med sina sju bergtorn. Högst och ståtligast framträder närmast floden *Drachenfels* med sin ruin och sin håla, i hvars djup, enligt sagan, *Siegfried* kämpade med draken: och staden *Koenigswinter* vid dess fot omgifves af vinberg. Midt emot, på venstra stranden ligger *Rolandseck*, genom hvars rysligt sköna hvalf den blåa himmelen skiner, och hvars stenar omslingras af murgrönsrankor. Mellan dessa borgar, på Rhenflo-

dens spegel, som här liknar en liten sjö med de djerfvaste och rikaste stränder, ligga tvenne öar, *Nonnenwerth* och *Grafenwerth*. Störst och skönast af dem är *Nonnenwerth*, der det pittoreska klostret ur en rik lund upplyfte sin tornspira i solskenet. På udden af ön stodo grupper af ynglingar och barn, då vi foro förbi, och hälsade skeppet med hviftande hattar och lifliga hurrarop. Hvart och ett af de sju bergen har sin borg på spetsen, och deras dystra massa utgjorde skuggbilden i den härliga solskenstaflan. Då jag första gången ilade de sju klipporna förbi, flammade ljungeldar kring *Wolkenburg*, *Loewenberg*, *Hemmerich* och *Drachenfels*; men *Stromberg*, *Nonnenstromberg* och *Oelberg* höljdes af moln och dimmor. Nu var allt ugn och klarhet. Lätta båtar foro mellan *Homef* och *Melhem* eller från *Rhöndorf* till *Nonnenwerth*; på stränderna gingo vingårdsmän, ansande sina fruktbetyngda rankor, och tvenne resande vandrade med stafvar i hand uppför berget til *Rolandseck*. Denna borg byggdes af Riddaren *Roland*, säger Sagan, och der bodde han för att vara nära sin älskade *Hildegunda*, som i klostret på ön tagit slöjan:

"Och en hydda här han bygge,
Nära till den trakt,
Hvarest lindar öfverskyggde
Klostrets dystra prakt,
Väntande från morgonstunden
Intill qvällens sken,
Af en stilla längtan bunden,
Satt han der allen:

Blickade emellan gröna
Rankor, hvarje qväll,
Emot fönstret af den sköna,
Fromma Nunnans cell,

Tills dess åsyn honom glädde,
Tills dess dyra bild
Stilla fram till fönstret trädde,
Som en engel mild.

Då Schiller skref sin *Riddar Toggenburg*, sväfvade väl för hans inbillning denna romantiska naturtafla och Sagan om *Roland*, ehuru efter hans skildring Riddaren bodde i dalen och klostret låg på berget. Hela denna nejd, i sin sköna belysning och yppiga växtlighet, med sina borgar och städer, syntes mig som Riddar-sångernas fädernesland.

Vid en ny flodens krökning framträder det sköna, vänliga *Unkel* på sin udde, och snedt emot *Remagen* med det pittoreska *St. Apollinarisberg* på klippan. Dit göras årliga vallfarter till den heliga *Apollinarii* ära; ty hans ben skola här förvaras. Dock lär det ej vara afgjordt, om *Remagen* eller *Düsseldorf* besitter de äkta helgonbenen; på båda dessa ställen bäras de och tillbedjas i högtidliga processioner. Nu följa *Okkenfels*, Städerna *Linz* och *Sinzig* midt emot hvarannan, den förre namnkunnig för sin 700 fot höga basaltklippa, kallad *Erpeler Ley:* den senare för sitt Kapell med en naturlig Mumie, kallad: *den hoptorkade Borgmästaren:* Slottet *Argenfels* på en bergsluttning, gent deremot staden *Nieder-Breisig* med sina mineralogiska märkvärdigheter, och Ruinen *Rheineck*, från hvars väldiga torn öppnar sig härlig utsigt öfver den romantiska dal, som *Vinxt*-bäcken genomflyter, och som prydes af jagtslottet *Falkenlust* och ett gammalt Tempelherrligt Kapell. På långt afstånd upptäckes redan den gigantiska borgen *Hammerstein*, som länge följer och förvånar seglaren, ända bort om *Andernach*, hvars prydliga Kyrkor och hus synas inbäddade i trädgårdar, och

i hvars sköte och grannskap den heliga *Genofeva* genomlefde sina legender, dog och begrofs. Med eller utan rysning nalkas man det hemska, långbyggda *Friedrichsstein*, som ligger alldeles på stranden och kallas *Djefvulens hus*. Tvenne små floder, *Nette* och *Wied*, mötas nu, sedan de, hvar på sin sida, i oräkneliga bugter slingrat sig igenom de täckaste dalar och störta sig, nästan midt emot hvarannan, i Rhen. Vid mynningen af *Wied* begynner den långa poppel-allé, som leder till *Neuwied*. Stilla framflöt vårt fartyg i popplarnas skugga och lade sig vid den af folk hvimlande bryggan några ögonblick till hvila, för att upptaga andra resande för den återstående färden. *Neuwied* är en vacker stad, endast något för regelbunden att vara pittoresk. Inom *Neuwieds* vallar bo menniskor af *sju* särskillda Religionsbekännelser, hvarföre *Heinse*, i ett bref till *Gleim*, kallar staden *des lieben Gottes Thiergarten*. Jorden är klassisk. Här gick *Cæsar* öfver Rhen, från *Weissenthurn* till *Neuwied:* i grannskapet ligger *Nieder-Biber*, byggd på gruset af Veteranstaden *Victoria*, och vid *Romersdorf* (Villa Romana) ser man antika pelare.

Och nu började seglingen åter. Med stilla fart flöt fartyget förbi och emellan de små holmar, som Rhen omfamnar i den präktiga Neuwiedsbugten. Jag satt i aftonskenet på däck. Bakom mig lågo redan det lilla Kapellet *der gute Mann* och *Urmitzer-ön*, men till venster framför mig uppträdde det vackra Slottet *Kuno Engers* med sin Engelska park, och längre bort visade sig Öarne *Graswerth* och *Niederwerth*. Den sköna, fruktbara dalen, ur hvars lunder och vingårdar tornspetsar, landthus och städer högt lyfte sig eller förstulet framblickade, utvecklade sig allt rikare. *Sainbach* och *Pretschbach* kom-

mo ilande i kapp genom dalen och blandade sig med Rhen nära *Mühlhofen:* men Ruinen *Sain,* som kröner en klippa och har en stad vid sina fötter, öfverdrogs af en mild aftonrodnad. Slottet *Schönbornlust* framglänste bortom *Kesselheim* och i fonden höjde sig allt mera fästet *Ehrenbreitstein,* såsom Rhens beherrskare, öfver den glada nejden. Det föll sig så, att jag diktade en sång, och att den blef på Tyska. Det tycktes mig, som borde jag första gången sjunga om Rhen på dess eget modersmål. Sången meddelas här utan anspråk, och alldeles så som den föddes:

Dampf-Schiffart auf dem Rhein.

Es geht so geschwinde,
So sanft und gelinde
Auf spiegelndem Rhein.
Wir lächeln und trinken:
Die Trauben uns winken
Mit glühenden Wein.
Uns führet des Lebens
Gewaltiger Fluss,
Und alle die andern,
Die pilgern und wandern
Zu Ross und zu Fuss,
Uns folgen vergebens.

Die köstlichen Reben,
Sie hangen und schweben
Vom Felsen herab.
Die Buchen, sie stehen
Am Ufer und sehen
Ins gähnende Grab:
Und stolzer und trüber
Hier tanzen im Blau,

Mit neblichten Mienen,
Die alten Ruinen,
So moosig und grau,
Wie Geister vorüber.

Die Sonne so prächtig,
Erhaben und mächtig,
Vergoldet die Bahn.
Die Tiefe ist unten:
Sie schaukelt den bunten,
Bevölkerten Kahn.
Ach! zwischen der Wonne
Goldstralen, die fliehn,
Und dunklen Gefahren
Der Tiefe, — so fahren
Wir Menschen dahin —
Schon sink'st du, o Sonne!

Sie kommt aus der Ferne,
Die Mutter der Sterne,
Die liebliche Nacht.
Vom himmlischen Bogen,
Auf Rheinischen Wogen
Sie streut ihre Pracht.
Die Sternbilder schwimmen
Wie Lilien im Blau,
Und hoch auf dem Thurme,
Dem Alten im Sturme,
Wie Kronen von Thau
Sie zittern und glimmen.

Der Tag ist geschlossen,
Das Leben genossen,
Die Reise vollbracht.
So schön, mit dem Morgen
Im Schoosse verborgen,
Umhüllt uns die Nacht.

Wir eilen im Schaume,
Sieh, Ehrenbreitstein!
Wir landen im Hafen:
Schon gehen wir schlafen,
Und noch auf dem Rhein
Wir segeln im Traume.

Men med morgondagens sol stodo vi upp igen, betalte vår räkning im Thal Ehrenbreitstein och skyndade till Ångskeppet, som väntade vid bryggan i Coblenz, och hvarifrån redan den klingande metallklockan förkunnade, att det var tid förfoga sig om bord. Snart sågo vi Coblenz för sista gången, och då vi nalkades den präktiga Ruinen *Stolzenfelz*, försvann *Ehrenbreitstein* ur sigte. Mellan staden *Nieder-Lahnstein* och Ruinen *Lahneck* infaller *Lahn*-floden i Rhen, men från en annan sida än *Mosel*. Alla tre floderna bilda ett Z, hvars öfversta tvärstreck är *Mosel*, det medlersta och bredaste är *Rhen* och det nedre *Lahn*. Hela trakten är majestätiskt vild, klipporna tränga sig tillsammans i täta, mörka massor, men alltid skoghöljda eller prydda af ruiner. Pyramidaliska berg, hvilkas nedersta hälft bär grönskande vinstockar, omgifva *Marksburg*, ett gammalt slott på ett käggelformigt, högt och enstaka klippstycke. Den åldriga borgen, sjelf en Invalid, och den enda underhållna af Rhens många fästen, bebos af Invalider, hvilkas sista jordiska möda bestått i att arbeta sig uppför klippans nästan lodräta höjd. Staden *Braubach* ligger under den vid Rhen, och vingårdar deromkring. Dessa vingårdar, sedda från floden, hafva likväl icke något behagligt utseende. De likna hummelgårdar; ty rankorna slingra sig omkring i raka linier nedsatta störar. Man måste vara dem nära eller genomvandra dem, för att njuta

deras behag, om nemligen drufvorna äro mogna. Snedt emot staden *Boppart*, det gamla Bodabriga, ligga borgarna *Sternberg* och *Liebenstein*, kallade *Bröderna*. Rhen är här smal och djup, med branta stränder, och kröker starkt, sökande sin väg mellan bergen. Ännu trotsigt i sitt förfall hvilar *Rheinfels* på sitt vinberg och nedanför vidtager *St. Goars* romantiska nejd. På den klippa, der *Rheinfels* nu ligger och förfaller, stod fordom ett Munkkloster, som hette *Marterburg*. Grefve *Diether den rike* af Katzenelnbogen omskapade klostret till en fast borg, och tvang förbifarande skepp att betala tull. Då uppreste sig sextio Rhenstäder, drogo med en här emot Slottet, och belägrade det i femton månader förgäfves. Så bildades det *första Rhenförbundet*, hvilket ock förstörde de flesta Röfvarborgarna vid Rhen. *Rheinfels* intogs under Revolutionskriget af Fransmännen, och sprängdes. Midt emot synes den sköna Ruinen *die Katz*, (liksom fästet *Thurnberg* ej långt derifrån kallas *die Maus*) och *St. Goarshausen*, en Nassauisk by, ligger täckt på stranden. Men här utsträcker sig, vid flodens högra kust en lång sandbank, som gör stället farligt för seglaren. Knappt har man lyckligt kommit den förbi, förrän ögat upptäcker en underlig, framskjutande och vild klippa, kallad *Lurley*, bekant för sitt mångfalldiga echo och genom sagan om den sköna Rhen-Nixen *Lureley*. Allt var hemskt och stilla. Då vi voro midt för klippan, upprepades klart och tydligt flera stafvelser tio till tolf gånger, om man från däck utropade dem, vänd emot berget. Ljuden återkommo från olika håll; men många uteblefvo alldeles, och de, som hördes, voro stundom alldeles omsatta, så att en helt annan mening bildades deraf. När vi hunnit förbi klippan, blefvo genljuden svagare och återgåfvo högst

tre eller fyra stafvelser. Styrkan af detta underbara echo beror likväl mycket af väderleken och vinden. Äfven jag tilltalade den i hällen fördolda Nymfen, den Rhenska Pythia, och erhöll orakelsvar. *Cæsars, Gustaf Adolfs* och *Napoleons* namn klingade stolt i den hemlighetsfulla nejden.

Lurleys Echo.

Jag frågar, om du Cæsar såg,
Och Gustaf Adolfs segertåg,
Och ödets son,
Med åskans dån,
Napoleon.
ECHO. — *Jag hjelten Cæsars seger såg,*
Och Gustaf Adolf, — åskans son
Jag såg, Napoleon.

Jag frågar dig, du klyftans vän,
Om hjeltarna du minnes än;
De stora tre,
Hvart foro de?
Hvad voro de?
Och säg mig se'n: hvad äro de?
ECHO. — *Hvad? Hvad de voro, äro de.*
Tre stora äro de.

Men hvem var renast af de tre?
Var det Napoleon kanske?
Månn' Cæsar? säj!
ECHO. — *Napoleon ej,*
Ej Cæsar, nej!
Du klyftans vän, gif än ett svar:
Säg, om det Gustaf Adolf var?
ECHO. — *Det Gustaf Adolf var.*

Redan försvinna de sista ljuden och af Lurleys klippa synes föga mer; vi befinna oss redan vid de små förrädiska klipporna i Rhen, som kallas *Sju Jungfrur*, då Ruinen *Schönberg* framstår med sina mosslupna, betinnade torn, och den härligt belägna staden *Ober-Wesel* (Vesalia) med sin Vårfrukyrka och St. Werners Kapell utbreder sig i solskenet. Vi nalkas *Gutenfels*, en skön ruin, hvarest man ännu visar ett fönster, der Konung Gustaf II Adolf stod och utdelade till hären sina befallningar emot de på motsatta stranden förlaggda Spaniorerna. Vid bergets fot ligger staden *Caub* och i floden ett torn, kalladt *die Pfalz*. Det berättas, att fordom Pfalz-Grefvinnorna i detta torn afbidade sin nedkomst.

Jag svindlar för den mängd af präktiga borgar, vilda klippor, prydliga städer och täcka byar, som här hopa sig tillsamman; men som de ljusaste punkterna visa sig ruinen *Stahleck*, vid dess fot Staden *Bacharach* med Wernerskyrkans sköna ruin och den midt i Rhen belägna så kallade Bacchusstenen, eller *Ara Bacchi*, hvaraf staden genom råbråkning fått sitt namn, och Ruinen *Falkenburg*, som terrassvis uppstiger, stor och stolt, från sitt vinbekransade berg. Nästan på samma gång som seglaren först blir varse Falkenburg, har han till venster, men på högra Rhenstranden byn *Lorch* och blickar in i en tyst och stilla dal, omgifven af rundade berg och kullar och genomfluten af en liten bäck, som vid Lorch har sitt utlopp i Rhen. Det är *Wisperdalen*. Dess ensliga läge, den djupa tystnad, som der råder, endast afbruten af bäckens sorl eller fåglarnas qvitter, tillkännagifva, att sagan här måste vara hemmastadd, och hafva om dalen underliga ting att berätta. Det säges, bland annat, att stundom höres ett stilla sus, liknande en hviskning, och derefter ljudet af en häftig storm,

som genomstryker dalen; men det händer dervid, att intet träd i dalen röres och ingen våg på floden. Stundom rasa i Wisperdalen förtviflade stormar, medan allt är lugnt och stilla i dess grannskap: eller ock är tyst och fredligt kring Wisperbäck, då den närliggande trakten hemsökes af oväder. Se här en Saga om

Wisperdalen.

Det hviskar i den stilla dalen;
Hvem hviskar der?
Det är ett slag af näktergalen:
Det bäcken är —
Nej, bäcken stannat;
Tyst fågeln är.
Det är väl annat,
Som hviskar der.

En Jungfru satt, med krans i håren,
Vid Wisperbäck,
Som engeln mild: som ros om våren
Så frisk och täck.
Hon hviskar trogen:
"Min nätt var lång,
Så hemsk är skogen;
Kom hem en gång!"

Det suckar i den stilla dalen;
Hvem suckar der?
Det är väl dufvans suck i alen:
Det floden är.
Nej, dufvan lilla
Ej suckar så,
Och Rhen är stilla —
Hvem suckar då?

En Yngling inom fängselmuren
I mörker satt.
Han suckade, och kring naturen
Ljöd sucken matt.
"Jag kommer, Clara!
Men *när*, vet Gud.
Låt kedjan svara;
Hon är min brud."

Den fångna yngling dog i bojan
På Falkenborg,
Och Wisper-mön i dunkla kojan,
Hon dog af sorg.
När svanen landar
På blommigt skär,
De trognas andar
Än mötas här.

Då Solens första strålar glimma
På klippans rand,
Och tysta silfverfiskar stimma
Vid stenig strand,
En hvar, som fiskar,
Än höra kan,
Att när hon hviskar,
Så suckar han.

Bredvid Falkenburg krökte vi af till höger och fingo i sigte *Asmannshausen*, berömdt för sitt ypperliga röda vin, hvilande i skygd af ett präktigt skogsberg, hvars topp krönes af ett torn, kalladt *die Rossel*, och strax derefter *Bingen*, en Rhen-Hessisk Stad, som ligger på en udde emellan *Rhen* och *Nahe*, på samma sätt som Coblenz emellan Rhen och Mosel. Midt i Rhenfloden och nära Nahes mynning höjer sig *Hattos Torn* (der Mäusethurm), hemskt och naket. Till detta torn förföljdes, enligt sagan, den grym-

me Erke-Biskop *Hatto* af sina fiender, råttorna, och förtärdes af dem. Men hvarken tanken på denna ryslighet eller flodens brusande hvirfvel i det ryktbara *Bingerloch* kunde störa intrycket af den sköna tafla, som *Bingen* med alla sina omgifningar framställde. Här lemnade vi Ångskeppet, som fortsatte sin resa till *Maynz*. En båt upptog och förde oss till bryggan i *Bingen*, der vi på *Hvita Svanen* funno i Herr *Soherr* en lika vänlig och förekommande värd, som med nejdens märkvärdiga föremål bekant man.

Vid Bingen samla sig alla Rhens skönheter liksom radier i en medelpunkt.

Den 27 Augusti på eftermiddagen satte vi oss öfver floden till *Asmannshausen*. Då vi landade, infann sig folk vid stranden och utböd åsnor för en Gulden stycket att begagna på färden uppför berget och derifrån ned till *Rüdesheim*. Men vi företogo vandringen till fot. Vägen gick genom en präktig bokskog, ofta brant och besvärlig, men alltid angenäm, ända till yttersta spetsen af berget, der man, från *Rossel-tornet*, njuter den mest öfverraskande anblick. Utsigten är så *stor* och omfattande, att man i början ej finner den så skön, som den verkligen är. Landskapet förvandlas till en charta: man står så högt, att alla höjder och fördjupningar försvinna, och så långt synkretsen sträcker sig, synes allt ligga i samma plan. Djupt under oss flöt Rhen med det sjudande *Bingerloch* och i en klyfta hängde ruinen *Ehrenfels*. Framför oss lågo *Bingen* med sitt *Drusus-kastell*, *Kempten*, *Gaulsheim*, och ett omätligt fält, öfversådt af byar, kyrkor och kapeller, och *Nahe* slingrade sig i sirliga bugter öfver fältet. Längst bort drogo sig blåa berg kring den rika taflan.

Litet längre ned ligger ett tempel, hvarifrån utsigten förekom mig skönare, ty den är mer

begränsad, landskapet grupperar sig bättre och yppiga bokar omsluta det som en grönskande ram. Man ser *Bingen, Rüdesheim, Geisenheim* och *Johannisberg*.

Genom nästan oändliga vingårdar, som pryda sydvestliga sidan af *Niederwald*, gingo vi ned till *Rüdesheim*. På ett trefligt värdshus nötte oss värden med en vinlista i handen, och på listan stodo uppräknade Rüdesheimer-viner för alla år ända från 1790-talet, till olika priser, efter godheten af årets skörd. Vi valde 1819, en bland de dyrare arterna, och företrädda af en gosse, som bar den kostliga flaskan, uppstego vi på altanen af den gamla Romarborgen, af Grefve *von Bassenheim* nu inredd till en på en gång prydlig och pittoresk boning. Här, medan månen uppträdde och göt ett mildt sken öfver nejden, medan en gammal Kastellanska med nyckelknippan i hand språkade om den Grefliga ätten, om borgen och dess öden, prisade vi Rüdesheimerdrufvans nektar och fröjdade oss åt åsynen af den leende natur, i hvars sköte hon födes och mognar; ja, månens återsken darrade redan på Rhens vågor, innan vi hoppade i båten och foro öfver mot andra stranden och till Bingen tillbaka.

Ännu en dag egnades åt Bingen och dess nejder: morgonstunden åt det närbelägna *St. Rochus-Kapellet*. Det ligger söder om staden på yttersta ändan af en framskjutande, hög bergsrygg. Hela det af Bacchus och Ceres så rikt välsignade *Rheingau* synes från denna höjd såsom en enda stor tafla. *Rüdesheim, Geisenheim, Eibingen*, ett afdankadt Kloster, nu begagnadt till Tyghus, *Johannisberg, Ellfeld* — allt låg utbredt för mitt öga, ja, parken vid *Biberich* och tornen af *Maynz* upptäcktes längst i fjerran, och på venstra Rhenstranden *Nieder-Ingelheim*, Karl den Stores lust-ort, det resliga *Donnersberg*,

städer och byar i mängd. Den kungliga Rhen hvälfver sig som en stor blå orm genom det blomstrande landet och femton små öar glänsa med smaragdfärg på dess rygg. I det enkla, men vackra Kapellet står vid altaret en stor trädbild af den helige Rochus med en thyrsus i handen. Han är anstucken af pesten i sitt ena knä. Bredvid honom synes en hund med ett bröd i munnen, och på ömse sidor tvenne liljor. Fyra hvita helgon omgifva hans bild och framföre står ett vaxljus. Till höger om altaret synes den heliga *Maria* med en vindrufsqvist och en gyllene gloria. Hon trampar med högra foten på en drake, och på en halfmåne hvilar hon den venstra. Den helige *Rupert*, målad på venstra sidan, bortlägger furstehatten och manteln, och synes gå ut med pilgrimsstafven i hand. Längre bort på taflan tvår han de fattigas fötter och passar upp vid ett bord, der de förplägas.

Ungefär midt på Kapellets södra vägg hänger *Louise Seidlers* vackra tafla öfver *St. Rochus* som yngling, då han går ut ur sina fäders hus i Montpeiller, åtföljd af en hund, och uttömmer sin börs i händerna på ett litet tiggande barn. Taflan sades vara skänkt till Kapellet af *Goethe*, såsom ett minne af hans besök vid Kapellet den 16 Augusti 1814. Öfver porten, utanför Kapellet stå följande inskrifter:

Im Jahr **1666**
zur Pestzeit wurde diese Kirche zur Ehre des heil. Rochus erbaut.

Im Jahr **1795.**
Ist dieselbe durch den Krieg zerstoert worden.

Im Jahr **1814.**
wurde dieselbe wieder erbaut.

Att på de stora Vallfartsdagarna, Annan Dag Pingst, som är *St. Ruperts* högtidsdag, och den 16 Augusti, som är *St. Rochus* helgad, se hela berget beklädt af tio till tolftusen andäktige, som bedja i Kyrkan, derefter under öppen himmel höra predikan, och sist vederqvicka sig med druf-vans must till helgonets ära, måste vara en egen, underbar syn. *Goethe* har skådat och med mästarhand skildrat en sådan fest.

Vägen tillbaka togs öfver den höjd, som beherrskar Bingen och krönes af det gamla *Drusus-Kastellet*, nu kalladt *Klopp*. Det ligger skönt bland acacieträd och vinrankor. Härifrån synes Hildegards Kloster på Rupertsberget, norr om Nahe, och åt alla håll öppna sig rika utsigter.

Den sköna antika bro, som går öfver Nahe, kallas *Drusus-bron*, och förtjenar sitt namn. Emot aftonen vandrade vi deröfver, under Rupertsberget, och följde Rhens venstra, klippiga strand till *Vautsberg*, en gammal ihålig ruin, bestego Röfvarborgen *Rheinstein*, som ligger lik en murkrona på en hvass bergspets och blir af Preussiska Kron-Prinsen inredd till ett jagtslott. Man uppstiger på små vindeltrappor, anbragta i den lodräta klippan, och finner i de halffärdiga rummen bräder, murbruk och hyfvelspånar. Åtminstone då ännu spelade vädren genom de öppna fönstergluggarna. I en af dem satt den skäggiga Kastellanen, fördjupad i läsning. Då vi nalkades, stod han upp, lade boken på en bänk, glasögonen på boken, och afträdde för att hämta några nycklar. Under hans frånvaro var jag nyfiken nog att se efter, hvad Kastellanen på Rheinstein i sin enslighet roade sig med att läsa. Boken innehöll *Washington Irvings Tales of a Traveler*, öfversatta på Tyska.

Under nedgåendet från detta hemska näste, hvilket det synes som menniskan borde lemna åt

örnar eller ufvar att bebo, men som en gång färdigt kan blifva lika beqvämt och angenämt innanföre, som det är vildt till sitt yttre, skillde jag mig från mitt sällskap. Nära det förfallna, pittoreska *Clemenskapellet* gick jag upp igen genom en vingård rakt emot det ståtliga *Falkenburg;* men som ingen väg fanns, och höjden blef allt brantare, kostade det mycken möda att komma dit. Men mödan blef rikt belönad. Ruinens inre är aldeles härligt. Jag vandrade af och an mellan murarna och genom de brustna hvalfportarna. Jag satte mig ned i gräset emot en vägg, på det sirligaste tapetserad af murgrönsrankor. Fåglar spelade i träden, som nu växa i de fordna riddarsalarna, aftonsolens rosensken höljde de brustna tinnarna, mellan träden växte vin, och då jag lyssnade, hördes det djupa sorlet af en osynlig bäck, kommande från bergen.

Solens sista blick i vestern log:
Dagens varma vind, som långsamt dog,
Smekte än den slumrande naturen.
Trasten tystnade. En ödla kom,
Tog en domnad fjäril, såg sig om
Och försvann i mossbeklädda muren.

Blommans kalk sin sista vällukt göt,
Gäspade och så till sömn sig slöt;
Humlan kom för sent, och fann den sluten.
Slumra, blomma! nästa dag, som föds,
Bränner solen kanske dig till döds,
Eller blir din stjelk af stormen bruten.

Murgrön, du som yfves, tror du då,
Att du stöder borgen, när du så
Kring dess hvalf din späda ranka breder?
Ach! det muren är, som stöder dig;
Än i sekler skall han berga sig,
Stöda än din ätt i tusen leder.

Fåfängt biter tidens tand sig slö;
Hvad som dödfödt är, kan aldrig dö,
Saknar dock odödlighetens lycka.
Blott det friska, lefvande förgår,
Tills det åter skönare uppstår,
För att jorden eller himlen smycka.

Nära Clemenskapellet återfann jag, efter nedstigandet från borgen, mina väntande följeslagare, som under tiden varit i byn *Trechtlingshausen*, hvars namn, såsom det ofta händer vid Rhen, är en förvriden öfversättning af *Trajani Castrum*, som det kallades i gamla dagar. Nu återvände vi gemensamt, på den lugna, halfdunkla aftonen, till Bingen.

Innan vi somnade, hade vi redan beslutat, att göra den återstående Rhenfärden genom *Rheingau* till fots. Sakerna inpackades och anförtroddes åt värden, som för ett billigt arfvode med en båt afsände dem till *Maynz*. Sjelfva uppstodo vi, efter en kort, men ljuflig sömn, tidigt på morgonen, uppgjorde vår billiga räkning med Herr Soherr, som följde oss till bryggan, och efter meddelandet af några nyttiga upplysningar, tillönskade oss lycklig resa, hvaremot vi lofvade, att hos alla vänner och bekanta, som besöka dessa nejder, anmäla honom och hans hus till det bästa: och så gingo vi öfver Rhen, icke så stolta som Cæsar, men kanske gladare än han. Ej långt från Rüdesheim stego vi i land och började vandringen.

Kort före inträdet i Rüdesheim, upptäcktes på floden, som vi nu beständigt hade till höger, en besynnerlig massa, liknande en simmande by, med små, nybyggda hus och mellan dem mycket folk i rörelse. Den kom oss allt närmare, flytande utför floden, och var en så kallad *Floss* eller timmerflotta, ärnande sig till Holland. Hela

fartyget bestod af stora, sammanslagna timmerstockar: de för den temligen manstarka besättningen uppförda husen voro af mindre stockar och bräder. Ankommet till sin bestämda ort, sönderslås fartyget och försäljes, och kan således i egentlig mening sägas frakta sig sjelf. Det fortskaffas af flodens egen fart och af besättningens åror; men resan, som efter vindens och väderlekens beskaffenhet, fordrar längre eller kortare tid, är ej sällan åtföljd af besvärligheter och faror. Om natten måste fartyget hvila, hvarför äfven en mängd ankaren i skymningen på båtar bringas i land, af hvilka den beständigt framflytande massan släpar flera med sig, till dess de återstående få säkert tag och fjettra den. På afstånd liknar en sådan Timmerflotta en af dessa långsträckta, stundom bebyggda öar, som emellan Bingen och Maynz uppfylla Rhen. Om bord finnes nästan allt hvad man träffar i en väl inrättad by: oxar, som slagtas och förtäras under resan, kor, som förse besättningen med mjölk, höns, grönsaker och frukter, samt nödiga husgerådssaker. De största af dessa flottor gå likväl endast emellan *Andernach* och Holland; ty den nordliga delen af floden är ej så genomskuren af holmar och skär, och kröker ej så tvärt emellan farliga klippor, som den södra.

Vi genomtågade *Geisenheim*. Såsom en Drottning öfver Rheingau ligger Slottet *Johannisberg* till venster, på sitt terrassvis uppstigande berg, hvars sidor höljas af vinrankor och rankorna af drufvor. Dessa drufvor gifva ett af de tre ädlaste Rhenvinerna. De öfriga slagen kunna täfla om företrädet; men liksom emellan stora Magnater, säger Goethe, så är emellan *Hochheimer, Johannisberger* och *Rüdesheimer* ingen rangstrid.

Solen baddade varmt: sköna taflor omgåfvo oss på alla sidor; men föga skugga var att finna.

Nästan oändlig föreföll oss den långa Orten *Langewinkel* (Vini cella). Vandringen genom den, i solhettan, på de hårda gatstenarna, är tröttande för själ och kropp. Knappt har man lyckligt hunnit förbi de sista husen i *Mittelheim*, som med Langewinkel hänger tillsamman, och kastat en blick tillbaka på det förfallande Slottet *Vollrath* eller utöfver floden, som här visar sig bred och härlig, förrän man kan stöta näsan emot en annan ort, *Oestrich*, hvars längd likväl sträcker sig från öster till vester, och som man således genomtågar på bredden. Oestrich har ett skönt läge. Der växer äfven ett godt vin, hvilket vi, några ögonblick hvilande i ett svalt gästrum, läto oss väl smaka; men skyndade till slottet *Richardshausen*, för att der i acaciernas skugga rasta litet längre. Mellan *Hattenheim* och *Erbach* svalkar sig gerna vandringsmannen med *Markbrunnens* friska, klara vatten; men af den stolta Rhen synes nu ej hälften; ty dess fåra delas af en lång ö, kallad *Lengenwarther-Aue*, som alldeles bortskymmer den öfriga delen af floden. Nära staden *Ellfeld* (alta villa) ligger Herr *Langers* präktiga Landthus, omgifvet af rika lustgårdar: och från *Schierstein* går vägen genom bördiga sädesfält till Hertigens af Nassau Residens, det sköna Slottet *Biberich*, der vi slutade vandringen genom *Rheingau*. Slottets läge är ovanligt vackert. På ena sidan har konsten bildat en intagande, labyrintisk park, och på grundvalen af en gammal riddarborg anlaggt *Amöneburg*, som förvarar dyrbara minnen från forntiden; på den andra sidan hvälfver sig Rhen, med fem de täckaste öar, seglande skepp och båtar i sin famn. Från Slottets fönster ser man ut öfver det tempelrika *Maynz* med dess leende nejder.

Hundar af alla slag lupo omkring på borggården och i parken. Hertigen af Nassau är en väldig Nimrod, och han använder på jagtens nöje nästan all den betydliga tid, som icke går åt till styrelsen af hans lilla rike.

Det var lätt att här finna en vagn, som på mindre än en timmes tid förde oss till den gamla, vördiga staden och Tyska Förbundsfästningen MAYNZ. Rhen, ehuru så mycket närmare sin källa, är mycket bredare här än vid Cöln. Det synes som ville han visa sig så stolt för *Main*, som här besöker honom, eller ock har båda flodernas förenade styrka brutit sig en större och friare bana. Staden föreföll mig i början som en gammal skräpig Arsenal eller Kasern: (der liggа ock 6000 man i garnison); men ingifver vördnad genom sina åldriga hus och kyrkor, af hvilka flera äro ganska vackra. Jag uppsteg i Domkyrkans torn och njöt der en stor Rhentafla för sista gången. I Kyrkan gick klockaren med en stor trekantig hatt på hufvudet, bredt skärp öfver axeln och en lång staf med silfverknapp i handen. Lik en Trappister-Munk besvarade han alla våra frågor med en ihärdig tystnad; ty mannen var vred deröfver, att vi ej ville betala penningar för att slippa in i Kapellen och Grafchoren, dem vi ganska väl kunde betrakta utanföre. I den så kallade *Kreutzgang*, som sträcker sig rundt omkring Dômen, befinner sig, bland andra gamla Monumenter, Minnesångaren *Frauenlobs* graf. Han dog på 1300-talet. Damerna reste vården.

I *St. Peters* Kyrka, som är utmålad på det grannaste, doftade rökverk och söngs messa. Det var vackert att se män och qvinnor inkomma från gatan med korgar eller andra bördor, dem de nedsatte på golfvet, för att knäböjande under bön och sång förrätta sin morgonandakt.

Målnings-Galleriet äger en stor skatt i *Leonardo da Vinci's Madonna.* Hon föreställes sittande, mellan tvenne öppna fönster, på en divan, och är klädd i en blå mantel, hvilken äfven som slöja är uppdragen öfver hufvudet och räcker ned till fötterna. Mantelns gröna foder faller stundom upp och synes på hjessan öfver det släta och ljusa, i lockar nedsvallande håret. Hon håller Christus-barnet om lifvet med högra armen och den sköna venstra handen hvilar på barnets högra i förkortning uppdragna ben. Madonnans röda underklädning är öppen för högra bröstet, hvarpå det lifliga, ljuslockiga, alldeles nakna barnet, som har en mjell och nästan genomskinlig carnation, lägger handen. Marias anlete uttrycker den största fromhet, kärlek och enfald. Öfver henne nedhänger en blomsterranka i festoner, och bredvid, på barnets sida, står en glasurna med friska blommor. Genom de öppna fönsterna ser man ut i en trädgård, och i bakgrunden synas blå berg.

Antiquitets-Museum innehåller Romerska lemningar, i nejden uppgräfna, Votivtaflor, Larer, Offeraltaren, och framför allt en samling af Romerska Soldaters urnor och grafstenar, ordnade efter Legionernas namn och nummer. Man har, tid efter annan, funnit dem i jorden, i rader uppställda omkring högarna, hvarje minnesten med sin tillhörande urna, der den afledna krigarens ben förvaras. Det är härligt att se dessa hjelteurnor, att läsa inskrifterna och att tänka sig, hvad den enskilde Romerska Soldaten var, då anföraren och hären funno honom värdig ett sådant minne. Jag erinrar mig ännu lifligt inskriften öfver en afdelning:

Legio XIIII. Gemina Martia Victrix,
Castri Magontiaci Fundatrix.

Man

Man ser nästan Legionen lefvande framför sig. I blotta namnets ljud ligger något hjeltemodigt, kraftfullt och stort.

Här finnas ock lemningar från Medeltiden. Bland dessa anmärkte jag kapitelerna från Karl den Stores palats i Nieder-Ingelheim. Vore de med honom samtida, så vittnade de om mera konst, än man skulle tilltro åttonde seklet; men de tillhöra säkert en äldre, renare tid, och fördes till Ingelheim från Rom och Ravenna.

Skön och glad är vägen mellan *Maynz* och *Wiesbaden*, en vacker stad och berömd bad- och brunnsort, som årligen besökes af flera tusen gäster. Den stora kokande källan besågs, och dess vatten smakade nästan som varm, svag köttsoppa. Här finnas fjorton andra, mindre källor, men alla varma. Präktig är den nybyggda *Kur-Salen* med sina fjorton granitpelare och marmorbilder mellan dem. I rät vinkel mot denna byggnad går ett stort Galleri af konst- och grannlåtsbodar, och i parken grönska acacier, valnötsträd och tårpilar. På *Theatern* gafs om aftonen Mozarts *Don Juan. Urspruch*, en ståtlig Juans-gestalt, spelade i allmänhet medelmåttigt. Dryckes-Scenen gaf han förträffligt; men när spöket kom, bar han sig tokigt åt och ända ned i helfvetet var han dum. Dekorationerna voro lika vackra och nya, som Theatern sjelf, rösterna jemna och Orchestern god.

Från *Wiesbaden* afreste vi den 31 Augusti och anlände samma dag till

FRANKFURT AM MAIN, fri Riks-Stad och Tyska Förbundsförsamlingens säte. Der var Messa och trångt på alla Värdshus. Likväl erhöllo vi rum på *Hvita Svanen*, ett af de ståtligaste Hôtelen i denna Hôtelernas hufvudstad. I en stor pelarsal spisade dagligen tvåhundrade personer

vid ett kräsligt bord, under taffelmusik. Ordning och prydlighet förenades här på det angenämaste sätt: oaktadt gästernas mängd blefvo alla väl betjenade och ingen prejad. Men jag kunde icke länge dväljas inom hus. Det märkvärdigaste i den gamla Riks-Staden måste beses, innan solen gick ned.

Domkyrkan är gammal och ful; men Choret, der Romerska Konungarne kröntes, är dock vackert. I Sacristian förnöjde mig ett kopparstick öfver Kejsar *Joseph II:s* kröning den 3 April 1764, hvilken Goethe, såsom femton års gosse, åskådade, och i sitt verk: *Aus meinem Leben* så lefvande beskrifvit.

Der Römer, en gammal byggnad, ej långt från Domkyrkan, har en trappvis spetsad gafvel, och en stor urtafla på hufvudsidan. På nedra botten är ett Galleri med klumpiga pelare, der köpmän sälja varor. Derifrån leder en trappa upp till *Kejsar-Salen*, som är prydd med målade bilder af alla Kejsarne från och med *Conrad I* till *Frans II;* men för den senare finnes intet rum öfrigt. I denna sal spisade Romerska Konungarne, sedan de i Domkyrkan blifvit krönte, och visade sig från en altan för det på torget församlade folket. På detta torg står en stenbild öfver brunnen. Jungfru *Justitia* håller en vågskål högt i vädret, liksom för att visa den för de i Römer församlade Rådsherrarna. Under messan, då Staden, såsom den nu var, är full af handel och vandel, och torget uppfylldt af marknadsstånd och varor, synes mig Jungfrun med vågen vara enkom uppställd, för att hviska i alla små och stora krämares öron: *kom ihåg att du väger och mäter ärligt!*

Den så kallade *Val-Salen* är ett annat märkligt rum, hvilket likväl nu, liksom Kejsarsalen, stod under lagning, och lät sig uppstufvas af en

nitisk och kluddig målare. Han försåg de värdiga Kejsarbilderna samt- och synnerligen med starka skuggor både fram och bak. Det är dock för hårdt. Så mörkt målar ej en gång Historien sjelf, ehuru hon icke sparar *bister* i sina taflor.

Stads-Archivet, i samma hus, förvarar den *Gyllene Bullan*, utfärdad af Kejsar Karl IV år 1356. Bullan, skrifven på pergament, är innesluten inom glas och ram, och visas åt främlingen för pengar, såsom ett underligt djur.

Hamnen hvimlade nu, under Messan, af folk och fä. En anblick från Mainbron af denna lifliga rörelse, af skeppen, båtarna, de handlande och deras varor och de köpandes eller åskådandes och prutandes grupper omkring dem, är lefvande och pittoresk. Husen vid Hamngatan äro vackra och ansenliga. Den Svenske resande erinrar sig samma gata i *Götheborg*, ehuru allt i Frankfurt är i en äldre stil och större skala.

Vi gjorde en vandring kring staden i den sista Augusti-nattens månsken. Den äldsta och alfvarsammaste delen af staden omkring Domkyrkan och der Römer stod i skugga: endast öfver tornen och de brutna taken bredde sig månens strålar: här och der upplystes ett hvälfdt fönster eller en hvass gafvelspets; men omkring floden hade månskenet friare spelrum, och de landtligt sköna gatorna omkring *St. Gallen-Thor*, med sina täcka, prydliga hus och trädgårdar, lifvades ännu af tysta vandrar-grupper. Jag befolkade den sköna nejden med bilderna ur den store *Goethes* barndom, och tänkte mig så klart, huru hans gryende skalde-kraft uppblomstrade här, bland vördnadsvärda forntids-minnen, i skötet af en leende natur.

Frankfurt äger, utom andra äldre och nyare konstverk, äfven *Danneckers* bekanta *Ariadne*.

Då *Aloys Schreiber*, i sin Handbok för Resande vid Rhen, kallar denna bild "Danneckers och kanske hela den Moderna Sculpturens mästerstycke," synes det mig bevisa, att han af den moderna Sculpturens verk sett mycket för litet.

Från *Frankfurt* till *Heidelberg* går vägen nästan i rak linie, som en allé. Vi rastade några timmar i *Darmstadt*, Storhertigens af Hessen Residens, en stad, som inom trettio års tid förvandlats från en gammal och skräpig till en ny och prydlig, och som från 8,000 innevånare på samma tid erhållit dubbla antalet. Ännu byggas nya hus och anläggas nya trädgårdar. Det Storhertigliga Slottet, tilltaget i en mot Statens krafter för stor skala, grundlaggdt i början af adertonde seklet af Land-Grefven Ernst Ludwig, har aldrig blifvit fulländadt. Endast hufvudfaçaden åt torget till och en del af den ena flygeln äro färdiga. Det öfriga liknar en ruin. Mossa och åtskilliga grönsaker växa på murarna och i deras springor. Anblicken af Slottet påminner mer om en viss tung storhet än om skönhet. Men så mycket vackrare är den nya *Theatern* i Grekisk stil, med en portik af sex sköna Corintiska pelare. Jag störtes i åskådningen af den smakfulla byggnaden genom en butter Soldat, som med fälld bajonett gick mig på lifvet och böd mig gå tillbaka, troligen emedan jag, utan min vetskap, kommit inom hans vändkrets. Det vore väl, om väpnade knektar icke behöfdes vid ingången till konstens tempel. Operan, af den konstälskande Storhertigen med särdeles ynnest omfattad, skall vara en bland Tysklands förträffliga. Utmärkta Sångare och Skådespelare hugnas med rikliga löner, och — hvad som är vida sällsyntare — prydas stundom med en Storhertiglig Orden. Theatern uppslukar en stor del af Stats-inkomsterna, och om äfven enskilda, kanske något tungt be-

skattade Landtmän deröfver klaga, syntes man dock i staden anse Theatern såsom en nationalsak, och kunde ej nog prisa dess ypperlighet.

Framför Prins *Emils* Palats ligger en vacker trädgård, den jag genomvandrade, sedan jag besett en ny, tung, rotundformig kyrka, som öfver ingången hade till öfverskrift: DEO. Detta var allt, hvad jag såg och förnam i Darmstadt.

Dagen var härlig och himlen utan moln: den skönaste första September, som jag kunde erinra mig hafva öfverlefvat. Mot aftonen, kort före vår ankomst till *Auerbach*, der hvilostället var utsedt för natten, visade sig horizontens skogbeväxta berg i en skön violett färgglans och drogo en präktig ram kring den grönskande landskapstaflan.

Förbi eller igenom täcka städer och byar går vägen, den bekanta och prisade *Bergstrasse* ända fram emot *Heidelberg*. Till venster ligga *Odenwalds* vågiga berg, höljda af täta skogar och prydda af ensliga borgruiner: till höger utbreder sig en oupphörlig trädgård, begränsad af Rhenfloden. Särdeles rik och fruktbar är trakten omkring *Weinheim*, en gammal, i skötet af en klippa amphitheatraliskt uppstaplad stad, med trånga, mörka och krokiga gator. Från Slottsruinen *Windeck*, som ligger bakom staden på ett vinberg, och dit man letar sig upp mellan rankorna, njöt jag en stor och skön utsigt. Jag såg *Manheim*, tornen i *Worms* och *Speijer*, och *Rhen* glittrade i horizonten.

Enligt Sagan var fordom emellan *Bergstrasse* och *Vogesen* en stor sjö. Den besynnerliga och skarpa omvexlingen af berg och dal, den jemna, flata landsträckan emellan båda dessa klipptrakter och de stora sandfälten vid Darmstadt synas intyga, att Sagan så vida har rätt. Men, säger hon vidare, i denna nejd bodde och gras-

serade en arg trollkarl, som med sina konster gjorde mycken skada. Då lät landets Konung gripa honom och sperrade honom in i ett hängande fängelse, så att han ej kunde beröra jorden; ty då upphörde hans trollkraft. Trollkarlen beklagade sig deröfver jemmerligen och lofvade bättring; ja, han svor, att han ville, om Konungen släppte honom lös, uttorka hela sjön och förvandla den i ett fruktbart land. På denna ed blef han fri ur sina bojor, och han upplyfte sin staf och besvor vattnet, så att det vid *Bingen* genom en håla nedsönk i jorden, och denna håla kallas ännu *Bingerloch*.

Vid ändan af den sköna Neckar-dalen och af *die Bergstrasse* (Strata montana) ligger

HEIDELBERG, hopträngd emellan floden och en hög bergsrygg, hvars sidor prydas af präktiga kastanjeskogar. Ofvanför staden, på en sluttning af samma berg, höjer sig Tysklands skönaste ruin, det bekanta *Heidelberger-Slottet*. Vid första inträdet gör Staden intet behagligt intryck. Den förefaller mörk och trång. Det stora berget liksom hotar att falla öfver den. Men då jag emot aftonen hade vandrat öfver bron tillbaka, och stod på det lilla gäststället *Die Rose* i trädgården, lutad emot den låga, af vinrankor smekta muren, med tvenne kära bref från fäderneslandet i handen och vid sidan af tvenne Landsmän: då jag såg ut öfver den klara Neckar, på hvars yta gungade båtar och hvars närmaste strand lifvades af glada menniskor: då jag såg staden med sina torn hvila trygg vid bergets fot och sakta smyga sig uppför dess branter, samt högt öfver staden den majestätiska slotts-ruinen omgifven af sin stolta vakt, almar, lindar och kastanjer, och allt detta öfvergjutet af ett förtrollande rosensken, kort före solens nedgång — då tycktes mig, att jag aldrig njutit någon ljufvare afton eller sett en

skönare tafla. Få ögonblick varade denna magiska belysning. Solen gick in i ett moln och den rodnande glansen vissnade som en ros.

I ett klart månsken besteg jag Slottet och såg dess förfallande prakt. Det inre låg i en djup skugga. Romantiska trädpartier resa sig upp ur Slottsgrafven på den vestra sidan. Öster om Slottet är en härlig spatserplats, hvarifrån jag såg ned öfver dalen och staden, som omslötos af en skimrande aftondimma.

Heidelberger-Slottet uppbyggdes till en del redan i fjortonde seklet; men först 1533 blef det färdigt, och förstördes af Fransmännen under Revolutions-kriget. Härlig är utsigten från det högsta, bäst bibehållna tornet. Mindre synligt, men högst pittoreskt är det sydöstra tornet, som blifvit sprängdt, och hvars till hälften nedramlade del, omslingrad af murgrön, lutar sig ned öfver grafven. Rummen äro ödsliga, förfallna och tomma, såsom hvalfven. Det *Stora Fatet*, som förvaras i ett stort, särskildt rum, är timradt af ek, utan alla prydnader; men det har en altan ofvanpå och gångar på sidorna. Fatet rymmer 236 foder. Om det således är fullt af vin, och en krigshär af 236,000 man derur skall förplägas, så erhåller hvarje karl en stor butelj på sin lott.

Universitetet i Heidelberg är ett af de mest ansedda i Tyskland. *Creutzer* och *Schlosser* stråla bland dess stjernor. Till den förre öfverlemnade vi de från Biskop *Münter* i Köpenhamn medförda hälsningar och böcker, och voro välkomna hos den lärde Forskaren, som i egentlig mening kan sägas bo i sitt Bibliothek. Han skulle under hösten och vintern gifva Collegier i Romerska Antiquiteterna; men *Schlosser* i äldre Cultur-historien. Jag fick dock höra lika litet af dem, som af den älskvärde Engländaren *Wiss's* före-

läsningar öfver Hamlet. Ett bref från Prof. *Arndt* beredde mig dock hans personliga bekantskap.

Studentlifvet, himmelsvidt skildt från det Svenska, synes mig äga syskontycke med det Göttingska. Studenten anser sig sjelf som den friaste och följaktligen den yppersta varelse under solen. Då han uppstår om morgonen, stoppar han på sig sina papper och går ut för att afhöra sina tre eller fyra Collegier. Professoren står i Cathedern och improviserar sin föreläsning efter ett litet, skriftligen uppsatt utkast, och Studenten hopsamlar troget i sitt hopbundna häfte alla ord, som flöda ur Lärarens mun. Dessa Häften eller skrifna Collegier utgöra oftast hela hans Bibliothek. Den öfriga tiden af dagen tillbringar han på *die Kneipe* (ty hvarje Studentförening består sig en sådan); och der dricker han *Bier*, spelar kort eller billard och röker tobak med lustiga kamrater. Det kallas att föra ett *fidelt* lif. Emellanåt promenerar han till ett eller annat af de oräkneliga *Wein-* och *Bier-Wirthschaften*, som finnas inom och utom staden, eller rider till Schwetzingen, Manheim, Worms och Speyer.

I Heidelberg finnes ingen Theater; men Studenten saknar dock sällan någon afton sitt Skådespel, der han sjelf antingen uppträder som handlande eller åskådare. Dessa Spektakel äro *Duellerna*. Blir en Student af en annan trampad på foten eller knuffad, ofta utan ringaste afsigt, och han derigenom eller på annat sätt tror sig förolämpad, ropar han till sin Antagonist med en sur eller spotsk min: *"Sie sind ein dummer Junge von mir."* *"Sie sind gefordert,"* svarar den andre kallt. Från detta ögonblick *hänga de tillsamman*, och få ej vidare tala ett ord med hvarandra, förrän de varit på *Mensuren* och duellerat. Den afgörande stunden nalkas. De båda hjeltarna ombinda sig omsorgsfullt, att ingen fara

må uppstå, och så snart en af dem erhållit *Anschiess*, en skråma af en eller par tums längd, är striden slutad.

Den Akademiska friheten har dock sina gränser. Studenterne hafva tvenne busar, nemligen de båda *Pedellerna*, hvilka gå omkring och söka, hvem de uppsluka må. Om någon Student glömmer sig qvar på Knipan öfver klockan elfva om aftonen, eller om han är drucken, eller träffas på bar gerning i en duell — så blir han utan skonsamhet af Pedellerna gripen (abgefasst) och insatt i Carcer. Men om den oerhörda händelse inträffar, att en Student örfilar eller med käpp slår en annan, då kommer den brottslige i *Verschiess*, uteslutes från alla Studenters umgänge och gemenskap och måste begifva sig bort. Göres målet anhängigt vid *Amt*, och han öfverbevises om sitt brott, blir han formligen relegerad *).

Det är i sanning en stor och härlig Ljusets triumf, att den flägt af bildning och en ädlare anda, som utströmmar från Cathedrarna, kan förmå att motväga och skingra den Babyloniska förbistring, det Schytiska barbari, som råda i massan af den Akademiska ungdomen, och ur kretsen af dessa obscurantismens skötebarn framkalla så många rena och klara stjernor på Vetenskapernas och Konsternas himmel.

Den 4 September begaf jag mig helt allena uppför berget, genom lummiga kastanjeskogar, på en smal och djup väg. Efter ett par timmars långsam och brant vandring nådde jag den höjd,

*) Större delen af dessa uppgifter äro hämtade ur bref från en vän, Lectoren, Mag. *O. Arrhenius*, som, jemte Herr *W. Geijer*, utgjorde mitt sällskap till och i Heidelberg, och hvilka båda, efter min afresa, under ett längre vistande der, haft tillfälle att närmare inträngа i det Akademiska lifvets mysterier.

som kallas *Kaiser- und Königs-Stuhl* och är prydd med ett minnesmärke öfver Kejsar Franz's besök. På en kullfallen sten stå orden: *Renovirt den XVIII Oct.*, men årtalet är bortsprängdt. Längre fram vid branten ligger en annan sten, hvarpå står ristadt: *Löwenkopf* 1809. Men mer än alla dessa stenar är den sköna utsigt värd, som från berget öppnar sig öfver Neckardalen. Den stora Rhen hvälfver sig längst bort. Den smalare, men klara Neckar skyndar lustigt till hans möte och omkring båda sluta sig täckt grupperade städer och gårdar, sädesfält och vinplantager. Manheim och Schwetzingen framträda på afstånd. Heidelberg utbreder sig vid bergets fot. Ögat saknar intet, utom Slottet, hvars präktiga murar och torn döljas af träden.

Jag fördjupade mig i den täta skog, som höljer bergets östliga sida, och kom allt längre utföre, utan att finna eller följa någon väg. Knöliga träd och täta spår omslöto mig: taggiga buskar höllo mig i rockskörten, och stundom nödgades jag krypa utåt marken, för att komma fram. Efter mycket arbete befann jag mig på en liten ljus gräsplan och såg derifrån ned i en djup, romantisk dal, der Neckar smög sig mellan klipporna, och strödda, landtliga hus prydde deras sluttningar, på andra sidan om floden. Jag vet ej, huru länge jag der stått och njutit af den ensligt sköna taflan, då en tilltagande törst erinrade mig, att jag borde tänka på återvägen. Ingen mensklig varelse syntes: endast bevingade insekter, dem jag under vandringen strukit af buskarna, surrade omkring mig, och ur den svarta skogen till höger ljödo några afbrutna fågeltoner. Då jag nu, för att arbeta mig uppför branten igen, måste söka de glesaste ställena, blef jag allt mer och mer förvillad, allt mera trött och törstig. Skogen blef tätare och vildare och gaf

för min vedermöda ingen annan tröst än en mängd blåbär, som jag flitigt uppsamlade och begärligt förtärde. Plötsligen syntes den ödsliga skogen taga slut; ty mellan de höga, raka trädstammarna framglänste den blå himlen och jag stannade på en stor, öppen plan, der otaliga gångstigar slingrade sig åt alla håll. Men hvilken af dem eller om någon af dem bar till Heidelberg, visste jag icke. Utan långt betänkande valde jag den, som låg närmast till höger, och glad att hafva funnit en vägvisare, det vill säga: en väg, hvilken förr eller senare skulle föra mig till någon mensklig boning, fortsatte jag min vandring. Gångstigen förvandlade sig snart till en smal hålväg, med djup sand, som omgafs af höga jordväggar, höljda af buskar och mossväxter. Längre utföre tyckte jag mig höra menniskoröster, och blef snart varse tre qvinnor, af hvilka en, som syntes vara den äldsta, satt på en sten och var sysselsatt med att ombinda sin blödande fot. De tvenne andra stodo på vägen, lutande sig emot jordvallen, och hade stora risknippor på ryggen och hvar sin yxa i handen. Jag hade framför mig lefvande bilder af Macbeths tre hexor eller af de trenne Parcerna, i Palatset Pitti i Florenz, målade af Michel Angelo. Den gamla hade grått hängande hår: de yngre, magra och bruna, som hon, men med ännu vildare blickar, buro rutiga kläden vårdslöst vefvade omkring sina svarthåriga hufvuden. För att ej komma dem alltför nära, steg jag upp på vallen till venster, men tillspordе dem i förbigående, om jag befann mig på rätta vägen till Heidelberg. I stället för svar upphofvo de tvenne stående ett hemskt och gällt skratt; men den äldre bibehöll sin alfvarsamma tystnad, stirrande emot mig med ett par röda, halfslocknade ögon. Knappt hade jag aflägsnat mig ur detta otrefliga grannskap, förrän jag stötte på ett

annat par, nemligen en gubbe och en gumma, hvilka sträfvade uppför den sandiga stigen, med risbördor på ryggen, som, med de instuckna yxorna, liknade Romerska Liktorernas fasces. Den gamle mannen, ehuru smutsig och bofällig han var, ägde dock i sitt ansigte några menskliga drag, hvarföre jag äfven till honom upprepade min fråga, om jag på den utföre löpande vägen kunde komma till Heidelberg. *"Omöjligt är det inte,"* svarade han, utan att stanna eller vidare bekymra sig om mig och min kosa. Emellertid lät jag af detta tvetydiga svar alldeles icke störa mig, utan sträfvade framåt i samma riktning, allt utföre, träffade slutligen en större väg, mot hvilken min fotstig gjorde nästan en rät vinkel, och blef varse genom trädstammarna, djupt under mig och långt till venster, en skymt af Heidelberger-Slott. Solskenet låg nu mera endast på trädens kronor och på höjderna. Den öfriga naturen höljdes af en mörkgrön och saftig skugga. Mellan lederna af bokar och kastanjer anlände jag, ehuru på en lång omväg, till det af aftonrodnaden rosenfärgade Slottet, hvilade en stund i dess tysta område, steg derefter ned i staden och hälsades välkommen af mina tvenne landsmän, som en half dag väntat mig tillbaka och slutligen fruktat, att jag af trollen blifvit bergtagen. *"Men, min Gud! så du ser ut!"* utbrusto de på en gång. Då började jag, i min ordning, att häpna. Jag såg mig i en spegel och fann, att de bär, jag i skogen så ymnigt förtärt, lemnat rikliga spår på läppar och tänder, hvilkas dunkelblå färg tog sig särdeles hemskt ut emot de af en oupphörlig ansträngning bleka kinderna. I samma ögonblick hade jag ock anledningen gifven till de trenne hexornas löje, då jag mötte dem i bergen, utplånade den så fort och så godt jag kunde, och berättade, under det jag intog en vederqvickande mål-

tid, dagens äfventyr för mina lyssnande vänner, samt lade mig derefter att hvila.

När jag sedan uppvaknade, efter en underlig, men som det syntes mig, ganska kort slummer, hvarunder jag drömde, att jag gick uppför berg, som betäcktes af träd med glödande, purpurfärgade kronor, uppfylldes hela rummet af ett klart månsken. En inre oro, som jag ej rätt kunde förklara, jagade mig ut igen genom stadsporten och öfver bron. Länge följde jag högra Neckarstranden, såg månskenet dallra på flodens yta och skuggorna lägra sig kring klippornas fötter. Då jag länge stått och betraktat den romantiska daläppningen, vek jag af åt venster, vandrade uppför en backe och anlände till ett skönt Lust-ställe, till hälften liknande ett Slott, till hälften ett Kloster, med en stor, enslig borggård, en i månljuset magiskt skimrande blomstergård och ett litet tempel på en bergsbrant. En stor port, som ledde till borggården, stod öppen. I ett par fönster syntes ljus, och skuggor af en och annan mensklig gestalt sväfvade förbi de himmelsblå gardinerna. Trädgården var stängd; men jag blickade dit in genom gallret. Poppel-löfven skälfde för den stilla aftonflägten, som mera liknade en vällustig suck från naturens barm än en vind, och månskenet var så klart, att jag på afstånd kunde skilja tusenskönor från eterneller och den ena viol-blomman ifrån den andra. Jag återvände öfver borggården, gick upp på taket af det lilla lusthuset på en spiral-trappa och satt länge deruppe, försänkt i åskådning af den rika Neckartaflan, men utan njutning. Jag bar någon ting på hjertat, som brände mig: nemligen — en Biljett till Snäll-vagnen för att afgå till Basel, och den var förfallen den 6 September. Således hade jag icke stort mer än en dag att tillbringa i sällskap med de tvenne Landsmän, som ända från

fäderneslandet och hit varit mina trogna följeslagare. Längtan att hinna till Schweitz och Italien och begäret att icke alltför snart slita det enda *synliga* band, som ännu sammanhöll mig med fosterjorden, kämpade oupphörligt i mitt hjerta, och deras strid bildade min oro. Då månen gömdes i ett moln, öfver berget, som jag om dagen genomvandrat, reste jag mig upp och skyndade med hastiga steg emot staden tillbaka. Med molnet kom en hvass nattvind, som krusade floden och bläddrade i löfven. Några stora, men glesa regndroppar nedföllo och försvunno i vägens sand. Då jag återkommit på mitt rum, var jag mycket trött och mycket lugn.

Den 6 September gjorde jag, med mina Landsmän, en utflygt i en hyrvagn till *Schwetzingen*. Vi genomvandrade dess stora, beprisade park, som har ganska vackra ställen, präktiga trädgrupper, många tempel åt Apollo, Minerva, Mercurius, med flera Ex-Gudar och Gudinnor, en Turkisk Moské med sina minarets, från hvilkas toppar man ser vidt omkring, mångfaldiga urnor och blomsterkrukor, springbrunnar och raka, oändliga alléer. Mig förtjuste dessa konstigheter icke mycket; jag hade ju sett Wilhelmshöhe. Men märklig föreföll mig den Botaniska anläggningen, med 24,000 olika blommor och växter, och i hvars grannskap står ett Tempel, helgadt *Botanicæ Silvestri*, med bröstbilder af *Plinius*, *Theophrastus*, *Linné* och *Tournefort*. Trädskolan lärer innehålla 170,000 Stammar.

På Värdshuset *Der Goldene Ochs* frågade värdens unga dotter, under måltiden, mycket nyfiket efter våra namn, och hvadan vi kommo och hvarthän vi ville. Hon erhöll till svar, att två af oss skulle en längre tid vistas i Heidelberg, men att den tredje skulle denna afton resa till Rom. *"Till Rom?"* utbrast flickan, i det hon

såg på mig med en blick, som uttryckte förvåning och medlidande, och hopknäppte sina händer; *"Till Rom? — Ach! Du Evige Gud! Hvilken lång, lång väg!"* Jag vet icke, om hon kanske ansåg mig som bunden af något heligt löfte eller af Kyrkans dom, att för mina synders förlåtelse göra en pilgrimsfärd till den Helige Fadrens fot; men det vet jag, att hennes ord gjorde på mig ett obehagligt intryck, och det förekom mig i denna stund, som skulle vägen till Rom vara dubbelt längre från Schwetzingen eller Heidelberg, än från Stockholm.

Få timmar voro, efter vår återkomst till Heidelberg, tillräckliga att göra mig resfärdig. Emot aftonen gick jag omkring i staden för att dels fästa ett och annat föremål bättre i minnet, dels upptäcka något nytt, som förut undfallit mig och som kunde sysselsätta mina kringsväfvande tankar. Det tommaste och ängsligaste tillstånd, hvari en resande varelse kan befinna sig, är att vara resfärdig och icke få resa. Han har sjelf beröfvat sig alla sina tillflykter: saker och böcker äro inpackade: rummet är tomt och otrefligt. Har han bott på ett värdshus, och räkningen är betald, så springer Kellner eller uppasserskan eller värden sjelf ut och in, liksom för att se, om man ännu icke packat sig bort, och man fruktar i hvarje ögonblick att få en efterträdare i den boning, som man ännu icke lemnat. Vänner och bekanta stöfva omkring, utan att heller kunna taga sig något till, förrän den affällige brodern riktigt och väl farit sina färde, och ehuru kär han må vara dem, och ehuru pinsam skiljsmässan, kunna de dock ej annat än i sitt hjerta önska, liksom han, att uppbrottet måtte ske med det snaraste. Ty allt, hvad de nu tillsammans tänka och tala, blir endast ett förnyadt afsked. Går han ut, för att förjaga tiden och sin oro, så påminner hvarje

landskapstafla, eller hvarje gata och hus om ett gladt, förflutet ögonblick eller väcker ovillkorligt den smärtsamma tanken: "Jag kommer här aldrig mer. Jag ser allt detta för sista gången." Med ett ord: han befinner sig på ett ställe, hvarifrån han redan skiljt sig och dit han icke mera hör. Jag känner intet ledsammare läge. Derföre är det alltid bättre, att begynna en resa om morgonen, än om aftonen. Natten lägger sig då som en mild och stilla medlare mellan det förflutna och det tillkommande. Man uppstår med morgonsolen, fattar sin vandringsstaf eller kastar sig i vagnen, och ilar stärkt och glad sitt nya mål till möte.

Under denna sista gemensamma vandring på Heidelbergs gator, stannade vi framför ett gammalt, grått och smalt hus, som var försedt med många och besynnerliga prydnader, och erforo tillfälligtvis af en förbigående den upplysning, att det var samma hus, hvari den siste Tyske Riddaren, *Götz von Berlichingen*, bott, under sitt vistande i Heidelberg. Porten var stängd: vi kommo ej derin; men erforo sedan till vår tröst, att i dess inre ingen ting var att se.

Klockan half tio på aftonen skulle Snällvagnen afgå. I god tid begåfvo vi oss derföre till Posthuset, på det att jag ej måtte försumma mina fatalier. Väl stod den stora, gulmålade och massiva vagnen på gården, men inga hästar syntes till, ingen Postiljon eller Passagerare. Medan vi i matsalen för sista gången åto tillsammans, och till afsked tömde en flaska ypperligt Johannisberger, samlade sig de resande efterhand: klockan var redan tio och mer, då Postiljonen blåste i hornet, anmanade alla, som ville och tänkte resa, att skyndsamt betala räkningen och stiga i vagnen. Jag tryckte mina vänners hand

och

och inträdde inom vagnsdörren i en krets af obekanta varelser. Dörren tillstängdes: postiljonen stötte i hornet, och starka klatschar af hans piska satte det väl bemannade Landsfartyget i gång. Det var ett smattrande och dundrande på Heidelbergs gator, der vi foro fram.

Nu var jag således *allena*. Så länge två eller tre landsmän färdas tillsammans i främmande land, föra de med sig ett fädernesland i smått; ty icke torfvan blott förenar landsman med landsman, utan Minnena, som gå från hjerta till hjerta, och Språket, som går från munn till munn. Då jag uttalat det sista Svenska *Farväl!* syntes mig, att det kära Svenska språkets Genius på snabba vingar flög bort ifrån mig, och jag fann mig för första gången vara en främling på den främmande jorden. Visserligen var något smärtsamt i denna tanke; men det låg äfven deri något stärkande och upplyftande. Jag återförvistes nu till mig sjelf. Jag måste nu vara mitt eget sällskap, min egen rådgifvare. Jag var mera fri och kunde derföre vara mera verksam.

Natten var skön och månljus. Jag tillbragte den tyst, men vaken, bredvid mina snarkande eller halfslumrande reskamrater. Tidigt på morgonen var jag i *Karlsruhe*, der Konduktören bestod oss en half timme för att dricka kaffe.

Knappt uppstigen åter i den heta, fullproppade vagnen fann jag, att mitt sällskap blifvit till större delen ombytt. Bland de nu tillkomna befann sig ett ungt fruntimmer af intagande väsende, och som med lika renhet och färdighet talade Tyska och Franska språken. Bredvid mig satt en ung man, som jag liksom ville känna igen, men länge såg jag honom endast i profil och tilltalade honom ej, af fruktan att blifva öf-

vertygad om ett misstag. Plötsligen, då vi foro genom *Rastadt*, vände vi oss båda ansigte mot ansigte, och igenkände hvarandra. Hvem jag var, känner Läsaren längesedan, och jag behöfver således icke förtälja det. Den landsman, som jag der med så mycket nöje återfann, var Baron *Hermelin*, hvars bekantskap jag första gången gjorde i Cassel.

Nu fick jag åter en glad dag. Vi utbytte våra resehistorier från skillsmässan i Cassel ända till närvarande stund och spisade tillsammans vid *Bischofsheim*. Från värdshusets fönster sågo vi ut öfver Rhen och det fruktbara Elsas. *Strasburger-Münster* höjde sitt ensamma, präktiga torn öfver staden och dalen. Med en kikare kunde jag noga beskåda dess göthiska prakt; men jag kom det icke närmare. Här förlorade jag åter det Svenska språket. Baron *Hermelin* begaf sig till Strasburg; jag fortsatte min väg rakt fram med mitt främmande sällskap. Luften var nästan tryckande varm. Oerhörda moln af dam inträngde och omslöto oss i vagnen.

Nejden omkring *Offenburg* syntes mig vara en af de vackraste i det vackra Badiska landet. *Kinzig* genomströmmar en grönskande dal. *Schwartzwalds* skogiga berg begränsa den på ena sidan och Rhen på den andra.

Den härliga Domkyrkan i *Freyburg* såg jag om natten i det renaste månsken.

Ehuru jag föregående dagen, genom underhandling med en och annan af mina medresande, några gånger ömsat plats, för att åstadkomma en liten förändring i det enformigaste af alla rese- och lefnadssätt, eller för att åtminstone stundtals befrias från det förfärliga dammet, som anföll ögon och lungor, och hotade att göra oss lika blinda som hesa, och ehuru vår stora Ark fort-

skaffades med all möjlig skyndsamhet, blef dock den andra natten nästan olidlig. Före midnatt stannade vagnen några ögonblick i en liten Ort och vi erforo snart, till vår ledsnad, att den okända, men interessanta Damen, som med sitt bildade och angenäma umgängessätt hittills förljufvat vårt fängelse, här hunnit målet för sin resa. Man tröstade sig en stund öfver förlusten genom lifligt samspråk om hennes förträfflighet och genom mer och mindre sannolika gissningar om hennes namn och stånd. En påstod, att hon vore en ung, förnäm Enka, en annan, att hon säkert var Guvernant i ett visst, förnämt hus i grannskapet: den tredje, att hon hade en förvånande likhet med Grefvinnan R**, som han hade sett och beundrat i Stutgart; men alla instämde i loford öfver hennes ädla, okonstlade blygsamhet, ovanliga bildning och fina sällskapston. Den tomhet, som uppstått vid hennes bortgång, kunde dock icke länge döljas genom pratet om hennes värde eller ersättas af det större svängrum, som hon lemnat oss, vid sin utflygt ur buren, och som, fördeladt på fem personer, ej kunde i någon betydlig mån öka vår beqvämlighet. Medan de tvenne Studenter, som innehade cabrioleten, syntes fördjupade i den grundligaste sömn, höllos vi, innanföre, vakna af den qväfvande hettan, det indruckna stoftet och af vårt ömsesidiga knot öfver värk i alla leder. En man i sällskapet, som gjort en resa genom Italien, höll föreläsningar för mig, huru jag der skulle bete mig, och gick så långt i artighet, att han ur plånboken upptog ett skrifvet formulär till kontrakter med Vetturinerna, och nödgade mig att ord för ord, efter hans diktering, afskrifva det, såsom alldeles oumbärligt. Först efter min återkomst från Italien, nemligen

i Wien, kom jag att kasta ögonen på denna lapp, som jag händelsevis träffade bland mina papper, och erfor nu, att den var lika full af språkfel och omening, som onödig och välment.

Det var en efterlängtad och skön syn, att den 8 September om morgonen skåda Basels torn höja sig ur dimman.

Tredje Boken.

Schweitz.

Skön är du, ädla Mor till fria Söner,
Du Sveas sydligare Systerland!
Ett diadem af is din panna kröner,
Och vårens blommor bär du i din hand.
På dina vinberg och i dina dalar
Ha hjeltar bott: nu bor der stilla frid;
Men Alpens echo än högtidligt talar
Om Wilhelm Tell och Arnold Winkelried.

Basel, Solothurn och Bern.

Den nedgående solen öfvergöt den rika dal, som omgifver Basel, med en varm och glänsande färg, blandad af guld och rosensken. Jag satt i en trädgård utom staden vid ett gammalt, rankigt bord, på en mosslupen bänk, men omgifven af en idyllisk naturtafla. Långt bort, så långt ögat kunde se — och från det lilla värdshusets altan såg man ganska långt — skimrade landtliga boningar utur vingårdar och lunder, eller prydde det öppna fältet, liksom broderade på gräsets grönskande sammetsmatta. De betande boskapshjordarnas klockor klingade harmoniskt i aftonrodnaden, och den vestra horizontens föremål försvunno i den lätta dimman, den till hälften genomskinliga mantel af silfverskir, hvari dagens konung kläder sig vid sin bortgång från Europa till Amerika. Hade jag varit ensam, så torde jag der, på min första Schweitziska afton, hafva skrifvit min första idyll; men jag var lyckligtvis i godt sällskap. Bredvid mig satt den genialiske Professor *Kortüm*, bekant för sin Historia öfver Kejsar Fredrik Barbarossa och andra historiska skrifter: midt emot oss, på en annan bänk, men vid samma bord, suto den alfvarsamme Professor *Sartorius* och Doctor *Meyer* från Zürich, lärjunge af Filosofen *Fries*, och en kraftfull, lågande yngling. Dessa mina nya Vänner, lätt och

oförmodadt förvärfvade, men oförgätliga, undfägnade mig med det yppersta vin, som det halffördallna och pittoreska värdshuset kunde bestå. Vi klingade och voro glade. *Kortüm* reste sig upp och föreslog en skål för det gamla Norden och den härlige *Gustaf Wasa*. Vi drucko den alla, och jag tackade på Nordens och Wasasvägnar. "Han var en *folkets* Hjelte i ordets högsta betydelse," fortfor Kortüm, "och derföre skall han stå i häfderna såsom ett ideal för alla folk och alla tider. Hvad äro Tyrolens Hofer eller vår Wilhelm Tell, eller Roms förste och siste Brutus eller Greklands Trasybulus, Timoleon, Leonidas och Epaminondas sjelf emot denna väldiga, Nordiska Dunder-Gud, som med blixten gömd under flyktingens lumpor, vandrar hädd, förföljd och förkládd i sina fäders land, till dess han uppstår på en ättehög och talar, och med hvarje ord eröfrar ett hjerta af den lyssnande allmogen, och drager ut med sin trogna skara, slår förtryckaren, frälsar fosterjorden och af det räddade folket upplyftes på Sveas thron, der han grånar under sin äras krona?" Och nu begynte han med lifligaste uttryck förtälja de skönaste scenerna ur Gustaf Wasas underbara lefnad, och ehuru de voro mig väl bekanta, hafva de aldrig förr så hänryckt mig som då; ty jag insåg klart, i detta ögonblick, att icke blott den *andre*, utan äfven den *förste* Gustafs storhet är europeisk och ej begränsad af våra fjellar. *Meyer* och *Sartorius* lyssnade med största uppmärksamhet, och den förre yttrade, sedan berättaren tystnat: *"Lieber Schwede!"* — ty så benämde de mig alltid — "Skulle du väl trott att i en äkta Schweitzisk medborgare finna en landsman? Professor Kortüm är ju nästan så mycket Svensk som du. Skada blott, att han ej kunnat förtälja alla dessa sköna saker på Svenska, och att ej vi då kunnat förstå

dem!" — "Jag är icke mera Professor," inföll Kortüm. "Jag har varit det; men vår Svenske broder bör veta, att jag hellre afsagt mig mitt embete, än talat och handlat mot mina grundsatser, för att behaga *): och jag sjelf vet, att jag i mitt nuvarande anspråkslösa och afundsfria läge verkar mera än förut. — Lefve allt stort och skönt i verlden, i Norden och i Södern! Lefve alla de, som fritt tänka och handla för det stora och sköna! Lefve våra gamla Svenska och Schweitziska hjelteminnen!"

Nu kom ordningen till *Meyer*. För honom var Edsförbundets Historia ett non plus ultra af alla Historier i verlden. "Ehuru en lång utvärtes frid," tog han till ordet, "och någon gång inre split i nyare tider bortstulit mycket af våra fäders redliga mandom, så lefver och älskas likväl ännu i våra dalar och på våra berg de ärofulla tidernas minne. Ej längesedan stiftades i Zürich ett förbund af fosterländskt sinnade ynglingar, som i stiftningens stund högtidligt förpligtade sig, att hvarje år besöka en af de historiskt märkvärdiga orterna i Schweitz, och der tillsammans fira en fest till de fallna hjeltarnas ära. Förbundet kallas *Züricher-Verein*, och består redan af mer än trehundrade ynglingar. *Sempach*, *St. Jakob*,

*) Den ädle *Kortüm* var för några år sedan Professor i Historien vid Basels Universitet; men nedlade för att bibehålla sin sjelfständighet och undgå förföljelser, frivilligt sitt embete, vistades en tid derefter såsom Lärare vid Fellenbergska Institutet i Hofwyl, men återvände till Basel, och höll, under mitt vistande der, såsom Privat-Docent Föreläsningar öfver Svenska Historien, och dessa hans *enskilda* Collegier bevistades af *alla* Studenterna. Första Delen af hans nyaste arbete: *Geschichte der Freystädtischen Bünde* var nyss utkommen, och jag erhöll den af Författarens hand — ett kärt minne af mina tvenne dagar i Basel.

Murten, Morgarten, Granson, Näfels, Dorneck och flera andra heliga ställen äro målen för dessa våra vallfarter. Men förledet år beslöts af flertaliga röster att begå minnet af de hundrade Schweitzare, hvilka stupade vid Versailles till Konung Ludvig XVI:s försvar. Redan hade vi församlat oss vid det bestämda stället i en romantisk bergstrakt vid Vierwaldstädter-sjön: redan upphof den utsedde talaren sin stämma; men allt var så lamt och fattigt och kallt: ingen ren ingifvelse, ingen förtjusning. Mig förtröt hela den onaturliga festen; ty hvarföre offra rökelse eller sjunga hymner till Schweitzares ära, som kallblodigt uppoffra sig och stupa i främmande sold och på en främmande jord? Det stred emot våra lagar. Med mig förenade sig trettio ädla ynglingar, och medan talaren i svassande ord inbäddade sina nakna och frusna tankar, stego vi ned från berget, satte oss i en båt och foro sakta fram öfver den lugna vattenytan till motsatta stranden. Der, i *Wilhelm Tells* Kapell, medan den sjunkande solen förgyllde fjellarnas spetsar, upplästes den Schweitziska Befriarens sköna Monolog af Schiller, och genljudet af vår gemensamma sång och våra valdthorn återskallade klart kring Vierwaldstädter-sjöns klippiga stränder."

Då jag, med all rättvisa åt berättarens högsinta grundsatser och ehuru hänförd af hans lifliga framställning, ej kunde undgå att yttra min fruktan, det en sådan söndring möjligen torde blifva farlig för förbundets bestånd, försäkrade *Meyer*, till min tröst, att Föreningen ännu blomstrar i full kraft, och att denna tillfälliga olikhet i åsigter icke yttrat något menligt inflytande på det hela. Derpå bestego vi ännu en gång altanen, kastade en blick öfver det rika landskapet, och tågade arm i arm och under förtroliga samtal tillbaka till staden.

Kortüm och *Sartorius* hade så mycket omtalat *Wocher's* Panorama öfver Staden *Thun* med dess omgifningar, att jag beslöt att besöka Konstnären. Hela rundmålningen är uppsatt i en egen dertill inrättnad byggnad, har fordrat flera års arbete och är utförd utan allt charlataneri, med mycken konst i luft-perspektiven, troget och rent, men kanske något blekt, hållen. Ingen kan se den, utan att prisa dess mästare och i förväg intagas af beundran för alla mästares mästarinna, den stora Natur, hvars taflor den återgifver. För mig fick detta Panorama en egen vigt; ty dess åsyn stadgade oåterkalleligen mitt hittills sväfvande beslut, att göra en särskild vandring i Berner-Oberlands underbara Alpverld.

"Allt detta är dock blott ett svagt försök att närma sig det oefterhärmliga," inföll den förtjenstfulle *Wocher*, då jag tackade honom för den njutning, hans Rundmålning skänkte mig; "men, kom, jag vill visa en annan bild, som jag äger i mitt förvar, och är anmodad att sälja, men som jag aldrig sålde, om den vore min." Vi inträdde i Konstnärens egen boning. Han undandrog ett grönt förhänge, och blottade för mitt öga en skön tafla af Raphaël, *Madonnan med Nejlikan.* Första intrycket var ej häftigt; men det sköna i bilden göt sig stilla och oförmärkt in i själen. Modren, som knappast näns vidröra sitt gudomliga barn, håller löst emot det med armen, att det ej må falla. Hon är intet ideal af skönhet, men så mycket mer af fromhet och oskuld. Ett öfverjordiskt snille strålar ur barnets blick, och dess läppar le, då det betraktar blomman. Taflan utbjudes för 4000 Holländska dukater, och är det enda af den store Raphaëls verk, som kan erhållas för pengar. Intet annat skäl kan förmå mig att betvifla taflans äkta börd, än det, att hon så länge varit osåld i Schweitz, som hvimlar af

rika och målningslystna Engelsmän. Hon hr varit i Basel ända sedan Kongressens tid, di hon kom för sent, att kunna framställas för dervarande Monarker och Magnater.

Det bekanta Slagfältet vid *St. Jacob* som ligger en svensk fjerdingsväg från staden, besökte jag den 10 September på förmiddagen. Vin växer nu, der de tappra Schweitzarne föllo år 1444. Mellan deras och Frankrikes här lig en dal; men den hetaste striden stod på kyrkogården. En vacker minnesvård är åt de fallna upprest af Borgarne i Basel 1823, på vägen emellan staden och den täcka byn *St. Jacob*. Nejden omslutes af skönt grupperade berg.

Kortüm, hvars boning var belägen vid Rhen, hade inbudit mig, jemte *Meyer*, till middag. Vi spisade på en altan, med floden under oss, och en skön utsigt öfver kringliggande landet. *Kortüm* sjelf röjde ett outsläckligt begär att lära Svenska språket; ja! han hade redan förskaffat sig en och annan gammal Svensk bok, och jag gick honom tillhanda med alla de upplysningar och råd, som den alltför korta tiden tillät mig att meddela. Vi gingo ut emot aftonen, besågo några af Basels vigtigare punkter, inträdde i den vördiga Domkyrkan, byggd af Henrik II och en af de äldsta kyrkor i Schweitz, och följde derefter Rhenstranden långt utom staden. Vi mötte en stor skara af vallfarande qvinnor och män, gubbar och barn, hvilka buro renslar på ryggen, långa stafvar och stora slokande hattar. Mången, hvars uppsyn och klädsel vittnade om det yttersta armod, aftog hatten och uppläste en lång tiggarelexa, och hela flocken liknade mer en vandrande Ziguenar-hord än andäktige botöfvande. Ännu, då de länge varit försvunna ur sigte, hördes skränet af deras underliga, missljudande sång.

Vid midnatten skiljdes jag på mitt rum från de ädla Schweitzarbröderna, hvilkas minne är mig lika kärt och dyrbart som erinringen af den stora Schweitziska naturen, och klockan sex följande morgonen satt jag redan, bredvid ett splitternytt sällskap i en kalesch, för att aftåga till *Solothurn*.

Mitt öga hvilade så gerna på Rhenflodens klara spegel, som vänlig och intagande glänste fram mellan träden i dalen. Den härliga Rhen var mig kär; jag hade så länge följt honom och njutit af hans skönhet. Men nu lade sig en grönskande kulle mellan honom och min blick. Jag återsåg honom icke mer på hela min långa resa.

Vid *Liestall*, en liten stad i Canton Basel, satt öfver den gamla, murade porten en stor Urtafla, och derunder stod skrifvet: *Alles vergeht mit der Zeit.* (*Allt förgår med tiden*). Längre ned stodo tvenne väldiga Schweitzer-kämpar i harnesk, med hillebårdar och fjäderbuskar, huggna i sten, och hade till underskrift: *Einigkeit erhält Freiheit.* (*Enighet uppehåller Friheten*). Jemfördt med det förra, lyder således det senare tänkespråket i öfversättning så här: *Enigheten och Friheten fara ock med tiden åt fanders.*

Omkring *Wallenburg*, med sin ruin af det år 1798 af landtfolket förbrända slottet, stod folket i solhettan och bråkade hampa. Nejden är vild, men skön. Högt på en Alp synes den så kallade *Neunbrunn*, der nio källor i en håla framspruta under klippan. Jag hade god tid att betrakta bergens underliga bildning, de klara bäckarna och den rika växtligheten i dalarna och på kullarnas sluttningar; ty vägen gick länge brant uppåt. Närmare *Ballstall*, en Fläck i Canton Solothurn, kastar den sig åter utföre, förbi öfverhängande och kala klippor, af hvilka en

har Ruinen *Falkenstein* på sin spets. Det säges, att i fordna tider en stor stad funnits vid *Ballstall*, men att den blifvit uppslukad vid en jordbäfning. Bergen synas i sanning sönderlrutna af en hemlig, förfärlig kraft. Vid *Klus*, sjelfva porten, genom hvilken man träder ut ur Juaberget, äro klipporna alldeles fantastiskt vilda. På branten af *die Klus* ligga högt och pittoreskt ruinerna af Slottet *Blauenstein*, lodrätt öfver vägen, som letar sig fram i en trång dal nellan alpryggarna. Nära vägen ligger en masugn, hvarifrån en egen utsigt öppnar sig. Det molniga *Blauenstein* synes till höger, den lilla täcka och trefliga byn nedanföre, och i en lång sträcka, så långt ögat når, de djerfvaste och vildaste bergbrott. Det ser ut, som hade någon jättekraft brutit klipporna i tu, slungat de lösryckta styckena omkring i dalen, och låtit hälften stå qvar. I brotten växer intet. De äro kala och af en brun, besynnerlig färg; men hjessan och foten grönska.

I samma ögonblick, som jag trädde ut ur Jura-klyftan, och kastade en blick utåt det öppna, af qväll-solen förgyllda fältet, njöt jag för första gången åsynen af de snöbeklädda Alperna. Intrycket var härligt och outplånligt. Himlen var ren och blå. Vägen gick öfver en fruktbärande slätt, liknande en trädgård, prydd och förtrefligad af landtliga boningar och lifvad af glada menniskor, som arbetade eller lekte eller i den läckra grönskan betade sin glänsande boskap, hvars harmoniska klockor klingade från alla håll. Aftonskenet förklarade allt, sammansmälte och skiljde på en gång alla dragen i den sköna taflan. Ensliga borgruiner vakade troget öfver byarna i dalen, och kyrkornas tornspiror, med sina glänsande kors eller glober, ilade upp mot det molnfria blåa. Framför mig lågo i skiftande fägring grupper af lunder, kullar och hyd-

dor: längre bort, emot horizonten, blåa bergskedjor, öfver hvilka, vid synkretsens gräns, den präktiga Alp-kedjan höjde sig, och stoltast bland alla, omgifven af mindre tärnor, den höga, hvitklädda *Jungfrun*. Höjd öfver jordens stoft, står hon der, i obefläckad renhet, i en oföränderlig liljefärg; endast morgon och afton kläder hon sig i den brudliga drägten och rodnar som en ros, när hon kysses af den vaknande eller somnande solen. Mitt öga hängde troget vid de majestätiska Alperna. Länge bibehöllo de sin hvita, glänsande färg; men småningom, som solen sönk, göt sig ett mildt rosensken öfver den himmelska härskaran, och som varade länge, då redan hela landskapet låg i skugga. Slutligen sänkte sig dagens Konung bakom Jurabergets resligaste toppar, *Hasenmatte* och *Weissenstein*. Nu for vagnen in i en tät lund, och då vi åter lemnade den och sågo fritt utåt rymden, var den obeskrifliga förtrollningen försvunnen: alla Alpernas rosor voro bortvissnade och öfver deras stolta pannor låg en dimmig dödsblekhet. Ännu några minuter — och jag var i *Solothurn*. O Schweitz!

Solothurn, hufvudstaden i Cantonen af samma namn, har ett skönt läge, men utan sjö, och för lågt, att erbjuda några vidsträckta utsigter. Fruktbara ängar, skuggrika kullar, vackra trädgårdar och landhus omgifva staden, och öfver alla dess nejder, hvilka visserligen ej äro af den stora Schweitziska arten, hvilar ett idylliskt behag. *Aar*-floden delar staden i tvenne olika delar, och bidrager att försköna den; men husen äro för litet pittoreska, att göra verkan i en tafla, eller att höja staden öfver en vanlig Tysk småstad. Den märkvärdigaste byggnaden är *St. Ursus-Kyrkan*, med ett torn af 190 fots höjd och en prydlig framsida af huggen sten, uppbyggd af *Pisoni* från Locarno, fulländad och invigd 1773.

En bred trappa leder upp till hufvudporten, och tvenne sorlande springbrunnar sira den lilla platsen utanföre. Den milda aftonen användes till en spatsergång genom gatorna och omkring staden mellan träden. Grefve *Bassenheim*, som äger stora gods i Rhentrakterna, med sin son, samt Ministerial-Rådet *Holler* från München, och en ung Kadett *Schaller* från Marseille, hvilka tvenne senare från Basel varit mitt resesällskap, ökade med sitt angenäma umgänge behaget af denna vandring.

Cantonen *Solothurn*, som 1481 ingick i Edsförbundet, har alltid varit *Berns* trogna bundsförvandt och funnit sig väl dervid. Handel och näringar blomstra i denna lyckliga nejd, hvars invånare äro lefvande bilder af trefnaden och förnöjsamheten.

Dagen derpå, den 11 September, tog jag en staf i handen; *Holler* och *Schaller* likaså. Vi hade beslutat att bestiga *Weissenstein*. Så länge vägen småningom sluttade uppåt, gick allt väl; men då den allt brantare och djerfvare begynte slänga sig hit och dit bland klipporna, och man slutligen nödgades nästan lodrätt arbeta sig uppför stentrapporna, öfverfölls vår äldre följeslagare af svimning och måste upphöra. I en sval bergsgrotta hvilade han ut, medan *Schaller* och jag fortsatte färden till den öfversta spetsen. På en höjd af 3,866 fot öfver hafsytan står deruppe en Sennhydda med flere rum och en sal, hvarest vandraren finner nödiga förfriskningar. Det mest uppfriskande af allt, som *Weissenstein* erbjuder, är dock dess egna och utomordentliga utsigt, ja, sjelfva anblicken från det prisade och, enligt *Wahlenberg*, 5,555 fot höga *Rigi*-berget lärer i skönhet icke öfverträffa den. Jag såg ned i *Bieler-sjön*, hvars stilla *PetersÖ* någon tid skänkte

ro

ro och lugn åt den oroliga *J. J. Rousseau*, i *Murten* och *Neufchateler-sjön*, öfver slingrande floder, trefliga städer och leende bygder. I bländande skönhet stodo alla Berner-Oberlands Alper som en väktarskara kring det grönskande paradiset, och bakom dem upplyfte Konungen för alla Europas Alper, *Mont-Blanc*, sin snöhvita hjessa. Ju mera morgondimman lade sig, ju mera vann hela den praktfulla taflan i klarhet, och den ena perspektiviska skönheten utvecklade sig efter den andra. Det är påkostande, att efter en sådan himmelsfärd, och efter att hafva i dessa högre rymder, liksom lösryckt från jorden, betraktat dess härlighet, sänka sig ned igen, för att kräla i stoftet. Men vår vandring påskyndades genom ovissheten om den afsvimmade res-kamratens tillstånd och af fruktan för middagssolens hetta. Ännu länge njöto vi, under ett sakta nedstigande, samma sköna tafla, men fördelad i mindre stycken, ej så sublima som det hela, men mera pittoreska. Vid återkomsten till vår boning i Solothurn funno vi *Holler* väntande i vagnen, och vagnen redan förespänd.

Nu foro vi emot *Bern* genom de täckaste trakter. Helt nära vägen läste jag inskriften på en vård till minne af en Engelsk trupps nederlag på samma ställe. Det är skada, att så få af de i Schweitz vallfarande och villfarande Engelsmän kunna läsa Tyska.

"Lyckligare än jag" — tänkte jag — "kan väl ingen resa i Schweitz. Himlen står så klar och blå som en glasklocka öfver jorden, och det skäraste ljus är utbredt öfver den härliga naturens taflor."

Snöbergen voro så sköna, att jag ej kunde vända mina ögon ifrån dem. I ett sådant sken, som jag såg dem om aftonen nära *Bern*, visa de

sig sällan: och *Holler* underlät ej att prisa vår lycka. Han var en gammal bekant af den Schweitziska naturen; men man blir aldrig med den så bekant, att man finner den vanlig.

BERN, Hufvudorten i Canton Bern, och näst *Basel* och *Geneve* den folkrikaste staden i Schweitz, har ett eget och präktigt läge på en hög, men smal bergås, hvilken omslutes på tre sidor af en djup dal, och kringströmmas af floden *Aare*, som, uppsprungen vid foten af Alpen *Finster-Aarhorn*, efterhand upptager alla rinnande vatten i *Berner-Oberland*. Öfver floden går en vacker stenbro, och inträdet i staden genom hufvudgatan är ganska brant. Husen äro solida och beqväma, och vittna ännu om Stadens fordna rikedom. Gatorna äro breda och till större delen försedda med portiker, så att fotgångaren kan genomvandra nästan hela staden, utan olägenhet af solhetta, regn eller farande vagnar, under det han i all maklighet betraktar de i bodar uthängda varorna, eller de Bernska qvinnornas fylliga, rundade gestalter och de stora svarta tagelvingar, som de bära på sina mössor, eller de olyckliga, jernbesmidda fångarna, som drifvas i skaror till eller ifrån allmänna arbeten. Då han händelsevis, på en sådan vandring, befinner sig vid Neufchateler-porten, skall han ej underlåta att tillhandla sig ett knyte äpplen eller päron, för att dermed undfägna de Bernska *Björnarna*, hvilka der i en egen boning, med en tillhörande djup gård, underhållas af Staten. Vana vid denna de resandes frikostighet, framkomma de merendels ur sina rum, då de förnimma att folk går öfver bron, och i sittande ställning, med nosen och framtassarna i vädret, uppfånga de ganska skickligt alla frukter, som nedkastas. Denna egna omsorg för så vresiga och omilda djur torde böra

tillskrifvas någon gammal, patriotisk fördom. Bern har Björnar i sitt vapen.

Domkyrkan (*das Münster*) är byggd i femtonde seklet i ädel, göthisk stil. Dess framsida har en skön portal med präktigt och fint utfördt bildhuggeri. Man ser der, bland annat, de *kloka* och de *fåvitska Jungfrurna* på hvar sin sida om den pelare, som åtskiljer Kyrkans båda hufvuddörrar. En Engel håller en tafla framför de kloka, och en annan visar sin för de fåvitska jungfrurna, af hvilka den ena också bär en tafla i handen, jemte sin utslocknade lampa, och taflan har denna inskrift:

Ach und We das wir nit öhle hend
gebt uns zu kouffen das wir mit euch ine gehnd.

På Svenska:

Ach och We! vi ha ingen olja mer:
Gif oss att köpa, att vi må gå in med er.

Men Engeln pekar på sin tafla, på hvilken står att läsa:

O ihr torechten komt zu spat
der Brütigam die thür beschlosse hat
er kent euch nit wer ihr sint
dan eure Ampelen verkehrt sint.

I öfversättning:

J kommen för sent, dåfaktiga Mör!
Brudgummen re'n skjutit rigeln för.
Han känner ju icke, hvilka J ären,
Då J slocknade lampor i handen bären.

Hvad de visa Jungfrurna säga och hvad deras Engel svarar, har tidens tand gnagit bort. Den har varit skonsammare mot de fåvitska. Det gamla Sculptur-arbetet saknar icke sin naiva betydelse; ty att dömma af sedernas tillstånd, synes Staden

Bern hafva tagit under sitt synnerliga beskydd, ej allenast Björnarna, utan äfven alla fåvitska Jungfrur, hvilka under de stilla, dunkla nätterna, i massa stryka omkring på gator och platser med sina matt skimrande eller slocknade skönhetslampor.

En gång gick jag tidigt, på eftermiddagen, förbi Domkyrkan, och då en af dess sidodörrar stod på glänt, trädde jag in. Det såg hemskt och dystert ut derinne. Kyrkan var nästan tom. Här och der tittade ett ensamt hufvud upp ur de höga bänkarna; men en lång Prest klef med långa steg upp på predikstolen och gaf mig en bister blick i förbigående. Jag skyndade mig ut igen; men mötte *Holler* på Münsterplatsen, och då nu en skär och skrikande stämma lät förnimma sig ur Kyrkan, beslöto vi att gå derin, och höra hvad den nitiske talaren hade att förkunna. En gammal käring kom emot oss, då vi öppnade dörren, och skrek: *"Es kann niemand herein kommen. Es wird eben gepredigt."* Mig syntes dock, som talaren kunnat tåla vid ett par åhörare till, i fall han icke den dagen enkom föresatt sig att beveka de tomma murarna. Strax derefter trädde Klockaren, i svart och röd kappa, men med bart hufvud, ut på platsen och gjorde hotande åtbörder åt en karl, som stod långt bort vid andra hörnet och högg ved. Men en annan, som med gräsliga slag klöf den ena vedknubben efter den andra, tätt invid kyrkodörren, fick drifva sitt arbete i fred. En tredje karl stod med armarna i kors på något afstånd, och då vi yttrade vår förundran deröfver, att den närmaste vedhuggaren icke erhållit någon anmaning att sluta, svarade han småleende och med en ryckning på axlarna: *"Han hugger Prestens ved."*

Om qvällarna var min största fröjd att sitta eller vandra på den af skuggrika, i rader plan-

terade lindar prydda *Platformen* vid Münster, Berns mest besökta promenad, eller på terrassen vid Myntet, och derifrån beskåda Alperna. Men svårligen kan med ord eller färger skildras den rikedom af skönhet, som jag en afton njöt under min vandring utåt vägen till Neufchatel. O hvilken glans! Bern med sitt ståtliga Münstertorn och sina vackra hus låg utsträckt på sitt berg och nedanföre slingrade sig den blåa Aare så lätt och fri i dalen, mellan gräsbolstrarna och blomsterdynorna. Bakom Bern syntes, ofvan de mörkblåa bergen, ljusare fjellar, och öfverst, närmast himlen, den förklarade *Jungfrun*, *Munken*, *Gross-Eiger*, *Schrechkorn* och *Pilatus*, öfvergjutna med det rikaste ljus, hvaraf den Schweitziska qvällsolen är mäktig. Hela nejden syntes liksom förtrollad. I ett flytande solskenshaf flammade höjderna, grönskade träden, doftade blommorna, och förtjustes allt lefvande. Som idyller af Theocrit klingade klockorna i dalen och på de sluttande branterna vid floden. Ios systrar gingo, sorgfria och frodiga, betande der, medan på terrassen en grupp af de sötaste barn, i täcka drägter, sorlade i landtliga lekar, och tankfulla vandringsmän suto vid branten af den romantiska dalen, läsande i menniskors böcker eller i Naturens Bibel. Violetta blefvo horizontens berg och i de närmare föremålen inbrände solen med glödande guldbokstäfver sin afskedshälsning: och då denna färgbrand varat några ögonblick, lade Alperna ned sina gyllene eller rosenfärgade slöjor och, bleknande af sorg öfver den flyende dagen, förblandade de sig småningom med molnen. O Resebeskrifvare! hvad äro edra Mahlerische Ansichten, o Målar *Koenig!* hvad är din Diaphanorama, ditt charlataneri med soleffekter och månskensgycklerier, jemförda med Naturens taflor? Ej en gång så mycket som en

Chinesisk thékoppsmålning mot Claude-Lorrains yppersta landskap.

Följande morgonen gjorde jag dock en längre utflygt. En stund följde jag samma väg på den sköna promenaden *die Enge* och betraktade samma tafla, men i ett annat ljus. Snart nedsteg jag i en dalöppning, for öfver den blåa, guldsandiga *Aare* på en färja och stod länge i en romantisk klipptrakt på andra stranden, med ögat fästadt på ett skönt vattenfall, bildadt af en liten å, kallad *Reichenbach*, men som icke bör förblandas med den präktigare floden af samma namn i Hasli-dalen. På ett sädesfält, ej långt derifrån, gjorde jag mig af några skördemän underrättad om vägen, inträdde i en djup skog, full af korsande gångstigar, valde den rätta och såg snart det efterlängtade *Hofwyl* prydligt utbreda sig på sin höjd, omgifvet af täcka, skogbeväxta kullar.

Hofwyl eller *Weilhof* är ett ansenligt Landtgods i Canton Bern, tillhörigt den mångsidigt bildade och för sina philantropiska bemödanden ryktbare *Emanuel von Fellenberg*. Den 2 Mars 1799 begynte han här sina försök i Landthushållningen, och förenade med dem förträffliga uppfostringsanstalter, hvilka efter hand utförda i en större skala och krönta med framgång, ådragit sig hela Europas uppmärksamhet.

Så väl vid *Hofwyl*, som vid *Münchenbuchsee*, en by i dess grannskap och fordom en Johanniter-Commende, men nu mera åt *von Fellenberg* till dess företag upplåtet, finnas ej blott tvenne stora ladugårdar, den ena såsom mönster, den andra till försök och förbättringar, utan äfven verkstäder för åkerredskap, ett theoretiskt och praktiskt Landthushållnings-Institut, en särdeles märkvärdig Fattig-Skola, under ledning af Hr *Wehrli* från Thurgau, och en undervisningsanstalt för By-Skolmästare. En ny, väl inredd

och präktig byggnad i Hofwyl bebos af en mängd ynglingar och gossar, äfven utländska, men till större delen söner af förnäma och ansedda Tyska män, och hvilka här af mer än tjugu skickliga lärare undervisas i gamla och nya Språken, Musik, Teckning, Geografi, Historia, Mathematik, Filosofi, Fysik och Chemie *).

En Son af Herr *von Fellenberg*, sjelf bildad och genomträngd af sin faders anda, och hvilken troligen en dag kommer att träda i spetsen för Inrättningen, hade den godheten att med mig inlåta sig i utförligare samtal rörande planen för det hela, dess framgång och ändamål. Med fägnad röjde jag hos honom ett brinnande begär att lära Svenska språket, ja till och med en ej otydligt yttrad föresats, att vid Hofwyl göra det till ett af undervisningens föremål. Naturligtvis sökte jag att styrka honom i en så vacker föresats, hvars fullbordan för utbredandet af Nordens Litteratur kunde hafva högst vigtiga följder. Det var en själens lust och en ögonfägnad att i sällskap med den ädla, humoristiska och hjertliga *Theodor Müller* och den talangfulla *Georg Osterwald* genomvandra rummen i detta Minervas palats och att betrakta de Lärjungar, som här i en pythagorisk anda uppfostras, och af hvilka hvar och en lika mycket utmärktes af en sedlig glädtighet och blomstrande helsa, som de flesta af kroppslig skönhet. Här behöfdes inga vidlöftiga kommentarier. Jag läste tydligt i ynglingarnas blickar, att deras inre lif icke torftigt näres med *glosor*, utan att de i denna skola, på ett fritt, rent, har-

*) Den bästa och grundligaste Skrift öfver Fellenbergska Inrättningen, som hittills utkommit, är utan tvifvel: *Les Instituts de Hofwyl, considéres plus particulierement sous les rapports, qui doivent occuper la pensée des hommes d'état, par le Comte Louis de Villevielle, Geneve et Paris*, 1821.

moniskt och lefvande sätt, utbildas till menniskor och medborgare.

Dagen förflöt som en timme, och aftonen, den jag tillbragte med flera af Institutets lärare, fortskyndades af underhållande samtal och sånger. Då mörkret inbröt, stod ett digert åskmoln öfver Alperna, som kastade präktiga blixtar ut genom rymden, medan *la Côte*-flaskan tömdes och mina Tyska och Schweitziska vänner med största förtjusning lyssnade till *Liten Carin*, *Sven i Rosengård*, *Sinclairs* Visa och flera af *Bellmans* Sånger, utan att förstå ett ord. Müllers öga fuktades af tårar och han bedyrade, att han aldrig hört några så intagande och djupt rörande melodier, som de Svenska Folkvisornas. "Tonerna," sade han, "suga sig fast i mitt innersta och verka en ljuf smärta." Då han följande dagen, jemte Osterwald, ledsagade mig genom skogen, på vägen till Bern, måste jag låta honom höra dem för sista gången. Vid färgan tryckte vi hvarandras händer till afsked. Så knyter och bryter den resande oupphörligt nya vänskapsband. Dock nej! de kunna icke brytas, om de varit rätt knutna. Så länge lifvet varar, hänga de qvar i Minnets lustgård såsom friska och doftande blomsterkransar.

Alperna.

En mulen morgon, som kallades den 15 September, inträdde jag, jemte några andra tystlåtna passagerare i Diligencen, för att afgå till *Thun;* ty nu satte jag i verket min länge närda föresats, att besöka *Berner-Oberland.* Vädret var så dimmigt och kulet, att jag lofvade mig föga nöje af dagens resa. Tvenne andelige män i blå frackar och en herre med mustacher utgjorde mitt sällskap. De täcka landskapstaflorna lät jag nästan obemärkta flyga mig förbi; ty sedd genom ett diligence-fönster, då hästarne trafva friskt, framställer sig naturen så söndersliten och lappig, att jag hellre anar än ser den. Mitt öga riktades oaflåtligt mot himmelens hvalf, angeläget att der upptäcka några blåa fläckar. En och annan framglänste här och der såsom ett klart och skönt öga ur ett dok, men försvann lika hastigt, och himmel och jord inpackades i en enda grå ullsäck. Efter tre timmars färd hade jag hunnit till *Thun;* men uppehöll mig nu icke länge der, utan besteg det afgående Postskeppet och gungades snart på Thunersjöns böljor. Väl var himlen mulen: hopar af moln hängde kring den pyramidaliska *Niesen* och den stora Alpkedjan var alldeles fördold; men luften var stilla, sjön stod nästan som en källa och afspeglade troget vilda eller milda stränder. På uddarna till venster syntes *Hilterfingen* och *Oberhofen;* till höger glänste den lilla Staden *Spiez* med sitt Slott på en sluttande höjd, såsom en kull af hvita svanor. Stränderna äro i allmänhet branta, och vattnet har en dunkel, blågrön gletscher-färg. De gigantiska Alperna, mödrar till alla floder och sjöar i Schweitz, hafva visserligen äfven skapat både

Thuner- och Brienzer-sjön, dem de underhålla genom floderna *Aare* och *Kander*.

I *Unterseen*, en Fläck med ett skönt läge i dalen *Bödeli* och af ett gammalmodigt, sällsamt byggnadssätt, såg jag en Engelsman, med en ofantlig halmhatt på hufvudet, stå på bryggan och meta, och i *Interlaken*, fordom ett kloster, nu ett Slott och Öfver-Amtmannens säte, med några kringliggande byggnader, spisade jag middag, jemte min reskamrat, Herr *Burkhardt* från Basel, och några trumpna Britter. Växtligheten är yppig i denna ljufliga dal. Mellan de tvenne sjöarna (Inter lacus) är hela nejdens must och fetma sammanfluten. Klimatet är mildt och präktiga grupper af Nötträd erbjuda landskapsmålaren rika studier och vandraren en svalkande skugga. I en liten tvåsitsig vagn foro vi från Interlaken. Den sprittande *Lütschine*, som brusar och fraggas på det vildaste i klippstalpen, och emellanåt smyger sig tyst fram i den gröna dalen, var oss beständigt nära. Vid *Unspunnen*, ett gammalt Slott i ruiner, der 1805 och 1808 Alpherdarne firade sina fester, blir nejden romantisk, och dalen hopklämmes mer och mer af höga, vilda fjellar. Nära *Zweylütschinen*, der den *svarta* Lütschine, som kommer från Grindelwalds Gletscher, förenar sig med den *hvita*, hvars ursprung är i Lauterbrunnens yttersta ända, lemnade jag Herr *Burkhardt* och vagnen, tog min lilla rensel på ryggen, och stöfvade af allena åt *Lauterbrunnen*, i hopp att komma lyckligt till målet utan vägvisare. Men som aftonen nalkades och mörkret kunde hastigt inbryta i dessa mellan skyhöga berg inmurade dalar, önskade jag i mitt hjerta, att finna en mensklig varelse, som kunde meddela nyttiga råd, om icke följa mig. Jag hade ej gått långt, då jag blef varse en gosse, sittande på en sten med ett stort

Alp-horn i handen. "God afton, min grosse! hvad heter du?" Jakob. "Hvar bor du?" I Zweylütschinen. "Är det långt till Lauterbrunnen?" Åh nej! "Vill du följa mig dit?" Åh ja. Och qvickare än en stenget sprang han uppföre en brant klippa. Med skarp och klar röst ropade han derifrån, för att lättare höras och icke öfverröstas af den brusande floden, ned i den lilla dalöppningen vid Zweylütschinen, och meningen af hans ord var ungefär denna: *"Mor! jag kan inte vakta längre. Skicka Bäthely hit. Jag följer en herre till Lauterbrunn. Kommer hem sent i qväll. Ingen mössa på Hunnenfluh.* Derpå lyssnade han: och snart hördes några gälla, svarande ord, hvilka troligen innehöllo bifall; ty nu ilade Jakob ned utför berget igen, kom glad emot mig och sade sig vara färdig. Han hade ingen ro förrän han fick bära min rensel. Han var en rask och beslutsam gosse, med stora, uttrycksfulla ögon, solbränd och mycket lätt, men snyggt klädd. Sedan vi begynnt vandra, frågade jag, hvad han menat med mössan på Hunnenfluh. "Då ingen molntapp ligger på Hunnenfluh," svarade han, "kommer intet regn." Också besannades hans ord; ty, oaktadt molnen nästan hängde oss på hufvudet, var dock den väldiga *Hunnenfluh*, som liknar ett ofantligt naturens fästningsverk med runda torn, alldeles ren och ingen regndroppe föll om aftonen eller om natten.

Vid inträdet i Lauterbrunner-dalen helsades jag först af den lilla *Sausbach* med glädtiga språng och lifligt sorl. Han kommer från *Schilthorn*, och högt uppe i bergen leker han länge, hoppande bland de gröna buskarna som en hvit kanin, innan han kastar sig ned i dalen. Snart fick jag *Staubbach* i perspektiv, och nalkades den mer och mer. Vore dess vattenmassa större, så förtjente den en vallfart. Nu är den ett artigt

naturspel, den Resebeskrifvare, hvilka oftast öfverdrifva naturen, utan att kunna uppnå henne, utmåla med många färgade ord. Bäcken, hvars egentliga namn är *Pletsch-Bach*, nedstörtar från en 780 fot hög, lodrät klippa. Han väller utför branten i form af stora snöbollar, men finner ingen fast fot, utan upplöser sig i ett fint stoft och sprides hit och dit af vinden såsom ett lätt moln. Då klippan längre ned skjuter fram, samla sig åter de spridda perlorna till en liten flod, som stilla och tyst genomflyter dalen.

Skön är *Lauterbrunnen;* men sjelfva lyktan i dess tafla, *Jungfrun*, var ställd under skäppan. De mångfaldiga vattenfallen, af hvilka dalen fått sitt namn, kunde ej på en dyster afton utan solsken göra djupt intryck. Dertill kommo hufvudvärk och ett iskallt rum på det storståtliga Värdshuset, som ligger likt ett palats bland torftiga kojor. Klimatet är väl under sommardagarna ganska hett; men så snart solen nedsjunkit bakom de höga Alper, som innesluta den smala och trånga dalen, afkyles luften hastigt och kalla Gletschervindar blåsa om nätterna, hvilka under vintern äro mycket långa; ty solen hinner då ej upp öfver Alpspetsarna förrän klockan tolf på dagen. Vegetationen synes ej rätt veta hvad den vill. Körsbärs- och Plommonträd växa väl; men Valnötterna vilja icke rätt frodas. Barnen, som ej hafva äpplen och päron att utbjuda, tigga penningar af den resande emot stenar och kristallbitar, som de hitta i bergskrefvorna. Små vackra flickor komma ofta nigande med blomsterqvastar i handen, och man måste vara särdeles hårdhjertad, om man icke köper dem. Denna blygsel för att rent af tigga är ett vackert drag i Schweitziska folklynnet, ehuru jag hört många gifva den namn af skrymteri, då, som de förmena, de utbudna varorna merendels äro af intet värde

och endast en usel förevändning, för att med godt samvete och oförskämd uppsyn kunna tigga. Låt vara att den lilla säljarens gods är mindre värdt än hvad han får (i fall han får *något*)! Det har dock alltid fordrat möda eller tid för att samla det, och jag köper hellre en liten sak, som jag icke gör med, af den flitiga arbetaren, än jag bortkastar samma penning åt den arbetsföre lättingen.

Det kan med skäl sägas, att man i Schweitz löper fara, att antingen äta ihjäl sig eller svälta ihjäl. Armodet och öfverflödet äro grannar i de romantiska dalarna. Liksom främmande Nybyggen ligga de stora och prydliga Värdshusen i de trakter, der ingen bor utom fattigdomen och den rika naturen. Yppiga tables d'hôte, med många och läckra fat, plåga den resande, som har andra mål för sin vandring än den kroppsliga välplägningen, och icke är utrustad med en Engelsk mage. Undviker man dem och vill spisa på sitt eget rum, så blir man dåligt betjenad, värden och hans betjening antaga en sur och trumpen uppsyn, och man får på köpet betala nästan lika mycket, som hade man förtärt det bästa, han har. Bredvid dessa prunkande Hôteler stå torftiga kojor, i hvilka knappast finnas bröd, men säkert ofta större huslighet och trefnad.

Af sederna och tungomålen inom Värdshusen må ingen sluta till Folkets; ty der finnas egentligen hvarken seder eller tungomål. Värden och hans underordnade röja i åtbörder och sätt att vara eller tala en besatt blandning af Italienska, Tyska, Fransyska och Engelska, och den resande får alltid dyrt betala deras beställsamhet och bugningar, samt deras eviga: *Oui, Monsieur! Oui, Madame!* De så kallade *Förarne*, af hvilka en skara finnes att tillgå vid hvarje betydligare Gästställe, och som åtaga

ga sig att föra den resande öfverallt, om det ock vore till sjelfva afgrunden, upprepa en mängd franska papegoj-glosor, fäkta med händerna och bära sig tokroligt åt för att göra sig begripliga. Deras franska ordbok inskränker sig dock inom några få fraser, som de använda i tid och i otid: *Il n'est pas loin, Monsieur! — C'est beau, Madame!* o. s. v. Så mycken franska kunna mulåsnedrifvarne äfven. Postiljonen, som icke vill vara sämre än de andra, ropar oupphörligt till sina hästar åtminstone på tvenne språk: *Fort! Allez!* ehuru den resande hvarken kan eller vill fara fort i detta härliga bergland.

Schweitzarne äro i allmänhet ett stilla och beskedligt slägte. Då ingen ting är på färde, synas de sorglösa och nästan tröga, mera lugna än verksamma, och mera nöjda än glada; men står faran för dörren eller behofvet kräfver, så äro de raske, oförskräckte och mäktiga af de de största ansträngningar. De äro vänlige på det sätt, att de aldrig äro ovänlige, och deras vana att se främlingar från alla länder har småningom förvandlat deras nyfikenhet i ett mera kallt och beräknande begär att af dem draga den största möjliga fördel. Denna egennytta, som mången tadlar hos Schweitzaren, bor dock liksom tiggeriet, nästan endast på den stora stråkvägen, och för dess tillvarelse kunna de resande tacka sig sjelfva. Men att i folkets boningar gästfriheten möter främlingen öfverallt och att han, omgifven af redligheten, slumrar lika trygg i den vildaste Alphydda, som i sitt eget hem, derföre må han tacka den goda Genius, som, oaktadt den ny-Europeiska flärden hotar att småningom äfven inträngа i dessa ensliga dalar, ännu troget vakar öfver Walter Fürsts, Wilhelm Tells och Werner Stauffauchers landsmän.

Den treflighet, som råder i Schweitzarens lif och lynne, tillhör äfven hans Språk. Utan att vara klangfull eller vacker, uttrycker Schweitzerdialekten (likväl stundom olika i olika Cantoner) hans inre fryntliga förnöjsamhet. Den är snarare vek än manlig, men ren och bestämd, och mer vokalisk än Tyskan. Schweitzaren undviker diftongljuden. Han säger icke *wein* utan *win*, icke *weit* utan *wit*, ej *haus* utan *hus*. Ej blott i Schweitz, men äfven i Skandinavien och andra Europas länder, har jag funnit, att de breda, gapande diftongerna egentligen älskas af slättbon; och att de rena, enkla Vokalerna ljuda klarast i de högre bergstrakterna.

Men — jag återvänder till Lauterbrunnen och min historia. Så snart jag på Värdshuset försäkrat mig om rum för natten, tågade jag längs utåt dalen i sällskap med min lilla Jakob. En stund satt jag vid Staubbachs fall och lät bestänka mig af dess fina duggregn, fortsatte gången rakt emot *Jungfrun*, som ännu var insvept i sin tjocka slöja. Stundom upplyftes den likväl af en kommande väderil, och Jungfruns snöhvita panna glänste i sin egen fulla klarhet, dock utan belysning af solen. Men snart inbäddades hon och hela landskapet i en fuktig och kall dimma, som anmanade oss att vända tillbaka. På värdshustrappan gaf jag min lilla Förare några batzen för sitt besvär och efter många tacksägelser och önskningar för min lyckliga resa, begaf han sig hoppande och sjungande på hemvägen. Vid inträdet i stora gästsalen, fann jag kring det rikt upplysta och med rätter besatta bordet en talrik samling af resande. Bland dessa voro nio, som förklarade sig sinnade att följande morgonen företaga en vandring öfver *Wengern-Alp* till *Grindelwald*, och innan måltiden var slutad, hade de värfvat mig.

Den 16 September såg om morgonen lika luden och ledsam ut som dess föregångare. Sjelf tionde fattade jag min Alpstaf och slöt mig till det vandrande sällskapet, hvars anförare och ledsagare var den i dessa nejder högt aktade *Jakob Michel* från Unterseen, hvilken på sina väldiga skullror bar en knippa af renslar och läderpåsar; ty hvar och en hängde på honom sin, jag undantagen, som aftonen förut hade sändt mina saker och min kappa till Grindelwald. En af bolaget red på en stor mulåsna; men alla öfriga gingo. Bland dessa erinrar jag mig *Kauffman* från Berlin, med en berghälsa och ett blomstrande utseende, *Walter* från Berlin, *von Liedlitz* och *Lang* från Riga, *Herlitz* från Pyrmont, samt *Senzius* och *Wiebel*, ungdomsfriska män eller manliga ynglingar. Öfver slingrande vägar och stigar smögo vi oss uppför berget och blefvo efter en god stund varse byn *Wengern* på den höjd, hvars nordvestra halfrund bildar den mäktiga *Hunnenfluh*. Nu sågo vi ned i dalen, och på andra sidan om den syntes *Staubbach* nedhänga från sin klippa, som en lång härfva af hvita trådar. Man kunde med ögonen följa hans tysta, ensliga väg mellan buskarna och gräsen. Växtligheten var ännu frodig omkring oss, och en fet boskap betade på Stepperna. Den höga *Jungfrun* räckte blott fram foten ur sin tjocka dimmkappa. Klädd i en lätt rock, med min långa hvita staf i handen, fortsatte jag min väg; de svala bergvindarne lättade bröstet och muntrade till fortgång. Ett ögonblick kände jag mig dock så trött, att jag nästan ville digna; men då inträdde vi just i en skön och frisk granskog, der bäckarna sprungo i kapp, ifriga att få bryta halsen af sig vid störtningen utföre branten. Här rastades några minuter, för att afbida ett par tröttare kamraters

an-

ankomst. Den välluktande granskogen påminte mig om mitt hem bortom bergen och hafvet, och här, en Alpvandrare, en främling bland främlingar, lyssnade jag så gerna till flodernas brusning, som i mitt öra liknade vänliga hviskningar hemifrån, och mina steg blefvo kraftigare och säkrare. Men villan räckte icke länge; skogen tog slut: ensliga träd lutade halfvissnade ej ned emot jorden, utan ned emot de nästan jordlösa fjellarna: stepperna gulnade och vi nalkades snölinien. Den höga Alpraden med sina pansarskjortor af is och sina snömantlar omslöt oss; en afgrund låg emellan. Det gigantiska i denna tafla uppstämde mig till kraft; man måste i ett sådant grannskap känna sig antingen svag som en mask eller stark som en Gud. Klockan var nära elfva, då vi närmade oss *Jungfrun*, ehuru ett bottenlöst svalg skiljde oss från henne. Endast magra, ensliga Alprosor frodades der och vi sträfvade framåt i snöslasket, kringyrda af flygande snöflingor. Och se! då skakade Jungfrun sin mantel, och vecken derpå, de mäktiga Lavinerna, nedrullade med torndönsljud till hennes fot, som hvilar i afgrunden. Med höljdt anlete stod hon der, som den beslöjade bilden i Sais, och ingen dödlig kunde lyfta det dok, som dolde hennes hemska fägring. Ännu nedramlade en lavin — och åter en. Jag såg deras rysliga gång, jag hörde deras fall i djupet. Det är en vällustig fasa att se dem och höra dem.

I middagsstunden befunno vi oss vid den lilla Sennhyddan på *Wengern-Alp*. Några vallgossar vaktade boskap djupt under oss på en grön sluttning af berget och jodlade, med en ihålig, klagande ton de första takterna af Tyrolervisan. I hyttan voro trenne rum. I det första fodrades mulåsnan: i det andra undfägnades vi af den ere-

mitiska herden med bröd, mjölk och kaffe, som kokades i det tredje. En kanon framdrogs ytterst på Alpspetsen vid vår ankomst, rigtades mot Jungfrun och afbrändes. Återskallet af hans dån spred sig vida i Alperna och besvarades af de lossnade lavinernas åskor. Mina reskamrater hade emellertid iklädt sig sina varma kappor och lägrat sig dels vid ett bord i yttre rummet, dels vid spiseln i det inre och plägade sig godt. Jag ensam hade ingen kappa. Så glödande varm som jag var, kunde jag ej sätta mig till hvila i denna snö-region midt ibland molnen och i en hydda, genom hvars glesa väggfogningar alla himmelens väder spelade: ej heller ville jag steka mig vid elden, för att sedan stelna af köld. Vandrade derföre af och an i snön med våta, iskalla fötter, men underlät icke att tidt och ofta mana mina bröder i Alperna till uppbrott. Dessa, väl insvepta i sina mantlar, ansågo dock min oro såsom ett onödigt fjesk och menade, att det hade ingen brådska. Slutligen lyckades det Kauffman och mig, att få Karavanen i gång. Vi hade ännu en timmas väg till högsta punkten af Wengern-Alp.

Det var som en vunnen seger, då vi hunno dit. Deruppe är en stor slätt, något sluttande från vester till öster, som liknar en ryslig naturens afrättsplats. Intet träd, ingen ört synes till, utom Alprosen och det så kallade Arwe-trädet, med kottar, hvilkas kärnor smaka som nötter. Jungfrun, Gross-Eiger, Munken, Laubhorn, Tschuggen, Sattelspitz (med Schreckhorn bakom sig) bilda en väldig spetsgård deromkring. Vid uppträdet på denna theater mötte oss tolf resenärer till fot, och förklarade, att ännu elfva andra voro i antågande. Enhälligt beslöts att afvakta deras ankomst. Innan kort såg man dem komma klättrande som råbockar, en efter annan, uppföre klippan, och då de hunnit samla sig,

stodo vi der, i den stendöda naturen, mellan himmel och jord, sex och trettio lefvande varelser, mulåsnan och förarens hund oräknade. Vi hälsade hvarandra som bröder, men utgjorde väl tillsammans en så brokig och underlig grupp, att det nästan var en förlust för solen, som nu hängde blind i en packa af moln och dimmor, att hon ej fick se och belysa den. Schweitz, Ryssland, Liffland, Sverige, Preussen, Frankrike, Mecklenburg, Sachsen, England lemnade alla en eller flera figurer till taflan. Här syntes bleka eller högröda anleten, med uttryck af trötthet eller fröjd, halfrusighet, sömn, hunger eller törst: en del af skaran i stora runda hattar, svarta, grå eller hvita; andra med ludna mössor, hvita, blå eller skottskt rutiga gångkappor: somliga grufligt skäggiga, andra glatt rakade, men med grymma mustacher, med eller utan tillhörande pipskägg: vissa med stora, ludna kängor, några med stora, jernbeslagna, smutsiga skor — långa hvita staf-var i händerna och knyten, flaskor, renslar eller bössor på ryggen — allt detta och alla dessa eller något dessolikt skådar väl icke hvart århundrade på en gång tillsammans, på spetsen af Wengern-Alp, nära sjutusen fot högt öfver hafvets yta.

Lützows Jagd af Körner söngs af oss alla på Alpen: derpå slöto vi oss tätt tillhopa, förenade våra händer till en stor knut och ett kraftigt hurra, till beslut, återskallade i den höga rymden. Derpå förströddes åter det af slumpen hopförda sällskapet, liksom snöflockar för en alpvind, för att aldrig mer, hvarken här eller på någon annan punkt af den stora verldstheatern, stöta tillsamman. Hvardera Karavanen vandrade, i större och smärre grupper, sin bana utföre; ty nu bar det ändtligen utföre. Genom vatten och snö, öf-

ver klippor och öfver forssande bergelfver sökte vi vår väg till *Wergis-dalen,* der Sennhyddorna stodo spridda i vildmarken. I en stor och lång fördjupning syntes de rysvärda spåren efter lavinernas härjningar. Skeletter af djur, krossade eller förtorkade träd, splittrade hällar och nakna stenhopar lågo såsom stumma vittnen af förödelsen och såsom sina egna grafvårdar. Intet gräs fanns, der lavinen gått fram. Lättare var likväl vandringen nedåt, och det dröjde ej länge, förrän vi fingo en besynnerligt skön utsigt öfver *Grindelwald,* en härlig, grönskande dal, och från djupet till fjellarnas begynnelse fullströdd med smånetta, trefliga hus och hyddor. Ty *Grindelwald* är ingen egentlig by, utan en så kallad *Dorf-Gemeinde,* hvars invånare, ehuru de ha sina ägor och boningar kringspridda i dalen, likväl anse sig höra till ett gemensamt bylag. Vi sågo begärligt ned på den af träd omgifna Kyrkan och det gula Värdshuset, der vi om aftonen skulle hvila. I bakgrunden syntes höga berg, skogiga ända upp emot snötopparna: till höger *Grindelwalds Gletscher* *), som blef synlig, då vi hunnit längre utföre i dalen. Nu kommo löfträd af den yppigaste växt: bäckarna lupo friskt emellan dem såsom ystra, löddriga fålar ned i den härliga betesmarken ur sina mörka spiltor i bergen, och himlen, som ljusnade, lofvade för morgondagen klarare väder.

Vid den *nedre* Gletschern gjordes i förbigående ett besök. Den ligger mellan de båda Alperna Gross-Eiger och Mettenberg, som en

*) *Gletscher* (Glacier) kallas den ofantliga ismassan i Alpernas fördjupningar, hvilken vanligen begynner öfver snögränsen, tränger långt ned i dalarna och genom beständig afsmältning bildar floder, men aldrig helt och hållet förgår. (*Glutz-Blotzheim, sid.* 221.)

ofantlig kristallstad med höga, glänsande torn och kupoler, eller som ett svallande haf, hvars vågor tillfrusit midt under en rasande storm. Då vindarna spela emellan dessa blanka spetsar, uppstår ett klagande ljud, som liknar klangen af otaliga eolsharpor. Vi inträdde under en majestätisk isport och hörde, i dess kalla skugga, dånet af hemliga vattenfall. Detta hvalf är dock ej alltid tillgängligt; ty det uppfylles ofta af den häftigt svallande Lütschine, hvars ena arm utspringer ur denna Gletscher, medan den andra framstörtar ur den öfre. Ännu omtalas i Grindelwald, huru *Aimé de Mouron* från Vevay, förledd af sin nyfikenhet att inträngа i Glacierens hemligheter, nedstörtade i ett svalg den 31 Augusti 1821. Först den 12 September upphämtades ur afgrunden hans vanställda lik.

Sommar och vinter ligga här bredvid hvarandra, ja! Sommaren hvilar i vinterns famn. Här har en gång Skönheten, omarmad af Fasan, framfödt ett foster, som liknar sin mor, men har fadrens blekhet i sitt anlete, och detta foster blef kalladt *Grindelwald*.

På Herr Blatters vackra Hôtel, der jag fann före mig mina afsända saker, intogs en välsmakande måltid och man beslöt att der tillbringa aftonen och natten. Som det var en Söndag och solen emot sin nedgång slet sig lös ur de efterhängsna molnen och belyste Alperna och dalen, så märktes folk i rörelse på alla kanter. Utanför fönstren hade små grupper samlat sig, af begär att betrakta de nykomna resande, som icke heller underläto att låta sig både se och höra. Bland folket befann sig äfven en ung man, som bar en trumma med ett par dithörande kolossala pinnar, och hvilken tidt och ofta blickade uppåt fönstren med ett par smala, dumma ögon. Genast uttänktes en plan, att på Söndagsaftonen få folket för-

samladt, för att sedan åskåda och deltaga i dess förlustelser. Trumslagaren anropades och öfvertalades lätt, genom löftet om en god dricks-penning, att vandra omkring på vägar och stigar i dalen, under ideligt bultande på sin trumma. Det var lustigt att se, huru han med en gravitetisk gång spatserade flera hvarf omkring Värdshuset och derefter, under friska slag på trumskinnet, tågade vidare. Från alla håll, ur stugor och kojor, från höjder och berg framträdde hufvuden eller samlade sig flockar af menniskor, unga och gamla. Alla följde de, på längre eller närmare afstånd, den nitiska trumslagaren, och mången ville så gerna veta, hvarom frågan var och hvad hans skrammel betydde. Men då han alfvarsam och tystlåten fortfor att klifva ut och trumma, så var intet annat råd än att göra honom sällskap, och då han triumferande återkom till Hôtelet, var han omgifven af en ganska talrik skara, hvilken skockade sig tillsammans på gården, och med öppna ögon och munnar afbidade utgången. Då visade vi oss alla i de uppslagna fönstren och Kauffman uppläste med ljudande stämma följande under tiden af oss författade manifest:

"Hedervärde Invånare i den sköna, vidt beryktade dalen Grindelwald! Underlig är tiden; underligare äro de, som i tiden lefva. Här äre vi nu församlade nio lustiga bröder från många riken och landsändar och af flerehanda tungomål. Vi inbjude eder härmed, gode och vänlige Grindelwaldsboer! unga och gamla, stora och små, qvinnor och män, att klockan sju i afton, den 16 September 1827, infinna eder i vår hedersamme Värds, Herr Blatters, stora gästsal, för att der beskåda en liten, förundransvärd Turk eller Vildmenniska, som vi denna dag fångat på Wengern-Alp, och hvilken är mycket grym, talar konstiga

ord och gör roliga åtbörder. Och vilje vi sedan med spel och sång och dans hålla eder vakna, så länge natten räcker och Herr Blatters tunna rinner. Gifvet Grindelwald, som ofvan."

Och på en vink från fönstret slog nu trumslagaren, till ytterligare bekräftelse, en lång hvirfvel; det församlade folket såg småleende den ena på den andra, medan en del stodo alldeles som förstenade och gapade uppåt. Men att de flesta eller alla ärnade infinna sig på den utsatta tiden, syntes deraf, att ingen aflägsnade sig från Värdshuset, och att stundligen nya åskådare anlände, äfven från aflägsnare delar af dalen.

I vårt sällskap befann sig en ung, blek men liflig man, liten till växten, men med stora vördnadsbjudande mustacher, och han var redan i förväg bestämd till Turk. Det dröjde dock länge, innan han lät öfvertala sig; till dess slutligen Värden sjelf och hans döttrar, hvilka med största fröjd och beredvillighet till Turkens beprydande erbödo sina shawlar och nipper, blandade sig i spelet. Nu kunde han icke längre stå emot. I hast ordnades allt i stora gästsalen till en theatralisk föreställning: åtskilliga sängtäcken hopflickades till ett förhänge, som fastsattes i taket, ett bord betäcktes med en utsydd matta, och sedan Turken var försedd med vederbörlig turban, kaftan, gördel, perlor och andra smycken, tog han sin plats på bordet med benen i kors och pipan i munnen.

Dörrarna öppnades och en skara af menniskor, som redan länge sorlat på gården och bestormat trapporna, inträngde i salen. Alla skockade sig i ena ändan af rummet, hvarvid alla barn eller småväxta sökte att komma främst, eller, om de undanträngdes af nykomna, togo sin plats på stolar och bord. Förhänget föll och alla rigtade sina blickar emot Turken. Då denne satte alla ansigtsmuskler i rörelse och använde hela sin

mimiska förmåga för att roa sitt publikum, hördes bland folket utrop af glädje, förundran och förskräckelse. En äldre man frågade en ung hustru, som stod honom nära: "Är det folk eller djur?" hvarpå hon endast svarade med ett smålöje. Barnen skreko af förnöjelse och ropade åt Turken, att han skulle grina. Nu blef salen så full af folk, att de sist ankommande trängde Turken alldeles in på lifvet; ja, några gingo i dristighet så långt, att de togo honom på skägget och skrattade honom midt i ansigtet. Då begynte en tillkallad birfilare att på sin ostämda giga spela en munter dans, och Turken, i sin förtjusning och för att rädda sig ur förlägenheten, hoppade med ett högt språng från bordet in i folkhopen. Nytt skratt och ny förvirring! Redan svängde sig i ett hörn af salen några ynglingar och tärnor i lustiga Schweitzer-polskor, och i ett brokigt hvimmel gick snart hela den i mångfärgade drägter skiftande massan omkring, då alla, som ej kunde eller ville dansa, räddade sig genom dörren, så godt de förmådde.

Mellan dansarna gingo vinbägare omkring och trenne unga Sångerskor söngo Schweitziska folkvisor i stämmor. Från barndomen öfva sig i flera orter af Schweitz allmogens flickor, som af naturen fått klara och starka röster, att sjunga tillsammans i bergen eller på betesmarkerna, och låta sedan ofta höra sig för ankommande främlingar på Värdshusen, emot ett glas vin eller en liten dryckspenning. Så, och nästan endast på detta sätt bevaras många af Schweitzarens härliga folkmelodier; ty eljest hör man folket sällan sjunga. De trenne, som nu söngo, *Gretchen*, *Elsbeth* och *Bäty*, hade skarpa, genomträngande röster och i utförandet mera mekanik än verklig konst och behag; men då stämmorna, genom lång öfning, alldeles smälte tillsammans

och den enas styrka förtog skärpan i den andra, så blef sången, i synnerhet då melodien var af ädlare art, på en gång gedigen, energisk och rörande. Emellanåt hörde jag en gosse och en flicka, som för hvarannan berättade sagor, till dess flickan slutligen insomnade och hennes hufvud sönk ned emot gossens knä. Men dansen och förlustelsen fortsattes tills efter midnatt, och en flik af Auroras purpurmantel flägtade redan kring Gross-Eigers snöhvita hjessa, då våra gäster aftågade och vi sjelfva lade oss ned till några få timmars hvila.

Grindelwald är en skön dal, och A. W. von Schlegel sätter den framför Chamouny-dalen i fägring; men dess största behag blef jag ej varse förr än morgonen den 17 September, då jag, lemnande gårdagens glada sällskap, som skulle bestiga *Faulhorn*, begaf mig, åtföljd af föraren *Christian Maser*, vidare öfver bergen i nordost. Himlen var klar och blå, luften frisk som helsan sjelf, men vinterkall invid Gletscherna och i skuggan. Nu såg jag den *öfra* Glacieren, som synes mig djerfvare och präktigare än den nedre, ehuru han ej äger någon hvälfd båge. I pyramider höja sig iskristallerna öfver hvarandra, och som obelisker uppspira de öfversta. Längre in mellan Alperna liknar Glacieren blott en stelnad flod, hvars ljusblå eller blågröna färg skönt bryter sig mot snömassorna i höjden. Jag gick längs efter den stora Alpraden, som låg till höger och glänste härligt i morgonsolens sken: *Sulhorn* längst i vester, dernäst *Mänlihen*, *Tshuggen*, *Leiberhorn*, den ofantliga *Gross-Eiger*, *Mettenberg* och *Wetterhorn*. Bakom lyfte sig, högst af dem alla, den spetsiga *Schreckhorn*, och till venster låg framför mig *Schwarzhorn* som en klufven biskopsmössa.

Vid Glacieren upphann mig Fru *Scherer* från Paris med sin dotter och sina söner. De redo, åtföljda af en enda betjent och en förare, på bruna hästar. De båda välväxta qvinnogestalterna, draperade i sina resmantlar, med fina, blomsterprydda fläthattar på hufvudet, sedda till häst bland bergen, målade sig vackert mot den skära, blå himlen. Det är ock i sanning ett eget nöje, att i Schweitz betrakta de många och olika resande, af hvilka landet hvimlar, och de grupper, som alla dessa Pilgrimer bilda, än vid ett vattenfall, än på branten af en klippa eller i djupet af en lund. Antalet af Engelsmän är så betydligt, att man, med all aktning för Nationen, nästan blir glad, så ofta man möter en varelse, som icke är Engelsk. Mången skulle tro dem vilja intaga Alperna med storm, om man ej genast läste i de flestas uppsyn, att de ej voro med, när krutet fanns upp, och att de ej umgås med andra planer, än att stryka verlden omkring och pläga sig väl under tiden. Träffande var i sanning ett uttryck af en Tysk Student, med hvilken jag en afton spisade tillsammans på ett värdshus. En sömnig Engelsman var hans granne vid bordet och förföljde honom utan uppehåll med en hop obegripliga frågor, dels på en dålig Engelska, dels på ännu sämre Franska. *"Pourquoi voyagez vous en Suisse, Monsieur?"* frågade slutligen den envise Britten, och Studenten svarade: *"Monsieur! je voyage en Suisse pour apprendre la langue Anglaise."* Och derefter upphörde frågorna.

Då jag nu, i den klara morgonstunden, sträfvade uppför höjden af *Stora Scheideck*, mötte jag en vandringsman, klädd i en lätt blårandig damrock, och hvilken gick mig förbi, utan att särdeles bemärkas. Kort derefter syntes tvenne andra. Jag hälsade, så som man vanligen hälsar

de obekanta, man möter i en vild bergstrakt, der alltid den ena vandraren sluter sig närmare till den andra, än i en odlad och bebodd nejd: och de besvarade hälsningen på samma sätt. Jag betraktade dessa litet nogare, och anade något besynnerligt. Slutligen nedkommer den fjerde, en reslig, manlig gestalt med mustacher och med sin staf i hand. Han ropade till sina kamrater, som redan vunnit långt försprång: *"Kan då hvarken den vackra utsigten eller den vackra flickan hejda er?"* Och med ett utrop: *"Det kallar jag att tala ett språk, som är vackrare än både flickan och utsigten"* flög jag honom till möte, min hand tryckte hans, och mitt öga fuktades af tårar. Som gemser ilade de tvenne andra uppför klippan tillbaka, och då vi nu stodo der, fyra Svenskar, som kanske aldrig sett hvarandra, högt på ett berg i Schweitz, föll mig ej annat in, än att vi varit vänner från barndomen. De voro Grefve *Axel Bielke* och tvenne Baroner Sparre. Den fjerde, Capitaine *Westfelt*, var redan kommen för långt utföre, för att kunna deltaga i den enkla högtiden. Mötet var lika kort, som oförmodadt och angenämt. Vi utbytte berättelsen om våra vandringar och öden. De kommo från Italien: två af dem ärnade sig dit tillbaka, och vi beslöto vid afskedet, under ett kraftigt handslag, att om några dagar träffas i Bern.

I dalen på andra sidan om Stora Scheideck satt jag några ögonblick på en sten i solskenet, midt för den höga, snöglänsande *Wetterhorn*, och njöt den praktfulla anblicken af tvenne störtande Laviner. Jag hörde dem begynna sin gång med en sakta brusning, liksom af en annalkande storm: brusningen öfvergick till dån, och dånet till ett återskallande dunder. Som hvita floder runno de oskadliga förhärjarne utföre till sitt mål, djupet, och en tjock rök omhöljde Alpens fot.

Scheidecker-dalen har många ensliga grupper af granar. Lönnar växa der äfven; men de hafva för sig utvalt alla fria och öppna ställen, der solen lyser. De Nordiska träden stå i Alpernas kyliga skugga. Ur *Schwarzwald* kom ett skönt vattenfall. Samma flod bildar ett ännu vackrare fall vid *Rosenlaui*, der jag i det snygga, rymliga Värdshuset betalade tio Batzen för litet uselt kött och en brödknalle, ur hvars innandöme jag utsprängde en petrificerad fluga. Utanföre satt en karl i solskenet och matade ett Murmeldjur med äpplen och valnötter. Den sköna Glacieren, som här ligger emellan Alperna *Wellhorn* och *Engelhorn*, såg jag blott på afstånd. Dess ishvalf skall vara nästan vackrare än Grindelwalds. Från denna ismassa framstörtar *Reichenbach*, hvars skummande lopp jag nu följde, alltid utföre, på den vildaste och skönaste väg. Till venster häfde sig *Seylibach* utför ett ofantligt berg ned i en djup klyfta, der han troligen blandar sig med Reichenbach. I den däld, hvarigenom den senare floden flyter, grönska de ståtligaste ekar. *Grindel-Alp* står dyster och evigt mörk som en molnstod deröfver: *Wellhorn* och *Rosenlauistock* i fonden.

Det ligger i Schweitz en dal, som i en halfmånes form med sin nordliga udde sluter sig till *Brienzersjön* och i söder gränsar till berget *Grimsel*. Stora Alper, djerfva, vilda och snöbetäckta, omgifva den. Dalen heter *Hasli* eller *Ober-Hasli*. För vandraren, som kommer utför Scheideck från Grindelwald, när aftonsolen förgyller nejden eller purprar Alpspetsarna, visar sig denna dal i en magisk, intagande tafla, i hvars medelpunkt den sköna byn *Meyringen* framträder med sina eget bildade hus och sitt kyrktorn mellan träden. Den präktiga *Reichenbach* gjuter sin outtömliga silfverström i sju fall ned i dalen, och

man tröttnar ej att gå upp och ned på den vågiga stigen, för att betrakta de alltid nya taflor, som fallen bilda i det yppiga landskapet. Från ett litet hus på en kulle njutes bäst anblicken af det öfversta och skönaste fallet, och man låter sig så gerna vätas och uppfriskas af det rykande, silfverglittrande dam, som floden utströr i sin störtning. Ofvan bergöppningen, der den utbryter, reser sig *Wellhorn*, i sin snömantel, pyramidaliskt mot skyn och synes hvila så lätt på de ypperliga trädens i mångfaldig grönska skiftande kronor.

Ett skönt vattenfall ger lif äfven åt ett liflöst landskap. En fallande flod är den renaste och sannaste bild af det aldrig nog begrundade och uppfattade perpetuum mobile i lifvet och naturen. Den betecknar tydligast verldarnas stora, mäktiga pulsåder, som utströmmar från Skapelsens rot och hjerta: Gud. Ögat ledsnar aldrig att följa detta omvexlande enahanda, denna oupphörliga ankomst och bortgång af lika och likväl ej samma genomskinliga, klara monader, i hvilka solens strålar brytas i mångfärgadt ljus, och som sorla, glänsa och framdansa på sin bana, till dess de slutligen ned i djupet, dit solens blick ej når, tysta och obemärkta sammanflyta i det stora hela.

Nordligare och mindre nedfaller en gren af samma flod, i lägre störtning, från en annan klippa. Båda förena sig sedan med Aare, som genomlöper hela Hasli-dalen, från sin källa i Grimsel-Alp till sitt utfall i Brienzersjön. Midt emot Reichenbach skimra tvenne andra vattenfall utåt bergen, på östliga sidan om dalen, och en ruin står alfvarsam bredvid, en vanmäktig bild af förgängelsen i en så lefvande natur. Icke Lauterbrunnen, ej en gång Grindelwald, den *Wyss*, *Stapfer* och *Schlegel* besjungit på prosa, har på

mig gjort ett sådant intryck, som den intagande Hasli-dalen. Här är mildt: här växa flera af Söderns träd och blommor i dälderna, liksom Nordens på bergen, ja! Södern och Norden hafva här tagit hälften hvar, äfven af klipporna. Jag var som i ett fädernesland, så lycklig och hemmastadd vid mitt första inträde i *Meyringens* område. Folket hälsade vänligt, alla syntes förnöjda och glada: ingen tiggde. Jag intog på det så kallade *Landhuset* i ett litet täckt rum, ljust som en lanterna, med rika, fruktbetyngda träd utanför fönstren och med en obeskriflig utsigt åt Reichenbach och snöbergen.

En gammal saga förtäljer, att invånarne i Hasli-dalen härstamma från Sverige. Den är af en sådan art, att Historieskrifvarne ej kunnat lemna den obemärkt, ehuru ingen förmått bestämma tiden, då en sådan utvandring skett. Genast vid ankomsten efterfrågade jag hos min Värd den gamla Sång, som jag redan visste att han ägde och vårdade såsom husets förnämsta skatt. Då hämtade han ur sitt skåp en liten tjock bok, hvari, jemte en mängd andra visor, af olika tryckningsår och innehåll, befann sig den gamla Hasli-Sången i 77 verser, och med denna titel: *Ein schönes Lied vom Ursprung und Harkommen der alten Schweitzern, Insonderheit dess Lands Hassle in Weyssland: Aus alten Chronicken gezogen. Gedruckt im Jahr Christi* 1703. Icke blott Värden sjelf visade sig angelägen att tillfredsställa min nyfikenhet, då han förnam att jag var Svensk, utan äfven hans hustru, en vänlig och frodig gumma, som var stolt öfver sin nordiska börd, arbetade sig med mycket besvär uppför trapporna och inträdde i mitt rum med en stor foliant under armen, som, efter hvad hon i sin språksamhet förmenade, skulle innehålla många underbara historier och tydligen bevisa,

att både hon och hennes man och alla Hasli-boer ledde sitt ursprung från Svea land. Boken hette: *Annales oder Gründliche Beschreibung der Geschichten und Thaten in Helvetia, von Michael Stettler. Bern* 1627; men var, oaktadt sin ålder och utförlighet, för litet gammal och för mycket upptagen af Schweitziska historien i allmänhet, för att släcka min kunskapstörst.

Då jag nu frågade Värden, om ej någon af de gamla Krönikor, som legat till grund för den nämnda Folkvisan, ännu fanns i behåll, lät han väl förstå, att i byns Arkiv flera märkliga handlingar förvarades, men att dessa voro till utlemnande förbudna. Likväl gick han sjelf till Amts-Notarien för att underhandla, och återkom med ett stort pergamentsband, som han på några timmar erhållit till låns, emot sin försäkran, att den ej skulle visas för någon annan, än en vettgirig resande från Sverige, som önskade lära känna historien om sina landsmän i Hasli-dalen. Den digra boken, skrifven med gammal, men vacker stil på pergament, innehöll sex särskilda skrifter och handlingar:

1) En Lag, utfärdad för Hasli af Rådet i Bern, på Invånarnes begäran, och grundad på deras gamla stadgar och bruk, men utan årtal.

2) Landtdags Form, huru man vid begånget dråp förfara skall, jemte några Förordningar af Rådet i Bern.

3) Hasli Landtbok och Krönika.

4) Om arf i Hasli, af Rådet i Bern, den 20 Junii 1742.

5) Frihets-Bref för Hasliboer, att afyttra sin fasta egendom, när dem så godt synes, af Rådet i Bern, den 24 Dec. 1768.

6) En uppsats om Edgång, mycket gammal och svårläst.

Några de vigtigaste punkter ur Hasli-lagen, samt de tvenne första kapitlen af Landtboken eller Krönikan, af mig ordagrannt afskrifna, finner Läsaren bland Bilagorna. Af den ordrika berättelsen om Svenskarnes utflyttning, som upptager de första bladen i Krönikan, är i korthet meningen denna:

"I den tiden, då Konung *Gisbertus* regerade i Sverige och *Christofel* var Grefve af Ost-Friesen, uppstodo i dessa länder en så stor dyrhet och brist på lekamlig föda, att mycket folk led af hunger och jemmerligen omkom. Då ingen ända blef på den stora hungersnöden, kallade Konung Gisbertus tillhopa de väldigaste och förnämsta i sitt rike, Riddare, Ädla, Borgare och annan Menighet och plägade råd: och blef då enhälligt beslutadt, att ett påbud skulle utfärdas i städer, länder, byar, borgar och gårdar, på berg och i dal, att hvarje månad en gång borde en rättskaffens husfader, eho han vara måtte, som lotten träffade, ur Konungariket utåga med allt sitt husfolk, qvinnor, barn och tjenare och allt rörligt gods, såsom vore han utan nåd och barmhertighet ur landet utstött. Hvem som vägrade att godvilligt lyda, skulle förlora sitt hufvud och hans efterlefvande med våld förjagas: och gällde denna lag ej mindre för den mäktiga än för den ringa. Väl syntes den folket öfvermåttan skarp och hård, men blef dock en tid bortåt troligen hållen. När nu, det oaktadt, nöden och dyrheten snarare tilltogo än minskades, skärptes lagen, så att flere måste utvandra; ty bättre var, att de hemmavarande blefvo friska och vid lif, än att de alla tillsammans skulle förgås. Men då denna de tärande menniskornas utvandring hade varat en lång tid, församlade sig alla de fördrifna till ett antal af Sex-

tusende

tusende, hvartill kommo tusende och två hundrade utur Ost-Friesen, förutan qvinnor och barn; ty i det landet var samma påbud utfärdadt, som dess krönika betygar. Så kommo de tillhopa i sin stora nöd och förtviflan, och höllo råd, huru de skulle vandra ut i verlden, och slöto ett förbund att fara och blifva tillsamman, öfverallt, på åker, på land, på berg och i dal, i Alper, i borgar, på vatten, i träsk och i skog, i solsken och oväder, i väl och i ve, ehvad dem Gud tillskynda måtte. Men som de voro i stort armod, begynte de att belägra och plundra städer, borgar och byar utan all förskoning, och emedan de hade framgång, drogo de mycket folk till sig och förökade sig till en stor styrka, så att de tågade vidt och bredt och ingen förmådde göra dem motstånd. På denna sin vandring kommo de till det vatten, som kallas Rhen, och gingo der fram, såsom den store Poëten Plinius skrifver i sin krönika. Vid samma tid voro *Priamus* och Herr *Peter af Moss* Furstar och Hertigar af Frankrike. Dessa ville förhindra de utdrifna folkens vandring och satte emot dem en krigshär. Men Svenskarne och Friesserne utvalde bland sig trenne Höfvitsmän, dock så, att en af de tre skulle vara den öfverste Höfvitsmannen öfver de andra tvenne, och voro dessa Höfvitsmän så kallade: den förste hette *Schwitzerus*, och den andre *Remus*, båda från Sverige: den tredje benämdes *Wadislaws* från staden *Hasius*, hvilken låg emellan Sverige och Ost-Friesen. Då nu desse anförare voro enhälligt utkorade, befallde de sig i Guds hand och gingo med sitt folk emot Fransoserna, hvilka voro väl fyra gånger flera än de, angrepo dem manligen och vunno seger. En del af fienden blef nedergjord, men de andra flydde. Derefter delade segrarne de slagnas byte och drogo vidare,

till dess de kommo i det landet, som kallas *Brockengebirg* eller *Freckmund* i Hertigdömet Österrike: och som de funno landet behagligt och mycket likt de orter, från hvilka de utgått, så ville de der blifva och bo, och begärde tillstånd af Grefven af Habsburg att få skog och berg och dal rödja och bebygga. Emedan den trakten då var vild och öde och af ingen bebodd, så gaf Grefven sitt samtycke dertill, och de begynte med all makt rödja och odla, bygga, så och skörda, och gjorde landet så fruktbart, att de kunde sig väl nära. De förnyade och bekräftade alltså sitt gamla förbund, läto all sorg och fruktan fara och fördelade landet som följer:

Schwitzerus, boren från den kongliga staden Sverige, den öfverste Höfvitsmannen och dess medbroder *Remus* bekom det land, som kallades *Brocken-berg* eller *Freckmund* efter det berget *Freckmund*, hvarpå sjön *Pilatus* ligger, och tog det in, till de Lombardiska bergen och Alperna, med de folk, som dem då innehade: och ligger på högra sidan emot Lombardiska bergen det mindre Burgund, som på venstra sidan stöter till Hertigdömet Schwaben. Men den tredje Höfvitsmannen, vid namn *Wadislaws*, boren från staden *Hasius*, intog den dalen, som är belägen bredvid *Schwartzengebirg*, kallad *Brünig*, vid ursprunget af det vatten, som *Aare* heter, och benämnes denna dal ännu i denna stund *Hassle*, genom någon förvandling af *Hasius*, som var namnet på Wadislaws födelsestad. Då nu folket fann det landet godt och fruktbart, emedan all frukt der gerna växte; så begynte folket der att odla och hafva sin boning."

Så förtäljer Krönikan om Svenskarnas utflyttning och sinliga bosättning i Hasli-dalen. Den yngre Folkvisan skiljer sig endast i några små uppgifter från dess mening. Men det förnämsta

stödet för min tro på traditionens sanning äger jag i folkets egen tro, dess utseende, seder och lynne. Hasli-dalens invånare äro till kroppsbyggnad mera starka och välbildade, till sin ansigtsbildning vackrare och i sitt lefnadssätt tarfligare och flitigare än de öfriga Schweitzarne. De hafva merendels blå ögon, blonda hår, frisk hy och gladt sinne. Deras språk är lenare och likväl klangfullare än deras grannars. Den nordiska trygghetен, förenad med inre alfvar, röjer sig i tal och handling. De tala högt för att öfverrösta Aare, som genombrusar dalen. De äro nöjda med litet; ty naturen är hos dem antingen så vild eller så skön, att hon ej kan vara så nyttig. De lefva af kött, honung och mjölk; ty de äga blommor, boskap och bin, men föga åker och bröd. Bergens sidor gifva bete åt deras boskap, fältens blommor näring åt deras bin; men deras odlade jord frambringar jordpäron, lin och hampa.

Denna sköna och kraftiga folkstam påminte mig på en gång om den Svenska Dalkarlen och Wingåkraren. Qvinnorna älska att pryda sig med höga och granna färger. Deras helgdagsskrud har tycke af Wingåkersdrägten. Gossar och ynglingar synas oftast omgifna af sina hjordar i bergen, klättrande från klippa till klippa, med långa alphorn i handen, och klädda i blåa, lätta tröjor och ljusare underkläder, som ej dölja deras vackra och kraftfulla former. I kapplekar och brottningar är dem ingen vuxen. Männen äro alfvarsamma, fromma och trofasta, men ömtåliga om sina gamla vanor, seder och bruk och knorra lätt eller gripa till vapen, då de känna någon tryckning af regeringens tömmar. Länge betalade Hasli-dalens invånare årligen en skatt af femtio pund till Romerska Riket. I fjortonde seklet hade Kejsaren förordnat Herr *von Weissenburg* att

vara deras Landsfogde. Då han behandlade dem hårdt, reste de sig upp och anföllo honom i hans borg *Unspunnen*, men blefvo slagna och många af dem togos tillfånga. Detta skedde år 1332. Bernarne kommo de förtryckta till undsättning, belägrade Unspunnen och tvungo Weissenburg att afstå väldet öfver Hasli-dalen, hvilken alltsedan denna tid hört under Berns styrelse, likväl med bibehållande af gamla lagar och bruk. År 1528 gjorde Hasli-Dalkarlarne uppror, då Regeringen ville förbjuda messan; men de nedlade vapnen efter en förlorad strid, erhöllo tillgift och ny försäkran om sina friheters helgd. Ännu i dag lefver ibland detta folk en egen, sjelfständig anda, och ännu kan på dem lämpas den gamla Visans ord om deras invandrande förfäder:

Ihr Kleidung war von grober Zwilch
Und ihre Nahrung Fleisch, Käs und Milch,
Thäten sich damit speisen.
Reuthauen war ihr Geigenbogen,
Damit hand sie die Kind'r erzogen,
Stark Leuth, gleich wie die Riesen.

För att närmare studera folket och naturen i Hasli-dalen, begaf jag mig, med min Christian, på en vandring till *Handeck*. Ju sydligare man inträngер i dalen, ju vildare synes den. Höga berg hopklämma den allt mer, och Aare brusar häftigare, ju närmare man nalkas dess ursprung. Nästan beständigt går vägen uppföre, ända från den behagliga slätt, der gårdarna *Grund* och *Hof* ligga strödda mellan fruktträden i det gröna. Öfverallt der jag tågade fram, lefde hos folket öfvertygelsen om dess Svenska härkomst: öfverallt bemöttes jag vänligt och oftast som en landsman.

Flera gånger gick jag på bryggor eller spänger öfver Aare; ty vägen slingrade sig än på dess

högra och än på dess venstra strand, ofta på branten af brådjupa afgrunder. Fru Scherers karavan upphann mig äfven här och vi sågo tillsamman det präktiga vattenfallet vid *Handeck*, der Aare öfvergifver bergstrakterna och störtar i dalen. Det är hennes första utflygt: den är derföre djerf och fantastiskt skön. I tvenne väldiga armar brusar floden utföre. En klippa, som af det häftiga, oupphörligt nötande vattnet blifvit slipad i façetter som en ädelsten, ligger midt i fallet och delar floden itu. På samma gång som de skiljda grenarna med stort dån och dammande förena sig åter i svalget, nedkastar sig tvertöfver dem en annan bäck. När han når deras strömfåra, studsar han för det häftiga svallet tillbaka och springer i höjden, lik en hvit fåle med bågig hals och fladdrande mahn, och störtar i fyrsprång ned öfver dem i djupet. Fallet är det härligaste i Schweitz. Ser man länge derpå, blir man nästan förtrollad och vill aldrig gå derifrån.

På återvägen hvilade jag öfver natten i byn *Guttannen* på ett värdshus, nära den vackra kyrkan. Der undfägnades jag af ett godt folk med ypperlig mjölk och aromatiskt doftande honung. Om natten drömde jag, att jag besteg Mont Blanc. Man må väl drömma om denna alp-verld, hvars underbara natur ingen somnambulerande inbillning kan ana eller efterbilda. Medan jag sof, lagade Christian Maser mina skor; ty den beskedliga mannen, som dessa dagar varit min trogna och nyttiga följeslagare, på en gång min förare, min betjent, mitt topografiska lexicon och mitt sällskap, var tillika skomakare i Grindelwald.

Innan vi om morgonen lemnade Guttannen, betraktade jag uppmärksamt utsidan af det besynnerliga hus, der jag tillbringat natten. Liksom de flesta allmogens boningshus i Canton Bern, hade det ett ofantligt, vidt utstående tak eller

skjul, med loft och gångar på sidorna, hvarunder det egentliga stockverket synes alldeles inkrupet, och var till byggnadssätt ej olikt det gamla huset vid Ornäs, der Konung Gustaf I bodde. Hela byggnaden var öfvermålad med en klar gul färg; men alla sidorna, i synnerhet framsidan, voro utstyrda med målade djur och fåglar, blompottor och annan grannlåt i blossande färger, och under eller bredvid hvarje sådan bild stod en längre eller kortare inskrift. Hufvudsidan åt gatan eller vägen prunkade med följande sirater och tänkespråk. Öfverst, under takfoten stod i en stor ruta att läsa:

Die Gottseligkeit mit Vergnüglichkeit ist der grösste Gewinn.

Och längre ned:

Wer Gott vertruwt hat wohl gebuwt.

Längsutåt väggen gick denna inskrift:

Gott der Herr segne und behüte dieses Haus und wende alles uebel daraus. A:o 1825.

Derunder stod helt nära ett af de öfversta fönstren en målad Stork, som med foten tager sig om näbben, med inskrift:

Dieser Vogel nimmt sich selber bey dem Schnabel. Das will sagen Du weiss Vogel was.

Mellan de trenne öfre och större fönstren lästes i tvenne lågande hjertan ägarens och ägarinnans namn: *Johannes Rufibach* och *Anna Zwald,* med en bägare eller stort vinglas under det förra, och en blomma under det senare. En lång blomsterranka drog sig mellan öfre och nedre fönsterraden, och en annan längre ned, nära syllmuren. Så var Värdshuset i Guttannen utstyrdt.

På bergvägen nedanför *Hohe Jägerhorn* mötte jag, till vår ömsesidiga fröjd, mina kamrater

på vandringen öfver Wengern-Alp. De ärnade sig till Handeck, och ville ännu på aftonen återvända till Meyringen, der vi således för tredje och sista gången skulle träffas. Jag önskade dem en lycklig gång; men bad dem tillika taga ut stegen och se sig väl före; ty vägen var vådlig i mörkret och solen stod icke mycket högt öfver Alpspetsarna.

Återkommen till Landhuset i Meyringen på mitt trefliga rum, uppgjorde jag min räkning med Christian Maser, hvars tjenst jag nu mera icke behöfde. Han öfverlemnade till mitt behag, hvad jag för hela tiden ville honom bestå, och då han visade sig särdeles nöjd med det af mig bestämda arfvodet, erhöll han en oväntad dricks-penning på köpet, hvilken försatte honom i en sådan rörelse af tacksamhet, att han ville kyssa mina händer, och bedyrade att han ville följa en så mild Herre genom hela Schweitz: och derpå skiljdes vi som de bästa vänner. Då Christian lemnat mig, satte jag mig ned för att fortsätta granskningen och afskriften af mina gamla Haslihandlingar, men afbröts snart genom ett plötsligt inbrytande mörker, åtföljdt af en susande storm, ett brusande regn och ett häftigt åskdunder. Jag måste tända ljus, som likväl öfverglänstes af de täta, flammande blixtarna. Under detta naturens uppror tänkte jag ofta på Vandringsmännen vid Handeck, och anade ej annat, än att de tagit hus vid Guttannen eller på något annat ställe. Men sent på aftonen, då ännu ovädret rasade med ökad kraft, och medan jag öfverlade, om jag skulle gå till sängs eller ej, hör jag ett rop på gården, och ännu ett. Jag skyndar ned. *Kauffmän* möter jag vid porten. Han är genomblöt, blek och ser förstörd ut. På min fråga, hvar de öfrige befunno sig, svarar han: "Det vete Gud. Det är ett underverk att jag är här." Men då

anlände äfven *Wiebel* i ett ännu bedröfligare tillstånd, darrande af ansträngningar, hetta och köld och störtade emot värden, hvilken stod med lyktan i handen, liksom en våt uggla rusar emot ett plötsligt eldsken. Med lyktor, uppfästade på våra alpstafvar, begåfvo vi oss ut i den kolsvarta natten och under hällande regn, vi ropade och skrekko, och höllo de klent lysande lyktorna i höjden; men intet svar nådde våra öron, utom den vilda och uppsvällda Aares' brusning, och intet sågo vi utom fjellarnas väggar vid ljungeldens flyktiga ljus. Det dröjde doek ej länge, innan tre af de saknade bröderna, en efter annan, besvarade våra rop och stapplade oss till möte. Dessa ledsagade jag hem och fann till min glädje, att tvenne andra voro före oss i hamnen. Och då slutligen, efter en tyst, orolig väntan, sedan Kauffman och Wiebel återkommit med den åttonde, vi alla befunno oss i en förtrolig krets och saknade ingen, tändes i gästsalen en sprakande brasa, och vid dess glada värme, understödd af den muntrande drufvans, lyckönskade sig de förvillade, men återfunna vandrarne inbördes, sedan de, så godt sig göra lät, utbytt sina drypande kläder emot torra, och förtäljde för mig den hemska nattens äfventyr.

På återvägen från Handeck hade de blifvit af ovädret öfverfallna. Men så länge det endast gällde att blifva våta, tänkte de icke på att söka något skydd. Ännu höllo de sig tillsammans och vandrade med raska steg, till dess de redan lemnat Guttannen bakom sig, och aftonens skymning, förstärkt af de tjocka molnen och dimmorna, drog en florshufva för deras ögon. Vägen blef slipprig, stenarna hala: brusande regnbäckar kommo från bergen och öfversvämmade gångstigen. Nu gick hvar och en så fort han förmådde: somliga voro långt förut: andra, som redan voro trötta eller ville vara försigtigare, blefvo efter. Mörkret

tilltog, det blef alldeles kolsvart, och de blandade ljuden af åskan, regnet, floden och stormen dränkte de ropandes röster. Så voro de åtskiljda, och endast tillfälligt råkades en eller annan, för att i nästa ögonblick åter förlora sig. En beskref, huru han länge sutit på en klippspets och väntat på en blixt, som skulle upplysa de närmaste föremålen, att han måtte veta, hur nära han var den gapande afgrunden, och när blixten slog till och endast dystert och blekrödt beglänste ett haf, ett chaos af dimmor, tog han i förtviflan ett språng, utan hopp att mera uppstå; men kom ned på vägen vid Aare. En annan hade gått nära en timmes tid i vattenbrynet vid floden och visste icke att han i sin förvirring vandrade tillbaka mot Handeck, förrän skickelsen stötte honom emot den kamrat, som hoppat ned från klippan och nu trefvade sakta fram, under det att han kände sig före med alpstafven. En tredje hade från en spång halkat ned i strömmen och summit i land, och åter en annan svimmat, men kommit sig före, då den annalkande kamraten öfver honom stupat omkull. Svårligen skulle alla de irrande vandrarne öfverlefvat denna natt, om icke åskvädret tilltagit med tätare och klarare ljungeldar, och om ej några aflägsna, tindrande ljus i Meyringen varit deras ledstjernor.

Det deltagande, hvarmed jag afhörde dessa berättelser, och den ifver, hvarmed de utfördes, öfvergingo småningom till andra ämnen, som dock alla rörde den sköna Hasli-dalen eller dess invånare. Ingen hade lust att sofva, så länge brasan brann och drufvan rann. Midnatten var redan förbi, men åskvädret med sina följeslagare, stormen och regnet, rasade ännu. Den ena folksagan efterträdde den andra, det ena äfventyret det andra, och högt prisades af alla de raska Hasli-döttrarnas fägring. Någon berättade en sägen

om det gamla förfallna slottet utanför byn; en annan lät oss höra den egna historien om en ung Engelsman, som dött af kärlek till en skön tärna i Meyringen, som redan gifvit sitt hjerta åt en vacker herde. Lifligast sväfvade följande morgonen för min inbillning sagan om Hildegard och hennes Riddare från Sverige, och den utbildades snart till följande Romans:

Odens Brud.

"Mitt hjerta åt en Svensk jag ger.
Med honom och med ingen mer
Jag dansar bröllopsdansen:
För honom bär jag kransen.
En Riddersman från Svea land
Skall få mitt hjerta och min hand."

Så söng, i sina fäders sal,
Skön Hildegard i Hasli-dal.
Med nitton år ej fyllda,
Af glädjens sol förgyllda,
I skönhet hon ej like fann:
I mod hon männer öfvervann.

Hon var så varm och röd om kind,
Men kall liksom en gletschervind
Mot alla dalens söner
Och deras friarböner.
Hon söng: "En man från Sveriges land,
Blott han skall få min tro, min hand."

"Rätt så, min dotter! håll dig rak,
Tills tid och väntan gjort dig spak.
Den, som alltjemt ger korgen,
Blir en gång gift med Sorgen,
Och enka blir hon ej till slut;
Ty Sorgen lefver henne ut." —

Så mente modren, der hon satt
Och söng och spann och strök sin katt;
Men Arnold sjelf, den glade
Och trygge fadren sade:
"När rätta mannen står för dörr,
Då gör jag bröllop, men ej förr."

Så gick det vår'n och sommar'n om:
Med moln och stormar hösten kom,
Och friare anlände,
I hvilka hjertat brände.
Hvar en, som syntes, fick sin korg,
Och drog sin väg med qval och sorg.

En natt, då regn från himlen flöt,
Och stormen vildt kring Wellhorn tjöt,
Det hörs på porten klappa:
En Ryttare i kappa
Står genomblöt från tå till topp,
Och ropar doft: "Låt opp, låt opp!"

Snöhvita springar'n frustar glad,
Han aktar ej sitt kalla bad.
Nu blir der lif i huset,
Och Arnold sjelf med ljuset
Ledsagar in sin nya gäst
Och ropar: "Max! tag Riddar'ns häst."

"Låt Sleipner stå, gif honom blott
En kappe korn, om det är godt!
Hu, storm och skyar rasa —
Herr Arnold, tänd en brasa! —
God afton, sköna Jungfru min!"
Så talte Ryttar'n, och steg in.

Skön Hildegard, vid lampans sken,
Stod blygsamt djerf i dörren re'n,
Med fyllda vinpokalen
Hon trädde fram i salen,

Och brasan sprakade så smått:
Det lät så trefligt, varmt och godt.

Och gästen lade kappan af:
Stor glans i salen vidt det gaf.
Hvad perlor, ringar, fransar!
Hans spegelblanka pansar
Var prydt med kronor utaf gull,
Som himlen är af stjernor full.

När Hildegard fick se hans skick,
Hans fägring och den hjelteblick,
Befallande och höga,
Som glänste ur hans öga,
Af okänd fröjd dess hjerta slog,
Och kinden brann och munnen log.

När hon gick fram, som rosen röd,
Och välkomstbägar'n gästen böd,
Hon höll sig modigt oppe:
Hon spillde ingen droppe.
Men då dess öga mötte hans,
Stod flickans själ i eld och glans.

Och åter slår hon ögat ner.
Hon då i brynjans spegel ser
Sig sjelf, och då hon finner
Hur glödhet kinden brinner,
Som fjellsken alla rosor dö,
Och hon blir blek som alpens snö.

"Herr Arnold! dig jag dricker till.
Din gästfrihet jag prisa vill.
Din värme bör jag lofva,
Och vinets sköna gåfva;
Men kronan dock din dotter är,
Och henne jag till brud begär.

Jag är en man med gård och grund,
Min boning står i Odens lund.
Mitt husfolk äro många,
Och armar har jag långa.
Svensk är jag: Se på mina drag!
Och Sverige har ej två som jag."

Så gästen. Arnold svarte då:
"Den saken tål att sofva på.
Se, Herre! visar'n skrider
På tolf och natten lider.
Nu till din hvilokammar kom;
I morgon språka vi derom."

"Derom vi tala icke mer;
En gång jag beder, men ej fler.
God natt!" — så Riddar'n sade,
Sin hand i Arnolds lade,
Och bytte sist en eldig blick
Med sköna dottern, när han gick.

Snart slöts der port och släcktes ljus,
Det blef så tyst i Arnolds hus.
I kammar'n hvilar gästen;
Men ute frustar hästen.
Ej regnet mer mot rutan slår;
Och månen klar ur molnen går.

I sömnen spritter Arnold opp:
Han drömmer, att han hör galopp,
En stämma hör han ropa:
"Der fly de allihopa!
Se der är hon, och der är han —
Upp, Arnold! tag dem, om du kan!"

Han vaknar; allt är tyst och still.
Han söker; ingen ser han till,
Ej hästen — och än värre!
Ej heller hästens herre.

Och värst af allt: hans dotter är
Försvunnen, finns ej här, ej der.

Men se! der låg på Riddar'ns bord
En korsbild, af juveler gjord
Och guld, så kostligt drifvet:
Och deruppå stod skrifvet:
Till Arnold för en gästfri natt: —
Då märkte han, hur det var fatt.

När sol rann upp, det gick ett tal,
Ett sällsamt tal i Hasli-dal,
Att man sett Oden rida
Med Hildgard vid sin sida,
I eld och rök — och rundtomkring
Af kämpar en förfärlig ring.

Var det väl Oden, eller hvem?
Men Hildegard kom aldrig hem.
Väl far och moder greto;
Men Oden snart förläto.
Då sist en qväll, när skumt det blef,
Den gamle Arnold fick ett bref:

"Skön hälsning ifrån Odens brud.
Nu bär jag guld och silkesskrud.
Jag har väl hundra tärnor,
Och mår som sol bland stjernor.
Ty Svea Konung är min man,
Och Sverige har ej två, som han."

Nu hade jag väl måhända bort göra en ny vandring kring Meyringen och dess nejder, för att gissa eller utforska, hvar den gamle Arnold i sina dagar bodde; men andra föremål kallade mig, och alltsammans är ju troligen en Saga, en ren dikt?

Med saknad lemnade jag Meyringen, der jag tillbragt så sköna och lärorika dagar. I en *char-à-banc*, en liten droska, dragen af en häst, for jag den 20 September till *Brienz*, och Haslidalens fägring följde mig ända dit. De höga, majestätiska bergen, sirade af höstens mångfaldiga grönska och med kronor af snö, voro härliga att skåda, och om på deras sluttningar fanns en skrefva eller remna, der intet träd växte eller gräs grodde, strax hängde der ned ett prydligt vattenfall, som skylde det skrofliga och förhöjde prakten af den omgifvande grönskan.

Jag inträffade tidigt på aftonen i *Brienz*; men gjorde utvandringar. Från de täckaste kullar öfverskådade jag *Brienzer*-sjöns lugna yta och hörde den stilla, aflägsna brusningen af *Giessbach*. Senare inträdde jag i gästsalen för att spisa. Jag fann blott en bordskamrat. Det var en reslig, kraftig yngling, som såg alfvarsam ut, och bredvid honom på golfvet satt en hund, så stor, att han med beqvämlighet öfverskådade alla rätterna på bordet. Jag tilltalade främlingen på Franska: "Est-ce que vous partez pour Interlaken, Monsieur?" — "Oui, Monsieur! demain," var hans svar, och derpå inträffade en djup tystnad, endast afbruten af den kringfjeskande uppassarens slammer med mun och talrikar. Småningom upptinade isskorpan, samtalet började bestå af flerstafviga ord och öfvergick snart från den höfliga Franskan till den hjertliga Tyskan. Innan vi uppstego från bordet, voro vi förtroliga vänner. Främlingen var Dr *Haag* från Esslingen i Würtemberg.

Sångerskorna i Brienz äro berömda i böcker. Till oss inträdde fem, som i hela byn hade stort rykte för sin konst, och vi lyssnade gerna till deras vackra melodier. Sjelfva rösterna hade mera styrka än skönhet, och i föredraget saknades eld

och behag. Men två af dem åtföljde oss i båten öfver sjön till Giessbach. I den klara morgonstunden, på den lugna vattenytan, och ledsagade af de långsamt lyftade årornas droppning, klingade tonerna ljufligare. I deras samljud låg något underligt, klagande och rörande. Jag satt i stäfven, och då jag, sakta gungande fram på den blåa sjön, än blickade emot de hvitklädda, sjungande tärnorna, än med halfslutna ögon lyssnade till deras visor, trodde jag mig segla till Diktens land, vid ljudet af svanornas sånger.

Giessbach, hvars sorl kan höras ända till Brienz och längre, och hvars nedersta störtning i sjön äfven synes derifrån som en hög af hvit bomull, är ett af de märkvärdigaste vattenfall i Schweitz. Särdeles vackert var det nu, på den sköna höstdagen, då dess sexfaldiga, brant nedstörtande vattenmassa syntes som ett glänsande silfverband, inflätadt i trädens rika, mångskiftande löfverk. På en smal gångstig kan man besöka alla sex fallen, och under ett af de öfre kan man stå vid klippväggen, liksom under en kristallbåge, utan att vätas af en droppe. I en midtför kaskaderna uppförd landhydda, bebodd af herden *Kehli* och dess täcka barn, undfägnades vi med sång och med anspråkslöst spel på ett gammalt, ostämdt klaver.

Under sjöfarten från Giessbach framställde sig skönt Slottet *Ringenberg* på sin höjd, och *Interlaken* gaf från stranden en täck anblick. *Niesen*, nu snöhöljd i toppen, utgjorde fonden.

I *Unterseen* hölls marknad. Dit hade en stor menniskoskara från hela Oberland och andra trakter strömmat tillsamman, och på stora Värdshuset var en larmande folkdans. Jag slet mig lös ur hvimlet, för att *ensam* njuta den härliga aftonen.

En

En stilla sabbatsfrid syntes nedsväfva från den glänsande blåa himlen till den gröna jorden. Mellan Unterseen och Neuhaus vandrade jag fram och åter, under det jag hade den härliga Alpkedjan än till höger och än till venster. Trefliga hyddor och landtgårdar, omgjordade af valnötslunder, utbredde sig öfver hela *Bödeli-dalen* ända från Brienzersjön till Thunersjön, och boskapens klockor klingade när och fjerran. Solen sänkte sig. Stora, saftiga skuggor inkräktade allt mer af de solbeglänsta dälderna, och snart var allt mörkgrönt, utom de resligare trädens kronor, dem ännu strålarna förgyllde. Nu började bergskedjan att skifta i mörkblått och violett, och några minuter derefter, då intet solsken mera fanns i jordens grannskap, öfverdrogos de snöbetäckta Alperna af den skönaste, mildaste rosenfärg, som, allt högre rodnande, förvandlades i ren purpur. Omättligt var mitt öga i njutningen af detta praktfulla skådespel, och jag följde troget alla fina öfvergångar från den ena läckra färgtonen till den andra. Men allt detta rosensken och all denna purpurglans samlade sig omärkligt på Alpernas yttersta toppar, och när den sista glanspunkten slocknade, stod hela Alpen der i dödens kalla, blåaktiga askfärg. Så bortbleknade de alla, den ena efter den andra; men ännu länge hvilade blomsterkronan på den obeskrifligt härliga Jungfruns hjessa, som lyftades lik en jättevålnad i sin svanhvita svepning, högt öfver en tjusande natur. Dock äfven Jungfruns krona såg jag vissna och falla. Allt blef så stilla, hemskt och högtidligt. En sval nattvind kom från bergen och hviskade i träden, då han lopp genom dalen. Den poetiska frukten af min vandring var en

Sång till Jungfrun.

Härliga Jungfru,
Alpernas Drottning!
Dig jag besjunger.
Lyft mina tankar,
Höj mina toner
Upp utur dalen
Ända till dig.
Dig vill jag sjunga,
Hvitklädda Mö,
Alpernas Drottning!
Lyssna till sången!

Långt i det gamla,
Isgråa fordom
Herrskade Jättarnas
Slägte på jorden,
Afladt af *Fjell*,
(Fjell var dess fader),
Framfödt af *Is*,
(Is var dess moder).
Väldig var ätten,
Hård som sin fader,
Kall som sin mor:
Hade all jorden
Under sin spira.
Skönast af alla
Jättarnas döttrar
Växte du opp,
Lyfte så trotsig
Snöhvita pannan,
Stod som en Drottning,
Stolt i de tjenande
Tärnornas krets.
Alla de unga
Jättarnas furstar
Brunno för dig;

Men du försmådde
Ynglingens böner,
Offer och tårar.
När dina systrar
Slöto sig gerna
Till sina kärliga
Brudgummars bröst,
Drog du af ömkan
Molniga slöjan
Öfver ditt anlet,
Att icke skåda
Deras förnedring:
Tålde ej brudgum,
Led ingen make;
Lefva du ville,
Blomstra och herrska
Fri och allen.

Derför af hela
Jättarnas slägte
Jungfrun du nämdes.
Stolthet och Oskuld
Voro din prydnad:
Egen och ensam
Bar du din rena,
Fläckfria skrud.

Så i århundraden
(Kanske årtusen)
Herrskade Jättarnas
Slägte på jorden:
Trängde sig neder
Djupt i dess sköte,
Reste de stolta,
Trotsande hjessor

Högt emot skyn,
Växte och växte,
Ville väl storma
Himmelen sjelf.

Men när Allfader
Skapte den lifvande,
Heliga *Elden*,
Tände dess rena,
Flämtande låga
I skapelsns hjerta:
Se, då blef krig
Mellan Elden och Fjellen,
Elden och Isen.
Himmelen hörde,
Afgrunden hörde
Dånet af alla
Ramlande klippor.
Blixten dem klöf,
Vulcaniska flammor
Smälte dem sönder:
Klippornas söner
Sönko i grus,
Och deras djerfva
Pannor af is
Tärdes af solens
Lågande blickar.
Solen blef drottning
I skapelsens rike.
Lifvet, som smäktat
I Jättarnas bojor,
Löstes af Eldens
Himmelska värme:
Elden sig spred
I Skapelsens ådror,
Värmde dess matta,
Frysande hjerta,

Prydde med träd,
Örter och blommor
Skapelsens drägt.
Ute det var
Med Jättarnas välde,
Ute med alla
Oformliga massor.
Menniskan skaptes,
Skönheten föddes,
Bildningen tändes.
Allt det gigantiska
Bäfvande böjde sig
För den gigantiska
Menniskosjälen.

Slagen var striden,
Jättarne föllo:
Värmen och Ljuset
Firade seger.
När utur österns
Purpurbehängda,
Skimrande salar
Solen stod upp,
Att hålla sitt första
Triumftåg kring verlden,
Se, då låg jorden
Höljd af de slagnas
Hopade ben.
Men såsom blifvande
Minnen af segern,
Stodo der qvar
Många af Jättarnas
Störtade stam:
Stodo så lugna,
Kalla och stumma,
Höga som förr,
Kalla som fordom,

Buro ännu
Sina snöiga mantlar
Och isiga kronor:
Sågo som örnen
Rakt emot solen
Utan att bländas,
Slogos af blixten
Utan att splittras.
Solen ej mäktade
Smälta dem bort.
Och ibland dessa
Alla de ädlaste,
Skonade Jättar,
Jungfru! var du:
Glänste som skönsta
Juvelen i smycket.
Ännu som fordom
Bar du din krona,
Njöt du din dyrkan,
Härliga Mö!

Säg nu, o Sångmö!
Hvarföre skonades,
Bland de mångtusen,
Desse allena?

Vis är Allfader,
Visste att Solen,
Om hon så ensam
Rådande blef,
Skulle förhäfva sig
Öfver sin seger,
Och med de glödande
Pilarna mörda
Menniskans ätt
Och hela naturen.
Derföre lät Han

Blommen af Jättarnas
Väldiga slägte
Icke förgås:
Drog deras höga,
Kyliga kedja
Tvärt öfver jorden,
Ställde dem upp
Som vaktande hjeltar:
Gaf dem de glänsande
Hjelmar af is,
Pansar af jernmalm,
Mantlar af snö:
Böd dem att skilja
Norden och Södern,
Visligt fördela
Värme och köld,
Hålla de starke,
Skinande sköldar
Upp emot stormen,
Andas sin svalka
Öfver de land,
Dem solen förbränner.
Vis är Allfader:
Så var hans visa,
Heliga vilja.

Ofta jag skådat
Alpernas Jättar
Skaka sitt gamla,
Frostiga hår.
Ofta jag sett dig,
Alpernas Drottning,
Härliga Jungfru!
Krönt utaf morgonens
Gyllene blommor,
Smyckad med aftonens
Rodnande rosor.

Liksom de menskliga
Jungfrur och brudar,
Glänser du fagrast
Morgon och afton.
Ingen af jordens
Blommor dock vågar
Nalkas din fot,
Mindre din hjessa.
Himmelens rosor
Pryda din panna,
Solen allena
Får kröna ditt hår.

Ofta när vreden
Bränner ditt hjerta,
Eller när minnet
Af det förflutna
Friare lifvet
Sliter ditt bröst,
Sveper du in
Ditt hufvud i molnen:
Och när, om qvällen,
Solen försvinner,
Och det blir mörkt
Kring vattnen och bergen,
Lyfter du stilla
Hufvudet högre,
Ville väl hinna
Himmelens fäste,
Och med din panna
Bräcka dess hvalf:
Samlar en mängd
Af isiga lansar:
Lyfter dem upp,
Att stjernorna storma;
Men när i Öster
Solen åny-

Öppnar sitt öga,
Och då hon gjuter
Middagens strålar
Öfver ditt hufvud —
Ach! då försmälter
Allt hvad du smidt,
Rustat och samlat
Om natten.
Skölden af is
Och de gnistrande lansar
Falla i djupet
Ur dina händer,
Och i sitt fall
Dåna som åskan,
Krossa som blixten.
Träden och klipporna,
Hyddorna, menskorna
Falla som gräs
Och försvinna till intet,
För dina vapen,
Dem himlen föraktar.

Härlig är *Kraften*,
Himmelens dotter,
Härligt är *Modet*,
Himmelens son:
Kärnan de äro
I skapelsens frukt.
Men om ej himlens
Heliga Värme
Mildrar det isiga,
Trotsiga Modet,
Om icke himlens
Heliga Ljus
Tämjer, förädlar
Den stenhårda kraften,
Blifva de rysliga,

Tärande maskar
I skapelsens frukt.

Menniska! Jätte!
Hvem du må vara!
Storma och dundra,
Rasa på bragdernas
Flammande vagn.
Verlden och tiden
Äro din valplats:
Verlden och tiden
Kan du förvandla.
Herrska du kan,
Bloda och bränna,
Skapa, förinta —
Flyg dock ej högre
Än vingarna bära!
Stöt ej mot stjernorna
Fåviskt din hjessa!
Solen du rycker
Ej ur sin höga,
Dagliga bana,
Hämmar ej stjernornas
Nattliga gång.
Himmelens vägar
Äro ej dina:
Himmelens härar
Större än dina:
Himmelens fäste
Stormar du ej.

Lika skön som aftonen, blef den kommande dagen. Thuner-sjön återspeglade den renaste himmel. I *Thun* besåg jag med Haag, för pengar, ett utskriket Panorama öfver Rigi-berget och dess omgifningar; men denna utgift var den enda, som jag ångrat i Schweitz. Vi skyndade oss ut, att

för intet betrakta naturens skönare taflor, bestego *Jakobs-kullen* och sågo der under oss den leende staden *Thun* med sitt slott och sin kyrka, den blåa Aare mellan blomstrande stränder, och på andra sidan om den lugna sjön Oberlands Alpkedja, blixtrande i det rena solskenet. Den pyramidaliska *Niesen* gjorde sig så stor, bredde ut sig som en ond kalkon, och såg i sin ringhet ofantlig ut; men de aflägsnare Alperna, den jättelika *Jungfrun* med sitt hof, drogo sig tillbaka, i blygsamt medvetande af sin storhet. Jungfrun, Jungfrun är dock allas begär: allas blickar riktas mot henne. Liksom fordom Penelopes friare till Itaka, så strömma härar af främlingar till Schweitz, att bringa Jungfrun sina offer. Är hon klar, och visar hela sin brudliga glans utan slöja, så blifva ock friarne glada; är hon mulen och höljer sig i dok, så äro ock friarne mulna och söka att i drufvans must dränka sitt onda lynne.

Det led emot aftonen. *Haag*, som skulle återvända, för att till fots, åtföljd af sin trogna hund, vandra öfver St. Gotthard till Italien, blef snart varse den båt, hvilken skulle föra honom tillbaka. Efter en kraftig omfamning och ett: *Zum Wiedersehn im Mayland!* sprang han utför kullen. Snart satt han i den lilla båten, sväfvade fram på Aare, försvann bakom träden, men syntes åter på sjön. Han vinkade med en fladdrande duk sin sista hälsning, den jag besvarade med en afbruten vinqvist. Nu var han borta.

Från terrassen vid Kyrkan såg jag solen gå ned. Då jag inträdde i Diligencen, för att återvända till Bern, lågo inga purpurmantlar på bergen mer. Men ju längre jag for, ju högre reste sig Jungfrun i horizonten, och då redan en djup skymning hvilade öfver hela naturen, blänkte ännu Alperna fjerran som ljuskronor.

Om jag bodde i Thun — och hvem ville icke bo der? — så skulle jag räkna tiden och indela dagens verk, icke efter urets timmar, utan efter Alpernas skuggor och skiftande glans.

Genfer-Sjön.

Tvenne dagar förflöto åter i Bern. Under vandringar i arkaderna, på die Enge, Platformen och Mynt-terrassen beskådade jag folkets lif och lefverne. Allt i denna solida stad vittnar om välmåga, trefnad och verksamhet. Mina tvenne sista timmar i Bern, hvilka jag skulle velat förvandla till de första, förde mig ändtligen tillsamman med *Baggesen*, ung Prest och den Danska Skaldens Son, hvars bekantskap Professor *de Wette* i Basel mig beredt. Knappt hann jag ana hans värde och erfara behaget af hans umgänge, förrän vi måste skiljas. Min ersättning för denna förlust blef hoppet om en ny interessant bekantskap, då han vid min afresa lemnade mig ett bref till Professor *Ch. Monnard* i Lausanne.

Vi voro tre i Diligencen. Der suto jemte mig Herr *Warburg* från Altona och Mr *Louis Henry* från Verdün, muntra, vänliga ynglingar, men hvilka reste i helt andra afsigter, än jag.

En liten försmak af Genfersjön njöt jag vid sjön *Murten*, som ligger i Cantonerna Freyburg och Waat, och af floden *Broye* sammanbindes med Neufchateler-sjön. Murtens nordliga och sydliga stränder äro höga och erbjuda intagande utsigter. Med rörelse nalkades jag det rum, som förevigar minnet af de Edsförbundnas seger öfver

Hertig Karl af Burgund 1476. Der stod, ända till 1798, ett litet hus, der de fallna kämparnas ben förvarades; men då förstördes det af druckna Fransoser. Nu står der en skön Obelisk på den högra stranden och pekar uppåt till Segrarnas Fader, och visar vandraren denna enkla inskrift:

Victoriam
XXII. Jun. MCCCCLXXVI.
Patrum concordia partam
Novo signat lapide
Respublica Friburgensis
MDCCCXXII.

I en skön, leende natur, vid en lugn, högblå sjö, mildt krusad liksom af englavingars flägt, och på en fri höjd — så skall historiens poesi kännas djupast.

Genom *Payerne* kom jag till *Moudon* och somnade der vid midnatten i en liten kammare, som nästan hel och hållen upptogs af en stor säng; men uppstod åter, efter tvenne timmar, för att i en tvåsittsig diligence fortskaffas till *Vevay*. Jag satt under dimman och mörkret bredvid en liten gäspande herre i gul kapprock. Vårt samtal under hela resan var, som följer:

Jag. Pardonnez, Monsieur! Dites-moi, où on est bien logé â Vevay!

Han. A la Croix blanche, près de la Poste, Monsieur!

(Paus.)

Jag. Est-ce que Vous voulez loger à la Croix aussi?

Han. Non, Monsieur! Je travaille au bureau de la Poste.

(Paus, lång paus.)

Jag. Il y a beaucoup de brouilard, ce matin.

Han. Beaucoup — Oui, Monsieur!

Jag gjorde intet vidare försök att fortsätta en så tråkig långkateches af frågor och svar; ty en präktig soluppgång eröfrade hela min uppmärksamhet. Den blekgula randen i öster vidgade sig och blef snart en stor gyllene solmantel, hvars kant var belaggd med den kostligaste purpúr. Det var en härlighet att se alla de sköna rosor, hvilka, en efter annan, utsprucko på himlen, och att se de första klara strålarna genomglödga molnen, till dess hela östern blef ett enda eldhaf, som återspeglades i den lilla sjön *Brai*. Framför mig lågo de violetta bergen och rundtomkring mig en blomstrande natur, som vällustigt mornade sig, och med hvarje andedrag blef mera ljus och förklarad. Nu framblänkte den förtrollande Genfer-sjön, med sina prismatiskt skiftande morgonböljor: jag såg det glada *Vevay* och dess St. Martins Kyrka glimma på stranden, och rullade af dit ned mellan vingårdar, der de svällande drufvorna dolde sin eldiga must under ett kallt och skirt flor af morgonens dimma. Snart var jag i *Vevay* och intog, efter den lilla, gula mannens råd, på Värdshuset *Hvita Korset*.

Hela den 26 September förflöt som en timme på Herr *Aussets* sköna landtgård *La Fare*. Jag vandrade genom trädgårdar och kastanjeskogar och öfver vinberg till Slotten *Hauteville* och *Blonay*, och beskådade om aftonen från en höjd i Aussets vingård ett oförlikneligt naturens Panorama. Aderton städer, byar eller landtställen, bland hvilka sju slott, synas derifrån och sluta sig i en krans omkring Genfer-sjöns spegel. Senare på qvällen, då den lilla månen, som nyss fått horn, blänkte öfver vattenytan, uppkom sunnan ifrån en stark vind, men så varm, som hade den kommit ur Vesuvii glödande krater. Alla funno den ryslig och drogo sig in i rummen; men jag stod länge qvar på höjden ännu. Dagens min-

nen lågo så varma och friska i mitt hjerta, och det hemska intrycket af en sådan varm storm, på den halfdunkla aftonen, försvann vid åsynen af den präktiga taflan, som framställde de underbaraste brytningar af ljus och skugga.

Ännu rikare frossade jag följande dagen i naturens sköte. Jag gick till *Chillon*.

Chillon, ett starkt, göthiskt Slott i Canton Waat (Pays de Vaud), mellan Clarens och Villeneuve, är uppfördt i Genfer-sjön på en från bergen nedstörtad klippa, och förenas med fasta landet af en bro. Dess fasta murar och torn synas rundt omkring sjön på långt afstånd. Åtföljd af Custoden, besökte jag först det djupa hvalf, under sjöns yta, der den ädle *Bonnivard*, ett offer för Savoyska Hertigens hämd och en martyr för sin frihetskärlek, satt fången från 1530 till 1536, då han af Bernarne befriades. Den ring, hvari hans kedja var fästad, sitter ännu qvar i en af de sju pelare, som stödja hvalfvet, och man tror sig på det kalla, fuktiga golfvet ännu se spåren af hans steg. På en annan pelare, bredvid den, hvari ringen är, hänger en tafla, som i skrift innehåller en kort historia om Chillon och i slutet har denna vers:

J'ai vu Clarens, j'ai vu Chillon:
J'ai pleuré Julie et chanté Byron.

På samma pelare, bland flera hundrade obscura namn, läses i stora ord namnet *BYRON*, ristadt af Skaldens egen hand. Custoden lemnade mig en hvass stenskärfva, att äfven jag måtte i pelaren göra mig odödlig; men af en naturlig vedervilja för sådana namnteckningar i träd, på urnor eller vårdar, skref jag ingen bokstaf. Då likväl mannen var envis, ristade jag ett stort kors bredvid Byrons namn. När arbetet var färdigt, sade Custoden: *C'est une belle Croix. Quand je re-*

garde cette croix, je penserai toujours à Vous. Detta var visserligen smickrande; ja, den tanken rörde mig, att det bor en varelse vid Chillon, som tänker på mig, hvarje gång han för främlingar visar Byrons namn; men ännu kärare blifver det mig, om en Svensk, den ödet fört till Genfer-sjöns sköna stränder och i Bonnivards dystra hvalf, vid åsynen af detta kors, erinrar sig en landsman.

Derefter visade mig Custoden flera fängelsehålor, den ena ohyggligare än den andra, och ett djupt hål, hvarigenom fångar nedstörtades i sjön. Men då jag åter uppkom ur dessa mörka, rysliga nästen, öppnade sig från Galleriet den gladaste anblick af Lemans yta och stränder. Under mig lekte böljorna mildt sorlande kring slottets väldiga murar. Det var här, midt emot *Meillerie*, som den älskvärda *Julie*, Rousseaus Julie, kämpande med vågorna, räddade sitt barn från döden och på samma gång invigde sig sjelf till dess offer.

När jag vandrade tillbaka, vek jag af från stora vägen, gick till höger genom byn *Veitau* beständigt uppföre. Allt präktigare blef utsigten. Högt på en bergsluttning satte jag mig ned, omgifven af valnötträd, kastanjer och ekar, och sög, som ett bi, honung ur naturens fulla blomkalk. Nedanför glänste Genfer-sjön i den klaraste blåa färg vid stränderna, men midt på dess spegel lekte middagssolens strålar i tusen skiftningar. Till venster skimrade mellan vågorna och löfven *Chillon* och *Villeneuve:* midt öfver sjön, på Savoyens strand, *Meillerie* och *St. Gingo* under präktiga klippor, och långt bortom Lemans östliga vik upplyfte *Dent du Midi* och *Dent du Morcle* sina snökronor, omgifna af dimmiga grannar. Närmast under mig syntes idel terrasser af

fikon-

fikonträd, kastanjer och vingårdar, och längre bort till höger om *Veitau* utbredde sig i rika grupper *Blonay, Chatelard, Montreux, Vernay, Clarens, Hauteville* och *Vevay*. I ljufva drömmar tågade jag allt längre uppåt och hade väl ej före natten hunnit till *Vevay*, om ej en qvinna visat mig en gångstig utföre åt Montreux. Förgäfves! Jag förlorade snart min väg, klängde mig upp och ned öfver klippor, alldeles höljda af sammanväfda murgrönsrankor, till dess jag åter träffade en qvinna med en korg, bland druforna i sin vingård. Hon utpekade min kosa, och förärade mig några kostliga drufklasar, dem hon utvalde och afskar friska från vinqvistarna. Folket är godt och vänligt, och huru skulle det annat vara, i en så vänlig natur? Dess språk är en bruten Franska (ty ända från *Payerne* hade jag tappat Tyskan): i seder och lefnadssätt röja sig den Italienska naturliga enkelheten, den Franska artigheten och den Tyska fliten.

Efter några ögonblick såg jag ned på tornspiran i *Montreux*, gick genom byn till *Vernay*, derifrån till *Clarens* med det präktigt belägna Slottet *Chatelard* och anlände genom den lilla staden *La Tour de Peilz* till *Vevay* ännu långt före solens nedgång. O magiska natur! jag har njutit dina taflor begärligare än dina drufvor.

Då morgonsolen blickade upp öfver Dent du Midi och dess första stråle kysste Lemans böljor, var jag på *St. Martins* Kyrkogård. Der sökte jag bland grifterna en minnesvård, som jag dock icke fann. Men jag läste med rörelse denna inskrift på en sten, omgifven af tårpilar:

Ici repose en Dieu
Loin des Siens

Nadine Ancillon, née Molière,
Décédée à Vevay le 8 Oct 1826.
Dans sa 27me année.

Elle y étoit venue chercher la santé!
Elle y à trouvé cette tombe.

Elle a aimé, elle a souffert, elle a prié:
"Que l'amour, que j'ai pour l'époux chéri,
que tu m'as donné, épuré par ton amour,
O mon Sauveur! soit le chemin, qui me
mêne au bonheur éternel de tes élus."
Ce sont ses propres paroles.
Dieu a exaucée sa priére.
L'Amour est plus fort que la Mort.
Cant. d. Cant.

Och jag tänkte:

"Ancillons maka hvile i fred! *Loins des siens* .... Måste man dö och jordas på en främmande kust, långt från de sina, o då kan väl icke stoftet inneslutas i en ljufligare graf, eller anden skåda ned öfver en fredligare, skönare nejd än Genfer-sjön och dess stränder!"

Ångskeppet *Wilhelm Tell* förde mig fort och behagligt öfver Leman till *Lausanne*, förbi *St. Saphorin*, berömdt för sina ädla drufvor, *Rivat* och *Cully*. Skönt framträdde *Lausanne* med sina tornspiror på de tre höjderna, som ett litet Rom, omslutet af lunder, lustställen och vinberg. Vi landade vid *Ouchy* och gingo derifrån på våra fötter till staden. Om jag ock i nästa ögonblick skulle, som Loths hustru, förvandlats i en saltstod eller som Orpheus nedsjunka i Tartaren, knappt hade jag väl kunnat afhålla mig från att se tillbaka under vägen: så skön var Genfer-sjön och så omvexlande rik i sina taflor, då jag småningom uppsteg emot stadsporten. Jag hade då ännu ej sett Italiens praktfulla himmel, ej Me-

delhafvets glans och dess orangedoftande och palmbeskuggade stränder. Jag var försänkt i det närvarandes njutning. Jag drömde en Allegori om

De tre Systrarna.

Om aftonen, när Skapar'n slutat hade
Sitt verk, och Jorden stod liksom en brud
I första vårens drägt och log så blygsam,
Och hennes skiljda Länder, blomsterkrönta
Re'n rodnade af glädje, när de funno,
Att alla himlarnas och underverldens
Härskaror fästade sin blick på dem,
Och Solen, deras brudgum, brann af fröjd
Att ha ett föremål för sina lågor:
Då sade Skapar'n: "Sköna ären J,
Och sjelf jag eder klädt i bröllopsskruden.
Sen sjelfva, hvilken fägring Er beskärdes:
Jag alla dessa speglar skänker eder!"
Då bröt Han sjelf från himlens höga, blåa
Och ljusa spegelhvalf mångtusen stycken
Af genomskinlig, glänsande kristall.
Han andades på dem, och de försmälte,
Och flöto ned och fyllde jordens dalar
Och blefvo haf och sjöar eller floder.
Men öfver hvarje vatten sänkte sig
En Engel ned att röra och välsigna.
Som Engeln var, så blef ock vattnets art;
Om han var ond och om han ej var skön,
Blef böljan grumlig, stormig eller bitter;
Men var han skön och ren, han vattnet gaf
Ett återsken utaf sin glans och fägring —
Och Raphaël sig öfver *Leman* sänkte:
Han andades sin milda luft derpå,
Han målade med färgen af sin mantel

Dess stilla yta, och dess böljors krusning
Föll sig så skönt som svallet af hans lockar.

Men när den ena nu af Jordens döttrar,
Som heter *Söder*, såg sin egen skönhet
Uti de klara speglar, som hon fått,
Fördubblad i en magisk färgprakt skimra,
Hon dårligt blef förälskad i sig sjelf:
Hon prydde sig, hon såg sig blott i spegeln,
Och offrade ej mer vid Skapar'ns thron.
Den andra Systern, som blef kallad *Nord*,
Stod dyster och såg ned i dunkla vatten:
Och då hon icke fann sig vacker nog,
Hon vredgades, blef trotsig mot sin fader,
Hof hädande sin panna upp mot himlen
Och skakade sitt hår, som hängde vildt
Och tofvigt ned kring hennes bleka anlet.
Men se! den tredje Systern, som sin bild
I Lemans böljor såg, hon stod så stilla
I oskuldsfull förtjusning, ädelt blyg,
Och såg ej blott sig sjelf, men Lifvets *hela*
Och evighetens *allt* i djupets glans.
Ju mer hon såg deri, ju mer försvann
Ur hennes själ all tro på egen fägring,
Ju mer naturligt, mera stort och rent
Blef hennes hjerta, och i anletsdragen
Ett uttryck målades af hjertats tankar.
Hon stod der skön, och visste ej deraf,
I mildhet gränslös, men likväl ej veklig,
I kraft omätlig, men dock ej för vild.

Naturens Herre såg dem, och han sade
Till henne, som förgudade sig sjelf:
"Du blef för skön att ock oskyldig vara.
Jag dömmer dig att hvarje år en gång
Din fägring och din blomsterprakt förlora.

Den granna skrud, hvari dig Våren klädde,
Skall bränuas upp af sommarsolens lågor.
En lång och härlig vår du lefva skall,
Men dö försmäktande i sommar'ns armar."

Till andra systern, Norden, Skapar'n sade:
"Du, som förgäfves stolt mig trotsat har,
Och i din vanmakt hof dig upp mot himlen,
Att storma den, se! du skall döden dö,
Och stelna bort och under is begrafvas.
När våren nalkas, skall du långsamt vakna,
Och kläda dig i dagens skrud igen;
Men knappast kronan smyckar dina lockar,
Och blommorna uppå din mantel fästas,
Förr'n polens vind dem alla härja skall,
Och all din härlighet till is förvandlas."

Men till den tredje systern mild han sade:
"Det fröjdar mig, att du förvarat än
Din oskuld. Oskuld är all skönhets moder,
Dess enda lif, liksom dess enda värn.
När Södern dör i sina egna lågor,
Då Norden under is och snö begrafves,
Du blomma skall i frid, i stilla fägring,
Och spegla dig i Lemans lugna himmel.
Din höst skall vara skön som Söderns vår,
Och skönare än Nordens skönsta sommar."

"Så varde!" sade Gud — och så det vardt.
Ännu är Leman lika skön som fordom,
Och hon, som i dess himmel speglar sig,
Har än sin första oskulds glans bevarat,
Och hennes höst — (det har jag sett i dag)
Är ännu tjusande som Söderns vår,
Och mera skön än Nordens skönsta sommar.

LAUSANNE, Hufvudstaden i Canton Waat, framställer en präktig tafla, då den ses från sjön, men förlorar en stor del af sin fägring, då man inträdt genom porten. Gatorna äro branta, krokiga och trånga. Likväl råder inom dess murar en sådan trefnad, ett så fritt, förtroligt och bildadt samhällslif, att man för hvarje dag blir med starkare band qvarhållen, i synnerhet om man, som jag, äger den lyckan att blifva bekant med en så älskvärd och förekommande man, som *Charles Monnard*, Professor i Franska Litteraturen vid Universitetet i Lausanne och medarbetare i Parisiska tidningen *Le Globe*. Genom honom förvärfvade jag en annan interessant bekantskap i *Chavannes*, Professor i Natural-Historien.

Bland allmänna Inrättningar i Cantonen och kanske i hela Schweitz, är märkvärdigast det nya *Tukthuset* (Maison de Force), en ståtlig byggnad öster om staden på en höjd. Ordningen och fördelningen synas mig förträffliga. Fångarne hållas till strängt arbete, men få tillräcklig föda, och äro aldrig tillsammans, utom den stund på dagen, då de på gården njuta frisk luft, men äfven då så noga bevakade, att de ej få tala med hvarandra. Om aftonen, klockan nio, inneslutes hvar och en i sitt eget rum, der han har en snygg säng, en stol, ett litet bord och ett par andaktsböcker. Fångarne få särskild betalning för allt öfverarbete: dessa penningar förvaras åt dem; ty sjelfve få de ingen ting köpa eller sälja. Så snart en fånge blifvit dömd till döden, föres han derifrån till ett annat, ensligare ställe. Blifver han frikänd eller äro hans år förflutna, utfår han vid sin befrielse de af honom förtjenta och hopsparade penningar. Om natten går en Vakt beständigt i gångarna, der lampor brinna. Det inre af byggnaden liknar mycket ett kloster, med kor-

ridorer och celler. Fångarnas antal var 85: men rum finnas för 112. Inrättningen handhafves af föreståndarne med äkta philantropiskt nit.

Prof. *Chavannes*, en af dessa Föreståndare, hade den godheten att sjelf ledsaga mig genom hela huset och förevisa allt, som förtjente uppmärksamhet.

Någon kunde, vid åsynen af denna byggnad, fråga: "Hvarför så hög och så präktig? Bör fängelset öfverglänsa Kyrkorna eller Rådhuset? Är det icke en sjuk stat, der man använder så mycken kostnad och omsorg, att försköna bofvarnas hemvist, der man liksom tar brottet i försvar och hyllar missgerningsmän?" Det *yttre* må anses huru som hellst, men jag tror, att ingen skall betrakta det *inre*, eller taga kännedom af andan i det helas styrelse, utan att finna Inrättningen lika mild som sträng, lika afskräckande som förbättrande, och skulle någon Bestraffningsanstalt anses hafva till föremål, att med tiden göra sig sjelf öfverflödig, så vore det visserligen Tukthuset i Lausanne.

Från det med alldeles eldröd murgrön omslingrade tornet i *Perdonnets* sköna trädgård, njöt jag om aftonen en rik utsigt. Sjön var lugn. Aftonsolens strålar bröto sig genom molnen. I trädgården voro för öfrigt många *Schene rariteten*, dem jag hastigt lopp förbi, såsom öppna lusthus med urnor, ett prydligt stall, hvari ännu inga hästar varit, en mycket stor, flätad fågelbur utan fåglar och ett vidlöftigt och smakfullt Corps de Logis, tills vidare utan invånare. Mest fröjdade mig de mångfaldiga blommorna och träden.

Den gamla Domkyrkan i Lausanne af äkta Göthisk börd, grundlades år 1000 och invigdes fulländad år 1275 af Påfven Gregorius X, i Rudolfs af Habsburg och andra märkliga mäns närvaro.

Ej längesedan blef Kyrkan illa skadad af ett åskslag och stod nu under lagning: hvarföre äfven anblicken af det hela gick förlorad, och kunde ej kallas ersatt genom granskningen af de enskilda delarna. Bland de många grafvar och minnesvårdar öfver Furstliga personer, Biskopar eller ansedda Lekmän, af hvilka Kyrkan öfverflödar, fästade en min uppmärksamhet för sin enkla och vackra inskrift:

Piis Manibus
CAROLINÆ,
Cyriæ et Semigalliæ
Ducissæ,
Principis Valdeccensis
Sororis.

Boni Omnes
Viventem amabant, venerabantur:
Mortuam lugent ..... desiderant.

Nat. d. XIV Aug. MDCCXLVIII.
Denat. d. XVIII Aug. MDCCLXXII.

Då jag väl hunnit inse, huru angenäm en längre vistelse i Lausanne skulle varit, måste jag begifva mig derifrån.

Under farten på Genfer-sjön, med Ångskeppet *Leman Vaudois*, var det min fröjd att betrakta de vågiga Savoyiska bergen, ehuru Montblanc var insvept i dimmor, och att derpå vända mig om mot den ännu skönare, vestliga stranden, eller att stå stilla, med blicken sänkt mot den lugna, innerligt blåa vattenytan, krusad af det silfverskum, som skeppet i sin fart stänkte deröfver. Det var liksom en Najad summit framför kölen och på båda sidor om fartyget öfver vattnets violblåa, glänsande spegel utstrött de hvitaste liljor och tusenskönor.

Outsägligt vacker var färden förbi *Morges*, hvaröfver Slottet *Wuflens* ståtligt höjde sig på afstånd, *Aubonne* med ett förtjusande läge, *Rolle*, i hvars Slott, *Prangins*, Josef Buonaparte bott, *Nyon* och *Coppet* med sitt stora, märkliga Slott, der Bayle, Necker och Fru Staël von Holstein lefvat. Nu, då jag nalkades Genfer-sjöns sydliga, mildt afrundade gräns, framställde sig Staden *Genève* (Genf) på sin kulle, omgifven af slott, lusthus och vingårdar, som ett härligt Panorama. Vid middagstiden d. 30 September landsteg jag i

GENEVE. Så länge hade jag nu lefvat bland sköna och förvånande naturscener, att jag längtade efter en konstnjutning, och derföre använde min första afton på Theatern. Den spelande truppen, under styrelse af *Lintant* och *Lonce*, ägde verklig förtjenst. Af trenne små Vaudeviller, hvarmed Söndagspubliken undfägnades, erinrar jag mig *Les Compagnes du devoir ou Le Tour de France*, af Lafontaine, Vanderbuck och Etienne, och bland Skådespelarne syntes mig *Prudhomme* och *Allan* vara de utmärktaste. Den förre, i den nämda Vaudevillen en olycklig, förskjuten älskare, röjde en stor mimisk förmåga. Med bleka kinder och oroliga blickar åskådade han en munter, landtlig dans, der äfven föremålet för hans låga svängde sig vid sidan af den lyckliga rivalen, och man läste i hans anletsdrag, hur gerna han ville vara med. Hastigt och lustigt kastar han sin käpp och sitt knyte ifrån sig, och rusar fram, för att, medan beslutet ännu är varmt och modigt, komma in i ringen; men då han ej finner någon ingång, hejdar han sig, vänder tröstlös tillbaka, fattar käppen och flägtar med den, liksom för att svalka sitt af en inre vånda uppglödande ansigte. *Allan*, den lyckliga älskaren, var den öppna, redliga och kraftfulla enfalden

sjelf, och rörde sig på scenen med den största ledighet och natur.

Skådespelet varade från klockan sex till half tio. Mellan Akterna inkommo gossar med mandelmjölk, oranger och sockerbröd och utskreko med full hals sina läckerheter, under det de armbågade sig fram i den tätt skockade folkmassan: och hela Salonen liknade en hållstuga i Sverige, full af druckna bönder. Endast kortleken fattades. Der var ett äkta republikanskt lif, odräglig trängsel och hetta, grufligt stoj, ätande och dricka nde, allt med hattarna på, så länge täckelset var nere, och under skådespelet hvisslades och klappades i tid och otid.

Följande aftonen förflöt något lugnare. Då gafs Picards's och Mazère's Komedi: *Les Trois Quartiers* och en obetydlig Operett, kallad *Le Rossignol*. Åter en annan afton såg jag Operan *Joconde*, hvars täcka musik utfördes medelmåttigt; men hade tillfälle att i det lilla stycket *Une heure de Mariage* beundra *Lonce*, som i säkerhet och takt nästan syntes mig värd att kallas Genèves *Hjortsberg*.

Efter den regniga *andra* October, kom den *tredje* med klar luft och solsken. Derföre vandrade vi (nu kan jag åter tala i pluralis, då jag återfunnit de landsmän, dem jag träffade i Alperna) genom ett vackert, bördigt landskap, men på en oren väg, till det bekanta *Ferney*, den ännu bekantare *Voltaire's* boning. Det hus, som han bebodde, ligger vid ändan af byn Ferney, intagande vackert, beskuggadt af en lummig park. Här kunde den åldrige Verldsbegrinaren sitta på terrassen och se ut öfver den sköna nejden ända till *Montblanc*, som i horizonten höjer sig majestätiskt, lyser, men med ett kallt ljus, har isiga lockar och speglar sig i Genfer-sjön, på tio Sven-

ska mils afstånd. Voltaire sjelf var ju ett Montblanc i Litteraturens verld; gigantisk och lysande, men kall. Hela verldens blickar voro rigtade på honom och mest, då han belystes af aftonens rodnad: alla ville se huru han gnistrade och skimrade, denne åldrige, men oföråldrade herrskare på sin tids Parnass. Värmas vid hans bröst kunde ingen; ty kom man den glänsande gestalten nära, så var han is. Dock han var praktfull och stor i sitt slag. Hvarför skulle man ej gerna se det ställe, der han lefde och sång?

Huset äges nu och bebos stundom af en Grefve *Budet* i Genève. Tvenne rum äro ännu oförändrade, sådana som de voro i Voltaires tid. I det ena står hans byst i Marmor, och väggarna prydas af åtskilliga taflor, af hvilka tvenne: Venus's toilett och Cupidos sömn, äro sköna originaler af Albano. I det andra står en urna, innesluten i en pyramid af träd, hvari fordom Voltaires *hjerta* förvarades. På ett löst, sönderslaget bräde läses: *Son esprit est partout et son coeur est ici.* Konung Fredrik den Andres Porträtt, måladt i olja, Kejsarinnan Catharina den Andras Bild, omgifven af en blomsterkrans, sydd af henne sjelf och skänkt till den smickrande Skalden, smärre bilder, i kopparstick, af Franklin, Washington, Diderot, D'Alembert, Newton, Milton, Racine, P. Corneille, pryda detta inre rum, hvars största märkvärdighet likväl är den säng, som Voltaire begagnade, då han vistades på Ferney. Öfver sängen är uppsatt Skådespelaren Le Kain's Porträtt. Klåfingriga resenärer hafva så medtagit gardinen, att blott tvenne flikar hänga qvar, och de hafva redan, såsom hungriga råttor, begynnt gnaga på täcket. Ganska lätt hade jag kunnat förskaffa mig en bit af dessa reliker; men ett sådant snatteri anser jag föga bättre än kyrkotjuf-

nad. Det är ett rån, som utplundrar en helgedom, utan att göra den rikare, som begår det: således sämre än kyrkostöld.

I samma inre rum ligger en bok, der främlingar inskrifva sina namn. Af ett på väggen uppklistradt plakat underrättas man, att den Reformerta församlingen haft sin Kyrka i Voltaires rum; men att nu, då detta befinnes vara för trångt, en egen Kyrka måste uppföras. Meningen är att tigga penningar till denna byggnad af de protestantiska resande, som besöka Ferney.

Från den aflednа *Voltaire* vänder jag mig till den lefvande *Simonde de Sismondi*, i Europa känd och aktad som Historieskrifvare. Han bor vackert, på andra sidan om Genève, uti byn *Chesne*, midt emot dess Reformerta Kyrka. Från Baron *De Geers* egendom *Vernas*, bredvid *Chateau Blanc*, dit vi samma dag voro budna till middag, företog jag mot aftonen en vandring till Chesne. Jag fann i Sismondi en älskvärd umgängesman, som, ehuru han vid min ankomst ännu befann sig vid bordet bland budna gäster, steg upp för att emottaga mig och ledsagade mig till sitt Bibliothek, der jag med honom tillbragte en angenäm stund, under samtal ömsom på Franska, ömsom på Tyska, hvilka båda språk de flesta Schweitziska lärde anse som sina modersmål. Då jag likväl förkortade mitt besök, för att ej länge skilja värden från måltiden och sina gäster, och snart tog afsked, inböds jag vänligt till följande aftonen, af hvilken artighet en opasslighet likväl hindrade mig utt draga fördel.

Sismondi, hvars yttre fylliga gestalt, vittnande om helsa och trefnad, icke synes hafva lidit af studier och vakor, är en ädel Republikan, med mörka ögon och kraftfulla anletsdrag. På Historiens fält är han visserligen mera utmärkt i sti-

listiskt än i kritiskt afseende, mera målare än forskare; ehuru hans taflor oftast äro i miniatur och sakna storhet i anläggningen.

Någon annan litterär njutning kunde Genève icke skänka mig; ty den gamle, vördnadsvärde *von Bonstetten*, Senior för de vittra och lärda i Schweitz, till hvilken jag medförde bref från *Monnard*, hade tillbragt sommaren hos några anförvandter i en annan del af landet, och var ännu icke återkommen. Jag måste derföre egna min öfriga tid åt *Staden* i allmänhet.

Genève är den folkrikaste och lifligaste stad i Schweitz. Granskapet af den härliga Genfersjön, af Rhône, som vid sitt utfall ur samma sjö skär staden i tvenne olika delar, genomlöper dess sköna omgifningar och slutligen försvinner: stadens angenäma sällskapslif och de många tillfällen, den erbjuder till bildning och lefnadsnjutning, locka många främlingar, särdeles Engelsmän, att i Genève sätta sig ned, ehuru klimatet är ostadigare och mindre hälsosamt än i Lausanne. I många hus äro derföre inrättade så kallade *Pensioner*, der utländningar, emot en viss afgift i månaden (t. ex. af 10 Napoleonsd'ors i de bästa), vinna inträde, der lefva i en bildad, ofta talrik sällskapskrets och anses såsom hörande till familjen.

Äfven såsom Fabriksstad är Genève den första i Schweitz. Dess Guldarbeten och Ur äro berömda. Årligen tillverkas här omkring 70,000 Ur och en egen Fabrik är anlaggd, der man ingen ting annat gör än *Visare*. Vi besökte en af de förnämsta Fabrikörernas verkstad och bod, der de kostligaste klenoder och grannlåter skimrade. Prydliga guldur af skönaste arbete och till bestämda priser, kedjor och armband med eller utan infattningar, omvexlade med speldosor och snusdosor. En liten, skönt arbetad dosa roade

oss mycket. Då man tryckte på en hemlig fjäder, sprang locket upp: en liten grann kolibri ilade upp ur dosan, öppnade näbben, flaxade med vingarna och spelade sin lilla aria gladt och lifligt. När han sjungit ut, for han som en blixt ned i dosan igen och locket slöts. Skall man göra tokerier, så göre man dem så täcka och artiga som detta!

Då jag snart sett nog af stadens kommers och lefverne, började jag åter längta till Italien, om hvars granskap de sköna naturtaflorna och det glänsande månskenet erinrade. Hvarje afton, då jag efter mer eller mindre belönande kringvandringar i staden, satt i mina fönster på *Ecu de France* och såg ut öfver hamnen och sjön, på hvars yta Lunas strålar darrade, suckade jag öfver det missöde, som åtminstone ännu en natt och en dag fjettrade mig qvar i Genève. Det sköna är aldrig nog skönt, då inbillningen har något skönare i perspektiv.

Först den 5 October om aftonen insomnade jag utan denna oro. Vi hade då, efter träget och dagligt studerande af de åkare-plakater, som i alla gathörn äro uppslagna, och efter många fruktlösa ordvexlingar med anropande Vetturiner, ändtligen uppgjort öfverenskommelse med en sådan man, hvilken, emot ett arfvode af 60 Francs personen, åtagit sig att i sin vagn på sex dagar och en half föra oss till Milano, och tillika under hela resan bestrida alla omkostnader för våra måltider och nattläger. Underligt var, att jag den följande dagen, som blef min sista i Genève, såg staden och dess nejder med helt andra ögon än förut, och fann allt behagligare och bättre. Oaktadt min inre förnöjelse öfver den förestående resan, stal sig dock ofta i mitt hjerta denna tanke: "Här är ju godt att vara. Här ler ju emot dig,

i solsken och månljus, en himmelsblå sjö, hvars stränder vaktas af majestätiska Alper och smyckas af en blomstrande natur! Här bor ju i gästfria boningar, mellan yppiga vinrankor, ett mildt, vänligt och bildadt folk! Hvad vill du mer? hvad söker du mer? Kan Italien, dit du så längtar och trånar, vara skönare än Schweitz?"

Simplon.

Med den sjunde Octoberdagens klara morgonsol vaknade åter lusten att resa. Vetturin-vagnen, tillhörig *Vincenzo Mocali* i Milano, och förespänd med tvenne mulåsnor och en häst, intogs af Grefve *Bielke*, Kapiten *Westfelt*, Kammarjunkaren *Krüger* från Köpenhamn och Resebeskrifvaren. I stället för stenhusen i Genève, blefvo nu kastanjerna, valnötträden, alpekarna och vinrankorna vårt sällskap. Vår Vetturin, en ordentlig, men tvär och tystlåten man, klädd i en jacka af brun bomullssammet, en yfvig hatt och stora stöflor, hvilkas styfva kragar stodo högt öfver hans knän, ombytte åtminstone hvar fjerdedelstimme sin plats. Ömsom red han på venstra Mulan, ömsom satt han framför kabrioleten och ofta gick han bredvid sina dragare, träget erinrande dem om sin närvaro med slängar af sin långa piska, med hvilken de dock voro alltför väl bekanta, för att synnerligen akta den. Så framskred tåget långsamt, men säkert, mellan de vackra bergen och den vackrare Genfer-sjön.

Efter fyra timmars färd rastades i *Thonon*, en liten stad i Savoyen med en ljuflig belägenhet. Terrassen nära Kyrkan, och närmare Värdshuset, erbjuder en tjusande utsigt öfver sjön, som här synes bredast och skönast. Det var en tafla, som *då* i mitt minnes bildergalleri ej fann någon like —

Och om aftonen vid *Meillerie*, Rousseau's Meillerie, hur härligt! När solen gick ned, brunno bergen ofvan *Vevay* och *Montreux*, på motsatta stranden, i ett skiftande färgspel. *Chillon* låg en stund alldeles snöhvitt och blänkte mellan löfven; men plötsligen lade himlens Apelles, Solen, ett glödande penseldrag deröfver, och det romantiska Slottet rodnade högt som en purpurblomma. Hela sjön låg öppen och ljus som en Skaparens spegel, och stränderna i sin omvexlande fägring slöto sig, lik en enda flammande regnbåge, till ram deromkring. Södra stranden, som vi alltid följde, och der vägen kröker sig under de stupande, rikt beväxta bergen, prunkade med drufbetyngda vinrankor, hvilka i de täckaste festoner hängde mellan träden, kring murar och gallerverk eller boningshus: — allt bildade en skön förgård till Europas paradis, *Italien*.

I *St. Gingo* sofs grundligen.

Före dagningen, den 8 October, trafvades vidare. Nu hade vi lemnat Savoyen och voro i Canton *Wallis*, en enda skön, fruktbar dal, i hvilken det säges att Naturforskare funnit exemplar af alla i Europa växande träd och örter. I vanlig Vetturinisk tågordning och utan äfventyr anlände vi till *St. Maurice*, som har pittoreskt läge i en smal däld mellan de jättehöga snötopparna *Dent du Midi* och *Dent du Morcle*. Under en skön och lätt stenbro, med en enda båge,

fly-

flyter *Rhône*, med en sammanträngd vattenmassa i djupet, och vi stodo så länge der, försänkta i åskådning af floden och den omgifvande naturen, att den hundraåriga Eremiten i sitt berg-kapell blef obesökt. *St. Maurice* är till byggnadssätt mycket olik alla öfriga städer, som jag sett i Schweitz. Husen äro här af samma form och nästan lika höga, då deremot i en Schweitzisk stad byggnaderna vanligen hafva tusende gestalter och färger, och tillsamman bilda ett mera brokigt än smakfullt helt. Det ställe, der staden ligger, kallades i de gamla Romarnes tid *Tarnaja* eller *Agaunum* och begagnades, som troligt synes, för sitt inneslutna och afskilda läge till begrafningsplats. Sitt namn har den nuvarande staden erhållit efter *Mauricius*, anföraren för den Thebeiska Legion, som här led martyrdöden för sin christna tro, då den vid *Octodurum* (nu Martigny) vägrat att offra åt afgudarna. Den ståndaktiga Legionens dödsplats utmärkes ännu af ett litet kapell.

På något afstånd från St. Maurice nedstörtar från en klippa af 300 fots höjd, helt nära vägen, strömmen *Salenche* eller *Eau noire*, och bildar det berömda Vattenfallet *Pissevache*. Solen sken nu derpå och en skön regnbåge hvälfde sig öfver oss, då vi öfver stenar och rännilar hunnit fallet närmare; ja! så brinnande och starka voro denna regnbåges färger, att vi stodo midt i den och sågo den ändå. Detta nöje, liksom de flesta lifvets nöjen, njutes dock icke utan en motsvarande olägenhet. Inom några ögonblick, man vet knappt huru, har man genomblötta kläder.

Vid *Martigny* (Martinach) veko vi af åt öster, följande *Rhône*, hvilken här, före sin rening i Genfer-sjön, syntes grågul och smutsig,

men måste vara mycket fet, att dömma efter ströndernas yppiga fruktbarhet. Målet för dagens resa var *Sion*, hufvudstaden i Nedra Wallis, som med sina tre Slott, af hvilka tvenne, *Tourbillon* och *Valeria*, ligga på höga klippor, sin gamla Göthiska Domkyrka, sitt härligt belägna Capucinerkloster, och omsluten af ängar, sädesfält, fruktgårdar och vinberg i den rikaste vexling, visar sig intagande i tafla. Saffransbuskar, rankor, som gifva ypperligt vin, stora mulbärsträd, fikon- och mandelträd prunka här på *Rhône's* och *Sionne's* leende stränder. Men en djup graf, vallar och höga murar instänga och fördystra staden: gatorna äro trånga och orena, och få äro väl de fönster, der en solstråle kan inträngа: ja, det ser ut, som invånarne byggt så med flit, för att kunna bo i en evig skugga.

Den del af Walliser-landet, som vi följande dagen genomforo, är vildare. Furuskogar intogo fruktträdens ställe. Den kala, hemska Alpen *Gemmi*, skådeplatsen för Werners omenskligt tragiska *Tjugufjerde Februarii*, lemnades till venster. Vi följde beständigt Rhône-floden, ehuru i motsatt rigtning, och funno nejderna vackra, fastän omgifna af vilda, ödsliga berg och icke så rika som i Nedra Wallis. Mot aftonen syntes den behagliga fläcken *Brieg* med sina glimmande skiffertak, vid ändan af en lång, gräsrik dal. Der tillbragtes natten; men så länge en stråle af dagen hvilade öfver landskapet, stod mitt öga vändt emot *Simplons* jätteklippor, hvilka sydöstligt från Brieg höjde sina snöiga hjessor mot himlen.

Den för mig så märkvärdiga 10 October inbröt. Vi uppstodo före lysningen. På det djupblåa hvalfvet gnistrade stjernorna skarpt mellan spridda, ljusa skyar. Fem hästar spändes för vår vagn. Vetturinen red på en af sina mulåsnor,

hvilka gingo lösa bredvid, och vi resenärer vandrade förut, fröjdande oss åt den friska, klara morgonen och den omgifvande stilla, högtidliga naturen. I början går vägen från Brieg i sakta sluttning, men blir snart brantare. Än tågade vi öfver bergshöjder mellan resliga furuskogar, än på djerfva, sköna broar, som kasta sig öfver svindlande afgrunder, än i våglinier längsutåt lodräta klippväggar. Öfverallt är vägen så bred, att tvenne vagnar beqvämt kunna färdas i bredd. Vi sågo floden *Saltine* framflyta i en trång dal till höger, och bjert grönskande granar på bergens terrasser blanda sig med alldeles gulnade silkesfurur. I jemt, men omärkligt stigande, på en väg, så fast och slät som ett golf och omgifven af en låg mur, blickade jag ofta ned på den bana, vi tillryggalaggt, och hvilken drog sig, lik ett hvitt band, omkring fjellarna ända ned till *Brieg*, som glänste, förgyldt af morgonsolen, djupt i dalen. Då stodo vi redan vid det *första Galeriet*. Med detta namn betecknas de undransvärda hvalf, som äro utsprängda i hårda klippan, då man ej på annat sätt kunnat anbringa vägen. Vid det *andra* af dessa hvalf, kalladt *Galerie de Glacier*, efter *Gugginen-Gletscher*, som är i dess granskap, upplöses den resande i häpnad och beundran. Hvalfvet är skönt genom sitt läge öfver afgrunden och sin längd, och dånet af hjulen, då man åker derigenom, genljuder såsom åskor. Stund efter annan foro vi förbi ensliga, små stenhus, utantill snygga, men ofta ruskiga innanföre, hvilka äro uppförda till resandes skydd mot störtande laviner. Hvar och en sådan *Refuge* är försedd med sin nummer och bebos af tillsatta, men uselt lönta väktare. Efter den store grundläggarens bortgång äro likväl flera af dessa tillflykts-

hus öfvergifna och tomma; ja, hela Simplonsvägen, hvars skapelse, börjad 1801 och slutad 1806, ett foster af *Napoleons* djerfva snille, kostade honom ett *Varde!* och aderton millioner francs, hotar nu att förfalla, då anslagen för det härliga verkets underhåll blifvit ställda på förknappning.

Under det jag sväfvade mellan beundran för den stora gudanaturen och den stora menniskokonsten, rullade ofantliga massor af moln från Alpspetsarna ned i djupen, kastades åter af vädren ur afgrunderna upp emot höjderna, och vi omslötos af fuktiga, kalla molnstoder, hvilka upplöstes i snöblandadt regn vid vår ankomst till Simplonsvägens högsta punkt, 6,390 fot öfver hafvet, der ett stort, ensligt kors är upprest till ett tecken. Här visar sig naturen ödsligt vild. I sin rysliga nakenhet liknar hon en mager, afklädd jätte, med bara ben och skinn, nästan utan blod och lifskraft. Här ligger en Refuge, hvari jag inträdde, och erhöll af en smutsig, svarthårig qvinna, som med tvenne små barn var ensam hemma, en flaska godt vin emot god betalning. Under tiden frånspändes de lejda hästarna och Vetturinens dragar-triumvirat inträdde åter i tygen. Längre ned, till höger om vägen, ligger det ensliga *Hospitalet*, der Munkar förpläga och herbergera sjuka eller skadade resande och trötta, hungriga pilgrimer för intet, utan att likväl försmå en erbuden hederlig vedergällning af dem, som det förmå. Ännu närmare vägen, men på venstra sidan, synas ruinerna af den präktiga *Hospiz* för resande, som Napoleon grundade och fortsatte, men aldrig hann fullända. Och hvem skulle fullända den *nu?* Hvem tänker ditåt? I långa sekler skall man hafva arbete nog att *förstöra* hvad han i tvenne årtionden tänkte och ut-

förde. Då en gång himlens vindar icke mera leka mellan blomsterspirorna på *Domen* i Milano eller smeka dess fyratusen skimrande marmorstoder, utan hvina genom dess brustna hvalf och tomma fönstergluggar; när på Milano's Marsfält den präktiga *Arena*, som rymmer fyratiotusen åskådare, sjunkit i grus och bebos af ormar och ödlor; när *Simplonsvägen*, med sina 264 mellan himmel och afgrund hängande broar och sina sex genombrutna berghvalf nedstörtat i svalgen eller begrafvits af laviner å nyo; när alla Napoleons synliga verk blifvit grundligen gjorda till intet — då skall ännu det bästa, ädlaste, skönaste återstå, det, hvaröfver, Gudi lof! icke tiden och menniskorna råda: hans *Ära*.

En half timmes väg nedanför byn *Simplon* (Sempione) foro vi öfver floden *Krumbach*, som der, vid *Algaby-Galeriet* (Al Gabio) upptager *Quirna* eller *China*. Båda strömmarne förenade bilda *Vedro*. Nu går vägen småningom nedåt, ofvanför dalen *Gondo*, stundom utsprängd i flera hundrade fots tjocka granitklippor. Snart lemnade vi djupt under oss till höger *Ponte alto*, en lätt och skön, men snart förfallen bro öfver Vedro, der gamla vägen gått fram, endast tillgänglig för gående och ridande, och sällan utan fara. Vi anlände till *Gondo-Galeriet*. Detta Galerie, det största och undransvärdaste af dem alla, är 683 fot långt, och hvälfver sig midt igenom en titanisk, öfver djupet hängande klippmassa. I femton månader arbetade tusen man dagligen derpå, under ledning af den Italienska Genie-Officer, som sedan erhöll det ärofulla tillnamnet: *il Terrore delle Alpi*, Alpernas fasa. Här nedrusar floden *Frissinone* hundrade fot djupt i ett klippsvalg och förmäler sig med *Vedro*, som sjelf gör en präktig störtning. Dånet af deras före-

nade fall är förskräckande skönt. Hela denna nejd är det öfvernaturligaste, jag sett i naturen. Hon har här stegrat sig till en så sublim storhet, att menniskoanden skulle känna sig alldeles nedtryckt och öfverväldigad, om ej hvarje steg på den skönaste väg påminte om menniskans seger öfver de obändigaste naturkrafter. Men konsten liksom drager sig anspråkslös tillbaka: den skryter ej, och är derföre så mycket större. Allt förenade sig denna dag att göra intrycket af Simplon mäktigt och outplånligt. Himlen var idel moln, som än i dystra draperier hvilade öfver Alpernas snötoppar, än af vinden bortvräktes i osedda afgrunder, än nedgöto sig i det stridaste regn. Stormen flög mellan de våta, mörka och likväl glänsande klipporna och tycktes skaka dem med sina väldiga vingslag: och åter blef allt stilla som i ett grafchor, der flodernas och alla de otaliga bäckarnas brusning liknade ljudet af en ofantlig orgel.

Det fordras att vara *Napoleon*, för att fatta och utföra den idé, som gjort denna fruktansvärda Alpverld, förut endast tillgänglig för örnarna och stormen, till en lustbana för tusental af gående, ridande och åkande främlingar. Man tror sig fara ned i afgrundens sköte, och man kommer dock till Italien. Det är en förverkligad vandring genom *Dante's* poetiska verld. Det är en högtidlig triumfväg genom Tartaren till Elysén.

Då jag nu stod vid Gondo-Galeriet och blickade ned i det djup, der floderna dånande försvunno, eller längre bort emot *Ponte alto* och den smala, halfförstörda, nu obesökta väg, som på andra sidan om Gondodalen letar sig fram under en lodrät, snöbeprydd klippa, inställde sig så lifligt i mitt minne hvad som här, i förra århundradet, hände Friherre *Adolf Wrangel af Lindesberg*, på sin resa till Italien. Under en af dessa långa,

mörka Nordiska vinterqvällar, då sinnet, afskildt från den yttre verlden, så gerna öppnar sig för det hemlighetsfulla och underbara, hörde jag den enkla berättelsen, som inom ätten gått i arf, af en den Resandes efterkommande, som nu sjelf hvilar i sina fäders graf, men hvars minne, så länge jag lefver, skall vara mig vördnadsvärdt och heligt. Måtte äfventyret, här omklädt med diktens skrud, ej hafva förlorat alltför mycket af sin enkla skönhet!

Rösten i Alperna.

En Nordisk Riddersman,
En Svensk, och ung, om sagan sanning säger,
På Alpens höjd en midnatt sig befann,
Förr'n solen vaknat på sitt purpurläger.

Från Simplons Hospital,
Der fromma Munkar vandrar'n herbergera,
Han red så sakta nedåt Gondos dal,
Och bakom red hans Ciceron; ej flera.

Ej någon själ han mött.
Blott stormen talar här och floder sjunga,
Och molnen gå. Allt lefvande är dödt,
Och blott det döda lefver och har tunga.

I trotsigt majestät
Snösfinxer uppå bergen troner hafva.
De lyssna efter vandrar'ns tysta fjät:
De störta ned och vandraren begrafva.

Den Örn ej fanns ännu,
Som med sin vinge verlden öfverskyggde,
Med Jofurs blixt slog Alperna i tu,
Och väg för menskan ofvan molnen byggde.

Tyst red vår Pilgrim fram
Till bryggan, hvälfd utöfver Vedros vågor.
Han gnistra såg, i deras hvirfveldam,
Liksom juveler, månens kalla lågor.

Då vände han sig om
Och Ciceronens tyglar hastigt rörde:
"Håll stilla, tyst! en röst från bergen kom:
En menskoröst mitt namn jag ropa hörde."

Och stilla höllo de.
De lyssnade och hörde furun susa.
De hörde Alpens vindar suckar ge
Och Vedros sönderslitna böljor brusa.

Och intet sågo de:
Blott hvita fjellar, himmelshöga alla.
De sågo månen mellan skyar le,
Och svarta skuggor ned i djupen falla.

"Håll stilla! dröjom än.
Jag kände stämman ej, men hörde orden.
Det ropar mig kanske ännu en gång —
Måhända en bekant från fosterjorden." —

Då brast högt uppifrån
En Snölavin. Han dammade, han blänkte.
Han föll — föll fort. Med tusen åskors dån
Han höljde vägen, som de fara tänkte.

I djupet ned han sköt.
Då kändes jordens innandöme skaka.
Och djupet blef ett berg — och berget röt,
Och klippans dotter, Echo röt tillbaka.

Ett moln mot höjden steg,
Och snölavinen låg der stum och rökte:
Och Vedro rasade ej mer: han teg
Och rädd sin väg i fyllda svalget sökte.

Snart månen log så klar,
Och friska vindar molnen undanröjde.
Vår Pilgrim stod vid bryggan räddad qvar,
Och tacksamt rörd sin blick mot himlen höjde.

Hvad var då denna röst,
Som ropade till främlingen från Norden? —
Så innanför som utom menskans bröst
Det händer mycket underligt på jorden.

Men tror du ej på den,
Till Alpens verldar sjelf du måste fara.
Der hör du, om ej samma röst igen,
Dock säkert många, lika underbara.

Nedanför Gondo begynner den vilda naturen att lemna rum för en mildare. Furuträden blifva sällsynta. Kastanjer och Lotos-träd (Cestis australis) pryda bergens sidor. Vid *Isella* är det femte Galeriet och en Piemontesisk *Dogana*, der passen få sin första Italienska påskrift. Vedrodalen utbreder sig skönt i fonden, och för sista gången inneslutes man af stela klippor nära *Crevola*, vid det sjette och sista Galeriet, *Galeria di Ponte Nuovo*, så kalladt efter den nya, präktiga bro, som här är anlaggd öfver Vedro.

Ej långt från denna bro ligger en kolossal, men krossad granit-pelare, af Napoleon ämnad att med flera likar pryda den präktiga Simplonsporten i Milano.

Så mycket aftonens töcken tillät, njöt jag af den kostliga utsigten. Framför oss syntes den djerfva bron, stödd på sin väldiga pelare, springa öfver afgrunden, och emellan bergväggarna sågo vi ned i den paradisiska dalen, der präktiga trädgrupper och vinrankor omgåfvo hvita, skimrande hus, kyrkor och torn. På rikt grönskande kullar ligga *Montecrastese*, *Bisogno*,

Crevola, *Cresto*, *Enzo*, *Cresia* och *Silva*, omslingrade af floderna *Vedro* och *Toccia*, som sammanflyta nedanför *Crevola*, hvilken sjelf på sluttningen har ett tjusande läge. *Toccia* löper ända till *Palanzeno* från norr till söder, men *Vedro* kommer i sydöstlig rigtning och inlöper i dess strömfåra.

Efter en stark krökning vid *Crevola*, går vägen i snörrät linie genom en grönskande äng eller trädgård förbi *Prella*, *Caddo* och *San Rocco*. Det var redan mörkt, då vi under ömnigt regn inträffade vid Simplonsvägens sydliga gräns och målet för vår dagsresa, staden *Domo d'Ossola*, som ligger vid *Toccia* i den sköna dalen *Bugnanco*.

Fjerde Boken.

Inträdet i Italien.

Igenom Alpens port jag stilla träder
I Paradisets öppna helgedom.
Jag ser hur yppigt sig Naturen kläder;
Men fattar ej ännu dess rikedom.
Hvar skönhet uti dalar, lunder, städer
Och borgar är mig blott ett steg till Rom.
När jag ser solen på Sanct Peter stråla —
Då kan jag först Italiens fägring måla.

Lago Maggiore.

Hvar och en den sköna naturens vän, som första gången insomnar på Italiens jord, gläder sig väl redan i hoppet åt morgondagens blåa himmel och rika landskapstaflor, och vaknande före solen afbidar med otålighet dess uppgång, för att skynda ut i det fria, och njuta hela prakten och doftet af en Hesperisk morgon.

Jag smickrades af detta hopp förgäfves. Den 11 October började under ledsamma förebud. Från den tunga, molnhöljda himlen nedstörtade det ömnigaste regn. Då vi på det palatslika Värdshuset *Engeln*, som hyst oss öfver natten, tidigt samlades i stora salen och vandrade af och an på dess kalla stengolf, förstämda af det ruskiga regnet, som dränkte våra förhoppningar för dagen, mötte oss Camerieren med den underrättelse, att vår Vetturin insjuknat och kunde icke fortsätta resan. Dock erforo vi snart, att Vetturinen, som under natten troligen uppgjort för sig en annan resplan och med andra ankommande resande träffat öfverenskommelse, helt enkelt *sållt* oss åt en af sina medbröder. Nya hästar voro redan spända för vagnen. Då vi ej med mannen i detta fall gjort några förbehåll, och den forman, som nu skulle öfvertaga oss, såg hygglig och pålitlig ut, då han bedyrade, att han ville ordentligt och redligt föra oss till Milano på samma vilkor, och ingen rubbning skedde i kontraktet, så läto vi oss

dermed nöja och stego i vagnen. Vi hade ej heller, under den återstående delen af resan, något skäl att ångra vårt byte.

Fruktlöst var, i ett sådant väder, att tänka på någon stor utsigt. Alla aflägsnare föremål voro inbäddade i moln och dimmor. Den närmast omgifvande naturen njöt man dock, så godt man kunde, genom vagnsfönsterna. De vackra byarna på sina kullar, mulbärslunderna, de mogna, blåa vindrufsklasarna på sina stenglar, hvilka slingrade sig i festoner emellan trädens frukthöljda grenar, de oräkneliga vattenfallen, som kastade sig utför bergen, täflande i skyndsamhet och skönhet — allt detta betraktades. Fälten stodo på flera ställen under vatten. Många träd buro redan gulnade löf, medan andra stodo i den friskaste grönska.

Förbi byn *Tappia*, med Toccia-floden till venster, foro vi, på den alldeles raka vägen, till *Villa*, som har ett paradisiskt läge. Vi passerade en bro öfver *Antrona*, som ej långt derifrån infaller i Toccia, och foro sedan snörrätt fram till *Palanzeno*, der den senare floden böjer sig åt öster. Vid *Masone* är en bro slagen öfver Toccia, och ifrån *Vogogna* till *Migiandone* går vägen i rak östlig rigtning. Mellan dessa byar höllo vi ett ögonblick stilla, för att betrakta ett präktigt vattenfall. Rikt och yppigt dansade Najaderna utför klippan i sin snöhvita skrud, och deras sorl uppfyllde hela den tysta, sköna nejden. Genom *Ornavasco* kommo vi söder ut till staden *Gravellona*, och derifrån, då vi öfverfarit den från *Orta*-sjön rinnande floden *Strona*, till *Feriolo*, der den resande först kastar en blick på *Lago Maggiore*. *Isola Madre* låg på dess spegelyta som en blomsterkorg.

I *Baveno*, vid stranden af Italiens vackraste insjö, togo vi in på Posthuset, och beslöto att icke resa vidare den dagen, ehuru det ännu var

långt till aftonen. Regnet tilltog och fortsattes hela dagen med korta uppehåll. Mellan skurarna trädde jag ut på altanen och blickade öfver sjön emot *Isola superiore*, bakom hvilken höjde sig Borromeiska palatset på *Isola bella* och kanterna af dess tio terrasser. I de ljusare stunderna syntes äfven *Arolo* på östra stranden, men *Palanzas* udde var skymd.

Senare på aftonen uppkom ett häftigt åskväder med storm, och ett tjockt mörker omhöljde nejden. Blixt på blixt flammade öfver himlen, dundret återskallade i bergen och blandade sig med vågornas brusning. Det var ett oförlikneligt skådespel att gå fram och tillbaka på stranden och se utåt sjön. Den mörkaste natt och den ljusaste dag omvexlade med hvarje sekund. Vid kusten stod en grupp af folk, sysselsatta att föra i land en båt, som varit nära att förolyckas. De förde lyktor och bloss, ropade och sorlade. Emellanåt var så mörkt, att jag ej såg min hand; men då ljungelden flammade till, framglänste, omgifven af en rosenröd gloria, Isola bella med sitt hvita palats så tydligt och klart, att jag kunde räkna fönsterna, och de fraggiga vågornas spetsar glänste som guld och silfver. Mig tycktes, att jag såg Åskans Gud, Jupiter tonans, sitta på sin thron af moln. Han andades hårdt och hvarje andedrag var eld, var ljungeld, som genombröt det svarta mörkret och framställde i en skön, men dyster glans den stormande sjön, med bergspetsarna, kyrktornen och de hvita husen på stränderna. Jag var uppe öfver midnatt. Då rasade åskan och stormen ännu.

Men efter den upproriska natten med sitt egyptiska mörker, sitt dunder och sina floder af regn följde dock en ljus, förklarad morgon. Då jag trädde ut på altanen, hade jag öfver mig en blå himmel. *Lago Maggiore* stod lugn, och i

öster nedsönk redan det förjagade, urvattnade molnet. Ännu var solen dold; men snart uppsände hon några guldgula strålar såsom härolder ofvan molnets rand, och just som hon genomglödgade hela dess massa till ett präktigt draperi af purpur, som rörligt återspeglades af den bländande vattenytan, steg jag med *Krüger* i en båt, för att göra en morgonfärd till de lyckliga Öarna.

I samma stund, som solen lyfte sig upp i sin prakt, och satt såsom Dagens Konung på sin thron, trampande på den besegrade Nattens mantel, landstego vi på den sköna *Isola Madre* — Modren — ty hon bebyggdes och bepryddes först af *Federigo Borromeo*, och blef sedan för de öfriga ett efterdöme, som likväl *Isola bella* följt till öfverdrift och den lilla *Isola superiore* icke uppnått. Från terrassernas galler glödde och hälsade mig gyllene oranger och på klipporna nedanför det förfallande Slottet växte Aloe vildt och vidt och bredt. Jag gick omkring ön: jag inträngde i dess tystaste, skönaste helgedom. Här var allt liksom i en ny vår efter det friska, ymniga regnet. Lagrar, myrtnar, jernekar, acacier, mulbärs- och valnötträd, granater, cypresser, Hibiscus, Yucca gloriosa, fikonträd, citronträd, hyacinter och liljor blommade, grönskade, doftade eller buro svällande frukter. Påfåglar, Guld- och Silfverfasaner glänste i solskenet och trampade vårdslöst på de rika daggperlor, dem stormen lösryckt från nattens mantel och utstrött öfver öarnas blommor, medan snöhvita dufvor flögo från träd till träd eller suto förtroligt tillsamman på grenarna i parkens tysta djup. När jag såg allt detta, eller när jag stod på stranden och vände mig omkring, betraktande den stora naturens amfitheater, som hvälfde sig kring Lago Maggiore i mångfaldiga brytningar af ljus och skugga, och det präktiga snöber-

get

get *Monte Leone* högst, förgyldt af solens allt rikare och varmare strålar, då uppgick som en vårmorgon den tanken i min själ: "Du har hunnit ett mål för dina käraste önskningar: du är i Italien." En sådan stund får jag icke mer: kanske mången skönare, men icke skön *så*.

Intet störde min stilla lyckliga förtjusning, utom de papperslappar, som voro uppklistrade på stammen af hvarje träd, eller uppsatta på små spjelor vid hvarje blomma, och innehöllo deras botaniska namn. De förvandlade den lilla paradisiska ön till ett Drifhus, och det förundrade mig, att man ej äfven i zoologiskt afseende varit lika samvetsgrann, och fästat sådana upplysande skyltar kring påfåglarnas, fasanernas och de mångahanda dufvornas halsar.

Vi foro nu öfver sjön till

Isola bella.

Jag vet i Söderns varma land
En klar och stilla sjö,
Med drufvokullar på sin strand
Och i sin famn en ö.

Ej blott en ö, men två dertill
Den hyser i sin famn.
Dock blott om den jag sjunga vill,
Som har det skönsta namn.

Jag på dess namn ger föga akt;
(Ett namn så tidt bedrog).
Jag målar ej dess blomsterprakt;
Jag har ej färger nog.

Det stora Slottet ensligt är.
Väl var der varmt och fromt,
Den tid, *San Carlo* *) bodde der;
Nu är det kallt och tomt.

Men intill slottet sluter sig
En yppig lagerlund:
Och i dess djup jag döljer mig,
Att drömma bort en stund.

I vinter, sommar, höst och vår
Den bär sin gröna skrud.
I lunden helig tystnad rår:
I lunden bor en Gud —

Den Gud, som Gud allena är
För Seger och för Sång,
Som stridens gyllne båge bär
Och lyran på en gång.

Der satt *Napoleon* en dag,
Hans öga brann så klart:
Han tänkte på det stora slag,
Som skulle stridas snart.

Den tanke, i hans inre bor,
Så brinnande, så stark,
Åt ingen dödlig han förtror,
Men blott åt Lagerns bark.

Djupt i den största lagerns stam
BATTAGLIA skref hans hand: —
Och se! en örn så stilla samm
I middagssolens brand.

*) *San Carlo Borromeo*, Kardinal och Erkebiskop i Milano, död 1584 och kanoniserad.

Han örnen såg: han följde den.
Snart stridens flamma brann,
Och vid *Marengo* skref han se'n:
Jag kom, jag såg, jag vann.

Och segrar vann han många fler,
Så länge bågen höll.
Den store Segrar'n är ej mer;
Hans rike sönderföll.

Hans välde blåste bort som doft.
Hans graf? långt bort är den.
Men Äran vakar på hans stoft,
Hans Lager grönskar än.

Jag satt der fordom Hjelten satt,
Jag läste hvad han skref,
Och alla mina tankars natt
En morgonrodnad blef.

Mot himlen lyfte jag min blick,
Och himlen log så klar.
En fläkt igenom lunden gick,
Ett heligt andesvar.

Då sönk jag ned till lagerns fot:
Jag kände mig så glad.
En Genius kom och tog emot
Den tysta bön, jag bad:

"Du starke och du milde Gud!
Dig tackar Sångens son,
Att han blef född till lyrans ljud
Och ej till stridens dån.

När Segrar'n re'n i hög är laggd,
Och när hans båge sprang,
Hvar lefver minnet af hans bragd,
Om ej i Lyrans klang?

Du Gud, som gyllne bågen bär
Och Lyran på en gång:
Som Segrar'n sångens lön beskär,
Gif seger åt min sång!"

Borromeiska Palatset på *Isola bella*, der Grefve *Ghiberto Borromeo* stundom ännu bor, är präktigt inredt. I flera rum finnas taflor, till större delen af underordnadt värde, ehuru de prunka med granna namn. En undervåning, kallad *Sale terrene*, en samling af små, hvälfda rum, är tapetserad med stenar och försedd med springbrunnar, och bör under heta sommardagar vara angenäm att bebo.

Från de tio terrasserna, som pyramidaliskt höja sig öfver hvarandra och af hvilka den högsta, 120 fot öfver sjöns yta, bär en kolossal, bevingad Enhörning, Borromeiska slägtvapnet, är utsigten förtjusande. Den nedersta terrassen var icke nu synlig; ty vattnet hade under den föregående regniga natten stigit sju fot. Stormen hade härjat blomstersängarna och nedbrutit flera träd. Likväl doftade hela ön som en enda stor rosenbuske, och ångan af dess blommor och aromatiska växter följde oss länge, då vi rodde mot fasta landet tillbaka.

Nära *Stresa* träffade vi en vingårdsman, som aftog sina drufvor. Vi höllo stilla och frågade, om vi kunde få smaka dem. Strax kommo mannen och hans hustru till vagnen med stora friska, präktiga klasar. På vår fråga, hvad de kostade, svarade han bestämdt: *Niente, oh Niente* — och

kunde med möda förmås att emottaga en liten vedergällning.

Genom den obeskrifligt vackra och trefliga byn *Belgirate*, anländer man, följande kusten af Lago Maggiore, till staden *Arona*, den vördnadsvärde *S. Carlo Borromeos* födelseort. Den kringliggande nejdens tacksamma invånare och efterlefvande, frikostiga Borroméer hafva, på en höjd ofvan staden, år 1697 upprest åt detta sitt Skyddshelgon en jättelik stod af hamrad koppar. Den är, jemte fotställningen, femtiosex alnar hög och föreställer *S. Carlo* i Kardinalskrud, med en bibel under venstra armen och högra handen lyftad i höjden, liksom för att utdela välsignelse åt sin af naturen så rikt välsignade födelsebygd, hvars välgörare han var under sin långa och verksamma lefnad. Vi uppkommo på den branta höjden genom rika vingårdar, och sågo der under oss hela den intagande Lago Maggiore med sina prydliga öar och sina stränder, omgifna af snöhöljda Alper, rikt beväxta berg, blomstrande kullar, yppiga vingårdar och städer, byar eller fästen. Midt emot oss, på den motsatta stranden, glänste *Angera* med sitt klippslott, och vid foten af den bergshöjd, på hvilken vi stodo, utbredde sig *Arona*.

Bredvid San Carlos Stod ligger en stege på marken. Den, som har lust, kan låta uppresa stegen och på dess pinnar klättra till piedestalens öfra kant och derifrån genom helgonets lekamen ända upp i dess näsa, der man betyder så mycket som en pris snus.

Till *Sesto Calende*, der *Ticino* faller ut ur Lago Maggiore, foro vi på färja. Under hela öfverfarten spelade en trasig Musikant på violin och sång utan konst, men med en vacker röst, sina sorgliga visor. Vid landningen i *Sesto* smakade jag först på det Italienska Pass- och Visita-

tions-väsendet, som *Neigebaur* med rätta kallar "ein Unwesen."

Här är gränsen emellan Piemont och Lombardiet. De Kejserliga Österrikiska Besökarne låto oss, efter deras förmåga, umgälla vår obenägenhet att genast erlägga fem francs, dem man oförsynt affordrade oss såsom ett nödvändigt vilkor, för att slippa visitation. Alla saker upprefvos ur koffertar och kappsäckar, men lyckligtvis fanns ingenting der, som kunde anammas. En stor, tung kista, som Vetturinen åtagit sig att föra till Milano, och den han sorgfälligt fastsnört bakpå vagnen, blef aflöst, för att undersökas; men då Vetturinen försäkrade, att *han* icke hade nyckeln dertill, blef kistan utan barmhertighet inflyttad i tullhuset, att der förvaras, till dess ägaren infann sig med nyckeln. Vetturinen knotade väl, men förgäfves, och vi, befriade, både från Besökarne och den tunga kistan, tågade med lättadt åkdon ur *Sesto Calende*.

Nu begynner den stora Lombardiska trädgården. Intet berg, nästan ingen kulle synes: allt är ett enda fält af gräs, blommor, frukter och säd, i hvilkas rikedom skimra hvita hus och vandrar ett folk med glada ansigten och milda seder. Jag såg flickor och gossar af verklig skönhet. Landet är ett idealt Blekinge, täckt, idylliskt och rikt, likväl utan att ännu vara det *pittoreska* Italien. Husen med sina platta tak, om än aldrig så simpla, bära dock en viss stämpel af konst och af smak. Kyrkorna äro alla försedda med höga, jemnsmala och aldrig spetsiga torn, hvilka på långt afstånd spira upp ur löfverket emot det blå. Jorden är så lös, att den plöjes utan möda, och så bördig, att den bär flera skördar om året. Turkiskt hvete odlas mycket och vin växer i ömnighet. På vägen var rörelsen liflig, och aftonen var skön som en klar Junii-qväll i

Norden. Jag såg stora karlar, med fötterna nästan släpande på marken, rida på borickor, så små, att efter utseende ryttarne bort bära dem, och likväl trippade de beskedliga djuren så lätt utåt vägen, som om de ingen ting burit. Inga ledsamma gärdesgårdar störa anblicken af de glada landskapen. Allt synes öppet, fritt och gemensamt. Fruktträd växa på sädesfälten och vinrankor slingra sig i träden. Skall något vara afstängdt, så sker det med en mur, öfverhöjld af murgrön, eller med en lefvande häck. Tonen i det hela är visserligen enformig; men denna enformighet tröttar icke. Det är en fortsatt välmåga och rikedom i naturen, som stämmer själen till lugn och förnöjsamhet, och i de särskilda delarna upptäcker ögat ofta en ny skönhet.

Den följande dagen erböd samma taflor, likväl med den skillnad, att allt började se förnämare ut och förrådde granskapet af en stor stad. Vid *Rho*, en by och sista postombytet på vägen till *Milano*, ligger en härlig Kyrka, kallad *Madonna de' Miracoli*. Dess smakfulla architektur och präktiga inredning gjorde på mig ett djupt intryck. Det var den första Italienska Kyrka, hvaraf jag skådat mer än de yttre murarna. Sju tiggare vandrade i solskenet utanför porten. Flera knäföllo, vid vår ankomst, och begynte andäktigt bedja vid nicherna, förmodligen för att beveka Madonnan att beveka våra hjertan till gifmildhet. Men deras utseende vittnade emot dem, och en af dem stal ur vagnen min Resebok öfver Italien, medan jag betraktade Kyrkan.

Ecco Milano, la grande! ropade Vetturinen, innan vi ännu förmodade oss vara den stora staden så nära. Kyrkan *Madonna delle Grazie* syntes redan, och högst skimrade *Dómens* praktfulla spiror. Vi lemnade till venster vapenplatsen, Arenan, Kasernen och den af Napoleon bör-

jade, men ännu ofulländade triumfport, som här skulle kröna Simplons-vägens gigantiska arbete, och hvartill pelarne höggos vid Crevola. Vi intågade genom *Porta Vercellina*, togo vägen öfver *Piazza del Duomo*, der jag njöt en hastig, men skön anblick af det beundransvärda templet, och stannade vid Locanda di San Paolo på gatan Corsia de' Servi, efter sex och en half dagars resa från Genève. Det var den 13 Oktober.

Milano.

Min vana på resor är att *icke* gömma det bästa till sist. Först sedan jag njutit det yppersta, har jag lugn och tålamod att betrakta det öfriga och förnöja mig deraf. Derföre rusade jag nu genast till *Domkyrkan*.

Detta Tempel, i storlek det fjerde i Christenheten, grundlades 1386. Hertig *Giovanni Galeazzo Visconti* skänkte till staden Milano, för att underlätta kostnaden, ett rikt marmorbrott vid *Candoja*, och Byggmästaren anses hafva varit en Tysk, vid namn *Henrik Zamodia*, ehuru några tillskrifva ritningen *Marco da Campione*. Alla delar af Kyrkan, taket ej undantaget, äro af hvit marmor, hvilken genom tiden antagit en mörkare och mjellare färg, i det förhållande att grundvalen och de lägre delarna äro mörkast och de öfversta ljusast. I tvenne århundraden fortsattes byggnaden efter den första, göthiska planen; men då framsidan åt platsen skulle utföras, fattade Architekterne det olyckliga beslut, att der inblanda den grekiska stilen med den göthiska,

och ritningen anförtroddes åt den berömde *Pellegrini*. Efter denna ritning fortgick arbetet, under Kardinalen *Federigo Borromeo;* men det var *Napoleon* förbehållet att med en förvånande drift och på en kort tid bringa det till slut. Med undantag af några grekiska fönster och portar på framsidan, som visserligen misspryda, står nu hela templet der i sitt göthiska, sublima och praktfulla majestät, af Milanesarne, hvilkas förfäder uppfört det på egen bekostnad, med stolthet kalladt det åttonde af verldens underverk.

Det är i sanning ett underbart och härligt tempel. Det nästan strålar af en öfverjordisk glans. Den hvita marmor, hvaraf det är bildadt, med sina schatteringar af skuggor och dagrar, ger de sublima formerna en läckerhet och ett behag, som äro obeskrifliga. Den gigantiska massan står der så lätt och naturlig, att den synes lyfta sig sjelf. De sköna spirorna ila uppåt och synas växta och utspruckna ur sina baser, såsom blommor ur knopparna. Hela templet synes uppväxt af sig sjelf: det är som en kostlig naturprodukt, men tillhörande en högre verld. Under det man betraktar det hela såsom ett förvånande konstverk, tröttnar man ej att emellanåt fästa sig vid de förträffliga, med yttersta finhet och smak utförda delarna. Hvar och en af de 4,400 marmorstoderna, hvar och en af de 100 spirorna, hvart olika löfverk är för sig ett belönande studium. Hvilken ädel och skön tanke af Konstnären, att högst på hufvudspiran sätta bilden af *Madonnan*, till hvars ära templet byggdes; på de spiror, som omgifva den högsta: *Englar*, och på de lägre spirorna *Helgon!* Men Kyrkan är, ty värr! på tre sidor omgifven af trånga gator, och platsen, hvaråt hon vänder hufvudsidan, är ej heller tillräckligt stor och fri. Skönt visar sig den glänsande byggnaden från Promenaden eller

Corso della Porta orientale, der den lyfter sina spiror öfver grönskande trädkronor, och liknar en stor, himmelsk lilja mellan blad.

Templet är så ljust utanpå, att jag fann det mörkt, då jag först inträdde under dess hvalf, mellan de tvenne jättestora, präktiga pelarna af röd granit, som pryda ingången. Den mystiska, halfdunkla dager, som inströmmar genom de höga, målade fönstren och det guldgula sken, som upplyser Choret, om de ej äro alldeles gynnande för åskådningen af templets inre särskilda delar och konstverk, sprida dock öfver det hela ett eget högtidligt behag och stämma själen till andakt. De femtiotvå sköna och lätta, fristående pelarne, som stöda hvalfvet, de rika pilastrarne: det med mångfärgad marmor i arabesker inlaggda golfvet; de rika, skimrande Kapellen, bland hvilka utmärker sig det *Mediceiska*, med ett präktigt monument efter *Buonaroti's* ritning och med sex kolonner af fina, orientaliska marmorarter: Högaltaret med sitt af knäfallande englar uppburna tabernakel — hvem kan beskrifva allt detta eller hvem vill läsa det beskrifvet, utan att se det sjelf? men hvilken, som sett och njutit dessa ädla föremål, skyndar ej att vända sig bort från *S. Bartolomeo's* stod? Med en vidrig, anatomisk skicklighet har Konstnären utfört alla den skälfvande kroppens muskler och ådror och slutligen draperat den heliga mannen med dess eget skinn. För att inse det ogrekiska i tanken och utförandet af detta konstverk, om det så bör kallas, behöfver åskådaren icke läsa underskriften:

Non me Praxiteles, sed Marcus finxit Agrates.

Märkvärdiga äro de tvenne underjordiska Kapellen, till hvilka man nedstiger ur Kyrkan. Det ena, kalladt *Scurolo*, är utmärkt för sitt, efter Pellegrinis teckning, i blomstrande sirater och

sköna figurer utarbetade hvalf. Det andra, som befinner sig under Choret, kallas *San Carlos Kapell* och innesluter detta helgons balsamerade kropp. Då jag genom en mörk trappa kom ned till gallerporten, var den stängd; men jag kunde blicka in i Kapellet, som var rikt upplyst af brinnande vaxljus. En ung Prest stod der med en fackla i ena handen och flera personer lågo på knä framför det öppnade helgonskrinet. Det syntes som de emottogo sakramentet. Då ceremonien var slutad och de tillbedjande i tysthet bortgått, följde Presten mig ned i Kapellet och visade och förklarade San Carlos historia, hvilken är föreställd rundt omkring hvalfvet i rikt förgyllda basreliefer af silfver. Hela det lilla templet, som hvilar på kostliga pelare, är beklädt med dyrbara tapeter af rödt damast med inväfda guldblommor, men hvilka, utom på helgonets högtidsdag eller då de ej visas för främlingar, betäckas af ett simplare förhänge. Skrinet är af rent silfver och guld, och prydt med ädla stenar.

Då man besett alla märkvärdiga föremål i det inre af Dômen, och om himlen är så klar, som den var Söndagen den 14 October 1827, så bör man betala fem Milanesiska soldi, för att få stiga upp till öfversta kransen af tornspiran. Under brinnande messa, vid orgornas ljud och rökelsens doft begaf jag mig dit upp, med hvarje steg njutande mer af den praktfulla konst, som äfven der utbreder sig för ögat. En sådan vandring är en verklig himmelsfärd. Öfver fria, sköna och glänsande trappor kom jag upp på taket och omgafs der, i himlens ljusa dag, af hela den skimrande helgonskaran och vandrade i en skog af blomsterprydda spiror, liksom på golfvet i en ofantlig marmorsal eller snarare liksom på gatorna i en marmorstad. Snart höjde jag mig till Englarnas rymd. Trappan slingrar sig inuti den genombrutna

hufvudspiran. Och när jag i förtrollande cirklar så vandrat på en gång uppåt och omkring, och stod på den höga altanen, under den af Madonnans bild prydda pyramiden — då såg jag under mig alla stadens palatser och kyrkor och hela Lombardiet som en gränslös lustgård, der vägarna till Bologna, Venedig, Genua och Simplon löpa framåt som radier från medelpunkten och försvinna i horizonten, och *Monte Rosa* med andra Alper, glimmande af snö, hvilande vid paradisets gräns. Ovillkorligt lyfte jag mig upp, vände mig mot söder och skärpte mitt öga, för att kunna se rätt långt bort. Det tycktes mig, att jag borde upptäcka Kupolen af Sanct Peter i Rom.

Milano, i gamla tider Insubrernas hufvudstad, sedan en Romersk Municipal-stad och bebodd af flera Romerska Kejsare, har undergått många och stora olyckor. I femte århundradet eröfrades den af Attila, återtogs af Belisarius, men föll i Barbarernas händer tillbaka och var en händelsernas kastboll ända till Karl den Stores dagar. Dess argaste förhärjare voro likväl *Fredrik Barbarossa* och *Pesten* *). Så ofta förstörd och af inre och yttre oroligheter hemsökt, har staden ej kunnat bibehålla många af sina antika byggnader; men den har efter hvarje härjning uppstått i en ny skrud, såsom Phoenix ur sin aska. Framför Kyrkan *S. Lorenzo*, som fordom troligen varit ett badhus, höja sig sexton antika Marmorpelare af ett tempel, de skönaste och nästan de enda lemningar, som i Milano åter-

*) Kejsar Fredrik I intog staden Milano efter en lång belägring, och jemnade den med jorden. Pesten, som flera gånger rasat inom dess murar, bortryckte år 1630, inom en kort tid, mer än två tredjedelar af invånarne. En liflig målning af tillståndet i Milano under denna smittas rysliga framfart har *Manzoni* lemnat i sin Roman: *I Promessi Sposi*.

stå af den Romerska byggnadskonsten. Men från Medeltiden finnas många dyrbara architektoniska minnen, och af stadens 80 Kyrkor anses åtminstone hälften för sin prakt eller sina konstverk värda den resandes uppmärksamhet. Stora hus, ofta präktiga palatser, vackra torg och ypperligt stenlaggda gator pryda för öfrigt denna den mest *moderna* af alla Italiens städer. Milano, som gynnades och förskönades af Napoleon, är ännu, under Österrikes välde, en blomstrande handelsstad. Den högre Adeln har här, liksom i det öfriga Italien, med få undantag sunkit från sin välmakt i armod, och dess storsinta nitälskan för vetenskaper och konster har lemnat rum åt den borgerliga penningkärleken. Man äflas att skinna och vinna. Det är lif och rörelse på gator och platser; men det är ännu icke det rätta sydliga naturlifvet, utan den vinningslystna rikedomens och den flärdfulla luxens lif. Corson hvimlar af granna skönheter i granna vagnar och af eleganta ungherrar på ståtliga Engelska och Mecklenburgska gångare. Det ringare folket håller sig tyst och stilla och synes icke ha särdeles roligt. Milano har i sitt utseende, liksom i sitt yttre och inre lif, på en gång någon ting gladt och kallt.

Dock röjer sig redan det Milanesiska folkets sydliga natur i dess sinne för offentliga nöjen. Nästan hvarje dag såg jag på Dôm-platsen en Konstmakare med lifliga ögon och talande anletsdrag, som emot ett litet arfvode af några centimer roade den samlade folkskaran med sitt gyckel. Framför magen bar han en säck, deri han förvarade sina undergörande leksaker, och hvarpå stod att läsa i stora ord: *Tutto è prestigio* (allt är bländverk). Det var roligt att se de uttrycksfulla miner och åtbörder, hvarmed han utförde sina konster och den fröjd, som strålade i allas blickar, då han gjorde sin sak väl. I gathörnen

stanna ofta musikanter och sångare, som för pengar eller för intet låta höra sina rörande eller lustiga romanser, och sälja afskrifter eller tryckta exemplar af dem åt folket, som står i grupper omkring, andäktigt lyssnande eller läsande. Mången sådan grupp är värd en målares pensel. En gång såg jag nära Simplons-bågen några ynglingar församlade till kroppsöfningar under de sköna tulpanträden, som här i ståtliga rader beskugga vägen; men deras antal var litet, och de syntes ej heller rätt lifvade af sitt nöje.

Napoleon, som tydligen ville upphöja Milano till Italiens hufvudstad, har prydt den med flera minnen af sin frikostighet och kärlek till konsterna, och har, med allt sitt alfvarsamma herrskarlynne, ej underlåtit att smickra Italienarens smak för offentliga förlustelser. Ej långt från grundvalen till Simplonsbågen (Arco di Sempione) uppbyggde han i de gamlas stil en stor *Arena* eller öppen Täflingsplats, som inom sin oval på de terrassvis uppstigande gräsbänkarna rymmer nära 40,000 åskådare. Den är bestämd för festliga kappränningar till häst och i vagn, men kan äfven sättas under vatten och förvandlas till en Navmachie. Vid högtidliga tillfällen gifvas der ännu sådana föreställningar, dem äfven Vice-Konungen bevistar. Den har sitt *pulvinare*, sin *porta principale* och sina *carceri*, ur hvilka de täflande utfara. I det med Arenan sammanhängande palatset är en stor och präktig sal, från hvars fönster man ser ut öfver Vapenplatsen, der ett stort antal trupper kan med ledighet röra sig. Omkring denna sal går en fris af målningar i basreliefstil, af *Monticelli* med mycken skicklighet utförda. I tvenne medaljoner har Konstnären målat *Napoleon* och *Josephine;* men efter Kejsarväldets fall har man nu försett den förra bilden med ett vördigt skägg, för att göra den oigen-

kännelig, och medelst påsättande af en hjelm upphöjt den senare till Minervas namn, heder och värdighet.

Det så kallade *Palazzo del Vice-Re*, ehuru den nuvarande Vice-Konungen, Erkehertig Rainer, icke bebor det, är bygdt af Piermarini, har praktfulla rum och innehåller många minnen af Kejsartiden. I Thronsalen och andra tillgränsande smärre rum har *Appiani* målat lysande plafonder, föreställande scener ur Napoleons lefnad. Men i ett par skräpkammare, på nedra botten, förvaras, ehuru i en förtviflad oordning, ett helt Galleri af målningar, byster och kopparstick öfver Napoleon och Napoleoniderna. Napoleon i kröningsdrägt såsom Konung af Italien skönt målad af *Appiani*, står i en vrå. *Davids* berömda tafla, som föreställer Hjelten ridande öfver St. Bernhard, med denna underskrift: *Buonaparte: Hannibal: Karolus Magnus*, hänger dammig på en vägg. Här står äfven den Kongliga thronen; men jernkronan förvaras vid *Monza*, ett lustslott på något afstånd från staden. Här synas, vårdslöst kastade om hvarandra, Appianis basrelief-ritningar, krönta lejon, stycken af tapeter, marmorbyster och vapen. Utan att beklaga sig öfver oordningen i detta lilla, men dyrbara historiska Museum för en märkvärdig tid, eller öfver den oansenliga lokalen, bör den resande snarare tacksamt prisa landets och stadens Styrelse, som icke låtit uppbränna eller sönderslå alla dessa förtretliga minnen.

Ett bedröfligt bevis på tidens och menniskans makt och benägenhet att förstöra, hade jag för ögonen vid Kyrkan *Madonna delle Grazie*, i Klostrets fordna Refectorium. Jag såg på muren några matta, nästan färglösa skuggbilder, som skulle vara *Leonardo da Vinci's Nattvard*. Mästarens härliga skapelse fanns der också en gång;

men långa år och dumma Munkar hafva nästan alldeles utplånat den; ja! de figurer, som ännu återstå, äro icke en gång ruiner af Leonardos verk, utan lemningar af en eller flera klåpares öfvermålning. Dock äro dessa lemningar vördnadsvärda; ty de förkunna mästarens tanke, och äro hans andas barn, fastän klädda i en främmande skrud. Christus-figuren är bäst bibehållen; alla de öfriga mer eller mindre skadade. Den ädle Prins *Eugène*, Italiens Vice-Konung, har, såsom en inskrift öfver dörren gifver tillkänna, tagit en närmare vård om återstoden af den härliga taflan. Nu sysselsatte sig en skicklig Målare med att kopiera den på träd, i lika storlek, för Sardinska Konungens räkning. Det är ett svårt arbete, att efterbilda en tafla, som nästan icke mera finnes till; men konstnären studerar alfvarligt alla artistiska och skriftliga källor, och är i tillfälle att jemföra föregående kopior och mångfaldiga kopparstick. Hvad han då redan utfört, tycktes tala för den lyckliga framgången af hans företag.

Milano har sju Theatrar. Störst och skönast är *Teatro della Scala*, som bland alla Italiens Skådeplatser endast i *Teatro di San Carlo* i Neapel finner en öfverträffande medtäflare. Den är byggd af Piermarini på 1770-talet, och hela dess inrättning förträfflig. Salonen har sex logerader, hvardera bestående af 38 loger och en stor Parket, men med onumererade platser. Endast stora Operor och Balletter uppföras på denna Theater, och blott på vissa tider af året. Jag var lycklig nog att inträffa i Milano på en tid, då föreställningarna voro i full fart, gåfvos med fullaste glans, och förhärligades af flera bland den Italienska Sång-scenens yppersta konstnärer.

Den 13 October uppfördes Rossini's stora Opera: *Mosè in Egitto*, ett stycke som Italienarne högt

högt värdera och anse för ett af den Pesaresiska Orphei mästerverk. *Faraone* föreställdes af *Tamburini*, som med sin djupa, klangfulla basröst, sitt beräknade spel och sin resliga gestalt väckte och förtjente ett allmänt bifall. *Osiride's* rôl gaf *Rubini*, en tenorsångare, som redan då med sin konstfulla sång var ett föremål för Milanesarnas beundran, och sedan inom loppet af ett år nästan fördunklade *David*, och upphöjde sig till Italiens första och berömdaste Tenorist. Hans maka, *Adelaïde Rubini*, född *Comelli*, uppträdde som *Elcia*. Som klocktoner klingade hennes sköna altstämma och i den rika, österländska drägten, med turbanen öfver sin alabasterhvita panna, liknade hon en Sibylla, målad af Domenichino. Som Artist har hon väl icke något stort rykte inom Italien; ty ett rent, naturligt föredrag och en klingande röst äro der alltför vanliga egenskaper, för att eröfra namnkunnighet. Dock förgäter jag icke, att det egentligen var hon, som skänkte mig min första musikaliska njutning i Sångens land. Det var något genialiskt, något himmelskt i rösten, som förtjuste mitt Nordiska öra.

Musiken har glänsande ställen. Skön är Choren i början af första Akten: *Osirides* och *Elcias* stora duett är af en ypperlig dramatisk verkan och utfördes makalöst. Belysningens rikedom, drägternas och dekorationernas prakt och Orchesterns storlek öfverträffade allt hvad jag dittills sett; men på det att illusionen icke måtte vara fullkomlig, höjde sig Sufflörens hvita hufvud och hälften af hans kropp upp ur luckan, som saknade betäckning. Skådespelet började klockan half åtta och slutade nära midnatt; ty emellan Operans Akter gafs *Zaira*, en så kallad *Ballo grande serio* eller tragisk Pantomim-Ballet, anlaggd efter Voltaires bekanta Sorgspel.

Dansen var full af behag; men de tragiska scenerna lyckades mindre.

Följande aftonen gafs med ännu större prakt en Opera af Pacini, *L'Ultimo giorno di Pompei.* Skådeplatsen är den gamla staden Pompeji: i första Akten ett präktigt rum i Prætoren *Sallustios* hus och derefter Jupiters tempel utanför stadens port: i andra Akten en Basilica och sist ett underjordiskt grifthvalf, der *Ottavia,* Sallustios maka, skall lefvande begrafvas. Tribunen *Appio Diomede,* lågande af kärlek till Ottavia, men utan förhoppning att förmå henne till förgätenhet af sin pligt, beslutar efter många fruktlösa böner och hotelser, att anklaga Ottavia, och genom en väfnad af listiga ränker lyckas det honom att öfvertyga hennes domare och hennes make att hon förfört ynglingen *Clodio.*

Den oskyldigas tårar och böner äro förgäfves: hon måste dö, och Jupiters öfverste Prest är oblidkelig. Redan föres hon ned för att inneslutas lefvande i den kalla grafven, då hon, efter det sista afskedet till sin make, anropar gudarna om ett tecken, som åtminstone efter döden måtte uppdaga hennes oskuld. Och se! då darrar jorden: ur Vesuvii krater uppflamma lågor: dunder och blixt rasa kring nejden och glödande aska nedregnar öfver staden. Tak instörta, tempel skakas och pelare ramla. Ottavias oskuld uppdagas af den förfärade Appio sjelf, och Sallustio sluter med förtjusning makan till sitt bröst, bestiger med henne en af frustande hästar förespänd vagn, och flyr bort ur den olyckliga staden. Allt är i yttersta förvirring: och ännu, då invånarne räddat sig, så fort de förmått, och en hemsk tystnad efterträdt de flyendes sorl och klagorop, synas eldströmmarnas utbrott ur bergets mynning, och liksom i en glödande ugn ser man in i den öfverhöljda staden.

Tamburini var Sallustio, *Meric-Lalande* Ottavia och *Rubini* var Appio: en trio af röster, sådan som man sällan får höra den. Skönt utfördes den sköna duetten mellan Ottavia och Sallustio, och med obeskrifligt uttryck i spel och sång rigtade Ottavia till den missledda, men ännu älskande maken sin afskedshelsning i den rörande Arian:

Sai, che nell' ore estreme
Ogni rancor si tace.
Un segno almen di pace . . . .
Paga morrò così.

Henriette Clementine Meric-Lalande, född i Dunquerque, ingick tidigt vid Theatern i Nantes, och sång sedan i tvenne år på scenen i Lyon, hvarefter hon begaf sig till Paris och blef den berömde *Garzias* elev. Begäret att uppnå en ännu högre fullkomlighet i sin konst kallade henne sunnan om Alperna, och hon gjorde i Milano, under ledning af Bonfichi och Banderani, förvånande framsteg. Men födelseorten för hennes rykte var Venedig, der hon under Carnevalen 1824 uppträdde som Prima donna soprana på *Teatro della Fenice* och i Pavesis *Egilda*, Morlacchis *Ilda d'Avenel* och Mayerbeers *Crociato in Egitto* väckte en lika stor, som oväntad förtjusning. Sedan den tiden steg hennes rykte beständigt och Europas förnämsta hufvudstäder, dem hon besökte, genljödo snart af den ljufva Sångarinnans lof. Hennes röst är klar och spänstig: ett lefvande uttryck och innerligt behag utmärka hennes sång och rörelser på scenen. Hon saknar icke kraft, men är störst i sin mildhet. Hon har, utan att vara skön, något mäktigt talande och hänförande i sina anletsdrag och i

hela sin gestalt. Hon är hvad Petrarca säger om Laura:

Si dolce in vista e si soave in voce.

Så länge hon sönq, eller när *Rubini* och *Tamburini* utförde någon favorit-aria, iakttogo åhörarne den djupaste tystnad; men under recitativer och chorer språkades och sorlades nästan för mycket. Detta förefaller mindre underligt, om man besinnar, att en och samma Opera här gifves kanske femton gånger på en termin: att de flesta åhörarne, som känna stycket förut i dess minsta delar, besöka theatern endast för att njuta af den sköna sången, och att Italienarne i allmänhet mera fråga efter *hur* det sjunges, än *hvad*, som sjunges.

På *Teatro Re*, der Dramatiska skådespel uppfördes af en trupp från Modena, var publiken mera tyst och uppmärksam. En afton gäspade jag der vid en Dram af Wertz, kallad *Il Ministro d'Onore*, som skulle vara rörande, och vid en Fars, som skulle vara lustig, men var nästan ännu tråkigare. Den utmärkte komikern *Luigi Romagnoli* hade i det förra stycket en lipig och ledsam roll, och intet tillfälle att utveckla sin humoristiska styrka. Men jag skrattade hjertligt en annan gång vid Goldonis' Lustspel: *La donna vendicativa*, som från början till slut och af alla skådespelarne utan undantag, utfördes mästerligt. *Rosa Romagnoli* var förträfflig såsom den hämdgiriga husjungfrun, och *Daniele Alberti*, hennes surmulna, men lösaktiga patron, skördade ett stormande bifall. Dialogen var liflig och underhållande, och språket talades så väl och så tydligt, att nästan intet ord för mig gick förloradt. Hvad de Goldoniska lustspelen äro, hvilka qvicka och naturliga skildringar af Italienarnes husliga lif eller af provinciella egenhe-

ter de merendels innehålla, kan ingen veta, som känner dem blott genom läsning och icke sett dem på scenen uppförda af Italienska skådespelare. Mycket, som läsaren finner torrt eller obetydligt, förvandlar sig för åskådaren till ett fint, betydelsefullt drag, och den prosaiska dialogen upphöjes ofta på skådeplatsen till en glad lefnadspoesi. Men dessa stycken fordra, genom handlingens raska, ilande gång och de korta replikerna, både utmärkta och öfvade spelare. Att öfversätta dem vore att förstöra dem. De äro nationella för Italien såsom Holbergs för Danmark: och emedan de alltför sällan uppföras, är det konstälskaren en stor fröjd, då det för någon gång lyckas honom att uppfiska en eller annan, såsom en kostlig perla, ur den stora syndaflod af *Nota's* och *Federicis'* Dramer och komedier, som hotar att öfversvämma Italien.

Signor *Giuseppe Benedetti*, en af lärarne i Hofwyl, hade förärat mig ett inträdesbref till en Köpman i Milano, S:r *Carlo Galbiati di Baldassare*. Jag begaf mig derföre en dag, kort efter min ankomst, åstad, för att öfverlemna brefvet till sin ägare, och blef emottagen på hans kontor. Då Signor Galbiati genomögnat skrifvelsen, frågade han temligen häftigt, hvarmed han kunde vara mig till tjenst? Jag svarade, att jag, såsom en okänd främling, visserligen ej kunde göra anspråk på någon slags tjenst; men att jag ansett min skyldighet fordra att aflemna det bref, jag emottagit, och att framföra muntliga hälsningar så väl från Signor *Benedetti*, som från den unga *Galbiati*, en af eleverna vid Fellenbergska Institutet. Denne var nemligen ingen annan än köpmannens egen son.

Signor Galbiati sade då; "Jag tackar rätt mycket. Jag hoppas att min son mår väl. Innan kort har jag tänkt att förflytta honom på något annat ställe. Jag fruktar att han i Hofwyl icke gör särdeles stora framsteg. Man har sagt mig, att ungdomen der vanvårdas." Just då jag ärnade i detta ämne yttra en motsatt tanke, öfverlemnades till Signor Galbiati dagens post, en packa, bestående af ett dussin tjockare eller tunnare bref, dem han genast beredde sig att angripa. Med en viss artighet böd han mig sitta, satte sig sjelf och började bryta och läsa sina bref. Nu förmodade jag, att han skulle inskränka sig till en kort öfversigt af dagens nyhetsskörd och sedan gifva mig tillfälle att fortsätta samtalet eller åtminstone att taga afsked. Men jag hade bedragit mig. Det ena brefvet efter det andra bröts, genomlästes och begrundades, medan den djupaste tystnad iakttogs af alla närvarande. Tåligt betraktade jag detta sömngifvande, enformiga skådespel en lång stund: ja! jag uthärdade ända till sjunde brefvet; men då äfven detta öppnades och befanns vara af en betydlig längd samt försedt med flera sifferfyllda bilagor, intogs jag af en plötslig fasa, stod upp, och under det jag gjorde min afskedsbugning, mumlade åtskilligt om min dyrbara tid, som ej tillät mig att längre dröja, och bad om ursägt för allt besvär, jag förorsakat. Då uppstod äfven Signor Galbiati, och syntes sinnad att begynna något för tillfället passande tal; men innan han dermed kom i gång, var jag redan utom dörren. I porten upphanns jag likväl af en ung man med ett ädelt och öppet ansigte, som sade sig vara Signor Galbiatis son och förklarade sin ledsnad öfver det mindre förekommande sätt, hvarmed jag blifvit emottagen, då hans far var öfverhopad af göromål — och så vidare. — Til-

lika förklarade han sig med största nöje beredd att bevisa mig alla de tjenster, han förmådde, och att han skulle anse sig smickrad, om han genast kunde bereda mig något nöje eller åtfölja mig till något ställe, som jag önskade se. Efter fruktlösa försök att undanbedja mig så mycken oförtjent artighet, yttrade jag, att, då jag nödvändigt skulle besvära, det vore mig kärast, om han kunde förskaffa mig tillträde till *Brera* eller Akademien för Vetenskap och Konst, hvars dyrbara Målningsgalleri och Boksamling särdeles skulle glädja mig att få se. Den unge Galbiati var strax färdig dertill. Vi genomlupo flera gator och anlände slutligen till Brera, ett stort och präktigt palats, med en tillgränsande Botanisk trädgård. Nu genomvandrade vi den dubbla pelargången på inre gården, stego uppför trapporna, klappade på dörrar och ringde i klockströngar, men allt förgäfves. Ingen menniska ville öppna och ingen syntes till. Ändtligen träffades i porten en man, som tillkännagaf, att den Professor, som har inseende öfver Galleriet, var bortrest, och att salarna icke öppnades förrän den 18 November. Jag tackade då Signor Galbiati på det förbindligaste för sin möda, och ville begifva mig hem; men han släppte mig icke, utan följde mig ända till min port vid Locanda di San Paolo, hvarest vi sedan tillbragte en lång stund med att säga hvarandra de artigaste saker. Derpå åtskiljdes vi, och jag återsåg icke mer hvarken fadren eller sonen.

Lyckligare var jag den 18 October, vid ett annat besök, som ej föranleddes af några medförda bref, utan af ett infall, och som jag blott i ett afseende har skäl att ångra, nemligen derföre, att det verkställdes så sent. Fåfängt hade jag hos flera bokhandlare efterfrågat ett verk, kalladt *Le famiglie celebri Italiane*, utgifvet

af Grefve *Litta*. Jag beslöt derföre att besöka Författaren sjelf, för att kunna få se hans berömda arbete, och fann honom i sitt sköna palats vid Piazza Sant' Angelo nära Porta nuova. Hos Grefve *Litta* behöfdes, för att blifva hjertligt emottagen, inga andra titlar, än den af en konstälskare från Norden. Han kom emot mig, förde mig vid handen genom en rad af stora, präktiga rum, till större delen prydda med gamla, dyrbara Italienska ättebilder. Han förevisade mig alla utkomna häften af sitt stora Biografiska verk, och bland dem det särdeles märkvärdiga öfver Veronesiska slägten *Scaligero*, samt slutligen sina handskrifter och ritningar till de ännu outgifna delarna. Det var skönt att betrakta de gamla bilderna från Italiens rika medeltid och höra Grefve Littas lifliga förklaringar öfver dem. Han är sjelf en man af hög gestalt och ädla anletsdrag, och har som Öfverste tjenat och kämpat under Napoleons fana till år 1814: "*Alors*, sade han, *je tombais avec l'Italie.*"

Då jag besett allt det märkvärdigaste inom palatset, och redan var färdig att under yttrande af min varmaste tacksamhet, taga afsked, förbehöll han sig att jag måtte återkomma alla dagar under min vistelse i Milano; "ty," sade han, "jag vill vara Er Ciceron. Vi skola gemensamt beskåda allt hvad Milano har skönt och märkligt: och jag tror mig känna våra gamla minnen bättre än de flesta." Det gjorde mig då innerligen ondt att nödgas förklara, det jag följande morgonen måste afresa till Bologna. Jag förebrådde mig bittert, att jag uppskjutit ett sådant besök till sista stunden. Grefve *Litta* syntes uppriktigt dela min ledsnad, tryckte min hand, och tog af mig det löfte, att icke gå hans boning förbi, om ödet någon gång återförde mig till Milano. Hittills har det icke händt och lä-

rer väl svårligen ske hädanefter. Gref *Litta* har måhända redan glömt detta besök — och hvarföre skulle han lägga det på minnet? men den Nordiske pilgrimen förgäter icke så lätt den förste ädle och högsinte Italienare, som han träffade i dess eget land, och som med en brinnande hängifvelse till den sköna konsten och vördnad för heliga minnen, syntes förena sina förfäders kraft att handla och deras stolta kärlek till Sjelfständigheten och Äran.

Resan till Bologna.

Solen på strålande vagn for ut ur morgonens portar,
Skänkte Madonnan på Majlands Dôm en brinnande slängkyss,
Skingrade nattens kyliga moln och med leende anlet
Bredde sitt gyllene sken kring Longobardiska fälten:
Då med ett *Eccomi qua!* stod Vetturinen i dörren,
Tungbestöflad och stark och brun i synen och vänlig,
Väckte de slumrande opp, och släpade kappor och kappsäck,
Koffert och renslar och böcker och pipor ur rummet i vagnen,
Medan vi skiljde oss trögt från de varma, elastiska sängar
Och af vår dagliga skrud till slut omhöljda, förtärde
Rykande kaffet, så svart som sot och så tjockt som en olja.
Färdiga tåga vi trappan utför till väntande vagnen.
Värden i porten står, förnöjd af det klingande silfver,
Som ur de resandes fickor i hans re'n vandrat förtrytsamt:
Önskar en lycklig färd och spår ett kosteligt väder.
Men i den öpnade vagnen hvad syn? der sitter en *Lady*,
Blek som ett lik och så tyst som en fisk, alfvarlig och trumpen:
(Hade väl sett sina fyrtiofem:) der sitter tillika
Yngre till åren, med mildare blick, uppvaktande Tärnan,
Båda bepelsade väl, beprydda med hattar och fjädrar,
(Ladyn med blommor på hatten och Tärnan med rosor på kinden:)
Omkringhvärfda med askar och skrin, luktflaskor och knyten;

Men uppå Ladyns knä, som är mjukt af den stoppade pelsen,
Morrar en mops, svartmuskig i synen, med rinnande ögon,
Darrande som ett gelé, men grymt sjelfsvåldig och ilsken.

En af oss tre inpackas i vagnen hos Ladyn och jungfrun,
(Pris vare ödet, det blef icke jag!) Vi öfriga tvenne
Finna vår plats framför i den skakande Cabrioleten,
Mindre bequäm, men treflig dess mer och med friare utsigt:
Och Vetturinen sjelf, den vidtomfarne, med piskan
Sätter sig främst, mellan oss och de dragande hästarnas trio.
Klatsch! och åter en klatsch! och friskt öfver gator och gränder
Ilar vår vagn, så lätt som ett rullande ägg öfver golfvet;
Gatorna äro af huggen sten och släta som tiljor.
Mellan den ståtliga portens kolonner vi hålla. Besökar'n
Granskar de mångbestämplade passen och låter oss fara.
Makligt tåga vi fram i det rika, bördiga landet:
Redan Milanos resliga torn och granna palatser
Sjunka i fjerran och synas ej mer, och Dômen allena
Lyfter ännu mot det blå sin flock af skimrande spiror.
Spirorna sjunka också; på trädens grönskande toppar
Sväfvar nu blott, med lyftade armar, den hvita Madonnan,
Mildt, som en himmelsk mor, välsignande barnen i stoftet. —
Blomstrande stad, farväl! farväl, du stolta Milano!

Snart öfver *San Donato* till *Melegnano* vi lände,
(*Marignano* benämnes det ock), der Frankernas konung,
Frans den Förste vid namn, år femtonhundrade femton,

Slog de förenade Schweitzarnas här, och sedan på fältet
Slogs till en riddare sjelf af Bayard, riddarnes blomma.
Lodi vi hunno dernäst, en stad med präktiga kyrkor,
Stora palatser och breda gator, belägen vid *Adda*,
Adda, en flod, som född i de Rhetiska Alpernas sköte
Går genom Como-sjön och vattnar Lombardiska fälten,
Tills den nära Cremona, med Po tyst blandar sitt vatten.
Adda var långsam nu och med ringa vatten i fåran.
Här öfver floden sig sträcker en bro, på sidan om staden,
Märklig för slaget *den tionde Maji* i krigets annaler.
Bron blef stormad och togs. Napoleon köpte sin seger
Med tolftusende Fransmäns blod. De föllo så glade,
Dogo i ärans famn; men Österrikarne flydde.
Nu är det stilla och lugnt i den fromt idylliska nejden:
Trettiotusende kor, bland leende ängarnas blommor,
Betande vaktas i frid af glada herdinnor och herdar,
Gifva sin mustiga mjölk till lön för betet och vården.
Lodi för rökta tungor och ost är vida beryktadt.
Men när nu qvällen kom, och den klart nedsjunkande solen
Strödde sitt rodnande guld på trädens kronor och fälten,
Och på de gungande rankornas blad och de mognade drufvor,
Se, då mötte vi vingårdsmän på vägen och landtmän,
Ridande eller till fots, med krokiga liar och korgar,
Sökande hemmets frid och bäddens nattliga hvila,
Kärlekens ljufliga lön för dagens lindriga mödor,
Medan i dörren re'n af det hvita, trefliga huset
Står, en Madonna lik, så fryntlig den väntande makan,
Ser öfver fältet, och vägen utåt, med tindrande blickar:
Och som en ros, nyss sprucken, en kyss på de friskaste läppar

Längtar att plockas snart af den kommande, lyckliga
malken.
Sländan i handen hon bär och barnet bär hon på
armen.
"Lyckliga folk i det lyckliga land! dig skänkte naturen
Allt hvad hon nekade oss i Nordens smöiga nejder.
Bytte dock icke med dig sitt öde den Nordiska landtman,
Skapad för mödornas härdande värf och med friare
sinne:
Ville ej äga din sköna natur och din lättja tillika;
Träla han vill, och det får han också: han vill, ty
han måste
Tungt i sitt anletes svett tillkämpa sig njutningens
frukter.
Mödan är Nordens tyrann. Hon är sträng, men ädel
och rättvis,
Delar åt hvar sin förvärfvade del — och den late får
intet.
Södern är *Hvilans* slaf; men den, som hvilar, är
lycklig.
Skönhet är Söderns väsen och lif; men *Nyttan* är
Nordens,
Nyttan är bildningens medel: hon är blott stammen af
lifvet;
Skönhet är bildningens mål: hon är blomman och frukten af lifvet."
Så, medan solen sönk, jag tänkte i rullande vagnen.
Skuggor, den tidiga skymningens barn, fördunklade
nejden:
Klockorna klingade klart sitt heliga Ave Maria.
I *Casal Pusterlengo* vi funno den önskade hvilan.
Hästarne spändes ifrån. Nu blef der ett spring i locandan:
Camerierernas rop: *Eccellenza! che cosa comanda?*
Blandade sig med dörrarnas knarr och med slamret af
mortlar
Och med de sprakande lågornas dån i köket, der unga

Tupparne, slagtade nyss, på spettet smordes och vändes.
Måltiden dukades upp, god nog för hungriga gäster:
Soppan, så rykande varm, med simmande fina macroner,
Vermicelli benämnd, blef först serverad och spisad;
Derpå en *fritto*, beredd af champignoner och källfrön:
Kommo så tupparne två, med *insalata* derjemte.
Vinet blef icke förglömdt; sist snaskades drufvor och mandlar.
Ladyn var kinkig och svår. Hon prisade London och Bristol,
Trätte på Vetturinen och klandrade maten och vinet,
Tills hon försvann i sin kyliga cell, och jungfrun med henne.
Så mellan morgon och natt var den första dagen förfluten.

Redan, o Sol! du tidens och vår Magnifice Rector,
Kom du i purpurtalar, ur den orientaliska porten,
Tågande stolt och bringande ljus och lofvande värme,
Då vi med nyväckt mod och med muntrare krafter begynte
Färden igen och förtrodde oss lugnt åt de kommande öden;
Men när en tredjedel du fyllt af din bana för dagen,
Stod jag på stranden af *Po*, de Hesperiska flodernas konung,
Gåfvobringar'n benämnd af de gamla, förståndiga Greker.
Svälld som en Boas-orm han låg på det blomstrande fältet,
Hvälfvande mäktigt och tyst mångskiftande, glittrande vågor:
Låg som en skyddande drake, beredd att sluka den djerfve,
Som med en mördande glaf vill nalkas Italiens hjerta.
Ach! men ett fåfängt värn. Ej haf, ej alper och floder
Hämma det blodiga krigets Örn, då på susande vingar

Jorden han flyger omkring, och förtär, förvandlar och krossar.
Konsternas heliga land, *Italia!* din himmelska fägring
Tändt i olympiska gudarnas barm en brinnande kärlek.
Lycklig var *Leda*; ty Jupiter sjelf, allrådande fadren,
Kom som en glänsande svan och sönk i dess bäfvande sköte,
Smekte så ljuft och smektes igen i förtjusande lekar.
Lycklig var *Danaë* ock; den gudomliga älskarens kärlek
Göts i dess famn som ett gyllene regn, så ljufligt och stilla.
Dig blef en hårdare lott beskärd, du sköna *Italia!*
Dig till en brud utkorade *Mars* — han älskar det skönsta —
Kom som en stormande örn, omslöt dig med klappande vingar,
Sänkte de giriga klor i din barm och släckte sin heta
Törst i dit hjertas blod. Se'n släppte den vilde sitt offer,
Tills han blef törstig igen, kom åter med ljungande ögon,
Grep dig och sög och sög. Så grym är de mäktigas kärlek.
Skön är du än: dina blödande sår af åldrarna läktes
Men din oskyldiga lycka, din kraft och din lugna förtröstan,
Dem har han röfvat ifrån dig, och säg, när får du dem åter?

Skönt, på den högra stranden af Po, *Piacenza*, den ädla
Staden sig breder i furstelig prakt, men dyster tillika,
Stolt af sin romerska börd: *Placentia* hette den fordom,
Fast af den kraftiga tid hvart minnesmärke försvunnit.
Ödslig är staden och tyst och brynt af den sydliga solen,
Rik på palåser och fattig på folk och åldrad i förtid;
Dock den behagar mig mer än många, der larmet är större.
Som vi nu vandrade fram på torget i stilla beskådning,

Slogs der omkring oss en ring af trasiga, bleka gestalter,
Ropande: "*Ecco, Signor! Signori, volete vedere?*
Ecco! de stoder till häst, som J sen här framför palatset,
Äro *Farneser* till börd, *Alessandro* med sonen *Rainuccio*,
Duktiga ryttare — *ecco Signor!* och ståtliga hästar.
Se *Alessandro* der med den yfviga, flygande manteln,
Corpo di Bacco! och se på hans hår, hvad det reser sig präktigt!"
Mocchio har gjort dem, Signor! af koppar — Slyngel! gå undan!
Packa dig bort — det är jag, som förstår: det är jag, som vill visa.
Date mi qualche cosa, Signor, Signor! (det är uttydt: "Gif mig en styfver!") — "Välan! låt oss gå. Der har du en styfver."
Nu vi förfoga oss bort derifrån; o ve! det är fåfängt;
Tiggareskaran i hamn och i häl oss följer och ropar:
"Dômen är der, den härliga kyrkan *Santa Giustina* —
Kommen, Signori! jag visar er allt." — Här hjelper ej pruta.
Kyrkan är öppen: vi träda derin. Nu pelare, grafvar,
Fresker och oljetaflor, reliker, martyrer och helgon
Skådas och granskas i fläng. Plafonden i templet är kostlig,
Målad af Cento's ära, *Guercino* med kraftiga penseln.
Tåligt jag böjde min nacke och såg mot det målade hvalfvet,
Njöt hvad jag kunde deraf; men vore jag skapt som en fluga,
Skulle jag njutit det mer. Så var allt i kyrkan betraktadt.
Men som vi kommit derut, begyntes ånyo musiken:
"*Ecco Signor! Oh guardi, Signor! Eccellenza, ve dete!*
Der är palatset *Costa*, Signor! en ståtelig byggnad.

Skyn-

Skyndom oss dit! till *Casa Mandelli* jag följer er sedan. —"
"*Basta Cosi*" — jag svarade då — "Stor tack för besväret!
Ecco! en vedergällning — farväl!" Nu lyckan oss förde
Just till locandan: der svängde vi in genom porten, och åter
Smögo oss hemligen ut ur en annan. Så sluppo vi följet,
Vandrade staden omkring med friare, lättare hjertan,
Tills det var tid att åter försöka de rullande hjulen.

Borgo di San Donino var målet för dagen. Vid solens
Nedgång hunno vi dit. Vetturinen oss hvila beredde.
Lalyn var kinkig och svår. Hon prisade London och Bristol,
Tritte på Vetturinen och klandrade maten och vinet,
Tills hon försvann i sin kyliga cell, och jungfrun med henne.
Så mellan morgon och natt var den andra dagen förliden.

Parma vi sågo den följande dag. Napoleons Enka
Herrskar nu der i en lysande prakt, fast riket är litet.
Fordom hon satt på en kejsarethron, vid den väldiges sida,
Och till sin fotapall Europa hon hade, den stolta.
Men när den mäktige föll och i landsflykt for öfver hafvet,
Sönk som en sol i dess famn, hvi följde hon icke sin herre?
Ensam han varit i storhet och kraft: så var han i öde;
Ensam han trånande dog i den fängslande Helenas armar.
Ensam är Enkan också, med minnet af lysande tider,
Kallar sig än *Majestät*. Den titeln fick hon af honom.

Sucka den väldiges namn, du Maka vid stranden af Parma,
Mäng det med vindarnas sus i *Colornos* *) höga cypresser!
Sucka hans vördade namn, du Son på Donaus stränder!

Himlen var sluten i dunklaste moln. Han gret öfver Parma.
Allt var så dystert och hemskt: det var kulet och tyst som i grafven:
Och när jag lemnade Konstens sal, der *Allegris* Madonna
Glänste bland bildernas mängd, då trädde jag in i ett tempel.
Kyrkan är härlig: dess namn är *Maria della Steccata;*
Men hon var sorgklädd nu: hennes pelare, bilder, altaren
Höljdes i svartaste skrud, och de mörka, heliga hvalfven
Matt upplystes af ljusens och lampornas flämtande lågor.
Suckar och hviskade böners ljud kringsväfvade templet.
Se, vid en gallerport, i skenet af altarets flammor,
Låg der en vördig gestalt, knäfallen i brinnande andakt.
Skägget, som hvitaste snö, och den tunga kåpan och repet,
Allt betydde en broder af Capucinernas orden.
Åldren hans anletes kraftiga drag ej mäktat att härja,
Hade förmildrat dem blott: i det lyftade, glänsande ögat
Målade Hoppet och Tron regnbågar i tårarnas perlor.
Länge han låg i sin bön. Han bad och kysste sitt bildkors;
Men då han reste sig upp och långsamt stapplade framåt,

*) Ett präktigt Lustslott, Hertiginnans af Parma Residens.

Gick jag den fromme till mötes och sade: "Förtälj mig, o fader!
Säg mig, hvad fest här firas i dag i det sörjande templet!"
Munken med djup och bäfvande röst mig svarade: "Främling!
Det är *de Dödas dag*. Oss lefvande egnar att bedja,
Att vi må räknas en gång, ja snart, bland de saliga döda:"
Och då han detta sagt, han höjde välsignande handen,
Helsade mildt och försvann i skuggan af innersta templet.
Stilla jag vandrade ut. Stridt flödade himmelens tårar:
Solen var höljd i dok: det var tomt på torg och på gator:
Klockorna klingade djupt, som de klingat till verldens begrafning.
Ödslig och dystert skön var de Dödas högtid i Parma.

Dagen förflöt i ett hällande regn. Förgråten han sänktes
Ned på de vestliga skyarnas bädd; men i yttersta timman
Ögat han torkade, log och födde den skönaste afton.
Solen, den stora topasen på himmelens barm, och naturens,
Skapelsens krona, belyste så ren det yppiga landets
Tafla, som gladare, rikare blef, ju längre vi foro:
Speglade sig i millioner af daggiga blad eller blommor,
Sådde sitt himmelska guld på den friska och svällande grönskan:
Blickade skälmsk mellan rankorna fram, som i täckaste kransar
Hängde från träd och till träd: hon var glad åt de mognande drufvor,
Hvilka hon fostrade sjelf och fyllde med eldiga safter.
Medan hon blickade nu på naturen med moderligt öga,
Ja, med en döende moders blick, som lemnar de sina,

Rörd och med saknad i hjertat, men ock med en stilla förtröstan,
Viss att hon lemnar de älskade barn åt den lefvande fadren,
Fadren, som styr och är mäktig och mild och beskyddar de svaga:
Medan hon fällde den molniga drägt, som hon burit om dagen,
Och iklädde sig aftonens mantel af glödande purpur,
Slog hon i höjden en flik deraf, som färgade molnen,
Sänkte den andra mot jorden: den föll, den sväfvade neder,
Lade sig präktigt omkring Apenninernas glänsande kedja,
Som från det klaraste blå försmälte i skönsta violfärg.
Skimrande strålarna darrade lätt på speglande fönster,
Lekte med korsen på kyrkornas torn i den vänliga staden,
Som på ett leende fält kringhvärfdes af lunder och rankor.
Reggio är stadens namn, och en täckare såg ej mitt öga.
"Här *Ariosto* blef född, som söng den Rasande Roland,
Söng Bradamantes romantiska lif och Angelicas fägring,
Söng Cloridanos död och Medoros lyckliga kärlek.
Helsad du vare, o Stad! den förtjusande Sångarens vagga,
Hell dig, du ljufliga nejd, der som gosse han lekte med Sångmön,
Stal hennes skönaste färger och bilder i brinnande kyssar."
Medan jag helsade så den gladt inbjudande staden,
Målade sig på det östliga moln sjufärgade bågen,
Bandet emellan himmel och jord af englarna flätadt,
Hvälfde sig högt öfver landet och staden i bländande klarhet,
Och från de yttersta ändarnas glans mångskiftande perlor

Droppade fjerran ned öfver ängarnas törstiga blommor.
Så var din Dikt, odödlige Skald! en glänsande blomkrans
Hängd mellan undrens magiska verld och det verkliga lifvet.
Nu jag förglömde de Dödas dag för den härliga, klara,
Rosenskimrande aftonens prakt: och jag glömde, att Skalden
Höljes af seklernas stoft, vid en blick på hans lefvande dikter.
Döden är mild; då han söker sitt rof, han skonar det bästa.
O! hvem vill icke dö med lugn, då det Sköna är evigt?

Stjernorna blänkte på himmelens hvalf, då *Massiglia* vi nådde,
Der i ett tarfligt bo Vetturinen oss hvila beskärde.
Ladyn var värre än förr. Hon prisade London och Bristol,
Trätte på Vetturinen och klandrade maten och vinet,
Tills hon försvann i sin kyliga cell och jungfrun med henne.
Så mellan morgon och natt var den tredje dagen förgången.

Nu jag förtäljer till slut hvad som hände den följande dagen:
Modena for jag igenom i hast. Den staden är prydlig,
Renlig och glad och i böcker berömd för sitt kostliga vatten;
Litet jag såg af dess inre likväl, och mindre jag minnes:
Kom så till *Castel Franco*, en stad med ett fäste tillika.
Påfliga kronan och nycklarna re'n vid porten förkunna
Att det gebiet, vi beträda, är Helige Fadrens och kyrkans:
Ruskigt och djerft besökare-tross, grårnantlade krigsmän,
Skriande tiggaregrupper i mängd bekräfta det sedan.
Nu i Doganans portik besnokades kläder och böcker

Ropades: "*Passaporti, Signori!*" Vi lemnade passen
Att brännmärkas igen. Det var fjerde gången på dagen.
Som jag nu stod i portiken och väntade tåligt och stilla,
Nalkas en man med mitt pass i handen och frågar betänkligt:
"Detta är edert, Signor?" — "Det är mitt" — jag svarte figuren.
"Följ mig, Signor!" — jag följde min man, steg trappan uppföre,
Kom i en sal, som doftade starkt, men icke af blommor.
Der kring ett bord bland bläck och linjaler och stämplar och papper
Sutto, med pennor i hand, funderliga fyra gestalter:
Och med en dundrande stämma den tjockaste började tala:
"Herre! ni måste besöka Milano." — Jag svarade genast:
"Nej! från Milano jag kommer och ärnar mig nu till Bologna."—
"*Non, Signor!* det är slut. Till Milano ni vänder tillbaka,
Skaffar en påskrift der på ert pass af den Påfliga Nuntien.
Ingen beträde vår kyrkas gräns, som ej visar en sådan!"
Väl var det tungt att höra och häpen jag blef i mitt sinne;
Men jag fördolde min häpnad och harm för de forskande ögon.
Dock att förskräcka mig mer, den tjocke och myndige mannen
Delade höfligt ut till de andra de stämplade passen,
Dem han, i kråkfotadrag, med sitt *Visto buono* beseglat.
Jag den förtappade var. Till mig han sade högtidligt:
"*Ecco Signor!* Ni far till Milano — *ho detto-e basta.*"
Då med en högre röst och med alfvar i orden jag sade:
"Nej! till Milano jag vänder ej åter; men *här* vill jag blifva.
Låna mig penna och bläck: jag skrifver ett bref till Bologna:

Till Cardinal *Albani*, den höge Legaten jag skrifver.
Han är dock mer än en Nuntius, jag tror. Han löser
mig hädan:
Medan jag väntar på svar, i Castel Franco jag gästar.
Öppnar sig ej någon vänlig dörr för den ensliga främ-
ling —
Snart kommer svar från Bologna — till dess jag bor
väl på gatan.
Så är mitt fasta beslut. Signor! gör nu, hvad er
lyster!" —
Nu var det lustigt att se, hur figurerna vexlade blickar.
Tyst begrundande sutto de der. Se'n började hviskas,
Plägades råd i det beniga mål; jag bidade stilla,
Lugn och förnöjd i min själ; ty jag märkte, hvad kloc-
kan var slagen.
Slutligen ordade så den tjockaste mannen vid bordet:
"Nog jag känner min pligt, och jag vet, hvad lagarna
bjuda:
Lagar och rätt gå för allt. Nu borde jag följa dem
äfven.
Men att nu rycka er grymt från de resande vännernas
sida
Har jag ej hjerta — och blott för ett namn. Nej, res
till Bologna!
Sjelf jag ert pass påtecknar, och sjelf jag svarar der-
före." —
Sade och fattade raskt långhåriga, bläckiga pennan,
Ristade väldiga drag på det trasiga, klistrade passet,
Tryckte en stämpel derpå, så att bordet och stolarna
skälfde,
Sandade, vek det och räckte mig det. Då talte han
åter:
"Lycka på resan, Signor! men mins min vänliga varning!
Glöm ej att skaffa er se'n i Bologna den vigtiga
påskrift:
Ty hvad jag gjort er här, det sker eder icke i
Roma." —
Sagdt: och han bugade sig; jag tackade, bugande höfligt:

Vandrade trappan utför och andades åter derute
Renare luft, och gömde mitt pass och log i mitt sinne.
Äfventyret var slut. Vi frestade hjulen ånyo:
Gungade fram i en yppig natur, bland leende ängar,
Parker och blomstergårdar och hus. Snart fjerran i söder
Sågs *Asinellis* spensliga torn sig lyfta mot höjden,
Och *Garisendis* torn bredvid, som lutar betänkligt:
Syntes till höger Madonnans kapell, en härlig rotunda,
Hvilande högt på sitt berg, beherrskande dalen och staden.
Sångmö! hvila dig nu; re'n tåga vi in i *Bologna*.

Slut på Första Delen.

Bilagor.

I.

De två första Kapitlen

af

Hasli-Krönikan.

In dem Namenn der hohenn hellgenn unnd unzertheyltenn dryualltikeit Gott des Vatters, Gott dess Suns unnd Gott dess h. Geists Amen.

Von Den Gesatzenn So
do zemal wass Inn den
Schwedyenn unnd Fryessenn.

Man vindett also geschribenn dass in den zytenn do Kung *Gissbertus* uss Schwedyenn unnd *Cristophell* der Graff von Ost-Friesenn regiertennd in denen stetten unnd landenn, Do stund uff ein Sämliche thüre unnd mangell an lyplicher Spyss damitt die menschenn soltenn spysenn unnd ernerenn In denen landenn Schwedyenn unnd Fryessenn, dass vil lütenn von grossem Hunger sinnloss wurden von Hunger, unnd zu letzst nider vilennd unnd sturbennd, durch sämlich gross not, unnd Schwärer sachenn wyllen, die ouch allso lanng wärtennd, wass der obgenannt kunig Gissbertus beruffenn und beschickenn die gwalltigostenn unnd die mächtigostenn Synes kungrichs, unnd mit namen, es wären Ritter Edell Burger oder annder Gemeyndenn, unnd hatt in disenn dingenn iren ratt, unnd wurdenn ennhelligklich zu Ratt durch dz ganntz kungrich, Es wär inn Stetten ländrenn, dörffrenn, Bürgenn, Höffenn, Inn Berg unnd Thal, man sollte ein gebott machenn, unnd dz gebott allso verkunndenn, Dass alle monatt Ein mal, wän dz loss ankäme so sy gemachett hatten

an Eynen viele, Ein iettlicker Man, wär der wäre der söllte mitt allem hussgesinnd so er denn hätte es wäre frowenn oder kinnder, ouch alle farennde hab, Ess wäre uech oder anders nützit uss genommen von dem kungrich ziehen Alls ob man Inn hätte ussgeschlagenn on alle gnad, unnd keyn Miltikeyt hie inn ze suchenn, unnd wo dz nit beschäch so solte er sin houpt verlorenn han, unnd die synen nüt dester minnder vom lannd getribenn wärdenn Und dz gebott unnd gesatz ward von dem minnsten byss uff den gröstenn unnd höchstenn allso gemeinlich gesetzt, dz dar wyder nieman thun noch hanndlenn sollt sunnder dass war unnd styff halltenn, by kunglicher pen unnd gebott alss vor statt, Dise gebott unnd gsatz wz mengem man unnd menschenn gar unkommlich scharpff unnd hert, unnd ward doch vil zytenn gehalltenn, Dennocht mocht der gross mangel unnd thüre ouch hunger unnd elennd nitt ussgerütelt noch vertribenn wärdenn, Darum mitt allen denen so vormalz an dem Ratt warenn mitt dem obgenannten kung die sälbenn gesatz unnd Statutenn sterckerenn unnd merenn zu glicher wyss als vor, unnd dz man nun all wuchenn sollt den zächendenn menschen alss vor, an wän dass loss viele als vor ward gesetzt der sollt usstribenn unnd verschickt wärdenn, unnd warend die ding allso wägenn unnd schätzenn, dass es besser wär dass die übringenn so da belibenn gesunnd blibenn dann dass sy all gemeinglich soltenn sinnloss wärdenn unnd zuletzst stärbenn. Die wyl aber unnder zweyen bösenn dingenn allwägenn dass besser sol usserwellt unnd fur genommen wärdenn vermeyntenn sy dass sölich ir furnämmen unnd usstrybenn mitt dem loss besser unnd nützlicher sey denn die verderbung der gantzen gmeynd Unnd do nun sölich usstribung der lütten dess zächenden menschenn lannge zyt gewärt hatt, do wurdenn sich die sälben ussgeschlagnen unnd vertribnen lütt uss dem lannd Schwedyenn unnd Ostfryesenn unnd allerley Volcks by Sächs tusigenn unnd vil mer versämmlett, unnd zu disem ussgeschlagnen volck Schlugend ouch uss Tusind unnd zweyhundert one frowenn unnd kind uss Fryessen lanndt, alss dann dass wysett die Croneck Allfansy uss Fryesenn lannd gesetzt unnd gemacht ist davou sy hatten ouch inn dem sälbenn lannd Fryesenn sämlich Statuten unnd gesatzt gmacht dess obgeschribenn volck kammen allso zusammen in

irem grossenn unfal, allss sy dann do zemal hattenn unnd warennd all in irem gemütt verzwiffelt unnd hattennd unnder ein andrenn Ratt wie sy in irem Elennd also welltind wanndlenn, unnd machtenn einen Punndt, unnd verhiessenn sich by ein andrenn ze blybenn an allen ennd Ess wär uff dem meer, uff dem lannd, inn Bärg unnd Tall, inn Allpenn, inn Wasser, inn Birgenn, in flu, inn holtz unnd inn Vald inn gewitter unnd ungewytter, inn gluck unnd inn unfal, inn lieb unnd inn leyd, unnd wie inen dz Gott wurdy zu fügenn Alls sy sich nun also zu Samenn verbundenn verpflicht unnd vereinbart hattenn, unnd all ellend versmächt, unnd aller wällt unwärt warenn, unnd inn grosser armut do fiengennt sy an unnd beroubtenn die nächstenn Stett Burg unnd dörffer on alle erbärmd, unnd begunden allso in dem sälbenn Ellennd vil lütten an sich ziehenn die starck warenn, unnd sich allso in grosser stercke meretenn, dass sy zugenn wyt unnd breyt, unnd inen niemant wyder stannd thun mocht, unnd zum letztenn kehrtenn sy sich an den Ryn dess wassers, unnd zugennd denn har uff als dz Plinius Ein grosser Poett unnd dichter schript in syner Kroneck, da wz Priamus, unnd her Petter von Moss allbeyd furstenn unnd hertzogenn uss Franckrich, die selbenn die woltenn inen den wäg für gan mitt einem grossenn zug unnd an vallenn unnd bestritten dass vertribenn volck, die Schwedyer unnd Fryesenn erwalltenn unnder inen dry gmein Houptmann, doch dz allso dz Einer unnder denen dryenn der Oberst Houptmann sol sin über die anndrenn zwey, unnd warennd diss dry Houptmann also genempt, der Erst hiess Schwitzerus mitt synem gesellenn Remus genampt, all beyd uss Schwedyenn, unnd diser Schwitzerus mitt synem gesellenn warennd die oberstenn Houptmann, Der drytt Houptmann wz gheissenn Wadisslaus von einer statt mitt namenn Hasius, die sälb statt lyt zwyschenn dem lannd Schwedyenn unnd dem lannd Ost-Fryesenn, unnd allss diss vorgemellt Houptlütt usserwellt wurdenn von irem Volck do wurdennd sy all einhällig unnd sich damitt Gott empfälenn, Dann wyder sy warenn die Frantzosenn, deren wol zu vier malenn meer wz dann Ir, unnd griffend die selbenn an frölich unnd unerschrocken in schneller yl on alle forcht, einss gmüts unnd guttem willens mannlich unverzagt, Inn dem sälben Sachenn sy dz gluck von Gott dz Inen

gelanng unnd oberhannd gewunnend, unnd ein theyl dess Volcks erschlugennd unnd Ein theyl die fluchennd unnd enntrunnend, Darnach theylend sy dz gutt dess erschlagnen volcks, unnder sy gemeinlich unnd truwlich unnd zugenn darnach den Rin uff unnd kamenn nach dem in ein lannd genannt brochenn gebirg oder Freckmund Inn dem hertzogthum Österrich, unnd warennd da inn berg inn thal in Allpenn in flun in wasser unnd in allen enndenn dess lanndts, unnd suchtennd da wonung unnd stett da sy möchtenn belibenn, unnd beducht sy, die Gegne unnd wonung dess sälbenn lanndts wäre irem lannd glich da sy vormalss warenn ussgeschlagenn, unnd sy ouch vormalss Ir wonung hattennd gehept, Inn den Birgenn Unnd allss sy nun Inensälbs hatten usserwellt an dem selbigenn Ennd wollt sin Wonung han, Do wurbenn unnd begertenn sy an den Graffenn von Hapspurg Inn dess sälbenn lannd sy zu den sälbenn zytenn warennd dz er Inen erloubenn unnd vergunnenn wellte, die walld stett berg unnd thal zu rutenn unnd husenn dz sy ir wonung da möchtennd han Wann es vormallss wyld unnd wüst wz, unnd niemant da wonhafft wz gwesn, Sämlicher Ir bytt unnd begerenn wz sy der Graff gewärenn, Darnach viengennt sy an zu rutten unnd rumen stein unnd dörn, unnd dz ungeüpt ertrich zu buwenn unnd darnach zwyen sayenn unnd schnidenn unnd mayen unnd arbeitten Und mitt dem grossenn Flyss den sy zu dem lannd hatten dz sy dess wol mochtennd geniessen, unnd auch dz lannd allennthalbenn fruchtbar ward, dz sy sich wol mochtenn ernerenn Darnach wurdenn sy sich bestetten an irem verheissenn unnd gelüptenn so sy vormalss ein anndrenn hatten gethan, unnd schlugennd alle forcht Irs härtzenns von Inen Ouch wurden sy die lanndtschafft da sy inn warennd unnder ein andrenn zertheylenn, alss dz hienach luter geschribenn statt.

Die zertheilung unnd wie sy von ein andrenn schiedenn in ir wonungenn um dett man hie nach inn eigentlichen lutrung geschribenn.

Schwitzerus geborn von der kungklichenn statt Schwedyenn also genampt, Ir oberster Houptman unnd sin mitt gesell Remus, ward dz lanndt dess gebrochnenn birgs oder Freckmunnd zu den selbenn zytenn also genampt von dess bergs wägenn der da geheissen

ist Freckmunnd da Pilatus See uff ist alss man gemeinlich spricht unnd namen dz In unntz an die lampartischenn gebirg unnd allpenn mitt irem Volck so sy denn uff die selbenn zyt hattenn uff die rächtenn sytenn gegen dem lampartischenn gebirg dass minder Burgunnd, stosst zu der linggenn sytenn an dz sälb lannd dz minder Burgund an Schwabenn an dz Hertzogthum, Aber der drytt Houptman mitt Namen Wadisslaus geborn von der Statt Hasius alls obstat, der nam Inn dz Thal, ennet dem Schwatzenn gebirg dz man uff die zyt nämpt der Brünig an dem Schwartzenn gebirg dz man nempt uff die zyt Bruning an dem ursprung dess wassers genampt die Aar, welches Thal man noch uff diese zyt nämmet Hassle von ettlicher verwandlung wägenn der vorgenannten Statt Hasius von der selbenn statt der Houptman Wadisslaus geborenn war, Unnd da nun dz Volck bedücht dz sälb lannd wär gut unnd fruchtbar, wann alle frucht da gern wuchss, do vieng dz volck an ze buwenn unnd Ir wonung da selbs ze habenn.

II.

Stycken ur Hasli-Lagen.

Welicher ouch den andrenn zu tod sticht oder Schlacht inn einer trostung unnd sich dass redlich findenn mag, mitt biderbenn lüttenn, dass er den todten vor getröstett hat, ob dem sol man richtenn alss ob einem mörder Ess sye dann Sach dass der Todtschleger mercklich ursachenn mög an tag bringenn die Inn dar zu bewegt habenn, unnd die dann ein herrschaft oder Ein lanndtgricht gnugsamm bedücken, dess sol der getätter gemessen so vil unnd dz rächt wirt erlidenn.

Welicher den andrenn ze todschlacht unnd flicht, über den wirdt gricht gehalltenn in dry tagenn mitt der gmeind, unnd mit offenenn wortzeichenn dess Todschlags unnd uff jedenn Tag dry offenn Strassenn, durch den Ring dess gerichts, mitt Urteill unnd zu thun, zum dritten mal machenn unnd sol ein weybell ruffenn alls dz von allterhar gewonlich ist gewäsenn, Unnd wenn die dry tag allso gehalltenn wärdenn, unnd der getätter nit kumpt sich zu verantwurtenn, So sol man veruffenn den getätter, uss den fridenn inn unfridenn, unnd den sälbenn im lannd Hassle niemandt husenn, noch hoffenn Im weder essenn noch trinckenn gebenn, Dann wär dass darüber wurde thun, der sol inn dess getätters schulden stan, ussgenommen d- er die gethat mitt fräffner Hannd nitt gethan hatt, Unnd ist damethin den fründenn so dem umgebrachtenn zum dritten glid oder nächer gefründt sind erloupt den selbenn umgebrachtenn zu rächenn, alss dass von allterhar ist kommenn.

Welicher einen fridenn bricht mitt verdachtens mutt unnd mitt gefärdenn mitt fräffener Hannd unnd mitt geuarlichenn Wortenn unnd on alle furwort, der sol der Oberherschafft geuallenn sin umb funfftzig pfund oder um die Rächtenn Hannd, unnd sin fez verwürckt habenn, unnd für den tag hin mitt siner einen hannd nie-

niemandt gut nach schad sin, unnd ouch da fur hin frienn zu Gott schwerenn, Welcher aber mer dann ein mal frädbruchig wurd, der ist der Herschafft veruallen umb lib unnd gutt.

Weliche person ein falschenn Eyd thutt wüssennd unnd mitt geuärdenn, dz sy dess mag mitt gloubsamner kundtschafft unnderricht wärdenn gnugsamm, dess lb unnd gutt sol der herschaff veruallenn sin uff ir gnad.

Welicher ouch einen marchstein usswirfft mitt verdichtem mutt unnd mitt gefärdenn oder ab statt setzt oi sinss gägentheils wüssen unnd willen unnd on Rächt, dr ist der herschafft veruallenn umb lib unnd gutt.

Wer dem andrenn stellt uff sin Schannd unnd laster an siner eelichenn frouwenn; unnd einer den uindett inn sinem huss, by nacht unnd by näbell oder sinst an gewarenn schulldenn unnd der Eeman einen zi todt sticht oder schlacht, unnd mag er dann dess todtenn schuld an siner frouwenns beschächenn kundtlich machenn unnd an tag bringenn, so sol einer damitt ursächt sin unnd geantwurt habenn, unnd dz gericht unnd lanndträcht, Ouch sin eigenn gutt nitt verlorn habenn, wäder klein noch gross, man sol im ouch fridenn unnd trostung schaffenn von dess Todten fründenn, Doch so sol einer abwichenn byss uff den offenen Lanndtag, So von dess Todtenn wägenn gehalltenn wirdt, denn sol unnd mag er sich verantwurtenn nach billikeit Sins rächtenn.

Welche frouw schlächtlich einen fräuenn verschullt in zornigenn gmütt, mitt Schlachenn Roupffenn oder ungenarlichenn bösenn wortenn, die sol dz ableggen mitt Emliff Schilling unnd witter ungestrafft blibenn.

Welcher dem andrenn Eine kinnd zu der Ee gibt oder Hulffe gebenn on vatter unnd mutter, unnd der nächstenn fründenn gunst wüssen unnd willen, der

ist verfallenn den frünndenn so darum zu klagen habenn, funfftzig pfunnd unnd der Herschafft ouch so vil.

Es gannd alle Eerb glich der lingen nach von Vatter unnd Mutter.

Es mag ouch ein jede Frouw Ir kind gebenn mitt dem Eyd, wellchem man sy wyl die rächter Vernufft ist, unnd ouch vor keynenn falschenn Eyd nitt than hatt, dess sol Sy gewallt habenn unnd man ir geloubenn.

III.

Brienzer-Flickornas Sånger.

1.

Der Jüngling und das Mädchen.

Als ich an einem Sommertag,
Falleri dum da,
Im grünen Wald am Schatten lag,
Falleri dum da,
Sah ich von fern ein Mädchen stehn,
Die war so ganz bezaubernd schön,
Falleri, fallera,
Falleri dum da
Juh, falleri dum da.

Und als das Mädchen mich erblickt,
Falleri dum da,
Da will es fliehn und sehr erschrickt,
Falleri dum da;
Ich aber eilte auf sie zu
Und sprach: Mein kind, was fliehest du?
Falleri, fallera
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

Sie sprach: Mein Herr, ick kenn' euch nicht,
Falleri dum da,
Ich fürcht' der Männer Angesicht,
Falleri dum da,
Und oft sagt meine Mutter mir:
Kind, Männer sind gefärlich dir.
Falleri, fallera
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

Mein kind, glaub das der Mutter nicht,
Falleri dum da,
Lieb du ein schön fein Angesicht,
Falleri dum da,

Die Mutter ist aus alter Zeit,
Drum hasst sie Lust und Fröhlichkeit.
Falleri, fallera,
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

2.

Das freie Mädchen.

Im stillen Wasser da schwimmen die Fisch,
Wie wohl ist dem Meitschi wenn's ledig ist!
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Wenn's ledig ist.

O ledig sy ist ein gar frei Ding,
Zu Nacht in dem Bettli da schreit kei King.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Da schreit kei king.

Hät i numme Fecken wie d' Vögeli all
So flög i wit weg über Berg und Thal.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Ueber Berg und Thal.

Ueber Berg und Thal bis an Bodensee
Dort gits keini falche knabe meh.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Falsche knabe meh.

Si fahre im Schiffli wohl übere Rhi
Und wei lieber Manne als ledig sy.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Als ledig sy.

3.

Giessbach-Lied.

Von jenem Berge herüber
Was blitzet so silbern, so hell?
Die Tannen die hangen kühn drüber,
Was rauschet und stürzet so schnell?

Besteigt drum froh und behende,
Ihr Mädchen, den gleitenden Kahn.
Es führen ihn rüstige Hände
Zu jenem Felswunder hinan.

Das Schifflein lustig hinwallet,
Kühn über den wogenden See.
Manch fröhliches Liedlein erschallet
Durch's Thal hin und über die Höh.

So werfet nun von euch die Sorgen,
Des Herzens heimliches Weh,
Den Gram vom gestrigen Morgen
Hinab in den flutenden See.

Was rauschet vom Waldberg hinunter?
Was blitzet so silbern, so hell?
Was kämpfet durch Felsen so munter?
Was rauschet und stürzet so schnell?

Es stürzet mit donnernder Stimme,
Es brauset der Giessbach herab,
Er kämpfet dass Ruhm er erringe
Zu Ruhstatt im See und im Grab.

4.

Der Jäger.

Es reit der Jäger durch den Wald,
Begegnet ihm sein Mädchen bald.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Begegnet ihm sein Mädchen bald.

Er fasst sie rasch, er war nicht faul,
Und schwang sie hinten auf den Gaul.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Und schwang sie hinten auf dem Gaul.

Gut Tag, gut Tag, mein Ännelein,
Willst du mein liebes Schätzchen sein?
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Willst du mein liebes Schätzchen sein?

Und als er kam, wohl für sein Haus,
Die Mutter schaut zum Fenster aus.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Die Mutter schaut zum Fenster aus.

Ach Junger, lieber Junge mein,
Was bringest du da für Vögelein?
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Was bringest du da für Vögelein?

Ach Mutter, liebe Mutter mein,
Das sind gar keine Vögelein.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Es ist mein liebes Schätzchen mein.

Anmärkningar.

Ehuru Herr Professoren och Riddaren *E. G. Geijer* i dess lärorika Akademiska Afhandling om *Svenskarnas utvandring till Schweitz* (De Colonia Svecorum in Helvetiam deducta Dissertatio, Upsaliæ 1828) meddelat de tvenne förstå Kapitlen af Hasli-Krönikan, har Förf. dock icke dragit i betänkande att här bifoga dem, efter sin egen noggranna afskrift på stället, hellst han redan citerat dem i texten, innan han ännu haft tillfälle att se ofvannämnde, under hans utrikes vistelse utgifna afhandling. De under Bilagan N:o II införda *Stycken ur Hasli-Lagen* hafva troligen icke förr i Sverige varit kända. Om tiden tillåtit, hade det visserligen lönat mödan att afskrifva hela Lagen, för att sedan öfverlemna till sakkunniges afgörande, huruvida den äger någon likhet med våra gamla Lagar.

Planchem, som åtföljer denna del, är utförd i stentryck, dels med ledning af trogna teckningar, dels efter Förf:s muntliga beskrifning, och föreställer tvenne unga Invånare i Hasli-dalen, klädda i sin nationaldrägt. Landskapet, upptaget efter naturen, ej långt från byn *Meyringen*, visar vattenfallet *Reichenbach* och i fonden den sköna Alpen *Wellhorn*, ur hvars glacier den störtande floden leder sitt ursprung.

Rättelser:

Sid.	24	rad.	9	står	*Bibliotheket,*	läs: *Universitets-Bibliotheket.*
—	40	—	19	—	*höjda,*	— *höljda.*
—	43	—	27	—	*glädligt*	— *glädtigt.*
—	67	—	31	—	*hyars*	— *hvars.*
—	74	sista	rad.	—	*ubredde*	— *utbredde.*
—	151	rad.	13	—	*under Revolutionskriget*	— *i slutet af 17de seklet.*
—	154	—	20	—	*spår*	— *snår.*